

డాక్టర్ సుమన్ శ్రీ

విమర్శ ఒక అన్వేషణ

ఆధునికానంతర కవిత్వంపై
విశ్లేషణాత్మక వ్యాసాలు

రమణ సుమన్ శ్రీ పబ్లిషర్స్,
ఫ్లాట్ నెం. 121, ఫ్లాట్ నెం. 3,
బాలాజీ సెవాస్ అప్రోప్రియేట్,
కళ్యాణ్ నగర్, ఎస్.ఆర్. నగర్ (పి.ఓ.
హైదరాబాద్ - 500 038

విమర్శ ఒక అన్వేషణ

ఆధునికానంతర కవిత్వంపై వ్యాసాలు

డా॥ సుమనశ్రీ

మొదటి ముద్రణ : డిసెంబర్ 27, 1999

కాపీరైట్ : శ్రీమతి చెళ్ళపిళ్ళ పెంకటరమణ

అంకితం : అద్భుత కథకులు శ్రీ మునిపల్లె రాజుగారికి

వెల : 50 రూపాయలు

ప్రతులకు :

1. డా॥ సుమనశ్రీ

ప్లాట్ నెం. 121/3, కల్యాణ్ నగర్,

ఎస్.ఆర్.నగర్ పో. హైదరాబాద్ - 500 038.

2. విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, అన్ని బ్రాంచీలు

3. నవోదయ బుక్ హౌస్, కాచిగూడ, హైదరాబాద్.

ముద్రణ :

అనుపమ ప్రింటర్స్,

శాంతినగర్, హైదరాబాద్ - 28.

ఫోన్ : 3391364

వ్యాసక్రమం

బావుక పథికుడు సుమనశ్రీ	5
ఆత్మవిమర్శ	10
1. తెలుగులో ఆధునిక మహాకావ్యాలు	12
2. దళిత ప్రజాకవి - సి.వి.కె.	25
3. భరద్వాజ సతీస్ఫుతి కావ్యాలు - ఒక పరామర్శ	30
4. కవిత్వంలో వస్తు రూప సమన్వయం	34
5. ఆధునికానంతర కవిత్వ ధోరణులు	39
6. భిన్న వాదాల సహజీవనమే ఉత్తరాధునికత	44
7. సరదా సరదా పొయ్ల్రీ	51
8. ఆధునికీకృత కవిత్వంలో వైయక్తికత	59
9. 'కొయ్యగుర్రం' ఆధునిక మహాకావ్యమా ?	63
10. 'ఆధునికానంతర కవిత్వం'	68
11. హిపోక్రసీకి సరిహద్దు లెక్కడ ?	71
12. తాత్త్విక మహాకవి గొధే	76
13. సహకవి స్వాగత వచనాలు	83
14. అస్తిత్వ వేదనకి ప్రత్యక్ష సాక్షి 'దీపశిల'	87

15.	అక్షరాలకి ఆహ్వానం	92
16.	వేగుంట 'బతికిన క్షణాలు'	94
17.	శివారెడ్డి భారమితి	97
18.	అయినా ఒక భరద్వాజ ఏకాంతం	103
19.	వచన కవిత కాదు... కవితా వచనం!	106
20.	సరికొత్త ప్రయోగం 'కిల్లారి' కావ్యం	108
21.	నీడల్లేని చీకట్లో నున్నా నరేష్	110
22.	'ఆత్మ' రక్షణకు ఆయుధమే 'సూర్యకథారి'	118
23.	నాలుగు గోడలకీ మనసే తలుపు	124
24.	తెలుగులోకి వచ్చిన భారతీయ కవిత్వం	135
25.	ఇదే చిన వీరభద్రుడు రాయాల్సిన కవిత	138
26.	ఇవాళ అఫ్ఘర్	141
27.	శ్రీకాంతశర్మ నిసర్గ కవితకి నిదర్శనాలు	143
28.	కథకుని కవనం - కరుణా సముద్రం	148
డా సుమనశ్రీ -	విద్యద్విమర్శ	150

భావుక పథికుడు సుమనశ్రీ

మనం ఏ శతాబ్దానికి ఏ భావానికి ఎందువల్ల ఉత్తేజితుల మవుతున్నామో తెలుసుకోవడంలో మరింత ఉత్తేజముంది. నువ్వు నేనూ ఆ శబ్దం దగ్గరే, ఆ అర్థచ్ఛాయల్లోనే మూర్చిల్లి పోయామని గుర్తు పట్టుకోవడంలో, గుర్తు పెట్టుకోవడంలో ఒక సహజీవన సౌందర్యం ఒక సహయాత్రా సాఫల్యం వుంది. ఒకమానవుడు ఒక తరుణాయ కింద సేద దీరినపుడు చిరకాలంగా తనని బంధించిన దాన్నేదో తెంచుకొని విడిపడ్డాడని తెలుసుకోవడంలో మన విమోచన క్రమం కూడా వుంది. సాహసికులూ, చీకటిమలుపుల్లో దివిటీలు చేతపట్టి ఆగామి ప్రభాతాన్ని అన్వేషించుకుంటూ పోయినవారి అడుగు జాడల్లో పోల్చుకుంటూ అనుసరించడంలో ఒకవేకువ ఉంది. ఒక మెలకువ ఉంది. కనుకనే ఒక తాత్వికుడున్నట్లుగా ప్లేటోని ఆనందిస్తున్న ప్రతి హృదయునిలో ఒక ప్లేటో ఉన్నాడు. క్రీస్తుని విశ్వసిస్తున్న ప్రతి అనుయాయితో ఒక క్రీస్తు వున్నాడు.

సుమనశ్రీ 'ఒక అన్వేషణ' గా చేస్తూ వస్తున్న 'విమర్శ' లో కూడా ఇటువంటి సహృదయ సంస్పందనమే ఉన్నది. ఇంటిపట్టున కూచోని బావిలో కప్పలాగా జీవించకుండా అగాధ సాగరాల్లోకి నూతన ప్రపంచాన్ని అన్వేషించుకుంటూ పోయిన సాహసిక నావికురంపరలో ఇప్పుడు ఈయన కూడా చేరుకున్నాడు. సముద్రాలన్నింటిమీంచి ప్రయాణించి మహామానవుల అడుగుజాడల్ని వెతుక్కుంటున్న ఈ అన్వేషకునిలో మరొక నావికుడు, కొత్త ప్రపంచాల పరిచయం, ఒక లెజెండర్ వోయేజ్ వున్నాయి. తిరిగి ఇతన్ని మనసుసరించి పోవడంలో మన పాఠకానుభవం ఒక 'ఓడ్ టు ది వెస్ట్ విండ్' లాగానో లేదా 'దిక్కు దిక్కులా దివ్యగీతములకు' వారసులం కావడం లాగానో అనిపిస్తుంది.

వార్తేవిట్మన్ నుండి నున్నా నర్వేవరకు, 'అనబేసిన్' నుండి 'అనుభూతి గీతాల' వరకూ, జాన్ అష్ బరీ నుండి ఆకుపచ్చలోయ వరకు, సిల్వీయాప్లాత్ నుండి చింతలనెమలి వరకూ, వేస్ట్ లాండ్ నుండి కిల్లారి వరకూ ఈ ప్రపంచ పాంథుడు నడచిన దారులూ, చేసిన మజిలీలు, బతికిన క్షణాలూ నలిగిన దినాలు మనల్ని సమ్మోహపరుస్తాయి. వ్యాకుల పరుస్తాయి. ఇతను మనను ఎప్పుడు కలసినా దేశాలు తిరిగి వచ్చిన ధూళి తోనే ఎదురుపడతాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు పోల్చుకోవడంలో, పేరు పెట్టి పిలవడంలో అనేక జ్ఞాపకాల ఉక్కిరిబిక్కిరి తడబడతాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు పొరుగువాడే జీవితాన్ని బాగా అర్థం చేసుకొన్నాడనుకుంటాడు. స్త్రీల వ్యక్తికరణ సాంద్రత ముందు తేలిపోతూ తను పురుషుణ్ణి పదేపదే గుర్తు చేసుకుంటూ వుంటాడు. దళితుల బాధానుభవానికి ఎంత వ్యాకులపడతాడంటే అసలు ఏ కవి అయినా దళిత పక్షపాతి కాకుండా ఎల్లా ఉండగలడంటాడు. కమ్యూనిస్టుల్ని రహస్యంగా ప్రేమిస్తాడు కనుకనే వాళ్ళ బహిరంగవైఫల్యాల గురించి అంత గట్టిగా గొడవ చేస్తాడు. అజంతా, వేగుంట, సిద్ధార్థ, చినవీరభద్రుడంటే వల్లమాలిన ఒదులుకోలేని తనం వల్లనే అవసరమున్నా లేకున్నా వాళ్ళ గురించి ఏదో ఒకటి మాట్లాడకుండా ఉండడు. ఏవర్నో గుర్తించి ఏదో ఒకటి మాట్లాడకుండా ఉండడు. ఎవరూ గుర్తించకముందే ఎంఎస్ నాయుడుని నెత్తిన పెట్టుకొని వూరేగుతాడు.

సుమనశ్రీ విమర్శకుడు కాదు. విమర్శకుడంటే కట్టమంచి, ఆర్ ఎస్ సుదర్శనం, వడలి మందేశ్వరరావు అన్న అర్థంలో. ఆయన భావుక పథికుడు చేరాలాగా, కెవీ రమణారెడ్డిలాగా, జి.లక్ష్మీనరసయ్యలాగా. కనుకనే తన ఇష్టైయిష్టైలే తన విమర్శకి ప్రమాణాలు. అయితే ఇది 'ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః' అనుకునే సనాతన ధర్మమో 'మానవుడే అన్నిటికీ కొలబద్ధ' అనుకునే ఆధునిక మానవతా వాదపు రొమాంటిసిజమో కాదు. ఇక్కడే సుమనశ్రీ విప్లవ, దళిత, స్త్రీవాద భావుకులందరికన్నా భిన్నంగా ప్రయాణిస్తుండేది. ఇది తన

ఆత్మ సాక్షిని తను ఎంత నమ్ముతున్నప్పటికీ ప్రతి వరిమిత, అపరిమిత అర్తారావానికి కూడా చెవి ఒగ్గడం లోని పోస్ట్ మోడర్న్ సెన్సిబులిటీ.

నిజానికి పోస్ట్ మోడర్న్ జీవిత సత్యాలకి మనలను చేరువగా తీసుకు పోవడానికి తక్కిన మన సమకాలీన భావుకులందరికన్నా ముందే ప్రయత్నించడంలోనే సుమనశ్రీ కాంప్రిబ్యూషన్ ఉన్నది. సివిల్ కృష్ణారావుగారు, హెచ్చార్లె, రఘురామరాజు ఆధునికానంతర జీవితం గురించి మనకి కలిగిస్తూ వచ్చిన అవగాహన వారికి సుమనశ్రీతో సాన్నిహిత్యం వల్ల మరింత బలపడిందనే నేననుకుంటాను.

‘ఆధునికత మిగిల్చిపోయిన ఆదర్శ స్వరూపాల్నించి మనల్ని మనం విముక్తం చేసుకోవడానికి, ఈ నాటికి తగ్గట్టు ఈనాటి జీవితం జీవించగలగాలానికి సుమనశ్రీ సాహిత్య ప్రపంచంలో చేస్తూ వచ్చిన ప్రయత్నంలో ఎంతో క్లినికల్ టెంపర్ మెంట్, సర్దికల్ నిర్మమత్వం వున్నాయి. తమ తమ ప్రత్యేకతల్ని కాపాడు కుంటూనే ఇతరులకి చోటివ్వవలసిన అవసరం కల్గుతున్న జీవితంగా ఈనాటి జీవితాన్ని బయట ప్రపంచంలో అంగీకరించడం ఎంత కష్టమో సాహిత్య ప్రపంచంలో అంగీకరించడం అంతకంటే కష్టం. సుమనశ్రీ అజంతా పైనచేస్తున్న విమర్శల్ని మనం అందుకే అంగీకరించలేం. కానీ సూర్యకథారి వంటి కావ్యంలోని నిరాడంబర జీవన సౌందర్యాన్ని కూడా మనం ఆయన చూపకుంటే చూడలేక పోయిందేవాళ్ళం. శివారెడ్డిలోని వ్యక్తికరణ అతివ్యాప్తి గురించి నిస్సంకోచంగా చెప్పగలిగినవాడు కనుకనే రావూరి భరద్వాజ ఒకింత వేకువ కోసం పడుతున్న బాధలోని పవిత్రత గురించి కూడా చెప్పగలడు. అన్ని రకాల ఆచరణ దూరాలైన ఆదర్శాలూ అసత్యాలే అని నమ్మినవాడు కనుకనే హిపోక్రసీనీ కవిత్వాన్ని కలిపి చూడలేకపోయాడు.

రాముడున్న చోట కాముడుండజాలడు, అని మధ్యయుగాల భక్తి కవి సాధించిన సూత్రీ కరణ వంటిదే మన కాలానికి తగ్గట్టుగా సుమనశ్రీ కూడా ఒకదాన్ని ప్రతిపాదించాడు. ‘నీ ఆదర్శాలు నా కనవసరం, నీ జీవితాన్ని చూపమంటుంది ఉత్తరాధునికత,’ అన్న ఒక్క వాక్యం కోసమైనా ఈ పుస్తకాన్ని నేను తలకెత్తుకుంటాను. మార్పువచ్చేది మహాసిద్ధాంతాల బృహత్ పోరాటాల వల్లనా? లేక సామాన్య కార్యకర్త నిజాయితీ ప్రవర్తన వల్లనా ? ఆధునికానంతర జీవితం పెర్సనల్ ఎథిక్స్ ని నమ్ముతుంది. ఇన్స్టిట్యూషనల్ ఇల్యూజెన్స్ నుండి ఇండివిడ్యువల్ ఎడ్ హియరెన్స్ వైపు మన దృష్టిని మళ్ళించేలా వాదించిన సత్యాన్వేషకుడు ఇస్మాయిల్ గారు. సుమనశ్రీ ఆ తోవనే నడుస్తూండడం నన్నెంతో ఆనందపరిచింది.

మహా సాహసిక నావికశ్రేష్ఠుడు కోలంబస్, కొత్తదేశాన్ని కనుగొనే తహతహలో ఒక దేశానికి బదులు మరొక దేశాన్ని కనుగొన్నాడు. ఒక తీరం బదులు మరొక తీరాన్ని భ్రమపడ్డాడు. ఆధునిక మానవుడి మాయానుభవం, బాధానుభవం అక్కడే మొదలయ్యింది. యుటోపియా నుండి కమ్యూనిజం వరకూ చేసిన ప్రయాణం ఒక దేశానికి పోదామని బయల్దేరి మరొక దేశానికి పోవడంగానే పరిణమిస్తూ వచ్చింది. కాని పోస్ట్ మోడర్న్ ప్రపంచానికి చెందిన ఆ నావికుడు ఏ కొత్త దేశాన్ని కనుగొనాలని బయల్దేరినవాడు కాడు. అలాగని స్వదేశానికే అంటేపెట్టుకు పోయినవాడూ కాడు. బయల్పడినంతమేరా ప్రపంచాన్ని ప్రపంచంగా అంగీకరించినవాడు. పెద్దవీ, చిన్నవీ, కొత్తవీ, పాతవీ దేశదేశాలన్నీ పక్కపక్కనే జీవించడం చూసినవాడు, అట్లా జీవింపక తప్పదని ఎరిగిన వాడు. కనుకనే ఇలా అంటున్నాడు ‘రక రకాల విధానాలూ, దృక్పథాలు గల జాతులు ఒకదాన్నొకటి గౌరవిస్తూ, వొకరి స్థానాన్ని మరొకరు గుర్తిస్తూ సహకరించుకోవడమే ఉత్తరాధునికత.... ఎవరి జ్ఞానమూ సంపూర్ణంకాదు. అందరి సమస్యలూ

ముఖ్యమైనవి. ఉత్తరాధునికతలో ఎవరూ ఎవరి వెనుకా నిలబడరు. ఒకరి పక్క-
వరొకరు నిలిచి ప్రశ్నిస్తారు. సామాజిక ఉద్యమాల ద్వారా సమస్యల్ని
పరిష్కరించుకుంటారు'

ఇటువంటి కంఠాలు ఎంత బలపడితే మన రాజకీయాలు అంత
ప్రజాస్వామికమవుతాయి. ఇటువంటి పుస్తకాలు ఎన్ని వెలువడితే మన
అభిప్రాయాలు అంత తేటపడతాయి.

శ్రీశైలం ,

19.10.98, దీపావళి

- చిన వీరభద్రుడు

ఆత్మవిమర్శ

"Writing is autobiography and autobiography is therapy, which is a form of action" - Henry Miller (Literature of Science, P.9)

‘వ్రాయటం అంటే ఆత్మకథ వ్రాసుకోవడం, ఆత్మకథ వ్రాసుకోవడం అంటే మానసిక ఆరోగ్యానికి మందువేసుకోవడం. అందుకే వ్రాయటం అంటే ఒక రకమైన పనిలో నిమగ్నమవడం’ అన్న హెన్రీ మిల్లర్ వాక్యాలు నా కెల్లప్పుడూ గుర్తుంటాయి.

కొన్ని మాటలు మాట్లాడాలంటే - ముందుగా మాట్లాడాలనే సంకల్పం కలగాలి. సంకల్పించుకున్నా అందుకు తగిన ధైర్యం తెచ్చుకోగలగాలి. బుద్ధిని బ్రతిమాలి ఆలోచించగలగాలి. లోపలి భావాల్ని వ్యక్తపరచడానికి సరియైన భాషని సమకూర్చుకోగలగాలి. నాలుగు మాటలు నోట్లోంచి దొర్లించడానికి ఇంత తతంగం ఉందని ఇంతకు ముందు నాకు తెలీదు. బహుశా మాట్లాడటం ఇలా వ్రాయటం కంటే మరికొంత సులువేమోనని నా అనుమానం.

వ్యాసం తప్పక వ్రాసిస్తానని అమాయకంగా మిత్రులకి మాట ఇచ్చేసే వాణ్ణి. అలామాట ఇవ్వడం, ఆ తర్వాత ఆ మాట నిలబెట్టుకోవడం కోసం తెగ బాధపడి పోవడం ఇప్పటికీ మానుకోలేక పోతున్నందుకు చింతిస్తూనే ఉన్నాను. లోలోపల ఎన్నో ఆలోచనలు స్రుళ్ళుతిరుగుతూనే ఉన్నా ఒక్క వాక్యాన్ని వెలికి తీయడానికి గిలగిల్లాడే వాణ్ణి. వ్యాసం పూర్తయ్యేటప్పటికి ముచ్చెమటలు పోసేవి. వ్రాసిన ప్రతి వాక్యానికీ జవాబుదారీ కావాల్సిన అవసరం గుర్తొచ్చి ఒక్కసారిగా భయం కూడావేసేది. అయినా ఓ మొండిధైర్యం నన్ను ముందుకు నడిపించేది. అప్పుడప్పుడో అప్పుడప్పుడు అలా వ్రాయబడ్డ వాక్యాల సంకలనమే ఈ పుస్తకం.

ఇవన్నీ నా అసంపూర్ణ ఆలోచనలు, బహుశా fragmented thoughts అనొచ్చునేమో. ముక్కలు ముక్కలైన అద్దాల్లోంచి చిన్ని చిన్ని ప్రపంచాల్ని చూసుకుంటూ జీవితాన్ని అర్థంచేసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. కవిత్వాన్ని ఆలంబనగా చేసుకుని నన్ను నేను అర్థం చేసుకోవడానికి సాగిస్తున్న నా ఈ అన్వేషణలో భాగంగానే ఈ వాక్యాలన్నీ రూపు దిద్దుకున్నాయి.

విమర్శ ఒక అన్వేషణగా సాగాలనేది నా ప్రగాఢ ఆకాంక్ష. ఈ వాక్యాల్ని వ్రాయడం మొత్తానికి నాకొక గొప్ప అనుభవం. ఈ ప్రయత్నంలో నా లోటు పాట్లు నా కంటగా తెలీవు. నా ఎదుగుదలకి సహకరిస్తూ వాటిని నా దృష్టికి తీసుకు రావాల్సిందిగా సహృదయ పాఠకుల్ని సవినయంగా అభ్యర్థిస్తూ -

హైదరాబాద్,
18.10.1999

మీ
సుమనశ్రీ

1. తెలుగులో ఆధునిక మహాకావ్యాలు

ఆంగ్ల భాషలోని 'long poem' కి సమానార్థకంగా తెలుగులో 'సుదీర్ఘ కవిత' అనే పదాన్ని మనం వాడుతున్నాం. కానీ కావ్యం, ప్రబంధం, పురాణం అన్న పదాలకి ఆంగ్లంలో సమానార్థకంగా ఒక్క epic అన్న పదం తప్ప మరొక పదం దొరకదు. ఈ 'సుదీర్ఘ కవిత' అన్న పదం కూడా మన తెలుగు సంప్రదాయంలో ఇమడని పదమే! చిన్న చిన్న కవితలని 'ఖండిక' అని పిలుస్తూ, ఒక కవితా సంపుటిని మనం 'ఖండ కావ్యం' గా పిలుచుకుంటూనే ఉన్నాం. కాబట్టి కొన్ని అధ్యాయాలుగానో, భాగాలుగానో, సర్గలుగానో విభజించబడి సుదీర్ఘంగా ఉన్న కవితా సంపుటిని 'కావ్యం' అని పిలుచుకోవడమే సమంజసంగా తోస్తుంది. ఆ కావ్య నిర్మాణ శిల్పాన్ని బట్టి అది ఆధునిక మహాకావ్యమో కాదో నిర్ణయించవలసి ఉంటుంది.

ముందుగా ఒక కావ్యాన్ని ఆధునిక మహాకావ్యంగా గుర్తించడానికి లక్షణాలేమై ఉండాలి? - అన్న ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. ఈ లక్షణాల్ని గుర్తించాలంటే ఇప్పటిదాకా ప్రపంచ వ్యాప్తంగా వచ్చిన ఆధునిక కావ్యాల్నీ, వాటిని కాలగమనంలో విమర్శకులు మహాకావ్యాలుగా గుర్తించడానికి గల కారణాల్ని అర్థం చేసుకోవాల్సి ఉంటుంది. ఏ కావ్యానికి ఆ కావ్యమే ప్రమాణంగా సాగిన ఈ సాహిత్య సృజనలో మహాకావ్యానికి సామాన్య లక్షణాల్ని గుర్తించగలగటం అంత సులభమైన పనికాదు. కానీ, అసాధ్యం మాత్రం కాదు. ఈ ప్రయత్నంలో పరిశోధకులకు ఉపయోగపడే సమాచారం క్లుప్తంగానైనా అందించడమే ఈ వ్యాసం యొక్క ముఖ్యోద్దేశం.

ఆధునిక మహా కావ్యం మహదానందాన్నివ్యాపి

ఒక కవిత చదివితే పాఠకునిలో మహదానందం కలగాలి. గొప్ప అనుభూతి అనుభవంలోకి రావాలి. ఎంతటి గొప్ప అనుభూతిని కలిగించగలిగితే అంతటి గొప్ప కావ్యమౌతుంది. క్లుప్తంగా ఉన్న చిన్న చిన్న కవితల్లో కవికి చిక్కని కవిత్యాన్ని నింపగలిగే అవకాశం ఉంటుంది. ఏ సుదీర్ఘ కవితలోనైనా, ఆధునిక వచన మహాకావ్యంలోనైనా, చివరిదాకా పాఠకుణ్ణి మహదానందపుటంచుల్లో విహరింపజేయగలగడం అంత తేలిగ్గా

నికాదు. కవిత నిడివి పెరిగే కొద్దీ పాఠకుడి అనుభూతి స్థాయి మారిపోతూ
ంభంలో కవితని ఆనందిస్తూ సాగిన పాఠకుని ప్రస్థానం చివరాఖరికి కవితని
స్థితికి చేరినా మనం ఆశ్చర్యపోవలసిన పనిలేదు. ఎత్తులూ పల్లాల మధ్య
ాఠకుని అనుభూతి మొత్తం మీద దుఃఖాన్ని మిగల్పకుండా ఉంటే అదే

యూల్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే అమెరికన్ మహాకవి 'ఎడ్గార్ ఎల్లెన్ పో' తన
inciples" అన్న వ్యాసంలో ఈ క్రింది విధంగా అభిప్రాయపడ్డాడు -
I maintain that the
poem' is simply a flat contradiction in terms."

ఇంకా ఇలా శపించాడు -

any time, any very long poem were popular in reality -
- it is atleast that no very long poem will ever be popular

పెట్టిన ఈ శాపం ఆధునిక మహాకావ్యాల్ని ఎలా వెంటాడుతోందో
నే ఆధునిక మహాకావ్యంపై సంప్రదాయ విమర్శకుల దాడిని క్షణంగా
ంటుంది.

ఈ విషయాల్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే శ్రీకూడా 'నాటి మహాకావ్యం
లైతే, నేటి మహాకావ్యం పద్దెనిమిది లైన్ల'నని చమత్కరించాడు. 'పో'
గౌరవించదలచిన ఫ్రెంచి మహాకవులు - బోదలేర్, మల్లామేలు, ఏ
యటానికి ప్రయత్నించలేదు. ఒక్క రెంబో మాత్రం 1875లో సాహసం
మీద 'A season in Hell' అనే మహాకావ్యాన్ని ప్రచురించాడు. తొమ్మిది
తల సమాహారంగా కూర్చబడ్డ ఈ కావ్యం ఒక గొప్ప ప్రయోగంగా ఎంతో
లు కీర్తించారు. పేరాలు పేరాలుగా రాయబడ్డ ఈ వచన మహాకావ్యం
సంపదంలో ఒక గొప్ప సంచలనాన్ని సృష్టించింది. ప్రస్తుతం అందుబాటులో
బట్టి మొట్టమొదటి ఫ్రెంచి ఆధునిక మహాకావ్యం ఇదేనని మనం
చ్చు.

కథ, కవితల వేరువేరు కాపురం

కత్తి తేని భారతీయ పద్ధతిలో సంస్కృత పదభూయిష్టంగా సాగిన బైరాగి కావ్యం 'నూతిలో గొంతుకలు' తెలుగులో మొట్టమొదటి ఆధునిక మహాకావ్యం.

ఎన్నో ఇతిహాసాల్నీ, పురాణాల్నీ, ప్రబంధాల్నీ చూసిన మనకు కావ్యమన్నా, మహాకావ్యమన్నా కొన్ని ఖచ్చితమైన లక్షణాలు జ్ఞప్తికి వస్తాయి. వాల్మీకి రామాయణాన్నీ, వ్యాసుని మహాభారతాన్నీ మనం కావ్యాలుగా గుర్తిస్తాం. చారిత్రక ఇతివృత్తంలో సాగే ఈ మహాకావ్యాల్లో వీరోచితమైన యుద్ధ విశేషాలు చోటు చేసుకుంటాయి. ఒక వీరుని చుట్టూ తానోకొంతమంది వీరులచుట్టూ తానో ఒక సుదీర్ఘ కథనం సాగుతుంది. కథని నడపడంలో మహాకావ్యకర్త ఒక గొప్ప కౌశలం కనబరుస్తాడు. వర్ణనలోచ్చిన సందర్భాల్లోనూ, తాత్విక చర్చలు సాగేసందర్భాల్లోనూ, అవసరానికి తగ్గట్టుగా మాత్రమే కవిత్యం ప్రత్యక్షమవుతుంది.

పూర్వకాలపు మహాకావ్యాల్లో ఒక సుదీర్ఘమైన వీరగాథ ఉండేది. ఆ వీర గాథని చుట్టుకుని మాత్రమే తగు మాత్రంగా కవిత్యం ఉంటుంది. చారిత్రక వీరుల్ని గురించి కాక, ఏ విష్ణువు కథనో, శివుని గాథనో ఒక కావ్యంలో వివరిస్తే దాన్ని పురాణం అంటున్నాం. ఇవేవీ కాకుండా నాయకీ నాయకుల చుట్టూ స్వతంత్రంగా అల్లిన కథలతో నిర్వహింపబడ్డ కావ్యాల్ని ప్రబంధాలంటున్నాం. ఈ కావ్యాలు రాయబడుతున్న కాలంలో వీటికి నిర్ణయింపబడ్డ లక్షణాలంటూ ఏమీ లేవు. ఈ కావ్యాల్ని షుభాంగా పరిశీలించిన తర్వాతనే వాటిలోని సామాన్య లక్షణాల్ని లాక్షణికులు గుర్తించడం జరిగింది. విలక్షణంగా సాగుతున్న ఈ కావ్య సృజనలో అంతవరకూ వస్తున్న నిర్మాణ పద్ధతి సాంప్రదాయకంగా రూపుదిద్దు కోసాగింది. 'కవి నిరంకుశుడ' న్నది ఇందువల్లే కావచ్చు.

అయితే మన ఈ ఆధునిక కాలంలో గుర్తించవలసిన విశేషం ఒకటుంది. కథ, కవిత రెండూ అనాదిగా వస్తున్న తమ అవినాభావ సంబంధానికి అకస్మాత్తుగా విడాకులిచ్చుకున్నాయి. వారం వారం పత్రికల్లో ప్రత్యక్షమయ్యే చిన్న కథలు, పెద్ద కథలు, సీరియల్స్ సాగే నవలలూ ప్రతినిత్యం పాఠకుల్ని అలరిస్తున్నాయి. కథ మీది ఆసక్తితో ఆ కథని చుట్టుకుని ఉన్న కవిత్యాన్ని కూడా భరించవలసిన అవసరం ప్రస్తుతం తప్పింది కదా అని పాఠకులు ఎంతగానో సంతోషిస్తున్నారు.

కథ అలా వేరింటి కాపురం పెట్టడంతో కవిత్యం ఒంటరిదైపోయింది. నవల, కవిత్యం వేరు వేరుగా తమ ఉమ్మడి ఆస్తి అయిన ఈ ‘మహాకావ్యం’ అన్న పదాన్ని తమ స్వంతం చేసుకోవాలని తీవ్రంగానే ప్రయత్నం చేస్తున్నాయి. ఈ ‘మహాకావ్యం’ అన్న పదంలోని ‘కావ్యం’ కవిత్వాన్ని స్ఫురణకి తెస్తోంది. ‘మహా’ అన్నపదం నిజంగా నవలా కారులకు చెందాలా, సుదీర్ఘ కవితలు రచిస్తున్న కవులకు చెందాలా అన్న మీమాంస ప్రపంచ వ్యాప్తంగా చాలా ఏళ్ళుగా సాగుతూనే ఉంది. సంపూర్ణమైన జీవన తత్వాన్ని ప్రదర్శించటంలో నవల సాధించగలిగినంత ప్రయోజనం కవిత్యం సాధించలేదన్న వాదంలో కొంత నిజం లేకపోలేదు. అయినా ఈ విషయంలో మహా కావ్యకర్తలు తమ తమ ప్రయత్నాలు చేస్తూనే ఉండటం నిజంగా అభినందించదగ్గ విషయం.

తొలి ఆధునిక అమెరికన్ మహాకావ్యం

అమెరికన్ మహాకవి వాల్ట్ విట్మన్ 1865లో మొట్టమొదటిసారిగా తమ ప్రచురించిన "Leaves of Grass" కవితా సంకలనానికి రాసుకున్న పీఠికలో ఏమంటున్నాడో చూడండి-

"The expression of the American poet... is to be indirect and not direct or descriptive or epic."

అమెరికన్ కవి కవిత్యం ధ్వని విశేషంగా పలకాలని సలహాయిస్తూ కవిత్యం సూటిగానో, వివరణాత్మకంగానో, చారిత్రాత్మకంగానో ఉండరాదని హెచ్చరిస్తున్నాడు విట్మన్. పౌరాణిక చారిత్రక కథలకి కాలం చెల్లించని చెబుతూ ‘ఆధునిక మానవుని చరిత్రే ఇప్పుడు రాయదగ్గ చరిత్ర’ అని నిర్వచించాడు విట్మన్. ఏ మహాకావ్యమైనా భావితరాల కోసం అప్పటి దేశ కాలాల అంతరాత్మలకి ఒక గొప్ప స్వరాన్ని ప్రసాదించిందే తప్ప మరింకేం సాధించింది గనక! అక్కడక్కడ తప్ప ప్రస్తుతం అన్ని దేశాల్లోనూ రాజులూ నశించారు, వారి రాజ్యాల్లా నశించాయి. సామాన్య మానవుడే నేటి మహానాయకుడయ్యాడు. జీవన సంగ్రామంలో వ్యక్తిగతంగానూ సామూహికంగానూ అతను సాగిస్తున్న యుద్ధాలే ఆధునిక మహాకావ్యానికి సరియైన కథా వస్తువు. తన కాలానికి అందరికన్నా మిన్నగా అమితంగా స్పందించే ప్రతినిధిగా తన కావ్యానికి ‘కవే తగిన నాయకుడని’ అభిప్రాయపడ్డాడు వాల్ట్ విట్మన్.

వేరు వేరు సందర్భాల్లో తను రాసిన వ్యాసాల్లోనూ, చేసిన చర్చల్లోనూ నూతన "Leaves of Grass" కవితా సంకలనం అమెరికన్ల జాతీయ ఆదర్శాలకూ, ఆశయాలకూ

అద్దంపట్టే ఒక ఆధునిక మహా కావ్యమని (The Epic of America) విట్మన్ స్యయంగా ప్రకటించుకున్నాడు. ఈ ప్రకటనని కొందరు విమర్శకులు వ్యతిరేకించినా కాలం గడిచే కొద్దీ ఆ కవితా సంకలనం మహాకావ్య లక్షణాలున్న ఒక గొప్ప కావ్యంగా అందరూ గుర్తించసాగారు. అంతేకాదు, ఈనాడు వెలువడుతున్న అమెరికన్ మహాకావ్యాలకు ఒక ఒరవడిని (trend) ఏర్పరచిన మహాకవిగా అఖండమైన కీర్తి సంపాదించుకున్నాడు విట్మన్.

విట్మన్ మహాకావ్యంలో ఒక భాగంగా అమరిన 'The song of Myself' ఒక సుదీర్ఘమైన కవిత. ఏభై ఒకటి భాగాలుగా విభజించబడిన ఈ కవిత ఒక్కటి చాలు - మహా కావ్యంగా గుర్తించబడటానికి. తను చదువుకున్న ఉపనిషత్తుల సారాన్నంతా ఆధునికంగా ఈ కవితలో ప్రతిభావంతంగా నిక్షిప్తం చేశాడు విట్మన్.

I Celebrate Myself
And what I assume you shall assume
For every atom belonging to me as good
belongs to you

అంటూ ప్రారంభమయ్యే ఈ కావ్యం చదివిన కొద్దీ చదివిస్తూ, చదివిన ప్రతిసారి ఒక గొప్ప అనుభవంగా మిగిలిపోతుంది. ఇంతటి సుదీర్ఘ కవితలోనూ ఏ కథ గానీ, చరిత్ర గానీ లేదు. ఏ సంఘటనపైనా సుదీర్ఘ వర్ణనలూ లేవు. సర్వ ప్రపంచాన్నీ ఇముడ్చుకోగలిగిన అనంతమైన ప్రేమనీ, మానవత్వాన్నీ ఈ కావ్యంలో ప్రదర్శించాడు విట్మన్. ప్రత్యక్షరం చదివిన అనుభూతిలో మునిగి తేలిన రసజ్ఞునికే తెలుస్తుంది - విట్మన్ కవితలోని నిసర్గ సౌందర్యం. మనుషులందరినీ ఒకేలాగ చూసి ప్రేమించగల ఆధునిక కవి ఎవరంటే మనకి ముందుగా విట్మన్ గుర్తుకు వస్తాడు. ప్రపంచంలోని ప్రతి కార్మికుణ్ణీ, స్త్రీనీ, పురుషుణ్ణీ, పేరు పేరునా ప్రేమగా పిలిచి తన కవిత్యంలోకి ఆహ్వానించిన మహాకవిగా ఖ్యాతి నిస్సంకోచంగా వాల్ట్ విట్మన్ కే దక్కుతుంది.

"I have no chair, nor church nor philosophy;
I lead no man to a dinner - table or library or exchange;
But each man and each woman of you I lead upon a knoll,
My left hand looks you round the waist,
My right hand points to landscapes of Continents and a plain Public road",

అంటున్న విట్మన్ ప్రపంచాన్ని మొత్తాన్నీ ప్రేమించగల ఆధునిక రుషి. అందుకే ఆయన కావ్యాన్ని ఆధునిక మహాకావ్యంగా మనం నిరభ్యంతరంగా గుర్తిస్తాం. ఆయన

సృష్టించిన ఒరవడిలో అలాంటి మహాకావ్యాన్ని సృష్టించిన అమెరికన్ కవుల్లో టి. ఎస్. ఇలియట్, ఎజ్రా పౌండ్, వాలెస్ స్టీవెన్స్, హార్ట్ క్రేన్, విలయం కార్లెస్ విలియమ్స్, జాన్ బెర్రీ మూన్, చార్లెస్ ఓల్సన్, గిన్స్ బర్గ్లు ముఖ్యులు.

ఆధునిక మహాకావ్య లక్షణాలు

అమెరికన్ కవి వాలెస్ స్టీవెన్స్, తన 'Notes toward a Supreme fiction' అనే సుదీర్ఘ కవితలో, మహాకావ్య నిర్మాణానికి ఒక మూడు సూత్రాల కార్యక్రమాన్ని ప్రకటించాడు. వాలెస్ స్టీవెన్స్ దృష్టిలో మహాకావ్యం (1) సృష్టాసృష్టంగా ఉండాలి (2) సాంప్రదాయాన్ని ఛేదించి నూతనత్వాన్ని సాధించాలి (3) పాఠకులకు మహదానందాన్ని అందివ్వగలగాలి. ఈ సుదీర్ఘ కవితలో స్టీవెన్స్ చేసిన వివరణాత్మకమైన సూచనలు ఆలోచనాత్మకంగా ఉన్నాయి. మహాకావ్యాన్ని సృష్టించే కవి ఎలా ఉండాలో చర్చిస్తూ స్టీవెన్స్ ఏమంటున్నాడో చూడండి -

"You must become an ignorant man again
And see the sun again with an ignorant eye
And see it clearly in the idea of it"

మహాకావ్య నిర్మాత ప్రపంచాన్ని కొత్త దృష్టితో చూడాలనీ కవిత మొత్తం కొత్తగా పలకాలనీ సూచిస్తున్నాడు స్టీవెన్స్.

వేరువేరుగా సాగిన ప్రయత్నాలుగా వివేచించి చూస్తే విట్మన్, రెంబోలు ఒకరికి తెలీకుండా మరొకరు ఆధునిక మహాకావ్యాన్ని నిర్మించగలిగారు. వీరిద్దరే మొట్టమొదటి మహాకావ్య నిర్మాతలుగా మనకి కనపడతారు. కథ లేనప్పుడు ఒక మహాకావ్యాన్ని నిర్మించడం ఎంతటి శ్రమతో కూడిన వ్యవహారమో మనకి అర్థమౌతూనే ఉంది. పాఠకుని ఉత్కంఠను కాపాడుకుంటూ, కవిత్వం తప్ప మరీ ఏ ఉపన్యాసమూ చదవటంలేదనే నమ్మకాన్ని కలిగిస్తూ, ఒక గొప్ప అనుభూతిని కలిగించే ప్రయత్నంగా ఆధునిక మహాకావ్యం తనదైన విలక్షణ నిర్మాణ బంధాన్ని సృష్టించుకోవాల్సి ఉంటుంది. కావ్యాన్ని పాఠకుడు ఏకబిగిని చదివించేట్లు చేసుకోవడం సాధించవలసిన మొదటి మెట్టు. ఆపైన ఒక అద్భుతమైన గాఢమైన అనుభూతిని పాఠకునిలో కలిగించగలగటం రెండో మెట్టు.

తీసుకున్న విషయాన్ని బట్టి ఒక తారాస్థాయికి తీసుకు వెళ్ళగల ధృశ్య చిత్రణతో వినూత్న శిల్పరీతిని ప్రదర్శించగల శక్తిని బట్టి, ఊహాసౌందర్యాన్ని బట్టి, సౌకుమార్యాన్ని బట్టి, మొత్తంగా కావ్యం అందించే తాత్విక సందేశాన్ని బట్టి - మనం ఆధునిక మహాకావ్యాన్ని గుర్తించాల్సి ఉంటుంది. ఆధునిక కవిత్వంలో సీంబాలిజం, ఇమేజిజం, క్యూబిజం లాంటి ఉద్యమాల ప్రభావం ప్రస్తుతం ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఉంది. కాబట్టే ఈ మహాకావ్య నిర్మాణంలో కవి ఈ ప్రక్రియలనన్నింటినీ సమర్థవంతంగా ఉపయోగించుకోవలసిన అవసరం ఉంటుంది. ప్రస్తుతం ఆధునిక కవిత్వంలో కవి తనదైన ప్రత్యేక అస్తిత్వాన్ని, వ్యక్తిత్వాన్ని సాధించటం కోసం అనివార్యంగా అంతకుముందున్న మార్గాల్ని వేదించుకుంటూ తనదైన మార్గం కోసం తీవ్రంగా అన్వేషించవలసిన అవసరమేర్పడింది. అది సాధించుకోగలిగినప్పుడే కవికి సరియైన గుర్తింపు లభిస్తుంది. అయితే కవి సాధించిన ఈ నూతన మార్గం అర్థమయితే తప్ప ఏ విమర్శకుడూ ఆ కావ్యాన్ని సమర్థవంతంగా విశ్లేషించుకోలేడు. కవి అనుసరించిన నిర్మాణ శిల్పాన్నీ, తాత్విక దృక్పథాన్నీ, ఊహా వైచిత్ర్యాన్నీ, తనకు తానుగా విశ్లేషించుకోగలిగినప్పుడు తప్ప ఏ ఆధునిక విమర్శకుడూ ఆధునిక మహా కావ్యంలోని రహస్యాల్ని సామాన్య పాఠకులకు అందించలేడు. ఇక్కడే పాఠకులకూ, విమర్శకులకూ పరీక్ష ఎదురౌతుంది.

ఆధునిక ఫ్రెంచి మహాకావ్యాలు

ఆధునిక మహాకావ్యాల కోవలోకి వచ్చే మరికొన్ని ఫ్రెంచి అమెరికన్ కావ్యాల గురించి కొంచెం ముచ్చటిస్తాను. లోత్రెమో (Lautremont) 1866 ప్రాంతాల్లో "The Songs of Maldoror" అనే ఆధునిక వచన మహాకావ్యాన్ని ప్రచురించాడు. "Hail to you old Ocean" అంటూ అన్ని కాలాల్లోనూ సాగే చరిత్రకు సాక్ష్యంగా నిలిచిన సముద్రాన్ని సంబోధిస్తూ సాగిన ఈ మహాకావ్య రచన అంతకు ముందటి సంప్రదాయాల్ని అన్నింటినీ సమూలంగా కాలదన్నుతూ ఒక కొత్త సౌందర్యాన్ని కవితా ప్రపంచానికి అనుభవంలోకి తెచ్చింది. సరిగ్గా 24 సంవత్సరాలు కూడా జీవించని లోత్రెమో ఒక అచ్చమైన భౌతికవాద కవి. పుక్కిటి పురాణాల్ని వెక్కిరిస్తూ, ప్రపంచంలోని కుళ్ళనూ, కుల్చితాన్నీ అసహ్యించుకున్న కవి.

ఈ కావ్యం మొట్టమొదటి కవిత (First Song) లో 'లోత్రెమో' తన కావ్యాన్ని గురించి ఏంటున్నాడో వివరించాడు-

"Listen to what it contains and before - warned about the painful impression it will undoubtedly make on you; like a branding iron on your troubled imaginations. Don't think that I am about to die, since I have not yet become a skeleton, and old age hasn't stuck itself to my forehead."

ఇంకా మందుకు పోయి,

"Nevertheless, if you can, try to be as calm as I am, as you read what I already regret offering you, and do not blush when you think about the meaning of man's heart."

ఈ కావ్యాన్ని దొరకబుచ్చుకుని అసాంతం చదవ గలిగిన వారికిగానీ దాని అద్భుతమైన కవితా శక్తి అనుభవంలోకి రాదు. కవిత్వమంటే 'భాషాకాదు, భావమూ కాదు. రెండూ కలగలిసిన విచిత్ర సమ్మేళనం' అన్న సత్యం తెలిసివస్తుంది. పేరాలు పేరాలుగా రాయబడ్డ ఈ కావ్యాన్ని చూసి మన మామూలు విమర్శకులు, 'ఇది కావ్యమూ కాదు దీన్లో ఉన్నది కవిత్వమూ కాదు' ని అభిప్రాయపడ్డా మనం ఆశ్చర్యపోవలసిన పనిలేదు.

లోత్రమో ప్రభావంలో మరో ఫ్రెంచి కవి హెన్రీమిషాక్స్, "I am writing to you from a distant land" అనే సుదీర్ఘ కవిత రాసాడు. ఈ మిషాక్స్ కూడా తన కవితాన్ని పేరాలు పేరాలుగానే కూర్చాడు. మల్లార్నే శిష్యుడైన పాల్వేలరీ రాసిన 'The young park' అనే కావ్యం మరో ఫ్రెంచి మహాకావ్యం. సుదీర్ఘమైన ఈ కవిత అతిక్లిష్టమైనది కూడా. ప్రతిపదార్థ తాత్పర్యానికి అందని కవిత్వమిది. అనుభూతి చెందాల్సిందే తప్ప ఇలాంటి కవితలకి అడ్డాలు చెప్పడం సాధ్యం కాని పని. ఒక్క రాత్రిలో తన అంతశ్చేతన (Consciousness) అనుభవించిన వివిధ రకాల అనుభూతుల్ని సమీకరించే ప్రయత్నంగా ఈ కావ్యాన్ని 'వేలరీ' యే స్వయంగా నిర్వచించాడు. 'భాషే కవిత్వమ' ని నమ్మే మల్లార్నే లాగే వేలరీ కూడా వక్రొక్తికే ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడు. వేలరీ మాటల్లో చెప్పాలంటే- 'కావ్యం ఒక చెప్పలేని కాలిన్యమూ, అస్పష్ట మనోహరమూ అయిన విచిత్రమైన పదార్థం. అనుభూతి సాంద్రతతో నిండి ఉన్న ఈ కావ్యం ఎంతో దుఃఖం లాంటి చీకటితో ప్రారంభమై ఆశలాంటి భాస్కర జ్యోతి లాంటి ఉదయంతో అంతమౌతుంది. మహాకావ్యం యొక్క మజాకా తెలియాలంటే, స్వచ్ఛమైన కవితాన్ని స్పృహలోకి తెచ్చుకోవాలంటే వేలరీ అందించిన ఈ మహాకావ్యాన్ని అనుభవించి పలవరించాల్సి ఉంటుంది.

మరో ఫ్రెంచి మహాకవి సెయింట్ జాన్ పెర్స్ కూడా 'అనబోస్', 'క్రోనిక్' అనే మహాకావ్యాల్ని రచించాడు. 1960లో 'క్రోనిక్' కావ్యం 'పెర్స్' కి నోబెల్ బహుమతి సంపాదించి పెట్టింది. 1924లో ఫ్రెంచిలో ప్రచురించబడ్డ 'అనబోస్' కావ్యాన్ని మొట్టమొదటిసారిగా 1930లో టి.ఎస్. ఇలియట్ ఆంగ్లభాషలోకి అనువదించి మనకి అందించాడు. జేమ్స్ జాయిస్ తన నవలకి 'యులిసిస్' అని పేరు పెట్టుకున్నట్లే పెర్స్ తన కావ్యానికి 'జోనోఫోన్' రాసిన 'అనబోస్' కావ్యం పేరును ఎంచుకున్నాడు. పేరులో తప్ప జోనోఫోన్ కావ్యానికి ఈ కావ్యానికి మరెక్కడా సంబంధం లేదు.

ఒక నగరం నుండి మరో నగరానికి తన దళంతో ఎడారి యాత్ర చేస్తూ సాగిన ఒక మహానాయకుని విజయాల్ని వర్ణిస్తాడు పెర్స్ ఈ కావ్యంలో. ఈ కావ్య నిర్మాణంలోనూ, నిర్వహణలోనూ పెర్స్ చూపిన ప్రతిభ మనల్ని ఆశ్చర్య చకితుల్ని చేస్తుంది. పేరాలుపేరాలుగా వ్రాయబడ్డ పెర్స్ కావ్యాలు అద్భుతమైన కవితా సౌందర్యంతో అస్పష్ట మనోహరంగా భాసిస్తాయి. పెర్స్ కావ్యాలు మన శేషేంద్ర పై ఎంతటి ప్రభావాన్ని చూపాయో తెలియాలంటే, 'నాదేశం నా ప్రజలు' కావ్యాన్ని పెర్స్ కావ్యాలు 'క్రోనిక్', 'అనబోస్' లతో పోల్చి చూడవలసిన అవసరం ఉంది. ఈ ప్రభావాన్ని గుర్తిస్తే తప్ప 'నాదేశం నా ప్రజలు' కావ్య నిర్మాణ రహస్యాలు కానీ కావ్యాత్మగానీ అవగతం కావు.

ఆధునిక అమెరికన్ మహాకావ్యాలు

వాల్ట్ విట్మన్ తర్వాత, సాహసం చేసి మొట్టమొదటి సారిగా "The Waste land" అనే ఆంగ్ల మహాకావ్యాన్ని రాసిన ఘనత, మహాకవి టి. ఎస్. ఇలియట్ కే దక్కుతుంది. 'వేస్ట్ లాండ్' కావ్యాన్ని ఒక కవితల సంపుటిగా భ్రమనడే ప్రమాదం ఉంది. అయిదు భాగాలుగా విభజింపబడ్డ ఈ కావ్యంలో ప్రతి భాగానికి ఒక్కో శీర్షిక ఉంది. ఫ్రెంచ్ కవిత్వంతో గొప్ప పరిచయమున్న ఇలియట్ ఆ కవిత్వ ప్రభావంలోనే ఈ కావ్యాన్ని వ్రాసాడు. యాంత్రికతకి పరిమితమై ఆధునిక జీవితం సామాజికంగానూ, సాంస్కృతికంగానూ ఎలా పతనం చెందుతోందో కళ్ళకిగట్టినట్లుగా చూపించాడు, ఈ కావ్యంలో. విలువలు కోల్పోయిన ఆధునిక నమాజం ఆత్మహత్యా సదృశంగా పతనోన్ముఖమైపోతోందని ఇలియట్ ధృఢంగా నమ్మాడు. విశృంఖల శృంగారమే పరమావధిగా సాగిపోతున్న ఆధునిక మానవుని జీవితాన్ని

నిరసించాడు. ఈ కావ్యం ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఒక సంచలనాన్ని సృష్టించింది. ఎంతో మందిని ప్రభావితం చేసింది. కావ్యం అర్థం కాక, కువిమర్మ చేసిన వాళ్లని విస్మరిస్తే మొత్తం మీద 'వేస్ట్ లాండ్' అచ్చమైన ఆధునిక మహా కావ్యానికి ప్రతీకగా నిలిచింది.

'వేస్ట్ లాండ్' తర్వాత ఇలియట్, ఫోర్ క్వాటైట్, అనే మరో మహాకావ్యాన్ని వ్రాసాడు. ఈ కావ్యంలో భూత భవిష్యద్వర్తమానాల మధ్యగల అవినాభావ సంబంధాన్ని, కాలం యొక్క ప్రాముఖ్యతనీ అత్యద్భుతంగా చర్చిస్తాడు ఇలియట్. కావ్యాలు రెండూ ఇలియట్‌ని ఆధునిక యుగ కవిగా నిలపగల్గాయి. ఈ కావ్యాల ప్రభావంలోనే చిలియన్ మహాకవి పాబ్లో నెరూడా "The Heights of Macchu and Picchu ' అనే కావ్యం రాసాడు. నెరూడా రాసిన మహాకావ్యం " General's Song" లో ఒక భాగంగా అమరిన ఈ సుదీర్ఘ కవిత స్వతంత్ర రచనగానే భాసిస్తుంది. నగ్నముని 'కొయ్యగుర్రా' నికీ, నెరూడా మహాకావ్యం "The Heights of Macchu Picchu ' కీ నిర్మాణ శిల్పంలో గల పోలికలు మనల్ని ఆలోచింపజేస్తాయి.

1950లో ప్రచురింపబడ్డ నెరూడా మహాకావ్యం 'General's Song ' విట్మన్ కావ్యం 'Leaves of Grass' ని గుర్తుకు తెస్తుంది. దీన్ని చిలీ దేశపు ఇలిహాసంగా పరిశీలకులు గుర్తించారు. ఈ కావ్యం ఒక వచన కవితల సమాహారంగా కన్పించినా మొత్తంగా ఈ కావ్యం మనలో కలిగించిన అనుభూతి దీన్నొక మహాకావ్యంగా గుర్తించేట్లు చేస్తుంది. టి. ఎస్. ఇలియట్ అన్నట్లుగా మహాకావ్యంలో -

"There must be transitions between passages of greater and lesser intensity". ఇక్కడ "transitions" అన్న పదం అతి ముఖ్యమైనది. ఒక దృశ్యం నించి మరొక దృశ్యానికీ, ఒక అనుభూతి నించి మరో అనుభూతికి తీసుకెళ్ళడంలో అనిర్వచనీయమైన ప్రతిభ కనపరుస్తారీ మహాకవులు. సూక్ష్మీకరించబడ్డ మహాకావ్యాల సమాహారంగా నెరూడా, విట్మన్ కావ్యాల్ని ఆస్వాదించవచ్చు. చదవగా చదవగా పాఠకుని మనస్సులోనే, వేరువేరు అధ్యాయాలు, ఒక సరియైన క్రమంలో ఒదిగిపోతాయి. అయితే ఈ క్రమం పాఠకుని స్థాయిని బట్టి మారుతూ ఉంటుంది.

‘వేస్ట్ లాండ్’ కావ్యంలోని నైరాశ్యాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ అమెరికన్ మహాకవి హార్ట్‌లేన్స్ “The Bridge” అనే మహాకావ్యాన్ని రాసాడు. నడుస్తున్న ప్రపంచమీద అనంతమైన ప్రేమనీ, విశ్వాసానీ చూపిన వార్త్‌విల్మన్ మహాకవి క్రేన్‌కి ఆదర్శంగా నిలిచాడు. ఎనిమిది భాగాలుగా నిర్మించబడ్డ ఈ కావ్యం మరో గొప్ప ప్రయత్నం. ఇలా ఒక్కొక్క కవి సాధిస్తున్న విజయాలు ఎంతోమంది కవులకి ప్రోత్సాహాన్నిచ్చాయి. జీవితంలో వ్రాస్తే ఒక మహాకావ్యం రాయాలనే పట్టుదలని కలిగించాయి. క్రేన్ ఈ కావ్యాన్ని 1925లో ప్రారంభించి 1929లో ముగించాడు. అలా నాలుగేళ్ళ సుదీర్ఘ కాలం సాగింది కావ్యరచన.

మహాకావ్యాన్ని వ్రాయటం ఒక ఎత్తూ, దానిపై వచ్చే కువిమర్మల్ని భరించటం వేరొక ఎత్తూ. ‘ది బ్రిడ్జ్’ కావ్యాన్ని వ్రాస్తూ, నిరాశకు గురైన వేర్సేరు సందర్భాల్లో క్రేన్ స్వయంగా చెప్పుకున్న వాక్యాలనే పట్టుకుని అతని కావ్యం ‘ఒక విఫలమైన మహాకావ్యం’గా వర్ణించిన వాళ్ళు ఉన్నారు. క్రేన్ ప్రతిభని కొనియాడిన వాళ్ళూ ఉన్నారు. ఈ కావ్యాన్ని ఆసక్తిగా చదివిన రసజ్ఞులని మాత్రం అందులోని అనుభూతి సౌందర్యం జీవితాంతం వెంటాడుతుంది.

ఇలియట్ రాసిన ‘వేస్ట్ లాండ్’ కావ్యాన్ని సంక్షిప్తీకరించడంలో ప్రత్యేకమైన పాత్ర వహించిన ఎజ్రాపౌండ్ కూడా “The Contos” అనే మహాకావ్యాన్ని వ్రాశాడు. కొన్ని వందల కవితల సంపుటిగా వెలువరించబడ్డ ఈ కావ్యంలో ప్రపంచ చరిత్రలోని ప్రధానమైన ఘట్టాలు నిక్షిప్తం చేయబడ్డాయి. చరిత్రకున్న ప్రాముఖ్యతని స్పష్టంగా గుర్తించిన సాహిత్యవేత్తగా ఎజ్రాపౌండ్‌కి ఒక విశిష్టమైన స్థానం ఉంది. మరో అమెరికన్ కవి విలియమ్ కార్లెస్ విలియమ్స్ “Paterson” అనే మహాకావ్యాన్ని అయిదు పుస్తకాలుగా వెలువరించాడు. 1946లో ప్రారంభమైన ఈ ప్రచురణ 1958లో ముగిసింది. సుమారు పన్నెండేళ్ళ సాగిన ఈ మహాకావ్య నిర్మాణం సాహిత్య చరిత్రలో ఒక ఆసక్తి కలిగించే సంఘటన. ఈ మహాకావ్యం విలియమ్స్‌కి గొప్ప ఖ్యాతిని సంపాదించి పెట్టింది. ఈ కావ్య నిర్మాణంలో విలియమ్స్ చూపిన ప్రతిభ అనన్య సామాన్యమైనదని పరిశోధకుల ప్రశంసల నందుకుంది. ఇవికాక, జాన్ బెరీ మన్ రాసిన “Dream Songs”, బీట్ కవి ఎల్లెన్ గిన్స్ బర్గ్ రాసిన “The Iron Horse”, ఛార్లెస్ ఓల్సన్ రాసిన “The Maximus poems” కూడా ఈ కోవలోకి వచ్చే మహాకావ్యాలే. ఒక్కొక్క కావ్యం తీరుతెన్నులు దాని స్వంతం. ఒక కావ్యాన్ని పోలి మరో కావ్యం ఉండకపోవడం గమనించదగ్గ విశేషం.

ఆధునిక తెలుగు మహాకావ్యాలు

ఇలియట్ కావ్యాల ప్రభావంలో తెలుగులో ఆధునిక మహాకావ్యాలు వ్రాయడానికి ప్రయత్నించిన మొట్టమొదటి కవులు - బైరాగి, ఆరుద్రలు. కల్లీలేని భారతీయ పద్ధతిలో సంస్కృత పదభూయిష్టంగా సాగిన బైరాగి కావ్యం 'నూతిలో గొంతుకలు' తెలుగులో మొట్టమొదటి ఆధునిక మహాకావ్యంగా మనం గుర్తించవచ్చు. 1949లో తెలంగాణా సాయుధ పోరాట నేపథ్యంలో ఆరుద్ర రాసిన 'త్వమేవాహమ్' కావ్యం ఒక గొప్ప సంచలనాన్ని సృష్టించింది. 'త్వమేవాహమ్' కావ్యనిర్మాణంలో ఆరుద్ర చూపిన వినూత్న శిల్ప విశేషం మహాకవి శ్రీశ్రీ ప్రశంసల్ని కూడా అందుకుంది. ఈ మహాకావ్యం 1986 లో అయిదవ ముద్రణగా విశాలాంధ్ర వారిచే ప్రచురింపబడింది. కావ్యంతో పాటు కావ్యంపై శ్రీశ్రీ, దాశరథి, సివారెల వ్యాఖ్యలు కూడా ప్రచురింపబడటం ఈ ప్రచురణలో ఒక విశేషం.

ఆరుద్ర 'త్వమేవాహమ్' తర్వాత, శేషేంద్ర 'నా దేశం నా ప్రజలు', శివారెడ్డి 'ఆసుపత్రి గీతం', నగ్నముని 'కొయ్యగుర్రం' సినారె 'విశ్వంభర', కుందుర్తి 'హంస ఎగిరిపోయింది', సుమనశ్రీ 'నేత్రం నా సంకేతం' కావ్యాల్ని ఆధునిక మహాకావ్యాలుగా మనం గుర్తించవచ్చు. ముఖ్యంగా కావ్య నిర్మాణంలోని నూతనత్వాన్ని బట్టే ఈ విషయంలో నిర్ణయాత్మకమైన అవగాహనకి రావలసిన అవసరం ఉంది. విట్రున్, నెరూడాల మహాకావ్యాల నేపథ్యంలో చూస్తే తిలక్ 'అమృతం కురిసిన రాత్రి' భరద్వాజ 'అయినా ఒక ఏకాంతం', వేగుంట 'చితి-చింత' లాంటి కావ్యాల్ని కూడా ఆధునిక మహాకావ్యాలుగా మనం గుర్తించగలం.

ఇంతవరకూ వచ్చిన ఆధునిక మహాకావ్యాలపై విమర్శకుల మధ్య నయోధ్య లేకున్నా ఆ కావ్యాలపై విపులమైన చర్చలూ, పరిశోధనలూ సాగిపోతూనే ఉన్నాయి. సంప్రదాయాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ సాగిన ఈ రచనల్ని ఎంతో మంది పరిశోధకులు తీవ్రంగా చర్చిస్తూనే ఉన్నారు. ఆ కావ్యాల్లోని సౌందర్య రహస్యాల్ని వెలికి తీస్తూనే ఉన్నారు. మహాకావ్యంలో షస్తు నిర్వహణ, భాష, శిల్పం, శైలి ప్రాధాన్యత వహిస్తాయి కాబట్టి, ఒక్క షస్తువుని బట్టే, ఇది ఆధునిక మహాకావ్యం, అదికాదు -' అని వర్గీకరించడంలో గొప్ప ప్రమాదం ఉంది.

తెలుగుదేశంలో ఇప్పుడిప్పుడే ఆధునిక మహాకావ్యాలపై అసక్తికరమైన చర్చ ప్రారంభమైంది. ఇంకా లోతులకి పోయి మహా కావ్యాల లక్షణ చర్చ చేయవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది. తెలుగులో ఈ కోవలోకి వచ్చే కావ్యాల్ని మరింత శ్రద్ధగా విశ్లేషించవలసిన బాధ్యత సహృదయ విమర్శకులపైనే ఎక్కువగా ఉంటుంది.

(25 మార్చి 1991, సాహిత్యప్రభ)

2. దళిత ప్రజాకవి - సి.వి.కె.

సి.వి. కృష్ణారావుగారు అప్పుడూ ఇప్పుడూ దళిత కవీ. ఆనాడూ ఈనాడూ కమ్యూనిస్టే. విద్యార్థి దశలోనే మార్క్సిస్టు బీజాలు పట్టుకుని, జైల్లో ఉన్న పది రోజుల్లోనే అధికారం పడగనీడని పసిగట్టి, జరుగుతున్న దోపిడీని దుర్మార్గాన్ని అర్థం చేసుకున్నారు కాబట్టే ఒక్క కవిత్వంలోనే కాదు జీవితంలోనూ మార్క్సిస్టుగానే ఊపిరి పీలుస్తున్నారు. దళిత ప్రజాకవి గానే కవిత్వం వ్రాస్తున్నారు.

కృష్ణారావు గారు ఎప్పుడు గుర్తుకొచ్చినా నాకు 'I am large' అంటూ ఆశ్చర్యపరిచే అమెరికన్ మహాకవి వాల్టేవిల్మన్ గుర్తుకొస్తాడు. అమెరికన్ సిగ్రోల బానిసత్వంపై 1855లోనే తన కావ్యం 'లీప్ ఆఫ్ గ్రాస్' లో తన ఆగ్రహాన్ని ప్రకటించాడు. సిగ్రోలపై తెల్లజాతి దౌర్జన్యాన్ని నిరసించాడు. 'సాంగ్ ఆఫ్ మై సెల్' అనే సుదీర్ఘ కవితలో 33వ భాగం లోని ఈ క్రింది వాక్యాలు గమనించండి -

‘గాయపడ్డ వాణ్ణి ఎలా ఉన్నావని ప్రశ్నించను, నేనే గాయపడ్డవాణ్ణివుతాను’ అంటున్నాడు విల్మన్. కృష్ణారావుగారూ అంతే. విల్మన్ హృదయంలో ఎంతమందికి చోటుందో కృష్ణారావుగారి హృదయంలోనూ అంతమందికి చోటుంది. ఒక భూమిద నడుస్తున్న మానవత్వంలా కనిపిస్తారాయన. ఖచ్చితమైన సామాజిక అవగాహన వుండి విప్లవాత్మక హృదయంతో సహజమైన ద్వేషాసూయల్ని ఆమడ దూరంలోనే ఉంచారాయన. అందర్నీ ఆప్యాయంగా పలకరిస్తూ కవిత్వం ఎక్కడున్నా ఎలాగున్నా భుజం తట్టడం తన బాధ్యతగా ‘నెల నెలా వెన్నెల’ నిర్వహిస్తున్నారాయన. ఎంతమందిలో ఎలా తిరుగుతున్నా హృదయం నిండా వైతరణి వొడ్డున నివసిస్తున్న దళితుల గురించిన ఆలోచనే, మురికిపేటల్లో ఊపిరి పీలుస్తున్న అభాగ్యుల గురించే ఆవేదన.

1968లో ఫ్రీవర్క్ ఫ్రంట్ తరపున కుందుర్తి గారి పీఠికతో వెలువడ్డ ‘వైతరణి’ కావ్యం కృష్ణారావు గార్ని అభ్యుదయ దళిత కవిగా లోకం ముందుకు తెచ్చింది. వృత్తి రీత్యానే కాదు ప్రవృత్తి రీత్యాకూడా కృష్ణారావు గారి హృదయం ఎప్పుడూ దళితుల జీవితాన్నే తన కళ్ళ ముందుంచుకుంది. దళితులలో ఎక్కువ మంది తరతరాలుగా దారిద్ర్యంలో

బ్రతుకీడుస్తున్న వాళ్ళే. గుడిసెలలో నివసిస్తూ మురికి నీటి దుర్గంధం ఊపిరి పీలుస్తున్న వాళ్ళే. కుళ్ళు కాలవనే నరకలోకపు వైతరణిగా కృష్ణారావు గారు గుర్తించారు. మురికి పేటలో మసలే మూగజీవాల బాధల్ని ఎంత దగ్గరగానో పరిశీలిస్తే తప్ప 'వైతరణి' లాంటి కావ్యం రూపుదిద్దుకోదు. ఈ కావ్యంలో ఉన్న పదహారు కవితలలోనూ వస్తువు నరక సదృశమైన దళిత జీవితమే.

‘యమలోకం త్రోవలో వైతరణి: / మురికిపేట మలుపులో
ఒదిగి ఒదిగి ప్రవహించే కాలువ’ (పేజి....3)

అన్న వాక్యాలలో వైతరణి అంటే ఏమిటో నిర్వచిస్తున్నారు. ఆ వైతరణి ఒడ్డున ఉన్నవాళ్ళు ఎవరంటే -

‘వైతరణి ఒడ్డున / బాధకు చిహ్నాలై / సుప్రసిద్ధ గాథలకు గాయకులై
ఒకడు గుహుడు / ఒకడు చెప్పులు కుట్టేవాడు / ఒకడు అంధుడు /
ఒకడు బంధువు’

అని సమాధానం చెబుతారు. ‘మహాగుహులు’ అన్న కవితలో రకరకాల వృత్తులతో జీవనం సాగిస్తున్న వాళ్ళని వర్ణిస్తారు -

‘నూనపులు మాలిన్యం చేసే చోట్లను / ఓర్పు చీపుర్లతో తుడిచిన వారు’
‘ఘుళ్ళను గులక రాళ్ళను / నెత్తురు కట్టా చూచే పాదాలకు /
చెప్పులు కుట్టిన వారు’ (పేజి....6)
‘నూరు ముండ్లు పది కాడలు / నాగజెముడు బొంతలా /
నలుగురు ఏవగించుకున్న
ముడుసలికి / తల కొరుపులు పెట్టేవారు’ (పేజి....7)

ఈ వృత్తులన్నీ బానిస వృత్తులే. ఈ వృత్తులలో అవమానం ఎక్కువ. కష్టం ఎక్కువే కానీ సంపాదన మాత్రం బహుచల్లం. అందుకే ఇంటినిండా దుర్భరమైన దారిద్ర్యం.

‘మర్యాదలు కప్పజాలని / మాసిన చినుగుల ఆచ్ఛాదనతో
 ఆకలి మంట ప్రోద్బలమై / మంచి, మర్యాద, ధర్మం -
 పరదాలు - పటేల్‌మని తెంచి / నిష్కంటకంగా / నిర్మలమైన నిజంతో
 నను కంపించే వేగంతో / ఒక నవదైతన్యం / ప్రసరించే నాల్గులు’
 (పేజీ....9)

దారిద్ర్యంలో బ్రతుకుతున్నా దళితుల జీవితాల్లో నిర్మలత్వం మనల్ని ఆశ్చర్య పరుస్తుంది. నిజం తప్ప అబద్ధం చెప్పలేని దళితులలో ఇతరులకి అనాగరికత కన్పించేది ఈ కారణంగానే. ధనం సమకూర్చిన నాగరికత నిండా లౌక్యం నిండి ఉంటుంది. రెండు నాల్గుల ధోరణి రాజ్యం చేస్తూ ఉంటుంది. దళితుల ప్రవర్తనలో కన్పించే ఆస్వాదతకీ, మానవత్వానికీ అందుకే మనం కరిగిపోతాం. అచ్చమైన అసూర్యంపశ్యలు వాళ్ళు. నాగరికతా మాస్కులు తగిలించుకున్న సిటీ సివిలైజ్డ్ మృగాలకి నిప్పులాంటి దళితుల నిజాయితీ అంటే అందుకే భయం.

దారిద్ర్యంలో మగ్గే దళితుల జీవితం ఎలా ఉంటుందో మనం ఊహించలేం. ప్రత్యక్షంగా చూసిన వాళ్ళకే తెలుస్తుంది ఎంత దుర్భరమైందో -

‘కూటికి కూర్చుంటే / కరువే వుప్పు కణిక
 కళ్ళలో నిస్సత్తవ / చప్పబడ్డ కారం’ (పేజీ.....14)
 ‘దేహానికి కావుంచను / ఒక పేలిక అసలుండదు
 జుట్టుకు పట్టించుకోను / నూనె బొట్టు నిలవుండదు’
 ‘రెక్కలు డొక్కలోకి నెట్టే / ఒక్కొక్కరం అలమటిస్తుంటే
 రేపన్నది ఫెహించదు’ (పేజీ.....15)

వ్యధాభరిత జీవితాల్ని కృష్ణారావు అతి దగ్గరగా చూడగలిగారు కాబట్టే నిజాయితీగా వర్ణించగలిగారు. వ్యవస్థాగత దుర్మార్గంలో మురికిపేట లెక్కడున్నా వాటి బాధ్యత సమాజానిదే, అధికారం చెలాయించే ప్రభత్వానిదే. ‘ఏడు కట్ల సవారి’, ‘నన్ను కింద పడెయ్యండి’ కవితలు గుండెలు పిండేస్తాయి. చావు బ్రతుకుల మధ్య ఉన్న పెద్దమనిషి ‘తెగిన కాళ్ళ కట్టు నులక్కుక్కీ జోలేలా అర్థనిమీలిత నేత్రుడు’ - దూరాన మరో గ్రామంలో ఉన్న మూడో మనుషుణ్ణి గురించిన ఆందోళనతో ముదివగ్గు ప్రాణం కటకట కొట్టుకుంటున్నది

‘రెండు చేతుల్లో నల్లటి గొంగళి / ముఖం మీదికి లాక్కుంది రాత్రి
నలుమూలలనున్న ఆదుర్దాలు / నులకమంచం బరువెక్కి స్తున్నవి
అయ్యో, పెద్దమనిషి, అని / చాప మీదికి మార్చారు’ (పేజీ....43)

ఇలాంటి దృశ్యాల్ని చూసిన కవి సహజంగానే ఆందోళన చెందుతాడు. తనని
తను ప్రశ్నించుకుంటూ సమాజాన్ని కూడా ప్రశ్నిస్తూంటాడు సమాధానం కోసం -

‘ఈ బాధల గాధలకు అంతిమ అధ్యాయం ఎప్పుడు?

ఈ శుష్కించిన జీవితాలకు పోషణ ఎప్పుడు?

ఈ చీకటి రాత్రులు గడువను ఎన్ని నాళ్ళు జాగరణ?’ (పేజీ....44)

జాతిపడి ధర్మం చేస్తే సరిపోదు. ఊరికి దూరంగా కాసిన చీకటి గడులు కట్టిస్తే
సరిపోదు. ‘నీక్కావలసినవన్నీ చేస్తున్నాంగా, మమ్మల్ని బలపరిస్తే నీ అవసారాలన్నీ తీరుస్తాం.
రాజ్యంలో భాగం మాత్రం అడక్కు- ఎలాంటి పరిస్థితుల్లోనైనా’ అని మరో పారి మభ్య
పెట్టాలని ప్రయత్నిస్తే భంగపాటు తప్పదు. ‘ఇక ఎదురు తిరగటం తప్పని సరి’ అని
దళితులకు తెలిసి పోయింది. 1968లోనే కృష్ణారావు గారు ‘కళ్ళు తెరిచి చూడు’ అన్న
కవితలో -

‘బలిపీఠం మీద మెడ పెట్టిన బాలకుడా

పులి పంజా ముందున్న మానవుడా

నీ భవిష్యత్తు చీకట్లో దాగున్నది

కళ్ళు తెరిచి చూడు కనిపిస్తున్నది’

అంటూ దళితుల్ని హెచ్చరించే వున్నారు.

‘మీరు నిండించిన బిందెల్ని దోచారు / మీరు పడ్డ కష్టాల్ని దోచారు

మిమ్మల్ని దోచారు’ అన్న నిజాన్ని బహిరంగ పరిచారు.

‘దారిద్ర్యానికి విరుద్ధంగా / ధర్మ యుద్ధం చేస్తే మీరు

ధర్మ రాజులా మీరేలిన రాజ్యం / మీకొస్తుంది మళ్ళా’

అంటూ ధర్మ యుద్ధానికి ఆనాడే పురికొల్పారు.

‘ఇప్పటిచీకట్లకు ఆవలి గట్టన / వెల్తురు కోణాలున్నవి అదిగో చూడు

ఇప్పటి అగవాల్లకు విముక్తి / మన సంఘటన శక్తిలో వుంది’

అంటూ దళితులు ఒకసంఘటన శక్తిగా రూపొందవలసిన అవసరాన్ని ఆనాడే నొక్కి పలికారు.

1969లో సృజన ప్రచురణగా వెలువడిన ‘మాదీ మీ ఊరే’ సంకలనం కూడా కృష్ణారావు గారిని దళితుల పక్షానే నిలిపింది.

‘మాదీ మీ వూరే మహారాజకుమారా / గోచీకి పేలిక లేక
గుడిసెల గుంపుల్లో పెరిగిన / బాలురలో ఒకణ్ణి’ (పేజి.....1)

‘చిన్న బాబు పోతుంటే / ‘త్రోవలో నీవెందుకని’
తరిమి కొట్టబడి తూలనాడబడిన / తెరువరిని నేను’ (పేజి.....2)

‘మాదీ మీ వూరే మహారాజకుమారా!’ అని ఊరుచూడవచ్చిన వొక పుటి రాజుగారిని ఎగతాళి చేస్తున్నాడు దళితుడు. దళితలు కూడా ఓనాడు విప్లవిస్తారని కృష్ణారావు గారికి తెలుసు. ఈ సంకలనంలోని చివరి ప్రస్తావన ‘రేవు...’లో ఏమంటున్నారో చూడండి—
నేలుపెట్టి చూపించి తుపాకి కాల్చడానికి యింకా అమర్చబడలేదు. అమర్చబడినా తుపాకులు రెడీగా లేవు. తుపాకులుంటే ప్రేళ్ళకు వాటి వాడకం తెలీదు.

అందుకనే యిది మహచ్చాంతి కాలం.

ఈ మహచ్చాంతి కాలంలో ఒక ప్రధనాంకం ప్రదర్శిత మౌతున్నది. అశ్వారూఢుడు క్రింద పడగానే అనామకుడు అంకెంలో కాలుపెట్టి కళ్ళం చేత్తో పట్టుకుని గేల్స్ చేస్తున్నాడు.’

పై వాక్యాల్లోని ముందు చూపు తెలుస్తూనే ఉంది. మార్క్సిజం, అంబేడ్కరిజంల వెలుగులో తమ రాజ్యాన్ని తాము దక్కించుకోవటానికి దళితులు సాయుధులవటం మనం చూస్తూనే ఉన్నాం.

1991 లో వెలువరించిన ‘అవిశ్రాంతం’ కవితా సంపుటిలోని ‘అగ్రగామి అంబేడ్కర్’ అన్న కవితలో కూడా ఈ విషయాన్నే స్పష్టపరుస్తున్నారు కృష్ణారావుగారు. రాబోయే యుగం దళితులదేనని నమ్మబలుకుతున్నారు. ఆగ్రహావేశ అభ్యుదయ పోరాట కవిత్యంలో సూటిదనం ముఖ్యం. కృష్ణారావు గారి కవిత్యం చదువుతున్నంత సేపూ సింబల్స్ గురించి కానీ, పద చిత్రాల గురించి కానీ, శిల్పం గురించి కానీ మనకి ఆలోచన రాదు. వస్తువుతోనే హృదయాల్ని కదిలించే ఇలాంటి కవిత్యంలో వస్తువుని ఆశ్రయించిన భావమే శిల్పం. మనసుని సూటిగా తాకే భాషే పద చిత్రం. దళితుల జీవన వేదనే ఈ కవిత్వానికి ప్రతీక!

(6.11.1994, ‘ఉదయం’ పత్రికలో)

3. భరద్వాజ సతీస్మృతి కావ్యాలు - ఒక పరామర్శ

‘నాలోని నీవు’ ని గుర్తించి, ‘అంతరంగిణి’ తో సంభాషిస్తూ ‘ఐతరేయా’ ని అంతర్మథనంతో నింపి, ‘అయినా ఒక ఏకాంతం’లో అత్యున్నత అనుభూతి లోకాల్ని అందుకున్నాడు భరద్వాజ. ఈ కావ్యాల్లో ఒక క్రమ వికాసం ఉంది. భౌతిక ప్రపంచం నుండి ఆంతరంగిక ప్రపంచానికి ప్రస్తానిస్తున్నాడు భరద్వాజ. ఒక స్థిర ప్రజ్ఞత్వాన్ని సాధించే ప్రయత్నం చేస్తున్నట్లు ఈ కావ్యాలు మనకి స్పష్టపరుస్తున్నాయి.

భరద్వాజ గుండెల్లో ఎంతటి దుఃఖం దాగుందో ఈ కావ్యాలు వ్యక్తపరుస్తాయి. కాంతమ్మగారిపై ఎంతటి అనురాగం వుందో ఆ కావ్యాల్లోని ప్రత్యక్షరం సాక్ష్యం చలుకుతుంది. అది భౌతిక మైన ఆధునిక అనురాగం కాదు. ఒక అలౌకికమైన అనురాగం. ‘అయినా ఒక ఏకాంతం’తో ఒక స్పష్టమైన గమ్యాన్ని చేరుకున్నాడు భరద్వాజ. గుండెల్లో పెల్లుబిడే సర్వవ్యాపితమైన ప్రేమని అందమైన తన వాక్యాల్లో గుమ్మరిస్తున్నాడు. అతని ప్రకంపనలన్నీ మనకీ చేరవేస్తున్నాడు. అతని ప్రస్థానంలోకి మనల్నీ ఆహ్వానిస్తున్నాడు.

కుందుర్తి కూడా తన భార్య సుందరమ్మగారి మరణాన్ని భరించలేక పోయారు. ఆమె పోయి పదినెలలు తిరక్కుందానే అక సౌత్తుగా మెదడులోని రక్త నాళాలు చిట్టి మృతిచెందారు. కుందుర్తి వెళ్ళబోసుకున్న వ్యధ అంతా ‘హంస ఎగిరిపోయింది’ గా రూపుదిద్దుకుంది. ఆధునిక వచన మహాకావ్యంగా మన గుండెల్లో చోటుచేసుకుంది. మృత్యువు మనిషిని ఎంతలా కదిలించివేస్తుందో తెలియాలంటే ఈ స్మృతి కావ్యాలు చదవాలి. పచ్చి భౌతికవాది కూడా కాళ్ళ క్రింద భూమి కదిలిపోవడాన్ని అనుభూతి చెందుతాడు. అహంకారం మొత్తం ఒక్క సారిగా కుప్పకూలిపోతుంది. ఒక భయంకరమైన ఒంటరితనాన్ని భరిస్తున్నప్పుడు చుట్టూ చీకటి సముద్రం ముంచెత్తుతున్నట్లే తోస్తుంది. ఆ చీకటి సముద్రంలోంచి నెమ్మది నెమ్మదిగా వెలుగొస్తుంది. తనకీ తన ఇంటికీ తన బంధువర్గానికీ పరిమితమైన ఆత్మ, విశ్వవ్యాప్తం కావాలని ఉబలాటపడుతుంది. విశ్వవ్యాప్తని అందుకోవాలనే అమితంగా తపిస్తుంది.

‘నాలోని నీవు’ లో భరద్వాజ అప్పుడే తగిలిన గాయాన్ని పదేపదే తడుముకుంటూ కాంతంగారితో గడిచిన తన జీవితంలోని ప్రతి సంఘటననీ అర్థంగా గుర్తుచేసుకుంటూ దుఃఖించడం కన్పిస్తుంది.

‘ఈ దుఃఖం నన్ను వీడదు. ప్రతి క్షణం నన్ను కుళ్ళగించి పెళ్ళగించి, నేను చచ్చేవాకా, చిత్రహింస పెడుతూనే ఉంటుంది. - కాంతమ్మ నిష్క్రమణం’ అంటున్న భరద్వాజ కన్పిస్తాడు. 1986 అగష్టు పథ్నాలుగో తేదీన ‘నాలోని నీవు’ లో గతాన్ని తప్పుకోడం కన్పిస్తుంది. కళ్ళ ముందుకొచ్చిన ప్రతి సంఘటననీ అక్షరబద్ధం చేయటం కన్పిస్తుంది. స్రీయా వియోగతప్త హృదయం అనుభవిస్తున్న విషాదం విన్పిస్తుంది. తన ‘బంగారు తల్లి’ ని తానెంతగా ప్రేమించి అభిమానించిందీ విపులాతివిపులంగా చెప్పుకోవాలనే తపన కన్పిస్తుంది.

‘అంతరంగిణి’ లో కొద్దికొద్దిగా తేరుకుంటున్న భరద్వాజ కన్పిస్తాడు. నెమ్మది నెమ్మదిగా సంయమనాన్ని సమకూర్చుకుంటున్న భరద్వాజ కన్పిస్తాడు. అయినా మూలమూలల్లో సంకలితమై వున్నదుఃఖం వొలుకుతూనే వుంది కావ్యం అంతలా.

‘నాకు అప్పుడప్పుడు అన్నిస్తూ ఉంటుంది. నేను పోగొట్టుకున్న చిన్న తనం మళ్ళీ నాకు దొరికితే బాగుండునే - అని!’ అంటూ తన చిన్నతనపు దారిద్ర్యాన్ని ఒక్కసారి గుర్తుతెచ్చుకుంటాడు భరద్వాజ. ‘నా చిన్నతనాన్ని గురించి చెప్పుకోవడానికి నాకేమీ మిగిలేదని మాత్రమే చెప్పుకోగలను...’ అంటాడు ఓ శనివారం. ఒక అమాయక జీవీ ఆర్తనాదంలా కన్పిస్తుంది ‘అంతరంగిణి’. ‘నేనిప్పుడు శాపగ్రస్తుణ్ణి. ఈ బొందిలో ఉసురులున్నంతకాలం, నేనీ వేదనాగ్నిచ్చటల్లో మండిపోతూ ఉండవలసిందే!’ అని భావిస్తాడు భరద్వాజ. ‘అంతరంగిణి’ లో ఇంకా అమాయకంగా బాపురుమంటున్న భరద్వాజే కన్పిస్తాడు.

‘ఐతరేయం’ లో ఎదుగుతున్న భరద్వాజ కన్పిస్తాడు. తప్పనిసరైన మృత్యువుని గుర్తించిన భరద్వాజ కన్పిస్తాడు. కొంతకొంతగా తాత్వికత చోటుచేసుకోవడం మనం గమనిస్తాం.

‘అసలైన ప్రేమ తాలూకు సాంద్రత ఆ ప్రేమికులు కలిసి ఉన్నప్పుడు తెలీదు. వారు విడిపోయినప్పుడు మాత్రమే తెలుస్తుంది’ అంటాడు భరద్వాజ. ‘ఐతరేయం’ లో ఈ జగత్సత్యాన్ని నెమ్మది నెమ్మదిగా భరద్వాజ నిజ జీవితంలోకి అనువదించుకోవడం కన్పిస్తుంది.

‘వ్యక్తి ముడిలోహం వంటివాడు. జీవితం దివ్యాగ్నివంటిది. ఆ మహాగ్నిచ్చటల్లో వేగివేగి కరిగి మరిగిపోతే తప్ప స్వచ్ఛమైన లోహం రాదు....

‘ఎక్కడో, ఎప్పుడో తప్ప, ఏకాక్షరం ఏమీకాదు. మరో అక్షరం దానికి కలిస్తే గానీ పదస్వరూపం ఏర్పడదు. పూర్ణతప్తమూరాదు’ అంటాడు భరద్వాజ.

నెమ్మది నెమ్మదిగా భరద్వాజలో తాత్త్వికత చోటుచేసుకోవడం మనం గమనించగలం.

‘నేను పరమశివుడుగా బతికిన రోజుల్లో, నన్నెవ్వరూ కన్నెత్తి చూడలేదు. పల్లెత్తి పలకరించలేదు, భగవంతుడు తప్ప. కాంతమ్మగారు, దయతో నా జీవితంలోకి ప్రవేశించాక నా భిక్షాపాత్ర నిండసాగింది. దయామయులైనవారు నాకింత ఆదరువులు చూపించారు. ఎండిపోయిందనుకున్న చెట్టు చివురులు వేసింది.’ అంటాడు భరద్వాజ ఓ గురువారం.

‘ఐతరేయం’ లో భవభూతి శ్లోకాలు దర్శనమిస్తాయి. ఉత్తర రామ చరిత్ర దినాల్ని ఆక్రమించుకోవడం కన్పిస్తుంది. (బద్దలైపోతున్న ప్రీయుని హృదయం మళ్ళీ విప్పిస్తుంది. ఎంతటి వేదననైనా భాషలో పాదగడం అతి క్లిష్టమైన విషయంగా భరద్వాజ గ్రహించడం కన్పిస్తుంది.

‘కాంతమ్మగారంటే అంత ఇష్టం గదా! ఈశ్వరుని కన్నా మించి ఇష్టపడతానుగదా! ఆమెగారు చనిపోయినట్లు వినగానే, నేనూ ఎందుకు చనిపోలేదు?

నాతో సహా - చాలమంది మనుషులు స్వార్థపరులు. ఏ లక్షకో, పది లక్షలకో, ఓక్కరుంటారేమో? అదీ సందేహమేనా’ అని తర్కించుకుంటాడు భరద్వాజ మరో గురువారం. కొన్ని ప్రశ్నలకి ఎప్పటికీ సమాధానాలు దొరకవు. వాటికోసం నిరంతరం

అన్వేషిస్తున్నానే ఉంటాడు మనిషి. సహజంగా రావాలి కానీ మరణం, ఆత్మహత్య చేసుకోవడం పిరికితనమే అవుతుంది గదా! అయినా ప్రేమించిన వ్యక్తి మరణించినప్పుడు, ఒంటరిగా జీవిస్తున్న తను నిజంగా జీవచ్ఛవమేకదా!

1990 లో వచ్చిన ‘అయినా ఒక ఏకాంతం’ లోని భరద్వాజ అమాంతం ఎత్తుగా ఎదిగిన మహారుషిలా కనిపిస్తాడు! అమాయకత్వం అక్కడక్కడ తొంగి చూస్తూనే వున్నా సయమనాన్ని అలవరుచుకున్న సాధువులా గోచరిస్తాడు. నిలువెల్లా కవిత్వంగా భాసిస్తాడు. అక్షరం అక్షరంలో ఆలోచనామృతాన్ని వర్షిస్తాడు. అందుకేమో ‘అయినా ఒక ఏకాంతం’ నాకొక ఆధునిక వచన మహాకావ్యంగా గొప్ప అనుభూతినిచ్చింది.

‘ఓ అందమైన ఆలోచన మాత్రమే కాదు. ఓ పసందైన పదమేకాదు, ఏదీ ఉత్తిత్తినే రాదు. ఏదీ ఉత్తుత్తినే కాదు. కిరణాల పదును కత్తులను విసిరి, జలాలను ఆవిరి నలుసులుగా చీరేస్తున్నాడు సూర్యుడు... పుట్టుక మాత్రమే కాదు, మరణం కూడా ఉత్తుత్తినే రాదు’ అన్న సత్యాన్ని అవగతం చేసుకున్నాడు భరద్వాజ. ‘నేను అల్పజ్ఞి తెలుసుకోవలసింది అనల్పం!’ అన్న నిర్ణయానికి వస్తాడు. ‘ఎందుకూ కొరగాని మనిషిగా పుట్టి ఈ నేలకు, ఈ గాలికి, ఈ పిసరంత వెలుగుకు బందీనై పోయాన’ని బాధపడతాడు.

‘మొనదేలిన కత్తుల కొమ్మలకు పూసిన దివ్యపుష్పం వంటిది ప్రేమ. అతి సున్నితమైన సువాసనలను గుబాళిస్తూ ఉంటుంది.’ అని అర్థమౌతుంది.

అంతరాంతరాల్లోని సర్వ ప్రపంచాల్నీ దర్శిస్తున్నాడు భరద్వాజ ‘అయినా ఒక ఏకాంతం’ లో. ఆలోచనలోనూ, భాషలోనూ ఆయన సాధించిన ఔన్నత్యం నిజంగా ఎంతో అభినందించదగ్గ విజయం.

గాఢమైన తాత్త్వికతని అందుకుంటున్న భరద్వాజగారు కాంతమ్మగారి స్మృతిలో మరిన్ని కావ్యాల్ని రాయాలనీ, వారి అనుభూతి సముద్రంలో మనం బ్రహ్మానందాన్ని అనుభవించాలనీ ఆశించడం అత్యశ కాదనుకుంటాను.

(‘విశాలాంధ్ర’ దినపత్రిక, మే 91)

4. కవిత్యంలో వస్తు రూప సమన్వయం

శేషేంద్ర దృష్టిలో 'కవిత్యం ఉండేది ఆకారంలో కాదు ఆత్మలో'. కానీ ఒకానొక సాయంకాలం బెంగుళూరులో కన్నడ మహాకవి అడిగగారిలో శ్రీవెంకటేశ్వర మూర్తి గారికిచ్చిన ఇంటర్వ్యూలో 'కవిత్యంలో వస్తువు - రూపం విడదీయటానికి వీలు లేనట్లుగా ఒక దాంట్లో మరొకటి కలిసి పోతాయి' అని సెలవిచ్చారు శేషేంద్ర. 'వాగ్ధాత్మి పార్వతీ పరమేశ్వరులతో పోల్చడం అందువల్లనే' అంటూ అడిగ గారువంత పలికారట.

ఒక కవితలో రూపం, వస్తువు విడదీయలేనట్లుంటాయన్న వాదం మీద సాహిత్య చరిత్రలో విస్తృతమైన చర్చ జరిగింది. ఇంకా జరుగుతూనే వుంది కూడా. అసలు కవిత్యమే ఒక దైవికమైన అనుభవమని నమ్మే కవులున్నారు. ఒక్కో కవిత కవితోంది ఎలా ఉద్భవిస్తుందో అది కాగితం మీద ఎలా రూపుదిద్దుకుంటుందో కూడా తెలుసుకోవలసిన విషయమే. కానీ దీంలో ఎవరి అనుభవం వారిదే కావడం గమనించదగ్గ విశేషం. కవిత్యాన్ని మన ఆలంకారికులూ పాశ్చాత్య విమర్శకులూ ఎన్ని విధాలుగా నిర్వచించారో తెలిస్తే ఆశ్చర్యం వేస్తుంది. ఈ వైరుధ్యానికి ఎవరి అవగాహన వారిదే కావడం తప్ప మరో కారణం వున్నట్లు తోచదు.

కావ్య శరీరమను వృత్తమే అని భరతుడు సెలవిస్తే, రమణీయార్థంచేత కూడి వున్న సదావలీ కావ్యమన్నాడు వామనుడు. రసానుభూతితో కావ్యం పరమలక్ష్యమనీ రసధ్వని యే కావ్యానికి ఆత్మ అనీ అన్నాడు ఆనందవర్థనుడు. శ్రీనానుభూతుల స్వచ్ఛంద విజృంభణమే కవిత్యమని వర్ణవర్త నిర్వచిస్తే, ఊహాశక్తి ప్రకటనమే కవిత్యమన్నాడు షెల్లీ. లయబద్ధమైన సౌందర్యసృష్టి కవిత్యమని ఎడ్గార్ ఎల్లెన్ పో సెలవిస్తే, శబ్ద సంపద అందుకోగల సంపూర్ణమైన ఆనందప్రదమైన స్వరూపం కవిత్యమన్నాడు ఆర్నాల్డు. 'కవితా శక్తికి వివేకమే శరీరం, కల్పనయే వేషం, ఆవేశమే ప్రాణం, ఊహా ఆత్మ' అంటూ ఈ ఊహా అన్నింటితో పరివ్యాప్తమై విభిన్నాంశాలకు సురుచిరమైన స్ఫుటమైన ఏకత్వాన్ని ప్రసాదిస్తుందన్నాడు మహా విమర్శకుడు కోల్ రిక్ట్. ఛందోబద్ధమైన రచన మాత్రమే కవిత్యమని వాదిస్తూ హేతువాదానికి భావనా శక్తిని జతచేసి ఆనందాన్ని సత్యాన్ని సమ్మేళనం చేయగల కళ కవిత్యమని జాన్సన్ అభిప్రాయపడ్డాడు.

ఇన్ని రకాల నిర్వచనాల మధ్య మన కవిత ఒక విచిత్రమైన పదార్థమై కూర్చుంది. ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క లక్షణాన్ని ప్రధానంగా భావించి చెప్పారు తప్ప సర్వలక్షణ సమన్వితమైన కవిత్వాన్ని మాత్రం మన ముందు రూపుకట్టలేకపోయారు. కవిత్యం కూడా లోలోపల అనుభవించగలం కాని ఎదుటివాళ్ళకి ఖచ్చితంగా విప్పిచెప్పలేం. అనుభూతికి అందింది ప్రతీదీ నిర్వచించలేక పోవడం మన భాషకున్న పెద్ద బలహీనత. దీన్ని గుర్తించడానికి మన మనస్సు మనకున్న ముఖ్యమైన సాక్షి. వచనాన్ని కవిత్వాన్నించి వేరు చేసి చూడగల సత్తా ఒక్క మనస్సుకి మాత్రమే వుంది. అయినా మనం ప్రయత్నిస్తూ నే ఉంటాం. కవిత్వానికి ఒక సమగ్రమైన నిర్వచనం కోసం సాహిత్యవేత్తల అన్వేషణ కొనసాగుతూ వుండాలని మనం కోరుకుంటాం.

కవి తన అనుభూతిని ఇతరులతో పంచుకోడానికి కవిత్యం రాస్తాడని మనం నమ్మితే కవిత్యంలో భాష యొక్క ప్రాధాన్యాన్ని గుర్తిస్తాం. అయితే కవి ఉపయోగించే భాషలో ఎన్నో రకాల పదాలుంటాయి. ప్రతి పదానికి ఒక రకమైన రంగూ, రుచి, వాసనా వుంటాయి. కాబట్టి ఈ పదాల విశ్లేషణ కూడా ఎంతో ముఖ్యమైందిగా మనం గుర్తించాల్సిన అవసరముంది. అయితే ఒక్కో పదానికి అర్థం దాని నాల్గు ముఖ్యమైన లక్షణాలపై ఆధారపడి వుంటుందని ప్రఖ్యాత విమర్శకుడు రిచర్డ్స్ సెలవిచ్చాడు. ఆ నాల్గు లక్షణాలు ఇవి : (1) స్థూలమైన అర్థం (2) అనుభూతి లేక ఆవేశం (3) పాఠకునిపట్ల కవిదృక్పథం లేక ప్రవర్తన (4) కవి ఉద్దేశం.

కవి యొక్క ఉద్దేశాన్ని బట్టి, దృక్పథాన్ని బట్టి ఇతరులతో పంచుకోవాలనుకున్న విషయాన్ని బట్టి అనుభూతి సాంద్రతను బట్టి పదాలు తమ తమ నిర్ణీతమైన స్థలాల్ని చేరుకుంటాయి. అలా చేరుకున్నప్పుడే ఆ కవిత ఒక మంచి కవితగా గుర్తింపబడుతుంది. ఛందస్సులో బిగించినంత మాత్రం చేత వచనం కవిత్యంగా చెలామణి కాలేదు. శార్వాల పద్యమో, చంపకమాల పద్యమో తీసుకుని విశ్లేషించి చూస్తే ఛందస్సు మునుగులో దాక్కొన్న వచనం నగ్నంగా దర్శనమిస్తుంది. యతులు, ప్రాసలు, శాబ్దికమైన తీవి - బాహ్యమైన అలంకారాలే తప్ప కవిత్య దారిద్ర్యాన్ని మాత్రం కప్పి వుచ్చ లేవు. అయితే సహజమైన కవితాలతాంగికి ఇవి మరింత అందాన్ని తెచ్చి పెడతాయనడంలో మనకు ఏ పేచీ లేదు.

వచన కవిత్వంలో కూడా ఒక రకమైన భావ లయని సాధించిన కవులున్నారు. తిలక్, ఇస్మాయిల్, అజంతా, వేగుంట, శేషేంద్ర కవిత్వంలో మనకొక ప్రత్యేకమైన శైలి (Style), శిల్పం (Craft) దర్శనమిస్తాయి. వీరి కవిత్వంలో మనకి కవుల నిర్దిష్టమైన పక్షిత్వం స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. తనదైన ఒక శైలిని, శిల్ప వైభవాన్ని సాధించుకున్న కవిగా శేషేంద్రకి ఆధునిక తెలుగు కవిత్వంలో ఒక విశేషమైన స్థానం వుంది. కొంత కలుపుగానే వున్నా అయిన మేనిఫెస్టో నిజంగా చదవదగ్గ గ్రంథం. కవిత్వం పక్కదోవలు బట్టిపోతూ పచ్చి పదనాన్ని కాగిలిండుకో బోతున్న తరుణంలో ఒక వారిత్రకావసరంగా వచ్చింది శేషేంద్ర కవిత్వం. అయితే తిలక్, ఇస్మాయిల్, అజంతా, వేగుంటల కవిత్వంలో భాషకీ, భావనకీ, రూపానికీ సమానమైన తూకం లభించింది. ఏ కవియైనా తన స్వంత గొంతుకోసం పడే తపనలో లోకవ్యూహారంలో వున్న మూలలతోనే తనదైన సరికొత్త భాషని సృష్టించుకుంటాడు. కవి యొక్క ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వాన్ని ఈ భాషే నిర్ణయిస్తుంది. ఈ భాష ద్వారానే కవి యొక్క ప్రత్యేకమైన స్వరాన్ని (Tone) మనం గుర్తించగలుగాం.

కవిత్వంలో ఊహ (Imagination) కి ఎంతో ప్రాముఖ్యత ఉంది. ఒక కవితని విశ్లేషిస్తున్నప్పుడు కవి యొక్క ఊహ ఎంతటి ఎత్తుల్ని అందుకుందో ఎంత లోతైన ఆలోచనల్ని ప్రదర్శించిందో విలువ కట్టవలసిన అవసరం వుంటుంది. ఒకానొక మూసరిక వారావరంగాలో కవి తన కళ్ళ ముందు కనిపిస్తున్న అద్భుతమైన ప్రపంచాన్ని కవితలో నిక్షిప్తం చేయడానికి ప్రయత్నం చేస్తాడు. ఈ ప్రయత్నంలో కవి కొత్త కొత్త అలంకారాల్ని, పదచిత్రాల్ని, భావ చిత్రాల్ని, ప్రతీకల్ని సృష్టిస్తాడు. ఇక ఆ కవిత కవి నుండి చీల్చుక వచ్చిన ఒక విచిత్రమైన పదార్థంగా మనం గుర్తించవలసి వుంటుంది. తనదైన కవిత్వ భాషలో తను చూసిన ప్రపంచాన్ని పొదిగి మనకందించిన ఆ కవితని అర్థం చేసుకుని ఆస్వాదించడానికి తగినంత సహానుభుతిని పాఠకుడు సమకూర్చుకోవాల్సిన అవసరం వుంది.

కవిత్వానికి పదాల పొందిక, పదాల విరుపు, లయ బాహ్యమైన రూపాన్ని (Form) సమకూరుస్తాయని మనం అర్థం చేసుకోవచ్చు. అయితే కవితలోని అసలైన భావాన్ని (Meaning), వస్తువుని (Content) అర్థం చేసుకోవడంలోనే పాఠకునికి నిజమైన పరీక్ష వుంది. ఈ ప్రయత్నంలో సఫలీకృతుడైన పాఠకుడు మాత్రమే ఒక అంతులేని ఆనందాన్ని అనుభవించే అవకాశాన్ని చేజిక్కించుకుంటాడు. కొన్ని కవితలు మొదటిసారి చదవడం లోనే

అర్థమైపోతాయి. మరికొన్ని కవితలు చదివిన ప్రతిసారీ కొత్తకొత్త అర్థాలన్నీ అనుభూతినీ సృరించేస్తాయి. కవితలోని పదచిత్రాలూ, ప్రతీకలూ పాఠకునిలో ఓ స్వాప్నికత్వాన్ని సృష్టించి ఉద్రాతలూగిస్తాయి. కుందుర్తిలాంటి కవులు ఈ రహస్యాన్ని గుర్తించినట్లు కనపడదు. ఎంతటి ‘అ కవిత’ లోనైనా ఏదో ఒక చమత్కారమో జగత్సత్యమో నిశ్చయించబడితే తప్ప కవితగా గుర్తింపబడే అవకాశం వుండదు.

ప్రతి గొప్ప కవికీ ఒక ప్రత్యేకమైన శైలి (Style) వుంటుందని మనం గుర్తించినప్పుడు కవి యొక్క ఈ శైలి కవితకి రూపం ఇవ్వడంలో ప్రధానమైన పాత్ర నిర్వహిస్తుందని మనం నిరభ్యంతరంగా వాస్తుకోవచ్చు. ప్రతి కవితలోనూ ఈ శైలి తాలూకు ప్రభావం తప్పక కనిపిస్తుంది. బలమైన కంఠంగల కవుల్లో మాత్రమే దీన్ని మనం గమనించగలం. అయితే ఒక కవితలో రూపాన్నీ వస్తువునీ స్పష్టంగా విడదీసి చూడగలడం సాధ్యం కాదు. రెండింటి మధ్య సంబంధం అతి క్లిష్టమైంది. అతి విచిత్రమైంది కూడా.

జర్మన్ మహాకవి గోథే (Goethe) ఈ విషయంలో ఏమంటున్నాడో చూడండి. ‘ఒక కవితలో వస్తువు (Content) ని కనుక్కోవడం చాలా తేలిక గానీ స్థూలమైన అర్థాన్ని గ్రహించుకోవడం మాత్రం కొంత కష్టమే. కవిత యొక్క అసలైన రూపాన్ని అర్థం చేసుకోవడం మరింత కష్టం. అతి కొద్దిమందికి మాత్రమే అది సాధ్యపడుతుంది’. [In a work of art the content is easiest to understand, the meaning more difficult, and form still more difficult to understand; and few take it in.]

అసలిక్కడ గోథే వస్తువునీ రూపాన్నీ ఎలా విడదీసి చూడగల్గాడో మనకి మాత్రం అర్థం కాదు. కానీ మనం ఆలోచించవలసిన విషయాల్ని మాత్రం చాలా స్పష్టంగా వెలిబుచ్చాడని మనం గుర్తించవలసి వుంది. వస్తువుని మాత్రమే ఆశ్రయించి వుండే కవిత అంటూ వుంటుందా? శిల్పం మాత్రమే ప్రధానమైన కవితవ్వం ఎలాగుంటుంది? ప్రతి కవితలోనూ వస్తువుకు తగ్గట్లు రూపం వుండేట్లుంటే ఈ చర్చలకు అర్థం లేదుకదా! ఎంతో లోతుకు పోతే అంత జటిలమయ్యేట్లుగా కన్పిస్తోంది : ఈ రూపం - వస్తువుల సంగమ స్వరూపం.

ఈ నేపథ్యంలోంచి శేషేంద్ర కవిత్వాన్ని లోతుగా పరిశీలిస్తే కొన్ని ప్రాథమిక విషయాలు మనకి అర్థమౌతాయి. శేషేంద్ర కవిత్వంలో కొత్త భాష వుంది. సరికొత్త వ్యక్తికరణ పద్ధతి వుంది. అచ్చెరువొందించే ప్రతీకల ప్రవాహం వుంది. వీటన్నిటి సంగమంగా ఒక విచిత్రమైనశైలీ శిల్పం రూపొంది వుంది. శేషేంద్ర కవితలో తుఫానులు, మిలియన్లు, దినాలు, దానాలు, కలలూ, కోయిలలూ, పదేపదే మనల్ని పలకరిస్తాయి. ముఖ్యంగా అయిమే సిజైర్ (Aime Cesaire) కావ్యం 'Return to my Native Land' చదవండి, శేషేంద్ర కవితా రహస్యం మీకు బోధపడుతుంది. ఎన్ని తుఫాను లెదురౌతాయో ఎన్ని కలలు మీ ముందు ఆవిష్కరింపబడతాయో, ఎలాంటి వాక్య ప్రయోగాలు మిమ్మల్ని ఆశ్చర్యపరుస్తాయో స్వయంగా చదివి తెలుసుకోండి. సిజైర్ అర్థమయితే మనకి శేషేంద్ర అర్థమౌతాడు తేలిగ్గా. ప్రతీక వాదకవులూ, అధివాస్తవిక కవులూ శేషేంద్రని అన్ని వైపులా చుట్టూముట్టినట్లు మనకి ఆయన కవిత్వం చదివితే అర్థమౌతుంది. కవితకి ఆత్మయైన ఊహ ఒక్కటే శేషేంద్ర కవితలో అత్యున్నత స్థానాన్ని ఆక్రమించుకుంది.

శేషేంద్ర దృష్టిలో కవిత్వమొక ఆత్మ కళ. ఒక Mysterial Experience లాంటి కవితలో కవిత్వం మీదే దృష్టి తప్ప ఆ కవిత్వ ప్రయోజనం మీద శేషేంద్రకి స్పష్టమైన దృక్పథంలేదు. ఏ ప్రత్యేకమైన జీవన సిద్ధాంతమూ లేని శుద్ధ కవిత్వ వాదానికి పీఠాధిపతి శేషేంద్ర. శేషేంద్ర కవితాశైలిలో ఒక ఆహంకారముంది. అతిశయించిన అత్యువిశ్వాసముంది. 'నావాక్యం ఒక పిల్లన గ్రోవి. లోపల గాలి తప్ప అర్థం ఉండదు' అంటున్న శేషేంద్ర కవితలో రూపం - వస్తువుల మిశ్రమత్వాన్ని అర్థంచేసుకోవడానికి ప్రయత్నం చేయడం మనందరి కర్తవ్యం.

(10.12.1994)

5. ఆధునికానంతర కవిత్వ ధోరణులు

నేటి కవిని ఏ చట్రమూ బిగించలేదు. ప్రతి బలపడిన చట్రాన్నీ కూలదోయటంలోనే అతనికి ఆనందం వుంది. తద్వారా కవిత్వానికి వాకింత ప్రయోజనమూ కలుగుతోంది. ప్రపంచంలో వస్తున్న ప్రతి పరిణామమూ కవి యొక్క ఆలోచనా విధానాన్నీ, తద్వారా అతని జీవన విధానాన్నీ మారుస్తూ వస్తుండటం మనం చూస్తూనే వున్నాం. నిరంతరం ఎన్నో పరిణామాలూ, మార్పులూ సంభవిస్తున్నా మనం నిశితంగా పరిశీలించి చూస్తే తప్ప మనకి ద్యోతకం కావు. 'ప్రపంచం పెద్దగా మారలేదు, నిన్నటి లాగే వుంది ఈ రోజు కూడా -' అనే వాళ్ళు పరంపరనీ, సంస్కృతినీ, రొటీన్‌నీ గౌరవించినంతగా మార్పుని గౌరవించటం లేదని మనం అర్థం చేసుకోవాల్సి వుంటుంది. కొంత మందికి చట్రమే యిష్టం. ఏదో వాక చట్రంలో పడి ఆ చట్రంలోనే బుద్ధిగా పని చేసుకుంటూ పోతూ వుండటంలో ఎంతో ఆనందాన్ని పొందుతూ వుంటారు. కానీ కవిత్వం, చిత్రకళ, ఫోటో గ్రఫీ లాంటి కళల్లో మార్పు నిరంతరం సాగిపోతూ ఉంటుంది. సున్నితమైన సౌందర్యాత్మక దృష్టి కలిగిన కళాకారుల మనస్సు అతి చంచలమైంది. ఎంతో కాలం వారు మొనాటనీని భరించలేరు. వృత్తాకారం గానే అయినా మార్పుని ఆహ్వానిస్తూ ఉంటారు. నిరంతర (సం) చలనశీలురు కాబట్టే కొత్తదాన్ని మరింతగా కోరుకుంటూ వుంటారు. అయితే సామాజికంగా, ఆర్థికంగా, రాజకీయంగా వస్తున్న మార్పులు, కళలపై వాటి ప్రభావాన్ని అర్థం చేసుకోవడంలో వాక మెలకువ అవసరం. ఏ రంగమూ సర్వస్వతంత్రంగానే వుండిపోదు. కొత్తపాత ఎలా అయ్యిందో, పాతమళ్ళీ ఎలా కొత్తరూపు తీసుకుందో గమనించుకోవలసిన అవసరం వుంది.

1920ల ప్రాంతంలో ప్రారంభమైన ఆధునిక కవిత్వం 1950ల ప్రాంతంలో స్పష్టమైన మార్పుకి గురైందని పరిశీలకులు భావిస్తున్నారు. మార్పుల్ని గమనిస్తున్నప్పుడు జాగ్రత్త అవసరం. మనలో కూడా వచ్చే మార్పుల్ని కొంతకాలం గడిచిన తర్వాత మాత్రమే స్పష్టంగా పోల్చుకోగలుగతాం. గొప్ప మార్పు వచ్చిందని తెలుస్తూనే వుంటుంది. కానీ లక్షణాలు అంతుబట్టవు. మన స్వంత జీవితం యింతకు ముందుకంటే వాకింత మెరుగ్గానో మరింత బాధాకరంగానో మారుతున్నప్పుడు ఆ మార్పుని మనం వేగంగానే పోల్చుకోగలుగతాం. కానీ సాహిత్య, రాజకీయ, ఆర్థిక రంగాల్లో అంతర్జాతీయంగా వస్తున్న గుణాత్మకమైన మార్పుల్ని పోల్చుకోవడంలో ఎవరి వేగం వారిది. వాక మార్పుని అర్థం చేసుకునేంతలో మరో గొప్ప

మార్పు జరిగిపోతూ వుంటుంది. కాలంతో పాటు పరిగెత్తడం, అదీ తెలిసీ పరిగెత్తడం ఈ యుగంలోని మనిషికి అత్యవసరం అయిపోయింది.

ఆధునికత అన్న పదం ఎంత వివాదగ్రస్తమైనదీ మనకి తెలిసిన సంగతే. మొదటి ప్రపంచయుద్ధం ముగిసిన తర్వాత ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఆర్థికంగానూ, రాజకీయంగానూ, తాత్వికంగానూ వచ్చిన మార్పులు సాహిత్యం యొక్క తీరుతెన్నుల్ని ఎంతగానో మార్చివేశాయి. అలా వచ్చినదే ఆధునిక సాహిత్యం. యుద్ధం విడిచి వెళ్ళినచేతు అనుభవాల్లోంచి మూనుసికంగా వచ్చిన గుణాత్మకమైన మార్పు సాహిత్యంలోనూ ప్రతిబింబించింది. ఆధునిక కవిత్వం తెలుగులో 1920-30 ల మధ్య ప్రారంభమైనట్లు పరిశీలకులు గుర్తించారు. ప్రపంచవ్యాప్తంగా సాహిత్యంలో వచ్చిన మార్పులు తెలుగు సాహిత్యాన్ని ఎంతగానో ప్రభావితం చేశాయి. మొదటి ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు ప్రపంచ వ్యాప్తంగా సాగిన కాలానిక వాద ప్రభావంతో తెలుగులో భావకవిత రూపుదిద్దుకోవడం మనకి తెలిసిన సంగతే. అయితే యుద్ధం తర్వాత మనిషి కలల్నించి బయటపడి వాకకొత్త సమాజాన్ని నిర్మించుకోవడం కోసం సడుం కట్టుడం కన్పిస్తుంది. ముందుగా యుద్ధ బీభత్సానికి కదిలిపోయిన సమాజంలోని మూనుసిక స్థితికి దర్పణం గానే డాడాయిజం, సర్రియలిజం లాంటి సాహిత్యరచనలు తలెత్తినా నెమ్మది నెమ్మదిగా మనిషి వాక పునర్నిర్మాణ దిశగా కదిలి వెళ్ళటం కన్పిస్తుంది.

వ్యక్తివాదం నుంచి మానుసికవాదానికి వాక స్పష్టమైన ప్రయాణం ఆధునిక కాలంలోనే సాగింది. సామాజిక చరిత్రకారుడు రాబర్ట్ క్రున్డెన్ తన From self to society (1919-1941) అన్న గ్రంథంలో ఈ విషయాన్నే కూలంకుషంగా చర్చించాడు. మానవతావాదంలో ఎన్ని పార్శ్వాలు వున్నా మనిషి సమాజంలో తానొక భాగంగా తన పంతు త్యాగానికి సిద్ధపడడం ఆధునిక కాలంలో మనకి స్పష్టంగా కన్పిస్తుంది. కవిత్వరంగంలోనూ, సాహిత్య విమర్శ రంగంలోనూ వాక సామూహికత్వం కోసం తీవ్రమైన ప్రయత్నమే జరిగింది. సామాజిక న్యాయం కోసం విస్తృత ప్రాతపదికపై పోరాటాలు సాగాయి. ఈ క్షణంలో భాగంగానే వచ్చిన మార్పిజం, సోషలిస్టు రియలిజంలు తెలుగులో వచ్చిన అభ్యుదయ కవిత్వానికి బలమైన పునాదిగా నిలిచాయి. మావోయిజం అటు చైనా లోనూ భారతదేశంలోనూ విప్లవోద్యమాలకి గొప్ప ఊపునిచ్చింది. మావోయిజం ప్రభావంలో వచ్చిన నక్సల్ బరి పుద్యమం తెలుగులోని విప్లవ కవిత్వానికి నాంది పలికింది. స్థూలంగా చూస్తే ఆధునిక కాలంలో మనిషి

ఉన్నతుడవడానికి ప్రయత్నం చేసాడనిస్తుంది. సమాజశ్రేయస్సు కోసం తన స్వంత ప్రయోజనాల్ని కూడా వణంగా పెట్టడానికి సిద్ధమయిన మనస్తత్వం కనిపిస్తుంది. నెమ్మది నెమ్మదిగా మనిషి తనలోని రెండు పార్ట్లల్ని గుర్తించడం మొదలుపెట్టాడు. తనకి తనూ కావాలి, తన వాళ్ళూ కావాలి. చుట్టూ సమాజమూ కావాలి. తనలోకి తను చూసుకుంటూనే ఎదుటి మనిషిని అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నం చేయాలి. ‘లోకోభిన్నరుచిః’ అన్న యీశాద్వాన్ని అనుభవంలో సరిచూసుకోవాలి. ఇదీ ఈ కాలంలో జీవిస్తున్న మనిషి ఆలోచనాక్రమం.

మనిషికి స్వేచ్ఛ పై వున్న గాఢమైన అభిమానం ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ప్రజాస్వామ్యాన్ని అనివార్యం చేసింది. అన్ని రకాల అనమానతలపైనా సామాజికంగా యుద్ధం సాగుతూనే వున్నా మరొక ప్రక్క యివన్నీ వొక్క సారిగా సాధించుకోలేమనే అవగాహన కూడా పెరుగుతోంది. అంతరాంతరాలలో తను ఎంత complex animal గా నిలిచివున్నాడో మనిషి అర్థం చేసుకుంటున్నాడు. ఇతరుల తప్పుల్ని వేలెత్తి చూపిస్తున్న క్రమంలోనే తన తప్పుల్ని తెలుసుకుంటున్నాడు. అంతర్ముఖత్వాన్ని అనివార్యంగానే అలవాటు చేసుకుంటున్నాడు. ఎదుటి మనిషి ముసుగుల్ని తొలిగిస్తూనే తన మనసు పొరల్లోని దళసరి ముసుగుల్ని గురించి కూడా అర్థం చేసుకుంటూ వున్నాడు. తనకి తనూ కావాలి. ఇతరులూ కావాలి. నిజానికి తన అస్తిత్వం కోసం ఇతరులూ కావాలి. త్యాగాలు వృధా కాకూడదు. ఉద్యమాల పేరుతో సాగుతున్న రొమాంటిక్ త్యాగాలు ఏ ప్రయోజనాన్నీ సాధించలేవు. ప్రతి మనిషి తన అట్టుడుగు పొరల్లోని పశుత్వాన్ని గుర్తించి తొలగించుకోగలిగితే తప్ప మరొక మనిషికి నీతుల్ని బోధించాలను కోవడం మూర్ఖత్వమే అవుతుంది. తన limitations తెలుసుకోకుండా యితరుల్ని judge చేయాలనుకోవడం ఆత్మ హత్యాసదృశమే. మానసికావస్థలోనే అనలైన మనిషి అస్తిత్వం వుంది. ఈ సమతుల్యస్థితినే మనిషి కోరుకుంటున్నాడు. స్థూలంగా చూస్తే ఆధునికానంతర దశలో అంతర్జాతీయంగా మనిషి మానసిక పరిస్థితిలో వచ్చిన ప్రముఖమైన మార్పులివి. ఈ సందర్భంలోనే మరొక సత్యం మనిషికి ద్యోతకం కావడం మొదలుపెట్టింది. వర్గం, కులం, లింగం, మతం, పుట్టిన స్థలం, దేశం, కాలం - యివన్నీ మనిషి జీవితంలో వొక నిర్ణయాత్మకమైన ప్రభావాల్నించి బయట పడటానికి ప్రయత్నంచేస్తూనే వున్నా యివే తన identity నికూడా నిలుపుతున్నాయన్న గ్రహింపు కూడా మరో ప్రక్క బలపడతూనే వుంది. అందుకే తన కులం నించీ, మతం నించీ, దేశం నించీ పైకి ఎదగాలని

ప్రయత్నిస్తూనే వొక విధమైన పరాయికరణకి భయపడి మళ్ళీ తన అస్తిత్వం కోసం వాటినే ఆశ్రయించవలసి రావటం ఆధునికానంతర దశలో మనిషి అనుభవిస్తున్న వాకాన్యత contradiction. ఇక్కడే మనిషిలో మనిషి అనుభవిస్తున్న వొక tension కనిపిస్తుంది. తనని తనూ వదులుకోలేడు. అలా అని సమాజాన్ని వదులుకోలేడు. ఏకకాలంలోనే రెండూ కావాలి. ఆదర్శమూ కావాలి, అస్తిత్వంలోని ఆనందాన్ని అనుభవించాలి. ఇక్కడే ప్రతి మనిషి అనుభవిస్తున్న వేదన కనిపిస్తుంది. తులాదండం ప్రతిక్షణం పైకీ క్రిందకీ ఊగుతూనే ఉంటుంది. ఎడతెగని వేదనకి గురి చేస్తూ వుంటుంది. అనుభూతి, అనుభవవాద కవిత్వాలు ఈ మానసికస్థితినే అభివ్యక్తీకరించడానికి ప్రయత్నించాయి. రః క్రమంలోని పరిణామమే 'వ్యక్తిగతం రాజకీయం' కావడం.

ఈ నేపథ్యంలోంచి చూసినప్పుడే 1965 మేలో ప్రారంభమైన దిగంబర కవిత్వం తెలుగులో ఆధునికానంతర కవితకి ప్రారంభదశగా మనం గుర్తించగల్గుతాం. దిగంబర కవిత్వానికి అమెరికన్ గిన్స్బర్గ్ కవిత్వం యిన్స్పిరేషన్ అనుకున్నా తెలుగు కవిత్వంలో వాక గొప్ప మలుపుకి కారణమైందని నిస్సందేహంగా చెప్పుకోవచ్చు. జనం మధ్యలో సంచలనాత్మకంగా చదువుతూ కవిత్వాన్ని వొక ప్రదర్శనగా నిర్వహించడం దిగంబర కవిత్వం సాధించిన మొట్టమొదటి విజయం. దిగంబర కవిత్వం ఆధునికానంతర కవిత్వానికి తాత్విక మూలాల్ని అందిస్తోందన్నది నా ప్రతిపాదన. నేటి జీవితం లోంచి కనపడే సత్యం యిదే. ఈనాటి కవి సూటిగా పూదయంలోంచి మాట్లాడటం మీదే నమ్మకాన్ని వ్యక్తపరుస్తున్నాడు. తన అనుభవంలోంచే మాట్లాడుతున్నాడు. (శ్రీ) వాదులైనా, దళిత వాదులైనా తమ తమ స్వంత అనుభవాల్లోంచే మాట్లాడుతున్నారు. సిద్ధాంతాన్ని మంత్రాల్లా వెల్లె వేయడాన్ని తృణీకరిస్తున్నారు. సెక్యులరిజం పేరుతోనో, కుల నిర్మూలన పేరుతోనో ఎన్నో ఏళ్ళుగా కప్పెట్టిన కవిత్వాన్ని బట్టబయలు చేస్తున్నారు. తమతమ బలహీనతల్ని దాచేసితమ బలుపుల్ని మాత్రమే గ్లోరిఫై చేసి ఆధునిక సంస్కృతి ఈ రోజు ఘోరంగా ఓటమిని అంగీకరిస్తోంది. ఏదో విధంగా కలిసి బ్రతకడం కోసం అన్ని రకాల compromises నీ భరించడం మానుకుంటున్నాడు మనిషి. ఇది విజంగా వొక ఆరోగ్యకరమైన వాతావరణం. కుళ్ళి కంపుకొడుతున్న వ్యవస్థలో కల్మష నిర్మూలనం ఈ పద్ధతిలోనే సాధ్యపడుతుంది. ఆధునికానంతర కవి నిరంతర ప్రయోగ శీలిగా మరింత బలాన్ని పుంజుకోవడం కనిపిస్తుంది. ఆధునికానంతర కవితలో Long poems విస్తారంగా రావడం ఆ విషయానికి ఉదాహరణగా

చెప్పుకోవచ్చు). ప్రతి కవి తనదైన స్థానం కోసం కృషి చేయటం ప్రస్తుతం కనిపిస్తుంది. కవిత్వం వాక భాషా విన్యాసం అన్న అభిప్రాయం సుదీర్ఘదర్శకి దారి తీసింది. భాషనీ, భాషలో వస్తున్న పరిణామాల్నీ ఊణ్ణంగా పరిశీలించడంతో భాషా శాస్త్రకోవిదులు సాహిత్య విమర్శలో వాకకౌత్త అధ్యాయాన్ని ప్రారంభించడం హర్షించదగ్గ పరిణామం. మూలానికి వెళ్ళి కవిత్వంలో ప్రదర్శితమయ్యే అన్ని రకాల నిర్మాణాల్నీ, వ్యవస్థల్నీ సుస్పష్టం చేయడం ప్రారంభించింది. ఈ విధంగా రూపుదిద్దుకున్న విమర్శ జాక్స్ డెరిడా ప్రవేశపెట్టిన 'వినిర్మాణ' సాహిత్య విమర్శ. హెడ్గర్, రోనాల్డ్ బార్తెస్ లు మౌలిక విషయాలైన పాత్ర పతనం, వ్రాయడం, ఆలోచించడం లాంటి ప్రక్రియల్ని వాక నిశిత దృష్టితో చర్చించి మనం మరచిపోయిన ఎన్నో విషయాల్ని గుర్తు చేశారు. వీరిద్దరి వ్యాసాలు చదివితే ఈరోజు వారీ ప్రక్రియల గురించి సాదాసీదాగా మనం యింతకు ముందు ఏర్పరచుకున్న భావాలు పటాపంచలౌతాయి.

అమెరికాలో ఈ వ్యాసాల ప్రభావంతోనే వాక కౌత్త 'భాషా కవిత్వ' ఉద్యమంగా 1970లలో ప్రారంభమైంది. ఇది కూడా వ్యక్తిగతమైన ప్రయోగం గానే ప్రారంభమైనా గొంతులు కలవడంతో వాక ఉద్యమంగా రూపుదిద్దుకుంది. ఇలాంటిదే వాక ధోరణిని మోహనప్రసాద్ తెలుగు సాహిత్యంలో silent గానే ప్రవేశపెట్టాడు. ఈ ధోరణిని కొనసాగిస్తున్న కవులు - సీతారాం, ప్రసేన్, సిద్ధార్థ, ఎమ్. ఎస్. నాయుడు లాంటి వాళ్ళు. ఆధునికాంతర కవికి ముందుగానే చెప్పినట్లు తన అస్తిత్వం గురించిన వేదనతో పాటు సమాజం గురించిన ధ్యాసా కనిపిస్తుంది. సమాజానికి ఉపయోగపడాలనే తపనా కనిపిస్తుంది. నామాడి శ్రీధర్ 'ఆకుపచ్చ లోయ' కవితలో ఈనాటి కవి face చేస్తున్న tension శక్తిమంతంగా కవిత్వీకరించబడింది. సామాజిక న్యాయం కోసం కవి కంటున్న స్వస్థం చెదిరి పోవడం వాక బాధాకరమైన విషయమే. ఉద్యమం మీద ప్రేమా వుంది. అస్తిత్వం వాక ప్రశ్నయి కూర్చున్న సందర్భంలో అంతులేని వేదనా వుంది. ఈ ప్రశ్నల మధ్య కవి అనుభవిస్తున్న దుఃఖం వర్ణించనలవి కానిది. ఆధునికానంతర కవిత్వ లక్షణాలను గుర్తు పట్టడం కోసం నాకున్న అవగాహన పరిధిలోనే ఈ ప్రయత్నం.

(30 నవంబరు 1996, 'సృష్టి', వార్త)

6. భిన్న వాదాల సహజీవనమే ఉత్తరాధునికత

జీవితంలోంచి పలికితేనే అందరికీ వినిపిస్తుంది. ఒక శంఖారావంలా అందరినీ కదిలిస్తుంది. పెదాలమించి దొర్లించే వాక్యాలకు ఆ శక్తి ఎక్కణ్ణించి వస్తుంది? ఉత్తరాధునికతలో నాభిలోంచి వచ్చిన మాటకే విలువ ఉంటుంది. 'నీ ఆదర్శాలు నాకనవసరం. నీ జీవితాన్ని చూప' మంటుంది ఉత్తరాధునికత.

ప్రస్తుతం ఎక్కడ చూసినా, అన్ని రంగాల్లోనూ ఉత్తరాధునికత (పోస్ట్ మోడర్నిజం) అన్న పదమే వినిపిస్తోంది బలంగా. ఇంకా ఎంతకాలం కాపురం చేస్తాం దీంతో.... ముసలిదయిపోయింది ఆధునికత.... దేముడు మరణించాడని ప్రకటించిన నీషేలాగ, ఆధునికత మరణించిందనీ, కావ్యకర్త (Author) మరణించాడనీ... ప్రకటనలు గుప్పిస్తున్నారు. జ్ఞానం, కళ వొకటేమిటి అన్నీ ప్రజలవరం కాబోతున్నాయనీ, నిజమైన స్వేచ్ఛాయుత ప్రపంచంలోకి ప్రజలందరూ, గ్లోబల్ ప్రజాస్వామ్య పట్టణంలో అడుగు పెట్టబోతున్నారని ప్రకటిస్తున్నారు.... మనల్ని మనం బ్రతికించుకోవాలంటే తప్పదు మరి.... ఆధునికత మిగిల్చిపోయిన ఆదర్శస్వరూపాల్నించి మనల్ని మనం విముక్తం చేసుకోవాల్సిందే, తప్పదు ఈనాటి జీవితం జీవించగలగాలి, ఈనాటికి తగ్గట్టు.

జీవితాన్ని గురించి మాట్లాడుకుంటున్నప్పుడు వాల పార్వాయిలు ఉంటాయి. సామాజిక జీవనం ఉంటుంది. రాజకీయ కార్యాచరణలుంటాయి. ఆర్థిక అనుభవాలుంటాయి. అధివాస్తవిక లోకంలో అంతపట్టని అస్త్రితనం తాలూకు ఆవేదనలుంటాయి. నేలపాలైన స్వప్నాలుంటాయి. ఆదర్శాలుంటాయి. సత్యాన్ని దాని అన్ని కోణాల్లోంచి నిండుకళ్ళతో దర్శించగలగటం ఏ కొద్దిమందికో తప్ప సాధ్యం కాదు. ఇవాటి జీవితం నిన్నటి జీవితం కంటే ఎంత భిన్నంగా ఉన్నది? - ఈ విషయాలన్నింటినీ గుర్తించగలిగితే తప్ప కాలం తెచ్చిన మార్పుని మనం అవగాహన చేసుకోలేం.

అందుకే ఆధునిక మానవుడు 1950ల దగ్గర ఒక్క సారిగా ఆగాడు. వెనక్కి తిరిగి చరిత్రని విహంగ వీక్షణం చేసుకున్నాడు. అతనికెందుకో వొక్కసారిగా ఒకగొప్ప మార్పుకి గురైనట్లు తోచింది. చాలా విషయాల్లో ఆధునిక మానవుని జీవితంతోనూ, నమ్మకాలతోనూ,

తానిప్పుడు విభేదిస్తున్నట్లు అనిపించింది. ఇది సంక్షోభమా అంటే ఏమో... ఇది పురోగమనమా అంటే ఏమో.... కొంత ఆలోచించుకోవాలి. పరిస్థితుల్ని ఆకళింపుచేసుకోవాలి. తెగిపోయిన బంధాలేవో బేరీజు వేసుకోవాలి. మరణించిన స్వప్నాల్ని వాక్కునారైనా రికార్డ్ చేసుకోవాలి. ఇవాల్టి తోసుకొస్తున్న జీవితంలో నిలదొక్కుకోగలగాలి.

నార్తన్వారి పోస్ట్మోడర్న్ అమెరికన్ సంకలనానికి ఇంబ్రో రాస్తూ పాల్ హూవర్ ‘ఈనాటి ప్రయోగాత్మక (Experimental), వినూత్న (avant-grade) కవిత్వాన్ని పోస్ట్మోడర్న్ కవిత్వం అని పిలుస్తున్నాను. మరీ ముఖ్యంగా రెండవ ప్రపంచయుద్ధం తర్వాత వచ్చిన కవిత్వంలోని ప్రత్యేకమార్గం పట్టిన కవిత్వాన్ని పోస్ట్మోడర్న్ కవిత్వంగా పరిగణిస్తున్నాను’ అంటాడు. ప్రాజెక్టివిస్టు, అబ్జెక్టివిస్టు కవిత్వాలతోపాటు, ప్రదర్శనాత్మక(performance), భాషాకవిత్వాలను ఈ సంకలనంలో పొందుపరిచాడు.

మధ్యేవాదంగా సాగే ప్రధాన ప్రవంతి - కవిత్వంలో క్లాసికల్ రీతులే ప్రాధాన్యాన్ని సంతరించుకుంటాయి. ధైర్యసాహసాలు ఉన్న కవులు మాత్రమే కొత్త కొత్త ప్రయోగాలతో సరికొత్త భాషతో ముందుకు వస్తూ ఉంటారు. వాళ్ళు తీసుకువచ్చే మార్పులతోనే కవిత్వం మళ్ళీ మళ్ళీ ప్రాణం పోసుకుంటూ ఉంటుంది. ఈ కొత్త కవిత్వం చదవగానే కొంత కలవరపడుతుంది. ఒకేసారి షాక్ చేస్తుంది. ఒక్కోసారి ఇదేం కవిత్వం? అకవిత్వం కాదా అనిపిస్తుంది. ప్రధాన ప్రవంతి కవిత్వం ఎప్పుడూ బద్ధకంగా ఆవలిస్తూనే ఉంటుంది. ప్రధాన ప్రవంతి కవిత్వం చక్కగా పాత పాటలు పాడుకుంటూ నంట ఇంట్లోనే ఉండిపోతుంది. ప్రతికొత్తకవి కవితకు ప్రాణం పోస్తూ ఉంటాడు. అతని ప్రత్యేకత అక్కడే ఉంది. సాహిత్య ఉద్యమానికైనా సామాజిక ఉద్యమానికైనా ఒకే ఒక స్లోగన్ పనిజేస్తుంది - Make it New, Make it current.

ఫెడరిక్ జేమ్సన్ అనే విమర్శకుడు పోస్ట్మోడరన్ (ఉత్తరాధునిక) కవిత్వం అంటే పందొమ్మిదవ శతాబ్దపు రొమాంటిసిజ్మకి ఇరవయ్యవ శతాబ్దపు ప్రారంభంలోని ఆధునికతకి వ్యతిరేకంగా వాటితో విభేదిస్తూ వచ్చిన కవిత్వంగా గుర్తించాలని వాదిస్తాడు. ఉత్తరాధునిక

కవితలో జనాకర్షక కళాత్మకత (Aesthetic populism), అభివ్యక్తి వినిర్మాణం (The Deconstruction of expression), మృత్యుముఖంలోని బూర్జువా అహంకారం (The end of the bourgeois ego), మృతకవితారీతుల్ని మళ్ళీ అనుకరించడం లేక అనుసరించడం (The imitation of dead styles) వంటి లక్షణాలు ఉన్నాయంటాడు!

సాంప్రదాయక కవితారీతుల్ని పునరుజ్జీవింపజేయాలని ప్రయత్నం చేశారు జాన్ ఆష్బరీ (John Ashbury) లాంటి ఉత్తరాధునిక కవులు. సెస్టినా (Sestina), కేన్జోన్ (Canzone), పాన్టామ్ (Pantoum) లాంటి సాంప్రదాయక పద్యాలను సరికొత్త ఉత్తరాధునిక కవి వ్రాయడం ఒక కొత్త అనుభవం. పద్యకవిత్యం మీద ప్రస్తుతం తెలుగు కవిత్యంలో వచ్చిన ఆసక్తి, అనుమాండ్ల భూమియ్య, బేతవోలు రామబ్రహ్మం, నాగభైరవ కోటేశ్వరాపుగారల పద్యకావ్యాలపై పెంపొందుతున్న ఆకర్షణ ఈ సందర్భంలో గుర్తు చేసుకోవడం అవసరం.

‘అంతర్జాతీయ అర్థిక సంస్థల, బహుళ జాతి సంస్థల విధానాలు రాజ్యం చేస్తున్న ప్రస్తుత సమాజంలో విస్తరిల్లే సంస్కృతి యొక్క ప్రత్యేక అభివ్యక్త ఉత్తరాధునికత’ అంటాడు జేమ్స్ సన్. వ్యాపార సంస్కృతిలోని వ్యక్తి తన వ్యక్తిత్వాన్ని కోల్పోతున్న సంగతి తెలుసుకోవాలంటే ఈనాటి కవిత్యంలోని అభివ్యక్తిని వినిర్మాణం చేసి పరీక్షించవలసిన అవసరం వుంది. (బ్రిటిష్ వలస వాద సంస్కృతి, కేంద్రీ కృత అధికారమూ అంతరించిపోయాయి. బహుశా బహుళ ప్రసిద్ధిపొందిన ‘కావ్యకర్త మరణించాడని’ ప్రకటించడంలోని అర్థం ఇదేనేమో. చివరికి అన్ని నియంతృత్వాలూ (కార్మిక నియంతృత్వంతో సహా) మరణించాక మనకి స్వేచ్ఛాయుత ఉదారప్రజాస్వామ్యం, వ్యాపార సంస్కృతి తప్ప గత్యంతరం ఉన్నట్లు కనపడదు. ఇంతటి స్వేచ్ఛలో గ్రూపుల గూండాయిజం, అధికార దుర్వినియోగం నిరాటంకంగా సాగిపోతూనే ఉంటాయి. అన్నిటికీ స్వేచ్ఛ, న్యాయవ్యవస్థ రక్షణగా వున్న మన ప్రజాస్వామ్యంలో అవినీతికీ, కులమత వర్గ వర్గ లింగ వ్యత్యాసాలకీ ఎంతో స్వేచ్ఛ ఉంది. ఈ వ్యత్యాసాలపై అంతర్యుద్ధాలు కొనసాగుతూనే ఉంటాయి. నిర్విరామంగా న్యాయంకోసం జరిగే ఈ యుద్ధాల్లో అందరూ ఎవరి సమన్యకోసం వారు ఒకేసారి ఉద్యమిస్తూ ఉంటారు. మార్క్సిజం, మావోయిజం, నక్షలిజంలు ఉత్తరాధునికతలోనూ నడుస్తూ ఉంటాయి. ఇలాగే ఆధునికతకి సంబంధించిన సరళియలిజం, సింబాలిజంలు కుడా ఉత్తరాధునిక కవిత్యం తో పాటు సహజీవనం చేస్తూనే ఉంటాయి.

ప్రపంచం మొత్తంమీద సమాచార రంగంలో పెనుమార్పులు జరిగిపోతున్నాయి. ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ యుగం ఇది. స్టార్ టీవీలు, పెరిగిపోయిన ఛానెల్స్ వచ్చి మన ఇళ్ళలో ఒక సరికొత్త వాతావరణాన్ని నెలకొల్పడం ప్రత్యక్ష సత్యం. ఎక్కడ ఏ మూల ఏం జరిగినా మరు నిమిషంలో తెలిసిపోతోంది. దేశంనిండా టెలిఫోన్ రంగంలో సాధించిన ప్రగతి కూడా అద్భుతమేనని చెప్పాలి. దీనికి తోడు పైన్స్ రంగంలో కంప్యూటర్, ఇంటర్నెట్, సీడీరామ్లు మొత్తం ప్రపంచాన్నీ, చరిత్రనీ మన కళ్ళముందు నిలుపుతున్నాయి. ప్రపంచమంతా మరింత దగ్గరకి వస్తోంది. గ్లోబల్ గ్రామంలో మనమిప్పుడున్నాం. అమెరికా, రష్యాల సుధ్య ఆధునిక కాలంలో సాగిన ప్రత్యక్ష యుద్ధం ముగిసిపోయింది. ఒక దేశం మరొక దేశంతో మరింత స్నేహాన్ని కాంక్షిస్తోంది. ప్రపంచమంతటా దేశాలన్నీ కలిసి పని చేయడానికి ఉత్సాహపడుతున్నాయి.

ఏటన్నింటికీ తోడు పరిశ్రమలు తీసుకొచ్చిన వాతావరణ కాలుష్యం, దాని ద్వారా సంభవిస్తున్న గ్లోబల్ వార్మింగ్ ఒక కొత్త సమస్యని తెచ్చాయి. గ్లోస్కోప్ గోల్ఫ్ చెవ్ చాకచక్యంగా వ్యవహరించి రష్యాను బాంబులా పేలిపోకుండా కాపాడాడు. రష్యాలో సామాన్య మానవుడు స్వేచ్ఛకోసం ఎంతలా తహతహలాడిపోయాడో ఇప్పుడిప్పుడే మనకి అర్థమవుతోంది. రాజ్యావేపి మిగిలేడు. దాదాపు నియంతృత్వాలన్నీ మట్టి కరిచాయి. ఇక స్థానిక విప్లవాలైనా ఇచ్చి పుచ్చుకునే రీతిలో ప్రజాస్వామిక పరిధిలోనే సాగాల్సి ఉంటుంది. టెర్రరిస్టు చర్యలేవైనా ఎక్కడైనా చేదు జ్ఞాపకాల్ని మాత్రమే మిగిల్చి నిష్ఫలమౌతాయి.

సాంస్కృతిక రంగంలోనూ, కుల మత వర్గవర్ణ లింగ వ్యత్యాసాల విషయంలోనూ ఉత్తరాధునిక మానవుడు మరింత మానవత్వంతో వ్యవహరించడం నేర్చుకుంటున్నాడు. ఆచరణకు చేరని అదర్బాల్ని వల్లించే ఆధునికులంటే ఉత్తరాధునికునికి వొళ్ళు మంట. ఆధునికతని, రెండు నాల్కల ధోరణిని అసహ్యించుకుంటున్నాడు ఉత్తరాధునికుడు. ప్రపంచమంతా దగ్గరికి రావడానికి ప్రయత్నిస్తున్నప్పుడు, వివిధ జాతుల సుధ్య సహజీవనం ఒక సమస్యగానే మిగిలిపోతుంది. తమ తమ ప్రత్యేకతల్ని కాపాడుకుంటూనే ఇతరులకి చోటివ్వవలసిన అవసరం కలగుతోంది. వ్యక్తిగతమైనది ఎంత ముఖ్యమో సామాజికమైనదీ అంతే ముఖ్యం కావడం ఉత్తరాధునికతలో గమనించదగ్గ పరిణామం. ఏదీ తక్కువకాదు. పిచ్చిపిచ్చి ఆదర్శాలు ఉండవు కాబట్టి రోజువారీ జీవితంలో ఇచ్చి పుచ్చుకునే ధోరణి మరింత

వృద్ధి పొందుతుంది. ఇదంతా అవసరాన్ని పురస్కరించుకునే. మానవత్వం ఉత్త అదర్శమే అయితే ఎంతోకాలం నిలవదు. అది నిత్యజీవితంలో ఎల్లప్పుడూ భాసమూసం కవాలి. ఈ పరిస్థితుల్లోనే సాంస్కృతిక వెసులుబాటుతనం అవసరాన్ని గుర్తించి తన ప్రవర్తనలో తగిన మార్పులు చేసుకోగలగడం ఈనాటి మనిషిలోనూ సమాజంలోనూ మనం చూడగలుగుతున్నాం. అవసరం పాతాలు నేర్పుతుంది. ఆదర్శాలు వల్లిస్తూ కూర్చుంటే అపరిగట్టుకు చేరలేం. ఈ రోజుకు తగ్గట్టు జీవించగలగడమే ఉత్తరాధునికత.

మరిన ఈ వాతావరణంలో సమాజంలోని అత్యంత సున్నితమైన వ్యర్థాలుగా మనం పరిగణించే రచయితల అభివ్యక్తిలోనూ మార్పు రావడం సహజం. వ్యక్తి సమాజం చేత ఎంత ప్రభావితమౌతాడో, సమాజం కూడా వ్యక్తిచేత అంతటి ప్రభావానికి లోనౌతుంది. అవి పరస్పరాశ్రితాలు. వ్యక్తికీ, సమాజానికీ, సందర్భానికీ, పనికిరాని శాసనాలు ఏవైనా చరిత్రగానే మిగిలిపోతాయి. ఆచరణలో అవి విఫలమైపోతాయి. ఆదర్శం వేరు, ఆచరణ వేరు కావడం వల్లే కమ్యూనిజం ప్రపంచమంతటా వొట్టి ఆదర్శంగానే మిగిలిపోయింది.

ఉత్తరాధునికతలో మరొక గమనించదగ్గ పరిణామం-- కళలన్నీ ప్రజల పరం కావడం. బుల్లితెర ద్వారా ఈనాడిది సాధ్యపడుతున్నది. పాత, కొత్త అని చూడకుండా అన్ని కళారూపాల్నీ ఒక కొత్త ప్రయోగం కోసం, గొప్ప ప్రయోజనం కోసం (గడ్డర్, వంగపండులు) కలగలిపి ఉపయోగించుకోవడం ఉత్తరాధునికతకు మరొక లక్షణం. వైద్యరంగంలో కూడా ఇప్పుడు సమగ్రవైద్యవిధానం అమల్లోకి వచ్చింది. అల్లోపతి, హోమియోపతి, ఆయుర్వేదం, ప్రకృతివైద్యం, యోగ, ప్రాణికోహిలింగ్, రేకి - ఒకదేమిటి ఏది ఉపయోగపడితే అది.

మతం విషయంలో కూడా ఉత్తరాధునికుని మాపు మారిపోయిందనే చెప్పాలి. మతం కానీ పూర్వపు విశ్వాసాలు కానీ తనకి ఏ విధంగా ఎంతవరకు ఉపయోగపడుతాయో అంతవరకైనా ఉపయోగించుకోవాలనుకోవడం ఈనాటి ఉత్తరాధునికుని తాపత్రయం. ఇది ఎంతగా సాధ్య పడినా సరే. ఆధునికుడు పాతనంతటినీ కాలదన్నకున్నాడు. కొత్తగా

సాంతంగా ఏదో సాధించుకోవాలని తపనపడ్డాడు. పైన్స్ని అధికంగా నమ్ముకోవడం, విశ్వాసాల్పీ, నమ్ముకాల్పీ తుంగలో తొక్కడం అతనికి దుఃఖాన్నే మిగిల్చింది తప్ప శాంతిని ప్రసాదించలేదు. దైవం, జీవితం, మృత్యువు ప్రశ్నలుగానే మిగిలిపోయాయి. అవసరానికి తగ్గట్టు మతాన్ని కూడా ఉపయోగించుకోవాలనుకోవడం ఉత్తరాధునికుని ప్రాపంచిక దృక్పథం.

ఆత్మగతమైన వాక్యానికే నిజమైన అధికారం సంక్రమిస్తుంది. జీవితంలోంచి పలికిలేనే అందరికీ వినిపిస్తుంది. ఒక శంఖారావంలా అందరినీ కదిలిస్తుంది. పెదాలమీంచి దొర్లించే వాక్యాలకు ఆ శక్తి ఎక్కణ్ణించి వస్తుంది? ఉత్తరాధునికతలో నాభిలోంచి వచ్చిన మాటకే విలువ ఉంటుంది. ‘నీ ఆదర్శాలు నాకనవసరం, నీజీవితాన్ని చూపమంటుంది’ ఉత్తరాధునికత. నీ పుట్టు పూర్వోత్తరాలూ, పుట్టుమచ్చలూ విస్మరించదగ్గవి కావంటుంది. నీవు పలికోపలుకు ఎక్కణ్ణించి వస్తున్నదో వెలికితీస్తుంది. నీవు రచించిన వాచకమే (Text) నిన్ను పట్టిస్తుందని అంటుంది.

ఇలాంటి సందర్భంలో నిజమైన మానవత్వం, అచ్చమైన నిజాయితీలు తప్ప మరే ఆదర్శాలూ నిలవవు. దళిత కవిత్వానికైనా, స్త్రీవాద కవిత్వానికైనా ఇదే గీటురాయి. ఎవరి వొంకరచూపును వారే సరిచేసుకోవాలి. ఎవరి కలుషిత హృదయాన్ని వారే శుభ్రపరుచుకోవాలి. ఉత్తరాధునిక సందర్భంలో ఏ నిర్మాణాలూ, ఏ విగ్రహాలూ పవిత్రమైనవి కావు. ఏ కవితలూ సమగ్రమైనవి కావు. ఏ వొంకరా లేకుండా ఎవరూ ఉండరు. ఆ వొంకర సరిచేసుకోవడంనాళ్ల బాధ్యతే. సహజీవనం కోసం అది తప్పనిసరి. నిజమైన సమానత్వాన్ని సాధించుకునే దాకా ఉత్తరాధునికుండు తన పరిధులకు లోబడి కూడా సంఘర్షిస్తూనే ఉంటాడు.

రకరకాల విధానాలు, దృక్పథాలు గల జాతులు వొక దాన్నొకటి గౌరవిస్తూ, వొకరి స్థానాన్ని మరొకరు గుర్తిస్తూ సహకరించుకోవడమే ఉత్తరాధునికత. ఏదో వొక సిద్ధాంతమో, దృక్పథమో అందరికీ ఆమోదయోగ్యం కావలసిన అవసరం లేదన్న స్పృహ ఉత్తరాధునికతకి ప్రధాన భూమిక. ఏ ఒక్క కథ అయినా, కవితయైనా సత్యాన్ని పాక్షకంగానే ఆవిష్కరించ

గలుగుతుంది. నీతి నియమాలు కానీ, చట్టాలు కానీ, సమానత్వ సిద్ధాంతాలు కానీ, స్త్రీవాదం కానీ, రాజ్యమూ రాజ్యాధికారం కానీ, పోలీసువ్యవస్థ కానీ, దళితవాదం కానీ అర్థం కావాలంటే ఆయా పరిధులలోనైనా ఆత్మవిమర్శ అవసరం. ఎవరి జ్ఞానమూ సంపూర్ణం కాదు. అందరి సమస్యలూ ముఖ్యమైనవి. ఉత్తరాధునికతలో ఎవరూ ఎవరి వెనకా నిలబడరు. ఒకరి ప్రశ్న మరొకరు నిలిచి ప్రశ్నిస్తారు. సామాజిక ఉద్యమాల ద్వారా సమస్యల్ని పరిష్కరించుకుంటారు.

(18మే 1997, సాహితీగవాక్షం)

7. సరదా సరదా పాయిట్రీ

ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంలో హాస్య ప్రధానమైన రచనలు చాలా తక్కువేనని చెప్పాలి. నిజానికి ఆరోగ్యప్రదమైన హాస్యం అన్ని ప్రక్రియల్లోనూ అభిలషణీయమే. గొప్ప రచయితల రచనల్లో ఏదో రూపంలో హ్యూమర్ తొంగిచూస్తూనే ఉంటుంది. హాస్యరసం సాహిత్యంలో ప్రధానమైన స్థానాన్ని ఒకప్పుడు కలిగివుండేదేమో కానీ ఇప్పుడలా లేదు. సినిమాల్లో కూడా హాస్యం కోసం హాస్యం చొప్పిస్తున్నారే తప్ప మొత్తంగా సముచిత స్థానాన్ని ఇస్తున్నట్లు తోచదు.

ఇందుకు సామాజిక కారణాలేమన్నా ఉన్నాయో అంటే ఉన్నాయనే అనిపిస్తుంది. గురజాడ కన్యాశుల్కం నాటకంలోనూ, ఆదివిష్ణుగారి నాటకాల్లోనూ, బాపు, రమణల కాంబినేషన్ రచనల్లోనూ బోల్డంత హాస్యం కనిపిస్తుంది. జీవితంలోని వెలుగు నీడల్ని భరిస్తున్న మనిషికి హాస్యం ఒక రిలీఫ్ ఇస్తుంది. ఆయా వ్యక్తుల మానసిక సంస్కారాన్ని బట్టి ఒక్కో రకపు హాస్య ప్రక్రియని ఎన్నుకుంటారు. శ్రీమతి భానుమతీ రామకృష్ణ గారి కథలు చదివిన పాఠకులు కడుపుబ్బ నవ్వుతారు. అంతేకాదు, అత్తాకోడళ్ళ మధ్య సున్నితమైన పోట్లాట వెనుకగల వర్మం కూడా పాఠకులకి అవగతమౌతుంది. అన్ని సమస్యలకీ పరిష్కారాలుంటాయి. సమస్యని ఆంతరంగికంగా పరిశీలించవలసిన అవసరం ఉంటుంది. హాస్య ప్రధానమైన రచనలలో ఒక ఆప్లోదం కలిగించే శైలి ఉంటుంది. సంఘటనలో, సందర్భాన్నో వ్యంగ్యవైభవంతో వివరించేనేర్పు ఉంటుంది. ప్రత్యేకమైన భాషని ఎన్నుకోవడం ఉంటుంది. జీవితాన్ని సీరియస్ గా తీసుకోవాల్సిందే - కాదని ఎవరూ అనరు. మరీ సీరియస్ గా తీసుకుంటే మానసిక రుగ్మతలకు గురికావాల్సి ఉంటుంది. తన పరిస్థితిపై తానే జోక్ చేసుకోగలిగితే సమస్య దూది పింజలా ఎగిరిపోతుంది. పరిష్కారం దానంతటదే దొరుకుతుంది.

హార్ట్ ఎటాక్ లు ఎక్కువౌతున్నరోజులు ఇవి. జీవితం రాసురాను క్లిష్టమైపోతోంది. ఏ ధీరీ మనిషి సమస్యలకి సరియైన పరిష్కారాలని చూపలేక పోతోంది. బహుశా వీటన్నిటికీ మూలకారణం సరియైన జీవన దృక్పథం లేకపోవడమేననిపిస్తుంది. హాయిగా నవ్వుకోలేక పోవడమే ననిపిస్తుంది. ఎంతటి బాధలోనైనా సున్నితమైన హాస్యాన్ని జోడించి మార్చడమే వచ్చు

కొద్ది మందే ఉంటారు. పోటీ పెరిగిపోతున్న జీవితంలో మనిషికి అటుపోట్లు తప్పుటం లేదు. ప్రతి సమస్యని సీరియస్ గా తీసుకోవటంలో తనకు తెలియకుండానే మనిషి గుండెనొప్పికి గురౌతున్నాడు. బహుశా ఆరోగ్యకరంగా నవ్వడం నేర్చుకోగలిగితే ఏ గుండె జబ్బులూ మనల్ని తాకవని తీర్మానించుకోవచ్చుననుకుంటా. ఈ జెలసీలూ, ఈ పరుగు పందేలూ, ఈ కుళ్ళూ, ఈ కుత్సితాలూ భళ్ళున పగిలి పోవాలంటే మనిషి తన గురించి తానే జోక్ చేసుకోగల స్థితికి చేరుకోవడం అత్యవసరం. ఆత్మవిశ్వాసానికి భంగం కలగకుండా, ఆత్మన్యూనతా భావానికి దూరంగా ఈ ప్రపంచమనే నాలుక రంగంలో ఒక విదూషక పాత్ర నిర్వహిస్తున్న వాళ్ళుగా మనల్ని మనం అర్థం చేసుకోగలిగితే అంతలా ఆరోగ్యమే వెల్లివిరుస్తుందని వేరే చెప్పాలా.

ఈ laughing at oneself సమర్థవంతం గానూ ఆరోగ్యకరంగానూ చేసిన వాడు మన మహాకవి శ్రీశ్రీయే అన్నిస్తుంది నాకు. శ్రీశ్రీకున్న గొప్ప సెన్సాస్ హ్యూమర్ ఇప్పటి కవుల్లో ఇస్కాయీల్ కి తప్ప మరెవరికీ ఉన్నట్లు తోచదు. ఇతరులని సవ్వించే ప్రయత్నం చేస్తున్నామంటే మనం నవ్వడానికి ఒక మార్గాన్ని వెతుక్కుంటామన్నమాట. హాస్యరసోత్పాదన సందర్భంలో మన సైకిక్ శక్తిలోంచే గమ్యత్రయిన భాషా ప్రయోగాలూ, వ్యంగ్యవైభవయుతమైన వాక్య విన్యాసాలూ పుట్టుకొస్తాయి. ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులు కలిగిన ఇస్కాయీల్, శ్రీశ్రీలాంటి వారు ఇలాంటి ప్రయోగాలు సమర్థవంతంగా చేశారు.

ఒక లిమరుక్కులో శ్రీశ్రీ ఏమంటున్నాడో చూడండి :

‘విదూషకుడి temperament

ఏదో ఒక discontent

బ్రతుకుతో experiment

పదాలు patent రసాలు torrent

సదసత్వమస్యకి solvent శ్రీశ్రీ giant

తనలో విదూషక ప్రవృత్తి ఉన్నదని తనకి తానే చెప్పుకుంటున్నాడు శ్రీశ్రీ. సహజసిద్ధంగా తనలోంచి వచ్చిన ఈ కవితలో గొప్ప హాస్యముంది. సరదాగా తన గురించి

తానే వ్యాఖ్యానించుకోగల ప్రతిభ వ్యక్తమౌతోంది. తన కవితా శక్తి గురించిన గుర్తింపు ధ్వనిస్తూనే ఉంది. తన గొప్పతనం గురించిన స్పృహ కూడా ద్యోతకమౌతోంది.

అసలు లిమరిక్కు అంటేనే హాస్య ప్రధానమైన కవిత. ఈ కవితలో సహజంగా ఐదు పాదాలుంటాయి. అన్ని పాదాలూ అర్థవంతంగా ఉండాలన్న నిబంధన ఏదీలేదు. సరదాగా వుండి ఆహ్లాదాన్ని కలిగించగలగితే చాలు. ‘ఆకర్షిస్తుంది నన్ను లిమరిక్కు, అందులో ఏదో చెమక్కు, దానిరైమ్ స్క్రీమ్ కు భిషక్కునై, ఇదోరకం లిరిక్కు తయారుచేశాను భాయీ, అలక్కు’ అంటాడు శ్రీశ్రీ లిమరిక్కుల్ని మన ముందుంచుతూ. తెలుగు, ఆంగ్ల పదాల్ని చక్కగా కలుపుతూ కొత్త కొత్త పదాల్ని మొట్టమొదటిసారిగా సృష్టించిన ఘనత శ్రీశ్రీ కేదక్కుతుందేమో. ఈ లిమరిక్కులలో అంత్యప్రాస ఒక ప్రధానమైన ఆకర్షణ.

‘ప్రపంచతంత్రం’ అన్న లిమరిక్కు గమనించండి

‘మావూళ్ళో కొంతమంది బాకా

రాయుళ్ళున్నారు వాళ్ళ కాకా

బాగా పడతారు కాని అదంతా కా

నలిసింది సాధించుకొనే దాకా

ఆ మీద ఇస్తారు ధోకా’

ఈ కవితలన్నింటిలో ముఖ్యమైనది సరదాగా ఫ్రీగా కవిత్వమని భ్రమింప చేసే వాక్యాల్ని సృష్టించడమే. కొంత విమర్శ కొంత వ్యంగ్యమూ, కొంత హాస్యమూ కలిపి తయారు చేసిన హాస్యరస గుళికలే ఈ లిమరిక్కులు.

ఇలాంటి మరో ప్రయోగమే శ్రీశ్రీ ‘ప్రాసక్రీడలు’లో కూడా చేశారు.

‘రాసక్రీడ శృంగారానికి

రమ్యమైన ప్రాణం

ప్రాసక్రీడ హాస్యానికి

పనందైన బాణం’

పై ‘ప్రాసక్రీడ’లో అంత్యప్రాసల సంగతి ఎలా ఉన్నా ఒక గొప్ప సత్యాన్ని చెబుతున్నాడు శ్రీశ్రీ. ఛందోబద్ధమైన ఒక ఊపుకీ లయబద్ధమైన శృంగార క్రీడకీ పోలిక

తీసుకొస్తున్నాడు శ్రీశ్రీ. మనస్తత్వ శాస్త్రం దృష్ట్యా దీన్ని అర్థం చేసుకోగలిగితే వాక్యాల్లోని సత్యం బోధ పడుతుంది. మన శరీరం మీద మనం ప్రేమ పెంచుకున్న కొద్దీ అయాన్వితమైన శబ్ద సమన్వయాన్ని మనం మరింతగా ప్రేమిస్తామని ధ్వనిస్తున్నాడు శ్రీశ్రీ.

‘ఓ అంతా కవులే, ఆ

ఆ ఇ ఈ లైన రాని యంబ్రహ్మాలె, మే

మూ రుషులం అని, ఛీ

ఛీ, ఎంతటి నవ్వుబాటు సిరి సిరిమువ్వా’

అంటాడు సిరిసిరిమువ్వు శతకంలో శ్రీశ్రీ. కందపద్యం రాసినవాడే నిజమైన కవి అంటారు కదా! అందుకే అది నిరూపించుకోడానికే ఈ కందపద్యాల్లో శతకాన్ని రాశానంటాడు. అయితే పై కంద పద్యంలో గణాలు పాటించబడ్డాయే కానీ ప్రాస పాటించబడలేదు. కందంలా కనిపిస్తుంది కానీ మినహాయింపులున్నాయి.

‘బండెడు చెత్తను ఛంద

శృండముగా పోగుచేసి స్వారస్యము చూ

డండని కోతలు కోస్తే

చెండాడెద నట్టి వారి సిరిసిరిమువ్వా’

అని సరదాగా కవుల్ని హెచ్చరిస్తున్నాడు శ్రీశ్రీ. ఎంత ఫ్రీగా సాగిపోయిందో చూడండి ఈ కందపద్యం. తనకి పద్యం రాయడం రాదనే వాళ్ళు ఆశ్చర్యపోయే విధంగా శక్తివంతంగా రాసి చూపించాడు. పైరవిహారంగా ప్రయోగాలు చేసి చూపించాడు.

మంచి కవి ఎవరో, కుకవి ఎవరో శ్రీశ్రీకిబాగా తెలుసు. అందుకే కుకవిని ఎలా నిర్వచిస్తున్నాడో గమనించండి.

‘కుకవి యన నా మతంలో

ఒకడే, తన గొప్ప యెదరి న్యూనత చూసే

వికలమతి, వానిపై నా

చికలారిని నూరదలతు సిరిసిరిమువ్వా’

పైపద్యంలో ‘చికలారిని’ అన్న పదం చమత్కారంగా ఉపయోగించాడు శ్రీశ్రీ, ‘చురకత్తి’ అనే అర్థాన్ని సురింపజేస్తూ. నిజమేకదా! గొప్ప కవికి గొప్ప మనసు ఉండాలి న అవసరాన్ని గుర్తు చేస్తున్నాడు శ్రీశ్రీ. మనిషి ఎదిగే కొద్దీ తన బలహీనతల్ని గుర్తించి

తొలగించుకోగలగాలి. కీర్తి కాంక్షతో మెలికలు మెలికలు తిరిగిపోగూడదు. కీర్తికాంతకి దాసోహం అవకూడదు. మానసికమైన బెన్నత్యమే అతని కవిత్యానికి కూడా ఒక గొప్పదనాన్ని సమకూరుస్తుంది.

మార్కువాన్ డోన్ ఏమంటున్నాడోచూడండి. "Humour is the final sign and seat of seriousness for it is a proof that reality held in honour and in love". హాస్యం ఉత్త ఆహ్లాదం కోసం మాత్రమే కాదు. ఆ హాస్యం వెనుక ఒక తీక్షణత ఉంటుంది. ఒక విమర్శ ఉంటుంది. ఒక నగ్న సత్యముంటుంది. సత్యం మీద గల అనంతమైన ప్రేమ ద్యోతకమౌతుంది. మనిషిని ఏడిపించటంలో గొప్పతనం లేదు. మనిషిని ఆరోగ్యకరమైన హాస్యపు జల్లులో ముంచటంలోనే నిజమైన ప్రతిభ ఉంటుంది.

కథకుల్లో రావిశాస్త్రి కూడా హాస్యానికి సముచితమైన చోటిస్తారు తమ కథల్లో. ఆరుసారా కథల్లో గానీ, బాకీ కథల్లో కానీ, అల్పజీవి లాంటి నవలల్లో గానీ మనం హాస్య ప్రధానమైన భాగాల్ని గుర్తించి చదివి ఆనందించవచ్చు. ఆయన వాక్య నిర్మాణంలోని ప్రత్యేకత కూడా మనల్ని ఆకర్షిస్తుంది.

అమెరికన్ కవి ఆగ్డెన్ నాష్ (Ogden Nash) కూడా చక్కని హాస్యకవితలు రాశాడు. ఉదాహరణకి 'And Three Hundred And Sixty - Six in Leap Year' అన్న కవిత చూడండి.

"Some people shave before bathing
And about people who bathe before
shaving, they are scathing,
While those who bathe before
shaving,
Well, they imply that those who
shave before bathing are misbehaving"

పై పదాల్లోని అంత్య ప్రాస (Bathing / Scathing / shaving / misbehaving) గమనించండి. ఇంతకీ ఈ కవితలో విషయమేమిటంటే - గడ్డం గీసుకోవటం స్నానం చేయడానికి వుందని కొందరూ తరవాత అయితే వుందిదని మరికొందరూ

అభిప్రాయపడుతుంటారు. ఎవరి దృష్టి వారిది. వీళ్లని వాళ్లలా వాళ్లని వీళ్ల పచ్చివాళ్లుగా తీర్మానిస్తుంటారు. ఇలా ప్రారంభించిన కవితని ఎంతో నేర్పుగా సాగిస్తాడు కవి. తదుపరి పాదాలు గమనించండి.

"Suppose you shave before bathing,
Well the advantage
is that you don't have to make a
special
Job of washing the lather off after
wards, it
Just floats off with the rest of your
accumulations in the tub
But the disadvantage is that before bathing your
skin is hard and dry and your beard confronts
the razor like a grizzly bear defending its Cub."

తొట్టి స్నానం చేస్తున్నప్పుడు ఆ స్నానంనీళ్లలో గడ్డం చేసుకున్నప్పుడు ఉపయోగించుకున్న సబ్బునురగ కలిసిపోయి కొట్టుకుపోతుంది. వంటికి, గడ్డాని కంటుకున్న సబ్బునురగా ఒక్కసారిగ వదిలిపోతాయి. అయితే సమస్య ఏమిటంటే స్నానానికి ముందు చర్మం పెళుసుగా ఉండి అక్కడక్కడ తెగి రక్తం కారే అవకాశం ఉంటుంది. గడ్డాన్ని రేజరు నించి తన పిల్లల్ని రక్షించుకోవడంలో కంగారు పడే ఎలుగుబంటిలా అవస్థపడాల్సి ఉంటుందట!

ఇలా సాగే ఈ కవితలో ఒక గొప్ప శిల్పం ఉంది. అలవోకగా రాసినట్లు కన్పించే ఈ కవితలో కవి ప్రతిభకొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తూనే ఉంటుంది. ఇలాంటి రోజు వారీ సంగతుల మీద సరదాగా కవిత్యం రాసి గొప్ప పేరు తెచ్చుకున్న అమెరికన్ కవి అగ్నేస్ నాషిని మనం అభినందించకుండా ఉండలేం. పదవిన్యాసంలోనూ, వాక్య నిర్మాణంలోనూ గొప్ప ప్రతిభని కనబరిచిన ఈ కవి కవితలు తప్పక చదివి ఆనందించవలసిన అవసరం ఉంది. పగలూ రాత్రి దుర్బరం కాకూడదు. అంతటి సీరియస్ నేషన్ లోనూ కొంత సమయం హ్యూమర్ కోసం కేటాయించడం మన ఆరోగ్యాలకి ఎంతైనా అవసరం.

‘చిలకలు వాలిన చెట్టు’ లో ఇస్మాయిల్ కవితలు కొన్ని ఇలాంటి హాస్యాన్నే

అందిస్తాయి. సునిశితమైన విమర్శలు కూడా ఈ కవితలకి ఒక ప్రత్యేక గౌరవాన్ని సమకూర్చి
పెడుతున్నాయి. ‘పజిల్’ అన్న ఇస్మాయిల్ కవిత చూడండి.

‘నలుగురూడాళ్లు
ఒక పిల్లాడితో
ఎన్నిరకాలుగా ఆడుకొవచ్చునో
లెక్కేసి చెప్పగలవా?
సరే ఇది చెప్పు.
ఉదయాలు అనాది నించీ
సూర్యశిశువును
ఎన్ని విధాలుగా
ఎగరేసి పట్టుకున్నాయో
చెప్పు చూద్దాం.
ఈ అందానికి
అంతెక్కడా?’

పై కవిత పైపైకి సరదాగా కనిపించినా లోతైన ఆలోచన ఉంది. ఒక తాత్త్వికమైన
ప్రశ్న ఉంది. అయినా కవిత మొత్తం సరదాగా సాగిపోతుంది. సరదాగానే ఆలోచింపజేస్తుంది.

ఇస్మాయిల్ కవితల్లో ఈ హాస్యం పాలు అంతర్లీనంగా ఉండటం ‘మనం
గమనించగలం. ‘అనంతపురంలో గాడిదలు’ అన్న కవిత మార్క్సిస్టులలోని గ్రూపుల మీద
ఘాటైన విమర్శ, వెక్కిరింప.

‘జంటగా రెండు గాడిదలు
గంటలు కొద్దీ ధ్యానంలో నిలుస్తాయి
ఎప్పుడూ కలిసే ఉన్నా
ఎదురు బదురుగా నిలొచ్చేవు
ఒకటే దిక్కుకి
ఒకటూ దిక్కుకి
‘నువ్వు తూర్పుకేసి చూడు,
నేను పశ్చిమానికి చూస్తుంటా

ఎట్టించి జ్ఞానోదయమాతుందో
 ఎవరు చెప్పగలరు?
 ఉన్నట్లుండి,
 ఓండ్రపెడుతూ ఓ గాడిద
 గుండ్రంగా పరుగులెత్తి
 ఒకటి రెండు చుట్లు తిరిగి
 మొదటి చోటకే చేరుతుంది.
 రెండో గాడిద చలించదు
 ఏమైందని కూడా అడగదు
 తూర్పున తప్ప జ్ఞానోదయం కాదని
 దానికి తెలుసు'

అలా ఉండాలి విమర్శ అంటే. వ్యంగ్య ప్రధానంగా ఉండాలి. హాయిగా నవ్వుకోగలగాలి. ఇతరుల్ని నవ్వించగలగాలి.

జరుక్ శాస్త్రి పేరడీలు కూడా ఈ కోవలోకి వస్తాయి. పేరడీ సాహిత్యంపై సరియైన పరిశోధన జరిగినట్లు కన్పడదు. సమర్థవంతంగా రాసిన పేరడీ గొప్ప ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తుంది. మూల రచనలోని శక్తిని, బలహీనతలనీ బహిర్గతం చేస్తుంది. పేరడీ అంటే ఉత్త అనుకరణ కాదు. గొప్ప స్వంత రచన కాగలిగితే పేరడీకి కూడా స్వతంత్ర ప్రక్రియగా గౌరవం లభిస్తుంది. D. Macdonald సంకలనం చేసిన 'Anthology of Paradise' తప్పక చదవదగ్గ గ్రంథం. పదునైన నూటి విమర్శకంటే మంచి పేరడీ గొప్ప ఫలితాన్ని సాధిస్తుంది.

వాడిగా వేడిగా రాయబడ్డ హాస్యరచనలు విరివిగా రావాల్సిన అవసరం ఉంది. సామాజిక సమస్యలకు ప్రతిస్పందిస్తూనే జీవితంలో హాస్యానికి కూడా వాక్యసముదితమైన స్థానాన్ని సమకూర్చుకోవాల్సిన అవసరాన్ని మీరంతా ఎప్పుడో గుర్తించే ఉంటారు.

(30 ఆగష్టు 1992, ఆంధ్రప్రభ ఆదివారం అనుబంధం)

8. ఆధునికోత్తర కవిత్వంలో వైయక్తికత

వైయక్తికత, సామాజికతల మధ్యగల సున్నితమైన భేదం నెమ్మది నెమ్మదిగా అదృశ్యమౌతున్న రోజులివి. మనిషిలోని ఈ రెండు ప్రపంచాలూ వొకదాన్నొకటి చెరుపుకుంటూ ముందుకొస్తుంటాయి. వ్యక్తిలోని స్వేచ్ఛాప్రపంచం ఒక స్వచ్ఛమైన నిజం. కలలు కనటం అందునా వ్యక్తిగత ప్రపంచంలో అతను పొందే ఆనందం నిర్వచించలేనంత గొప్పది. అతను పొందే దుఃఖం ఎంతసన్నిహిత బంధువైనా తీర్చలేనంత లోతైనది. వ్యక్తికతన సొంత ప్రపంచం ఎంత ముఖ్యమైనదో ఇతరులతో సఖ్యత కూడా అంతే విలువైనది.

నిస్వార్థపరత్వాన్ని కలగనటం పాపమేమీకాదు కానీ వ్యక్తిని బలవంతంగా నిర్బంధించి సామాజికంగానే జీవించమనటం నిజంగానే పాపం. ఆత్మసంతృప్తి కోసమే మనిషి నిరంతరం కృషి చేస్తూ ఉంటాడు. ఇతరులతో అతను పంచుకునే కాలంలోనూ ఆత్మానందమే అతన్ని నడిపిస్తూ వుంటుందన్న సత్యాన్ని మనం ఏనాడూ మరిచి పోకూడదు. తనుగా పొందిన జ్ఞానమే అతన్ని అలరిస్తుంది. ఇతరులతో సాంగత్యం నుంచి కావొచ్చు, గొప్ప పుస్తకాలు చదివికావొచ్చు ఎదగడానికే ఇష్టపడతాడు కానీ ఇతరుల నియంతృత్వాన్ని నిరశిస్తాడు. అది కార్మిక నియంతృత్వమైనాసరే - మరొక అగ్రకుల నియంతృత్వమైనా సరే - కాకుంటే పురుషాధిక్యతనైనా సరే.

నియంతృత్వానికి పూర్తిగా రోజులు చెల్లిన సంగతి ప్రస్తుత ప్రపంచాన్ని చూస్తే ఇట్టే తెలుస్తుంది. ప్రజాస్వామ్యమే చివరి సమాధానంగా గోచరిస్తోంది. ప్రజాస్వామ్యంలో వ్యక్తి స్వేచ్ఛని గౌరవించడమూ ఉంది. దాన్ని పరిమితులకి మించి దాటి పోకుండా న్యాయమైన పద్ధతిలో నియంత్రించడమూ ఉంది. మనిషి వ్యక్తిత్వాన్ని గౌరవిస్తూనే అతన్ని బాధ్యతాయుతంగా ప్రవర్తింప జేయడమూ ఉంది. చైనాలోని కమ్యూనిస్టు పార్టీ నియంతృత్వంకూడా మరెన్నో ఏండ్లు నిలచేదికాదని నా ప్రగాఢ విశ్వాసం. లోపభూయిష్టం ప్రకృతి సహజం. పరిపూర్ణ వ్యక్తిత్వం ఎంత అరుదో, పరిపూర్ణ వ్యవస్థకూడా అంతే అరుదు. నాస్తవికత అంటే ఒక పార్శ్వం నుంచి మాత్రమే చూడటం కాదు, అన్నివైపులనుంచి చూడగలగాలి.

మార్క్సిజం కన్నకల కమ్యూనిజం. ఆ కలని ఏంజర్స్, టెనిస్ లు నిజంచేయడానికి ప్రయత్నించారు. రష్యన్ రివల్యూషన్, చరిత్రలో ఒక గొప్ప సంఘటన, మార్క్సిస్టు కలని నిజం చేసిన సోవియట్ రష్యా నెమ్మదిగా స్టాలిన్ నెలకొల్పిన నియంతృత్వానికి బలైపోయింది. స్టాలిన్ దమన నీతిలో జరిగిన హత్యలు మానవజాతి అంతా తలదించుకోవలసినంత క్రూరమైనవి. ఏపేరుతో అయినా మనుషుల్ని కాల్చి చంపడం, హింసించడం, అన్యాయంగా శిక్షించడం ఘోరమైన తప్పిదం. ఇవాళ కాకుంటే రేపైనా అన్యాయం ఓడిపోతుంది. హింసించినవాడే హింసించబడతాడు. హత్య చేసినవాడే హత్యచేయబడతాడు. కమ్యూనిజం పేరుతో అయితేనేం ఊటిలిజం పేరుతో అయితేనేం - ప్రభుత్వం జరిపే చురుకైన తానంతట తానే ప్రమాదాన్ని కొని తెచ్చుకొంటుంది. రాక్షసత్వాన్ని దైవత్వం ఎల్లప్పుడూ అంతమొందిస్తూనే ఉంటుంది. న్యాయమే గెలుస్తుంది చివరికి.

మనిషిలోని వైయక్తిత యొక్క పాత్రని తక్కువగా అంచనా వేసినవి రాజకీయ, ఆర్థిక, సామాజిక సిద్ధాంతమైనా అనుకున్న ఫలితాలు పొధించలేదు. మనిషిని పనికి ప్రేరేపించేదీ, తిరుగుబాటుకు పురికొల్పేదీ కూడా ఈ వైయక్తికతే. రెండవ ప్రపంచయుద్ధం మనిషికి మరిన్ని పాఠాలు నేర్పింది. ఈ యుద్ధంలో జరిగిన అక్కత్యాల్లో రష్యన్లు మరెవ్వరికీ తక్కువ కాదని నిరూపించారు. మానవత్వమే ప్రాథమికంగా మార్క్సిజంకైనా కమ్యూనిజంకైనా ఒక గౌరవ స్థానాన్ని కల్పించగలిగింది. అమానవీయమైన ఏ పద్ధతి ఎంతో కాలం నిలవక పోవడానికి కారణం మనిషిలోని ఈ వైయక్తికతే - అదే అతన్ని వ్యక్తిగతంగానూ, సామాజికంగానూ తిరుగుబాటుకు పురిగొల్పుతుంది.

రెండవ ప్రపంచం యుద్ధంలో సర్వంకోల్పోయిన మనుషులు చాల విషయాలు నేర్చుకున్నారు. అందరి అనుభవమూ ఒకటికాదు. ఎవరి అనుభవం వారిది. ఆ అనుభవం పరిధిలోంచే ప్రపంచాన్ని అర్థంచేసుకుంటారు. కొన్ని నిర్ణయాలకు వస్తారు. అందువల్ల ధర్మాధర్మ విచక్షణతో కూడా మనుషులందరికీ ఒకే అభిప్రాయం ఉండే అవకాశం తక్కువ. ఎన్నోరకాల అనుభవాలు, ఏ అనుభవాన్ని ఎలా అర్థం చేసుకోవాలి? Multiplicity of experience? ఎన్ని నమ్మకాలు వమ్ముకాలేదు. సత్యం ఆలోచించిన కొద్దీ మరింత స్పష్టమైపోతోంది అర్థంకాకుండా. Reality is opaque. అందుకే ఇతరుల అభిప్రాయాలకీ, వాళ్ళివాళ్ళ అనుభవాలకీ గౌరవం ఇవ్వడం అవసరమనే అవగాహన. తన అభిప్రాయమే సత్యమైన

దనుకోపడం అహంకారం. ఇతరుల అభిప్రాయాలలో కూడా సత్యమున్నదేమోనని సందేహ పడటం ఉత్తమం. Openness to others opinions చాలా అవసరం. ఆధునికోత్తర సమాజంలో ఈ గ్రహింపు ఉంది. Fragmented reality అదియే కావచ్చు. అసలు సత్య దర్శనం ఎవరికైనా పొక్కికమ్మే. ఈ పరిమితిని అధిగమించడానికి ప్రయత్నించడం తప్పుకాదు కానీ అధిగమించాలని ప్రతి వ్యక్తిని నిష్కర్షచేసినా ఎవరి ఆశక్తతవారిది. ఈ గ్రహింపే ఆధునికోత్తర సమాజం ప్రత్యేకత.

రోమాంటిసిజమ్ లోని వైయక్తికత, ఆధునికానంతర కవిత్వంలోని వైయక్తికతకీ పోలికలైతే వుండొచ్చుకానీ వాటిరెండింటి మధ్యా ఎన్నో సంవత్సరాల చరిత్ర ఉంది. సోనియట్ రష్యా కుప్పకూలి పోవడం ఉంది. చైనాలోనే మావోయిజం మరణించడం వుంది. ప్రపంచంలోని దేశాలన్నీ ఒక గ్లోబల్ విలేజ్ లో భాగంగా అవుతున్న ప్రయత్నం ఉంది. కమ్యూనికేషన్ల వ్యవస్థనీ, ఎంటర్ టెయిన్ మెంట్ టి.వి. పరిశ్రమనీ కలుపుతున్న కంప్యూటర్ సృష్టించిన ఇంటర్నెట్ ప్రపంచం ఉంది. అన్ని వ్యాపారాలూ ఇంట్లోంచే జరపగల సౌకర్యం వ్యక్తికి సమకూరుతోంది. ఇదంతా సామాన్యమైన మార్పుకాదు. మానసిక ప్రపంచం యొక్క వైశాల్యాన్ని ఇది తప్పక పెంచుతోంది. కాలాన్ని వెనక్కి తిప్పలేంకదా. సుభాషితాలు, ఆదర్శాలు ఎన్ని వల్లించినా పరిణామాన్ని అడ్డుకోలేం కదా. ఉత్తరాధునికుని ప్రపంచం నిశ్చయంగా విశాలమైనది. అన్ని గ్రంథాలయాలలోని పుస్తకాలనీ, ప్రపంచంలోని నలుమూలల్నీ ఇంటర్నెట్ లో పలకరించగల సౌకర్యం కలగటం సామాన్యమైన విషయంకాదు. ఎవరెంతకృషి చేస్తే అంత విజ్ఞానం దొరుకుతుంది. ఎవరెంత ఓపికగా ఇతరుల అభిప్రాయాల్ని వింటే అంత విజ్ఞత సమకూరుతుంది. నిర్ణయాలు మరింత ప్రయోజనాత్మకంగా ఉంటాయి.

ఈనాటి తెలుగు కవిత్వంలో ఉత్తరాధునికత ఎన్నో విధాలుగా ప్రతిఫలిస్తోంది. 'నాకింకా తమాషాగా గుర్తుంది, ఖడ్గమృగాలూ కొండచీమలూ భల్లూకాలూ భభన భభరవలు పంటి కింద పడుకున్నట్లు, నా ఒంట్లో ఇంకా జాగుపు ప్రవహిస్తూనే వుంది' అంటూ సమాజాన్ని నిరశిస్తూనే వ్యక్తిగా తన్నుతాను నిరశించుకున్న దిగంబర కవి నగ్నమునితోనే ప్రారంభమైంది ఉత్తరాధునికత. తన వ్యక్తిగతమైన సమస్యలన్నింటికీ పురుషాధిక్యవ్యవస్థే

కారణం అని నిర్ధారిస్తూ 'వ్యక్తిగతమే సామాజికం' అంటున్న శ్రీ వాచ కవితనం, కొన్ని వేల సంవత్సరాల వర్ణవ్యవస్థ మనిషిపై రుద్దిన వర్ణవివక్షని నిరశిస్తూ సాగుతున్న చరిత్ర కవితనం ఈ కోవలోకే వస్తాయి. ప్రస్తుతం ఏ బ్రాహ్మణిక వ్యవస్థా రాజ్యంచేయక పోయినా దాని ఛాయలు ఇంకా నేలలో పాదుకొనే పున్నాయి. క్రింది వర్గాల వాళ్ళూ, క్రింది పర్జాల వాళ్ళూ, శ్రీలూ వాదాల్ని తిరగేస్తున్నారు. ఏ వాదంతో అయితే ఈ అన్యాయాన్ని సమర్థిస్తూ వచ్చారో ఆ వాదాన్నే వినిర్మాణం చేస్తూ విఘటిస్తున్నారు. అందుకే ఏ మీమాంసా సంపూర్ణ సత్యాన్ని ఆవిష్కరించలేదు. ఏ మీమాంస ప్రత్యేకతదానిదే.

వివరించి చెప్పవలసిన అవసరంలేదు కానీ - ఈ మధ్యకాలంలో వచ్చిన సిద్ధాంత 'దీపశిల', హెచ్.ఎల్. 'ఒక్కొక్కరాత్రి', నామాడి శ్రీధర్ 'అకుంపచ్చ లోయ', దామూ 'ప్రవాహగానం', జయప్రభ 'చింతలనెమలి', శివారెడ్డి 'నా కలలనది అంచున', దెంచనాల శ్రీనివాస్ 'గురితప్పిన పద్యం' కవితా సంకలనాలు పైనత్యాన్నే ఆవిష్కరిస్తున్నాయి. ఎంత కృషి చేసినా, ఎంతలా అన్వేషించినా మనం ఆవిష్కరించగల సత్యం పొత్తికమ్మ అన్న గ్రహింపు ఉత్తరాధునికత సాధించుకున్న విజయమే.

('పోస్ట్ మోడర్నిజం' పై తెలుగు అకాడమీ 1998లో నిర్వహించిన సెమినార్‌లో చదివిన వ్యాసం)

9. 'కొయ్యగుర్రం' ఆధునిక మహాకావ్యమా ?

నగ్నముని 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యానికి చేరా సంతరించిన పీఠికపై ఆంధ్రజ్యోతి వార పత్రికలో సాగుతున్న చర్చ ఆసక్తికరంగా వుంది. 13-06-1986 ఆంధ్రజ్యోతిలో చేరా వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాల్లో నిజాయితీ కొరవడడం నాబోటి వాళ్లని ఎంతగానో బాధించింది. ఎవరికో పెద్దపీట వేయడం కోసం మరెవ్వరినో కించపరచడం భావ్యమైన పని కాదు. ఇతర కావ్యాల ప్రసక్తి తేకుండానే 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యాన్ని తెలుగులో మొట్టమొదటి 'ఆధునిక మహాకావ్యం' గా నిరూపించడానికి చేరా ప్రయత్నించారా తమ పీఠికలో? లేదు. పీఠిక చదివిన ఎవరికైనా ఈ ప్రయత్నం ఎంత ఉద్దేశపూర్వకంగా చేరా చేశారో తేలిగ్గానే బోధపడుతుంది. చేరా ఉపయోగించిన 'మహాకావ్య' పద ప్రయోగం నారా 'దీర్ఘకవిత' కి పర్యాయపదంగా చేరా ఉపయోగించారేమోనని ఊహించడం - అది కాదని తన సమాధానంలో చేరా వివరించడంతో సమస్య మళ్ళీ మొదటికే వచ్చింది. 'ఆధునిక మహాకావ్య' నిర్వచనం చేరా బాధ్యతగానే మిగిలిపోయింది.

పదే పదే చేరా వాదిస్తున్నట్లు - 'ఒక నచ్చిన కవితను చదవటంలో పాఠకుడిగాతన అనుభవాన్ని నలుగురితో పంచుకోవటం' కాదు తానుద్దేశించింది. అంతవరకే అయితే పీఠిక రూపురేఖలు మరోలా వుండి వుండేవి. ఇంత చర్చ కూడా జరిగి వుండేది కాదు. సామాన్య పాఠకుడి గానే అయితే ఇతర దీర్ఘ కావ్యాల్ని ఏవో కుంటి సాకులతో తోసేస్తూ (శ్రీ శ్రీ 'కవితా, ఓ కవితా' ని కూడా ఛందస్సులో వుందనే మిషతో), పదేపదే 'కొయ్యగుర్రం'మే మొదటి ఆధునిక మహాకావ్యం అని ప్రతిపాదించడం; నగ్నముని (అనాలోచితంగానే అనుకుందాం) వెలిబుచ్చిన కొన్ని తప్పుడు అభిప్రాయాలను ఉటంకిస్తూనే వాటిని అన్యోపదేశంగా సమర్థిస్తూ, నగ్నమునిని అపార్థం చేసుకోకూడదని సెలవివ్వడం - జరిగి వుండేవి కావు. తాను వ్రాసింది సాహిత్య విమర్శ కాదని చేరా ఈ నాడు బుకాయించడం చేరా నిజాయితీని శంకించాల్సిన అవసరాన్ని కల్గిస్తోంది.

ఒక ప్రతి పాదన చేసి నిర్వహించడానికి ప్రయత్నించి, ఒక 'ఆధునిక మహాకావ్య' నిర్వచనం అస్పష్టంగా వుందని పది మందీ విమర్శించినప్పుడు తగిన సమాధానం ఇవ్వడం చేరా బాధ్యత. 13-6-1986 ఆంధ్రజ్యోతి వారపత్రికలో చేరా సమాధానంజారిపోయే

ధోరణిలోనే వుంది తప్ప తన పీఠికకి పుష్టిని చేకూర్చే విధంగా ఏ మాత్రం లేదు. నారా లేవనెత్తిన ప్రశ్నలకి సమాధానం ఇస్తూ కుందుర్తి మీదా, కుందుర్తి కవిత్వం మీదా చేరా అనందభృంగా, నిర్లక్ష్యంగా చేసిన వ్యాఖ్యలు ఆయన స్థాయికి తగ్గట్టుగా లేవు. 'నగరంతో వాన', 'నయాగారా', 'హంస ఎగిరిపోతుంది' కావ్యాలు వాలు కుందుర్తి కవితకి శాస్త్రతత్వాన్ని చేకూర్చడానికి.

ఆధునికత ఆధునికత అంటూ ఆధునికతని సరిగ్గా నిర్వచించలేక నగ్నముని లో తప్ప మరెవ్వరిలో ఆధునికత లేదనడం చేరా కే చెల్లింది. ఆయన నిర్వచనం ప్రకారం (పీఠిక చూడండి) 'ఎన్నుకున్న వస్తువు, వ్యక్తికరణ పద్ధతి, తాత్విక చింతన, సీరియస్నెస్ అనే నాలుగు లక్షణాలు ఆధునిక మహా కావ్యానికి అవసరమైన లక్షణాలు. అయితే మరి ముఖ్యంగా తాత్విక చింతన, సీరియస్నెస్ మాత్రమే ఆధునికతకి కొలబట్టలుగా చేరా ప్రతిపాదించడం జరిగింది. ఇది ఎంత అస్పష్ట పదజాలమో కాస్తంత ఆలోచించగల వాడిచెప్పడమైనా అర్థమౌతుంది. ఈ నాలుగు లక్షణాలూ ఒక్క 'కొయ్యగుర్రం' నేనే పున్నాయనీ తెలుగులో వెలువడ్డ మరే యితర దీర్ఘ కావ్యానికి లేవనీ చేరా నిరూపించబూనడం నిజంగా సాహసమే. ఇది నగ్నమునిపై చేరా కి గల సాహిత్యేతర వ్యక్తిగత అభిమానానికి నిదర్శనంగా మాత్రమే మనం అర్థం చేసుకోవాల్సి వుంటుంది.

చేరా సమాధానం వెలుగులో మళ్ళీ 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యాన్ని ఒక్కసారి పరామర్శిద్దాం. దివిసీమలో 1977 నవంబరులో సంభవించిన తుఫాను ఒక ఊహించని ప్రకృతి భీభత్సం. అప్పటి ఉప్పెనలో ఊణాలో అసంఖ్యాక జనం ప్రాణాలు నీళ్ళ పాలయ్యాయి. ఈ ఘోరంలో ఎక్కువ పాలు పంచుకోవాల్సింది ప్రకృతి మాత్రమే. ఈ పాపాన్ని మొత్తంగా అనమర్ద ప్రభుత్వం పైకి నెట్టివేయడానికి నగ్నముని 'కొయ్యగుర్రం' లో చేసిన ప్రయత్నం సమర్థనీయంగా లేదు. అందుకే 'కొయ్యగుర్రం' చదివిన పాఠకుడు అయోమయంలో పడిపోతాడు తప్పచేరా ఊహించినట్లు (పీఠికలో) కర్తవ్య దీక్షతో పిడికిలి బిగించడం జరగదు. కవి తన అక్కసునీ ఆక్రోశాన్నీ వెళ్ళ గక్కడం తప్ప పాఠకుల్ని ఆవేశపరచలేకపోవడమే ఈ కావ్యంలోని పెద్దలోపం. అందుకే ఈ కావ్యం వెలువడ్డాక నాకు తెలిసినంత వరకూ ఏ తుఫాను ఉద్యమమూ రూపుదిద్దుకోలేదు.

ఇక 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యంలో ఏదో గొప్ప నిర్మాణ పద్ధతి వున్నట్లు చేరా అభిప్రాయపడ్డారు. అదేదో మనకెవ్వరికీ అంతుపట్టదు. నిజంగా చెప్పాలంటే - కవి ఏం చెబుతున్నదీ సగం దాకా పాఠకుడికి బోధ పడనే పడదు. 'జీవితం మిథ్య అనడం అబద్ధం, మానవత్వం బ్రతికి వుందనడం అబద్ధం, ప్రబంధ..... కవిత్వం అబద్ధం' అంటూ మొదలౌతుంది కావ్యం. ఇది విన్నవ్వుగా దిగంబర కవిత్వ పంథాయే నన్న సంగతి మనందరికీ ఛప్పున స్పృరిస్తుంది - చేరాకి తప్ప. 'ప్రబంధ నాయకీ తొడల బంధనాలు, నగ్నత్వం, కేబరేలో తాదాత్మ్యం' లాంటి వాక్యాలు పదే పదే మనకి తారసపడుతూ ఈ కావ్యం నిన్పందేహంగా దిగంబర కవిత్వానికి పొడిగింపేనన్న అభిప్రాయాన్ని బలపరుస్తున్నాయి.

మొదటి రెండు మూడు భాగాల్లో కావ్యంలో స్పృశించిన వస్తువుకి ఏ మాత్రం సంబంధంలేని విషయాలు ప్రస్తావనకి వస్తాయి. చిత్తగించండి ! 'తపస్సు చెయ్యడానికి వెళ్లవలసింది హిమాలయాల్లోకి కాదు జనంలోకి, పరిత్యజించవలసింది సంసారబంధం కాదు స్వాధ్దాన్ని, కవిత్వం కాగితాలపై అక్షరాల్ని ఖననం చేసే కాటికాపరి, అక్షరాల్ని నిత్యం శంకించి ఉపయోగించే వాడే నిజమైన కవి' లాంటి వాక్యాలు ఈ కావ్య పరిధి మేరకు ఆప్రస్తుతాలు. వీటిని తొలగించినా కావ్య ప్రయోజనంలో మార్పు ఏమీ ఉండదు. ఇలాంటి వాక్యాలు ఏ కావ్యంలో నైనా ఇరికించవచ్చు. ఇలాంటి వాక్యాలు ఈ కావ్యంలో పుష్కలంగా దొరుకుతాయి. కాబట్టే 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యంలో పొడుగు బలవంతాన సాగదీసిన పొడుగేనన్న నారా గారి అభిప్రాయంతో మనం ఏకీభవించవలసి వస్తోంది (09-05-1986 ఆంధ్రజ్యోతిలో నారాగారి ఉత్తరం చూడండి)

'నాగలి భుజాన వేసుకొని పొలం వెళ్ళే ప్రతిరైతూ నాకు శిలువమోస్తున్న జీసస్ లా కనిపిస్తాడు' అన్నప్పుడు శేషేంద్ర, 'జెండాలు కన్నీళ్ళుకార్చవు' అన్నప్పుడు అజంతా మనకి గుర్తు రావడం సహజం. సందర్భం ఏదైనా వ్యక్తీకరణ విధానంలో నగ్నముని లాంటి కవి చేసిన అనుకరణని చేరా తన పీఠికలో సమర్థించబూనడం అత్యంత గర్హనీయం. కావ్యం 4 వ పేజీలో నగ్నముని 'ప్రకృతిలోని అన్ని గ్రహాలూ భూమిని ప్రభావితం చెయ్యడానికే గిరగిరా

తిరుగుతాయి' అంటాడు. దీని ద్వారా నగ్నముని జ్యోతిషశాస్త్రాన్ని సమర్థిస్తూ ఎంత అశాస్త్రీయంగా ఆలోచిస్తున్నాడో మనకి అర్థమౌతుంది. దీన్ని ఎలా సమర్థిస్తారో వేరాగారు? మరో విషయమేమంటే - 'కొయ్యగుర్రం' ప్రతీకని ఎన్నుకొని అది దేనికి ప్రతీకో కవి వాచ్యంగా కావ్యంలోనే చెప్పడం వల్ల దానికి గల ప్రతీకాత్మక గౌరవం అసంకల్పితంగానే కోల్పోవడం జరిగింది. వివరింపబడ్డ ప్రతీక ప్రతీకగా నిలవదు. ఉత్త ఉపమాలంకారంగా మిగిలిపోతుంది.

చేరా వాదిస్తున్నట్టు 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యంలో కథలేదనడం శుద్ధ అబద్ధం. దివిసీమలో జరిగిన తుఫాను బీభత్సం అందులో జరిగిన అపార జననష్టం, అనాథ ప్రేతాల దౌర్భాగ్య పర్యం ఈ కావ్యంలో వివరంగా వర్ణింపబడ్డ కథ. 'ఒకప్పుడు ఇక్కడో ఊరు ఉండేది, ఒకప్పుడు గాలినిండా నేల నిండా ఆకాశంనిండా మనుషుల పాటలు మూటలు' అంటూ అచ్చంగా 'ఆనగనగా ఒక ఊళ్ళో' అన్న పద్ధతిలో మనకి కథ చెప్తాడు నగ్నముని. 'రెండు శరీరాలు ఏకమయ్యే సమయం, గడియారంలోని ముళ్ళు రెండూ ఒకటి కావడానికి తహతహలాడిపోయే సమయం' అంటూ అర్థరాత్రి ఒక పద్దెనిమిది తైన్లలో వర్ణిస్తాడు. 'నీటితో పేనిన తాళితో గొంతులు బిగించి కెరటాల్తో కాదేసి వికటాట్టు హాసంతో ముసలు కొడుతూ పరవళ్ళు తొక్కింది' అంటూ ఆనాటి రాత్రి సముద్రం దాల్చిన వికృత రూపాన్ని మనకళ్ళకి కట్టేట్లు చెప్తాడు నగ్నముని. ఆ సంఘటన చుట్టూ అల్లుకోబడ్డే అంత విస్తీర్ణమైనా పొందింది 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యం.

ఆనాటి రాత్రి బీభత్సాన్ని తర్వాతి కథనూ ఆలంబనగా తీసుకొని నడిచిన కావ్యంగాబట్టి ఈ 'కొయ్యగుర్రం' కావ్యాన్ని కుందుర్తి ఎంతగానో ఆశించిన కథా కావ్యాల పరస్థానంలోకి నిక్షేపంగా చేర్చుకోవచ్చు. కొంచెంగా కథచెప్తూ మధ్య మధ్యలో అతని తాత్విక సంబంధమైన వాక్యాల్ని చేరుస్తూ ముక్కులు ముక్కులుగా అపసవ్యంగా సాగుతుందీ కావ్య నిర్మాణం. 'చివరి విందులో చివరికి తననెవరు మోసం చేస్తారో జీసస్ కి తెలుసు, హంతకులెవరో నాకు తెలుసు' అన్న వాక్యాల్ని పదే పదే ఉపయోగిస్తూ బలవంతంగా ఒక

కంటిన్యూటీ సాధించబడింది ఈ కావ్యంలో. అన్వయం కుదరక పోయినా ఎలాగోలా కుదుర్చుకుని చదువుకోవలసిన బాధ్యత పాఠకుడిదే మరి!

పదే పదే నగ్నముని ఉపయోగించిన ‘అలగాజనం’ అనే పదం ఎంత క్లర్గ్తోరంగా ఉందో కావ్యం చదివిన వాడికే తెలుస్తుంది. పద ప్రయోగంలో నగ్నముని ఏ మాత్రం జాగ్రత్త పాటించలేదు ఈ కావ్యంలో. ‘అన్యపద వినిమయ అసహిష్ణుత్వమే మహాకావ్య లక్షణమని’ పెద్దలంటారు. కావ్యంలోని ఒక పదాన్ని తీసి మరో పదాన్ని వేయగల అవకాశం లేకుండా పకడ్బందీగా అల్లినప్పుడే అది మహాకావ్యమౌతుంది. ఆధునిక మైనంత మాత్రం చేత ఈ విషయంలో ఏ మాత్రపు మినహాయింపు వుండదు. మహాకావ్య నిర్మాణం ఒక్క మహాకవి మాత్రమే చేయగలడన్న సంగతి చేరా గ్రహించడం మంచిది.

నగ్నముని వ్యక్తీకరణలో చేరా వుండనుకుంటున్న ఆధునికతని సవివరంగా నిరూపించవలసిన బాధ్యత చేరా మీదే వుంది (పీఠిక వ్రాసిన పాపానికే కాదు, ‘ఆధునిక మహాకావ్య’ సిద్ధాంత ప్రతిపాదన వల్ల కూడా). అంతే కాదు శేషేంద్ర ‘నా దేశం నా ప్రజలు’, వరవరరావు ‘సముద్రం’ లాంటి దీర్ఘవచన కావ్యాలు ఎందుకు ఆధునిక మహాకావ్యాలు కావో కూడా చేరా వివరిస్తే సంతోషిస్తాం. ఈ బాధ్యతని చేరా సక్రమంగా నిర్వహిస్తే తప్ప చేరా ‘కొయ్యగుర్రం’ పీఠికని పట్టించుకోవాల్సిన అవసరం మనకుండదు.

(జులై 1986, ఆంధ్రజ్యోతి వీక్షి)

10. 'ఆధునికానంతర కవిత్వం'

ఆధునికత, అత్యాధునికతలపై శంకర్, తిరుపతిరావుగార్ల మధ్య (డిసెంబర్ 27, 93 జనవరి 31, 94) సాహితీ గవాక్షంలో సాగుతున్న చర్చ అసక్తికరంగానే ఉన్నా వ్యక్తిగత ఆవేశాలకు తావిస్తున్న ధోరణి కనిపిస్తున్నది. ఇలాంటి చర్చలలో ఇది అభిలషణీయం కాదు కదా! అఫ్సర్, తిరుపతిరావులు తమకున్న అవగాహనాపరంగా, తమ తమ అభిరుచులకు అనుగుణంగా అత్యాధునికతకి, ఆధునికతకి నిర్వచనాలు ఇవ్వడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ నిర్వచనాల అసమగ్రతను చేరా తన జూలై 18, 1993 చేరాతల్లో ఎప్పుడో బయట పెట్టారు. పాపినేని శివశంకర్ కూడా 'సంతకాలు' జూలై 93 సంచికలో తమ విప్లవోద్యమ దృక్పథంలోంచి విప్లవ నిబద్ధతతో తమ అభ్యంతరాల్ని తెలియజేశారు. శ్రీశ్రీ ముద్ర నుంచి తామే కాదు ఇంకెవరూ ఇంకా బైటపడలేదని అభిప్రాయపడ్డారు. ఈ ధోరణిలోనే సాగుతోంది 'సాహితీగవాక్షం' లో శంకర్ గారి చర్చకూడా.

ఈ చర్చలన్నింటిలోనూ 1970 లలో తెలుగు సాహిత్యంలో వీచిన కొత్త గాలులు, సాగిన సాహిత్య సమరాలూ, అతిసులభం గా నిస్మరించబడటం మనకి అభ్యర్థం కలిగిస్తుంది. ఆధునికతనుంచి, ఆధునికానంతర కవిత్వానికి జరిగిన పరిణామంలో భాషలోనూ, వైలిలోనూ, కవితా నిర్మాణంలోనూ వచ్చిన మార్పుల్లో వేగుంట 'చితి-చింత', శేషేంద్ర 'నారస్తా', 'నాడేసం నా ప్రజలు' ఇస్మాయిల్ 'చిలకలు వాలినచెట్టు' శ్రీరాంతశర్మ 'అనుభూతి గీతాలు' ఇవిగాక ఇస్మాయిల్ ఆంధ్రజ్యోతి వ్యాసాలు, శేషేంద్ర మేనిఫెస్టోల పాత్ర అఫ్సర్ తన వ్యాసాల్లో ఎక్కడా ప్రస్తావించకపోవడం విచిత్రంగానే తోస్తుంది.

ఒకపక్క నామవక్ష విప్లవోద్యమ సానుభూతి కవిత్వం ముహూర్తం ఉన్నా అదంతా ఆధునిక అభ్యుదయ కవిత్వానికి కొనసాగింపే తప్ప ఇంకోటి ఏమీకాదు. అనుభూతి కవిత్వపు సెగతగిలి వేషధారణ మార్పుకుంది అంతే. 1970 ల ప్రారంభం నుంచి తెలుగు కవిత్వంలో గుణాత్మకమైన గొప్ప మార్పును తెచ్చింది వేగుంట, ఇస్మాయిల్, శేషేంద్ర, శ్రీరాంతశర్మ అన్నది చారిత్రక సత్యం. శివసాగర్ 'ఉద్యమం నెలబాలుడు' మీదా, శివారెడ్డి 1978 లో వెలువరించిన 'నేత్రధనుస్సు' మీదా ఈ కవుల శిల్ప దృష్టి ప్రభావం ఉన్న సంగతి అందరికీ తెలిసిందే. వాస్తవం ఇలా ఉంటే అత్యాధునిక కవులుగా అఫ్సర్ ఒక్క శివారెడ్డి తరహా కవుల్ని,

అజంతా తరహా కవుల్ని ప్రత్యేకంగా పేర్కొనడంలో భావిత్యం ఏమిటో మనకి బోధపడదు. బహుశా అఫర్ కవిత్వం మీద ఉన్న అజంతా, శివారెడ్డిల ప్రభావమే అలా వ్రాయించి ఉంటుంది. అఫర్ కవిత్వాన్ని శ్రద్ధగా విశ్లేషించిన వారికి ఈ విషయం తేలిగ్గానే అర్థమవుతుంది. ఇది selected blindness తప్ప మరేం కాదు.

‘ఆధునికత’ అన్న పదం ultra-modernism లేక High-modernism అన్నవాటికి ప్రత్యామ్నాయంగా వాడుకో వచ్చునేమోకానీ Post-modernism [Post the modern] ని ధ్వనించటం లేదు. ఆధునికతని కాలదన్నిన సాహిత్యాన్ని ‘ఆధునికానంతర సాహిత్యం’ అనడమే సబబుగా ఉంటుంది. అంతర్జాతీయంగా కూడా గత ఇరవై సంవత్సరాలుగా ఈ సాహిత్యం మీదా, సంస్కృతి మీద విపులమైన చర్చలు సుదీర్ఘంగా సాగుతునే ఉన్నాయి. రాను రాను ఈ Post-modern అన్న పదం మరింత వివాదగ్రస్తమైందే తప్ప ఎక్కడా స్థిరపడలేదు. ఆసక్తి ఉన్నవారు 'Approaching post-modernism ' అన్న utrecht యూనివర్సిటీవారి (1986) ప్రో.షేప్ proceedings చూడవచ్చు. Fokkema, Bertens ఈ సంకలనానికి సంపాదకత్వం వహించారు. 1991 లో వచ్చిన Alex callinicos పరిశోధన గ్రంథం ‘Against post-modernism - A marxist critique’ కూడా ఈ సందర్భంలో పరిశీలించ తగ్గ వున్నది.

1950 లో అమెరికన్ కవి Charles Olson ప్రతిపాదించిన "Projective Verse" అన్న వ్యాసమూ, ఆ పద్ధతిలో ఆయన రాసిన కవిత్వంతో అమెరికాలో ఆధునికానంతర [Postmodern] కవిత్వం ప్రారంభమైందని విమర్శకులు ప్రతిపాదిస్తున్నారు. Robert Lowell తో ప్రారంభమైన కవిత్వం కూడా ఆధునికానంతర Confessional కవిత్వంలో భాగమే. ఈ నేపథ్యంలోంచి చూస్తే 1970లలో ఉప్పెనలా దూసుకువచ్చిన అనుభూతి కవితోద్వమంతోనూ, శోషేంద్ర కవిత్వంతోనూ తెలుగులో ఆధునికానంతర కవిత్వం ప్రారంభమైందని మనం ప్రతిపాదించవచ్చు. ఏ గ్రూపుకీ పరిమితం కాకుండా, చరిత్రని వక్రీకరించకుండా ముందుగా తెలుగులో కవిత్వంలోనూ సాహిత్య ప్రక్రియలన్నింటిలోనూ వచ్చిన పరిణామాల్ని స్పష్టంగా గుర్తించవలసిన అవసరం ఉంది.

రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత 1950 ల నుంచి సాగిన నవ్య సాహిత్య విమర్శ [New Criticism] ఆంగ్ల సాహిత్యం మీదగొప్ప ప్రభావాన్ని చూపింది. ఈ తరహా విమర్శకుల్లో కెన్నెత్ బుర్క్, అల్లెన్ టాట్, బ్లాక్ మూర్, క్విన్ట్ బ్రూక్ లు ముఖ్యులు. వీరి విమర్శ మన అలంకారిక విమర్శలాగే formalistic గా ఉంటుంది. ఈ తరహా విమర్శను ఆధునికానంతర సాహిత్యంలో చేర్చాలా వద్దా అని తర్జున భర్జన పడుతున్నారు కొంతమంది విమర్శకులు. Post-modern అంటే anti-formal, and anarchic or deconstructive అని కొంతమంది విమర్శకుల అభిప్రాయం.

‘మహా ప్రస్తావన నుంచి మనో ప్రస్తావనానికి ప్రయాణమే’ ఈ Post-modern సాహిత్యం సాధించుకున్న ఘన కార్యమని నాకనిపిస్తోంది. ఇది ప్రస్తుత పరిణామం. దాని కారణాలు దానికున్నాయి. సమాజపరంగా చూస్తే తెలుగు సాహిత్యంలో దళిత వాదులు, విప్లవవాదులు, ఆస్తిత్వవాదులుగా విడిపోయిన సమూహాలు కన్పిస్తాయి. వేరువేరు లక్ష్యాలతో సాహిత్య సృష్టి సాగుతున్నది. అంతటా divided self మాత్రమే వినిపిస్తున్నది. సామాజిక వాస్తవికత ఎంత ముఖ్యమైందో అంతే ముఖ్యమైంది ఆత్మగతమైన వాస్తవికత అన్న స్పృహ నేటి సాహిత్యానికి బలమైన తాత్విక పునాది వేస్తున్నది. Moralistic ఉపన్యాసకారులు ఉత్త కాగితం పులులున్న గ్రహింపు కూడా దీనికి దోహదం చేసింది. ఆచరణలో లేని ఆశయాల్ని వల్లించే వాళ్ళంటే సహజంగానే వాళ్ళ మంట ఈ తరానికి. అసలు ఇంకొకళ్ళకు నీతులు చెప్పటానికి మనం తగిన వాళ్ళమేనా అన్న ఆత్మ విమర్శ కూడా ఈ తరాన్ని సందిగ్ధంలో పడేశింది. మార్క్సిజం relevanceని గురించి కొత్త చర్చ మొదలయ్యింది. ‘భాషణం’లో ‘భాష’ నిస్సహాయతని కూడా గుర్తించింది ఈ ఆధునికానంతర సాహిత్యమే. వినిర్మాణ సాహిత్య విమర్శ (deconstructive criticism) ఈ విషయాన్నే ప్రముఖంగా చర్చించింది. Meaning కు meaning ఎన్ని రకాలుగా ఉండవచ్చో విశ్లేషించింది.

ఈ నేపథ్యంలో నా ప్రతిపాదన ఒకటుంది. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంవారో, కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయంవారో ఎవరో ఒకరు త్వరలో ఈ ‘ఆధునికత - ఆధునికానంతరత’ లపై విస్తృత ప్రాతిపదికపై ఒక సెమినార్ ఏర్పాటుచేసి కూలంకషంగానూ, నిష్పక్షపాతంగానూ చర్చిస్తే బాగుంటుంది. ఆ విధంగా చేస్తే చేరాగారు సూచించినట్లు ఈ విషయంపై academic thoroughness కి ఒక దోవ ఏర్పరిచినట్లు అవుతుంది.

(ఫిబ్రవరి '94, ఆంధ్రప్రభ డైలీ)

11. హిపోక్రసీకి సరిహద్దు తెక్కడ ?

‘గొంతు మీద కత్తి పెట్టి నిజం మాట్లాడమన్నా నిజమే మాట్లాడాలి

క్రూర చిత్ర హింసలో ఒక్కొక్క అవయవాన్నీ తీసేస్తూ

ఇకిప్పుడు నిజం మాట్లాడమన్నా తప్పక నిజమే మాట్లాడాలి’

అని చాలా హాస్యేగానే సలహా యిస్తున్నాడొక కవి మిత్రుడు. నిజమే, ఎలాంటి పరిస్థితుల్లోనైనా మనం నిజమే మాట్లాడాలి. ఎంతటి నిష్ఠూరమే అయినా మరీ ముఖ్యంగా కవి అన్నవాడు నిఖార్సయిన నిజాన్ని చెప్పడంలో ప్రజలందరికీ ముందుండాలి. హిపోక్రసీని కసిగా చీల్చి చెండాడమే కవి యొక్క కర్తవ్యం ఏ దేశంలో ఐనా, ఏ యుగంలో ఐనా, ఏ సందర్భంలో ఐనా.

రాజకీయ నాయకుణ్ణి అందరూ డాబ్ కళ్ళతోనే చూస్తారు. ‘నేను రాజకీయానికి దూరంగా ఉండదలుచుకున్నానని’ బాహాటంగా ఎవడన్నా ప్రకటిస్తే వాణ్ణి మరింత పరీక్షగా చూడటం మొదలెడతారు. మాట్లాడే మాటకీ తన రోజు వారీ చేతకీ పొంతన కుదర్చలేని వాడే ఎక్కువ కాలం రాజకీయాల్లో నిలవగలుగుతాడు. అసలైన మతతత్వ వాదియై కూడా సెక్యూలర్ ముసుగు తగిలించుకుని ఓట్లనే లక్ష్యంగా పెట్టుకుని ఉపన్యాసాలిచ్చే నాయకుణ్ణి ఎంతో కాలం నమ్మరు. ‘కావాలని వాణ్ణెందుకు శత్రువుని చేసుకోవటం’ అని తాత్కాలికంగా పైకి నమ్మినట్లే నటిస్తారు. నటించే వాణ్ణి చూసి తామూ నటించడం నేర్చుకున్న జనం నటనని ఒక కళగా అభ్యసించటం ప్రారంభిస్తారు. ఆ కళని గొప్పగా పోషించే వాళ్ళని కీర్తించడమూ ప్రారంభిస్తారు. హిపోక్రసీని హిపోక్రటిక్ లగానే అందలం ఎక్కిస్తారు.

‘ప్రజాసేవ, ప్రజాసేవ’ అని అరిచే రాజకీయ నాయకుడి అసలు లక్ష్యం ముందుగా పదవిని చేజిక్కించుకోవడం. అమాయక ప్రజల్ని మభ్యపెట్టి కుటుంబ పాలనకి మెట్లు కట్టడం. అన్నీ తెలుసు జనానికి, అయినా ఏమీ తెలీనట్లు అమాయకత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది. అసలు రహస్యం చివరికి తనకు తెలిసిపోయిందన్న సంగతి మళ్ళీ ఎలక్షన్లదాకా (ఎ)నాయకుడికీ తెలిసి పోకుండా జాగ్రత్త పడుతుంది. అబద్ధాల్నీ, నీటి బుడగ వాగ్దానాల్నీ నటనానుభవంతో పండిన నాయకుని ఉపన్యాస విన్యాసాన్నీ - అన్నింటినీ ఓపికగా భరిస్తుంది. ఒక్కోసారి నిజంగానే భ్రమిస్తుంది. పాఠలు కమ్మిన సందర్భాల్లో నమ్మకాన్ని నమ్మకంగా నమ్ముతుంది.

అందుకే అసలైన కవి - 'అన్నీ ఒక్కటొక్కటే రాలుతున్నప్పుడు / నిన్నటి దాకా ముసుగేసుకున్నది, నేడు చాలా నగ్నంగా / ప్రత్యక్షమౌతున్నప్పుడు నమ్మకాన్నొక్కదాన్నే మనం శాశ్వతంగా / నమ్మాల్ని వస్తుంది' అంటాడు. 'ఇన్ని తెరల్లో ఏ తెర తొలిగిస్తే మనకి మనం సాక్షాత్కరిస్తామో అర్థం కాదు.... అనేక పాఠల కింద మునిగి పోయిన నా శవం కనుపాపలోకి ఎలా తొంగిచూడను? అంతా అనుమాన బాధాకృతి' అంటూ వాపోతాడు. అసలు కవి అన్న వాడి కొక్కడికే నిజం తెలుసు. కవిత్యమే జీవితం అనుకున్న 'కవి జీవితం' నిజాన్ని అన్వేషించడంలోనే గడిచిపోతుంది. పాత పాఠల్ని తొలగించిన కొద్దీ కొత్త పాఠలు ఏర్పడుతూ వుంటాయి. దృశ్యదృశ్యాలుగా నిజం ఆవిష్కరింపబడుతూ వుంటుంది. ఏది నిజమో తెలిసి పరిస్థితి. హిపోక్రసీని ఏ దశలోనూ అధిగమించలేని బాధా స్థితి.

'కరస్పర్శకీ, ఆత్మస్పర్శకీ తేడా లేదు, బహుశ ఉండకూడదు. ఆత్మవేతుల్లోనూ దొరుకుతుంది' అంటున్న కవికి ఆత్మ గురించిన రహస్యం తెలుసుననే అనుకోవాలి. దేహాత్మల నిజమైన సంగమమే హిపోక్రసీని బ్రద్దలు కొట్టగలదని తెలిసే వుండాలి. 'నన్ను ఇద్దరుగా ముగ్గురుగా విభాగిస్తున్న దెవరు? మతానికో, రాజకీయానికో, మత రాజకీయానికో, రాజకీయమతానికో నన్ను విక్రయిస్తున్నదెవరు?' అని ప్రతి వాడూ ప్రశ్నిస్తాడే కానీ, తప్పు మరెవరి మీదోనెట్టడం కాకుండా, తనని తాను ఎన్నడైనా నిందించుకున్నాడా? కుల తత్వం నిలుపునా ఇంటినిండా, వొంటినిండా జీర్ణించి వున్నా పైకి అమాయకంగా ముఖం పెడతాడు. ఎవణో అమూర్త ప్రతిమని నిందిస్తాడు. తన పాత్రని తనుగా తరచి చూసుకోడు. ప్రైవేటుగా ప్రీవాదాన్నీ, దలిత వాదాన్ని క్రూరంగా విమర్శిస్తూంటాడు. పబ్లిక్ గా వేదిక లెక్కి మాత్రం గొప్ప సపోర్టింగ్ ఉపన్యాసాలిస్తూ తనలోనే రహస్యంగా దాక్కొన్న హిపోక్రసీని గుర్తించ లేకపోతాడు.

ఒక ప్రక్క మార్క్సిస్టు విప్లవాభిమానుల మంటూనే మరో పక్క నమ్మకాల్నీ, పునర్జన్మల్నీ, ఆత్మల్నీ, పవిత్ర వ్రతాల్నీ, దహన సంస్కారాల్నీ, దివ్య శంఖాల్నీ, సూర్యుడికి అర్ఘ్యమివ్వటాల్నీ, పవిత్ర నదుల్నీ, ఎక్కడో యింకా అడుగు పాఠల్లోని అంతరాత్మల్నీ, మహాత్ పూర్ణహస్తాల్నీ, అద్భుత శక్తి పుర్వనీ, అద్భుత ఆలింగనాల్నీ, వేయి స్తంభాల గుడిసీ, దివ్య తేజస్సునీ, స్వప్న హస్తాన్నీ, స్వప్న పక్షుల్నీ, పావనమవటాన్నీ, పునీతమవటాన్నీ, సరస్వతీ మాత పులకింతల్నీ - తన్మయత్వంలో స్పృశించటం కవితత్వం రాయటంలో గల ప్రమాదాన్ని

గుర్తించలేక పోవడమే. హిపోక్రసీ అంటే ఒకే వారలో రెండు కత్తుల్ని ఇమడ్చాలని ప్రయత్నించడం. అది బహుశా ఏ మెస్మరిస్టురాజకీయ నాయకుడికో సాధ్యమౌతుంది. గర్భ కుహరంలోంచి వచ్చే అక్షరం హిపోక్రసీని క్షమించదు. కవిత్వం హిపోక్రసీని భరించదు, బ్రతికించదు.

కమ్యూనిస్టులకి ఆత్మలంటే నమ్మకం ఉండదు. పునర్జన్మల ప్రసక్తి గిట్టదు. గిట్టకూడదు. అయినా అక్షరం హిపోక్రసీని రక్షించదు. క్రూరంగా బహిర్గతం చేస్తుంది-

‘ఒక ముఖం నుంచి ఇంకొక ముఖానికీ, ఒక శరీరాన్నుంచి ఇంకొక శరీరానికీ
ప్రవహిస్తూ వుంటా - పునర్జన్మ పొందుతూ వుంటా’
‘ఒక అసంబద్ధ అధి వాస్తవిక పద్య పాదంలా పడివున్న మనిషి అదృశ్యం
అదృశ్యం కాదేమో; బహుశా పునర్జన్మేమో’
‘జలగంధం సర్వత్రావ్యాపించినట్టు
అంధ దేహానికి అనూహ్యంగా కాళ్ళొచ్చినట్టు
పాట సంజీవిని లాకి పునర్జన్మ పొందా -’
‘పగటి యంత్రంలో / సమస్త జీవన స్పందనల్నీ కోల్పోయి
కాఫీ కప్పుల్లో పునర్జన్మిద్దామని వేంచేసిన నరులకి
ఇంత చూపునీ, ఇంత రుచినీ
మహా ప్రసాదంగా ప్రసాదిస్తున్నది ఈ దృశ్యం’
‘ఏ జన్మలోనో ఇది నా మాతృమూర్తి ఐ వుంటుంది
చెవి పట్టుకుని నన్ను నడిపించి వుంటుంది’
‘బహుశా ఈ జన్మలో నేను దాని తండ్రినయినా
నా అజ్ఞానానికి నవ్వుకుంటూ, ఆనందిస్తూ, క్షమిస్తూ వుంటుంది’
‘ఈ జన్మలో మా అమ్మ అయిన, నా కన్న కూతురు నది ఒడ్డున పరిగెత్తుతున్నా’

పునర్జన్మల్నీ, జన్మజన్మల సంబంధాల్నీ ఇలా విశృంఖలంగా స్పృశించడంలో తనదైన జన్మసంస్కారాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నాడు కవి. నిజాన్ని నిజంగా ధృవించటంలోనే నిజాయితీ ఉంటుంది. కవిత్వంలో ప్రతి అక్షరం మనిషిని పట్టిస్తుంది. హిపోక్రసీకి తెరదించుతుంది.

కవులందరం ఆవేశపరులం కదా! ఒక్కో మూడోలో అజంతా లాగో, 'మో' లాగో ఒక డార్క్ పోయమ్ రాస్తాం. మన అమ్మాయి మీదో అబ్బాయి మీదో ఒక ప్రేమ గీతం రాస్తాం. ఏబై ఏళ్ళు నిండిన సందర్భంగా సెంటిమెంటల్ గా కళ్ళు నీళ్ళు పెట్టుకుంటూ ఈబ్బులా కదిలిపోతాం. మరోసారి గుండె దిటవు చేసుకుని ఫిజికల్ గా తుపాకి పట్టుకోకున్నా, తుపాకి పట్టినట్లే అనుభూతి చెందుతాం. మనంగా యుద్ధం చేయకున్నా యుద్ధంలోంచి పారిపోయి వచ్చిన వాళ్ళపై క్రోధాన్ని ప్రకటిస్తాం. (మన పిరికి తనం సంగతి మర్చిపోయి) వాళ్ళ పిరికి తనాన్ని హేళన చేస్తూ కవితలు సృష్టిస్తాం.

ఎంతో కొంత సౌలభ్యం వుంది కాబట్టే కవులకి ఉద్యమాలకి మధ్య ఒక రొమాంటిక్ సంబంధం ఎంత కాలంగానో కొనసాగుతోంది. ఊహా ప్రేయసి కోసం తపించి తపించి కవితలు గుప్పించగలిగినట్లే ఊహా విప్లవాల గురించి కూడా తపించి తానూగిపోయి ఇతరుల్ని కూడా ఊహగల సత్తా ఏ కాలంలో ఐనా ఒక్క కవి గారి సాత్తు గానే వుండిపోయింది. ఒక్క స్పానిష్ సివిల్ వార్ లాంటి సందర్భాల్లో తప్ప; ఒక సాగర్, శివసాగర్ ల విషయంలో తప్ప; నాలాంటి కవులందరూ ఉద్యమ సముద్ర తీరాల మీద కూర్చుని విప్లవానికి స్పాన్ సాంగ్స్ రాసిన వాళ్లే. సిటీ మధ్యలో పోష్ లాకాలిటీల్లో గుడారాలేసుకుని, రాత్రుల్ని కాపలా కాస్తూ, విప్లవానికి ప్రాణాలర్పించిన వీరులపై ఎలిజీలు రాసుకుంటూ పోగలిగితే చాలు, మన లేబిల్ మనకి దక్కతుంది. విప్లవానికి దూరం నించేనా కొంత ఊపిరి పోయడమే కవులుగా మన ప్రథమ కర్తవ్యం. 'ఈ కవుల వనే తేలిక' అనే అభిప్రాయం కొంతమంది యుద్ధ వీరులకి ఉంటే వుండొచ్చుగాక. ఆవేశాన్ని గోళ్ళలోకి వ్రేళ్ళలోకి తెచ్చుకొని కవితల్లో శిల్పాన్ని రంగరించి పోయడంలో వున్న కష్టాన్ని చాలా మంది అర్థం చేసుకోలేరు. కత్తి కంటే కలం బలమైన దన్న సంగతి వాళ్ళు గుర్తించలేరు. స్టేజీ మీద నటించడం కంటే కాగితం మీద కవితగా రూపుదిద్దుకోవడం ఎంత కష్టమో వాళ్ళు గ్రహించలేరు.

వాతావరణాన్ని కృత్రిమంగా కల్పించుకుని ఎక్కడి వాస్తవాన్నో మన కళ్ళ ముందుకు తెచ్చుకుని ఆవేశానుభూతిని సృష్టించుకోవాలి. కవుల్ని ముఖ్యంగా ఉద్యమ కవుల్ని ఈ విషయంలో ప్రత్యేకంగా అభినందించవలసిన అవసరం వుంది. ఇది ఎంతటి కత్తిమీది సామో అందరికీ అర్థం కాకపోవచ్చు. జనంలో పేరు సంగతి సరేసరి. అసలు పోలీసుల హిట్ లిస్టులో పేరు లేకుండా చూసుకోవాల్సిన అవసరం ఎంతో కొంత వుంటుంది. అయినా

అదేం చిత్రమో. ఏలిన వారే కాదు, ప్రజలు కూడా కవుల్ని పట్టించుకోవడం ఏనాడో మానేసి నట్లున్నారు. కవులు ‘ఉత్త పులివన్నె మేకలన్న’ సంగతి ఏనాడో పసిగట్టినట్లున్నారు.

అంతర్జాతీయంగా కూడా హిపోక్రట్ల ఘనకీర్తి ఇంతే అయినప్పుడు ఆశ్చర్యపోవలసిన అవసరం లేదు. అంతర్జాతీయంగా ప్రఖ్యాతి తెచ్చిన ఇరవై ప్రేమ కవితల్ని, భూమ్మీది జీవితంపై మూడు సంపుటాల దుఃఖ పూరిత అధివాస్తవిక కవితల్ని రాసిన నెరూడాయే, స్పె(పె) యిన్ ఇన్ ఫై హార్ట్, కాంట్ జనరల్ లాంటి కావ్యాలతో (ఆ తర్వాత ఏం రాసినా రాయకపోయినా, తన భార్య మతిల్లాకి ప్రేమ కవితలే రాసుకున్నా) విప్లవ కవిగానే వెలిగిపోయాడు. తర్వాత ఏం రాసినా రాయకపోయినా, ‘ఆనాటి పోరాట కవి’ గా తన కీర్తిని తాను పదిలపరుచుకున్నాడు. హిపోక్రసీకి అంతర్జాతీయంగానైనా సరి హద్దులున్నాయనుకోవడం గొప్ప పొరపాటు అభిప్రాయం. ఎంతో కాలంగా అది మనందరి నరనరా లోనూ జీర్ణించి ఉండింది, ఉంది, ఉంటుంది. పాక్షికంగా మాత్రమే మన చూపుల్ని ప్రసరిస్తూ, హిపోక్రసీని ఒక సజీవ కళగా, ఒక విలక్షణ జీవన వ్యాపారంగా మనం కాపాడుకుంటూనే వస్తున్నాం. నిజం చెబితే నిష్కార మౌతుందని, ఇలా అసత్యిస్తూనే ఉంటామో ఏమో!

(‘ప్రవాహవాణి’ మాసపత్రిక, మే 1999)

12. తాత్త్వక మహాకవి గొధే

‘ప్రతి మనిషీ ముందుగా తన్ని తను ప్రేమించగలగాలి. తనకి పనికొచ్చే విషయాలకోసం తీవ్రంగా అన్వేషించాలి’ అంటాడు మహాతత్త్వవేత్త బారూఖ్స్పిన్జా (1632-1677). ‘మన మనస్సులో స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల్ని అనుభవిస్తున్న ఆత్మశక్తి అంటూ ఏదీ లేదు. ప్రకృతి నియతికి బద్ధులమై సంచరించవలసిన మనం జరుగుతున్న నాలుకంలో పాత్ర ధారులం మాత్రమే. నిర్ణయాధికారంలేని నిమిత్త మాత్రులం. మన జీవితంలో జరుగుతున్న సంఘటనల్ని నిర్దిష్టంగా చూస్తూ ఉండిపోవలసిన ప్రేక్షకులం మాత్రమే’ అంటాడు స్పిన్జా.

‘మనిషీ తన చుట్టూ వున్న వాతావరణానికి బానిస. జరుగుతున్న అప్రియ సంఘటనల్ని ఆపలేని బలహీనుడు. ప్రేమ, సాఖ్యం, ఆనందం - ఇవి ఆత్మగతమైన సంపదలు. ఇతరులతో పంచుకున్నప్పుడే వీటిని పూర్తిగా అనుభవించగలం. తెలివితేలులున్న వ్యక్తి ఇతరులకు సహాయపడటంలోనే తనకీ సహాయపడగలడు. సామూహిక ఆనందంలోనే వ్యక్తిగత ఆనందమూ కలిసి వుందని, ప్రతి మనిషీ అనుభవంలో తెలుసుకుంటాడు. ద్వేషం మరింత విద్వేషానికి దారి తీస్తుంది. కాబట్టి ద్వేషం పరిహరించదగ్గది’ అంటాడు స్పిన్జా. ‘ఇతరుల అహాన్ని మనం దెబ్బతీస్తే దానికి ప్రతిగా ఏదో ఒక సందర్భంలో మన అహాన్ని దెబ్బతీసే ప్రయత్నం జరుగుతుంది. హింస ప్రతిహింసను కోరుతుంది. పవిత్రమైన ఆత్మ మాత్రమే అనంతమైన ఆనందాన్ని అనుభవించగల అధికారాన్ని పొందుతుంది’.

‘నిజమైన నిఖార్సయిన మానవత్వం మాత్రమే మనుషులకు శాశ్వత సుఖాన్ని ప్రసాదిస్తుంది. ప్రతి మనిషీ జీవితమూ నదిలో ప్రతిఫలించే సూర్యకాంతి వంటిదే. నదిలో నీళ్లు ఇవిరై పోయినప్పుడు ఏ కాంతీ ప్రతిఫలించదు. కాంతి ప్రతిఫలించనంత మాత్రం చేత సూర్యుడు లేడనలేం కదా! నక్షత్రాల మధ్య సూర్యుడు నిరంతరం ప్రకాశిస్తూనే ఉంటాడు. అలాగే మనిషీ భౌతికంగా మరణించినా విశ్వవ్యాపితమైన ఆత్మ సజీవంగానే ఉంటుంది. శాశ్వతంగా మళ్ళీ మళ్ళీ పుష్పించడానికే ప్రయత్నిస్తుంది. విత్తులాగ మరో చెట్టుకు ప్రాణం పోస్తుంది, పుష్పిస్తుంది. అమృత తుల్యమైన ఫలాల్ని అందించి భౌతికంగా మరణిస్తుంది. శాశ్వతంగా ప్రకృతి సిద్ధంగా మళ్ళీ జన్మిస్తూనే ఉంటుంది. ప్రతి మనిషీ ఒక అనంతమైన

మహా చైతన్య శక్తిలో ఒక భాగం మాత్రమే. అనంతమైన సముద్రంలోంచి బైటపడిన జల బిందువు మళ్ళీ ఆ సముద్రాన్ని చేరుకున్నట్లుగానే మరణించిన వ్యక్తి ఆత్మ అనంతమైన మహా శక్తిలో కలిసి పోతుంది - - గొప్ప సింఘానీలో అలవోకగా కలిసిపోయే ఒక స్వరంలా'

పై భావలన్నీ స్పిన్‌జా తాత్వికసౌందర్యాన్నీ, లోతునీ మన అనుభవంలోకి తెస్తాయి. 'ప్రకృతి ఒక అనంత సౌందర్యరాశి. గొప్ప శిల్పి, సృష్టికర్త. ప్రకృతిలో పుష్పించే ప్రతి పువ్వు ఒక అత్యద్భుత కళా ఖండమే. మనిషి కూడా ప్రకృతి సృష్టిలో ఒక భాగమే. మనిషి మెదడు కూడా పరిణామం చెందే ఒక పదార్థమే తప్ప మరే అద్భుతశక్తుల స్థావరంకాదు. ప్రపంచం నీ కోసమే సృష్టింపబడిందని నీవనుకుంటే- ప్రపంచం కోసం నువ్వు సృష్టింపబడ్డావనే ఆలోచనలోని ఆనందాన్ని పంచుకోమంటాడు స్పిన్‌జా. 'బ్రతుకనే పుస్తకంలో నువ్వుక పేజీ. నువ్వు లేకుంటే ఆ పుస్తకం అసంపూర్తిగానే మిగిలి పోతుంద'ని మనల్ని సమాధానపరుస్తాడు, స్పిన్‌జా.

ఇన్ని గొప్ప భావాల్ని వెలిబుచ్చిన స్పిన్‌జా తన ప్రజల్నించి బహిష్కరింపబడి జీవితాంతం దుర్భరమైన ఒంటరితనాన్ని అనుభవించాడు. కనీసావసరాలకు మించి ఒక్క సుఖాన్ని కూడా ఎక్కువగా కోరుకోలేదు. కళ్ళద్దాల్ని పాలిష్ చేస్తూ దాంతో వచ్చిన బొటాబొటి ఆదాయంతో బ్రతికాడాయన. మిత్రులకీ శత్రువులకీతేడా తెలీదు స్పిన్‌జాకి. జీవితాంతం చావులేని ఆత్మలకోసమే ఆరాటపడ్డాడు.

గోథేని అర్థం చేసుకోవాలంటే స్పిన్‌జా తాత్విక సిద్ధాంతాల్ని కొంతలో కొంతైనా అర్థం చేసుకోవలసిన అవసరం ఉంది. స్పిన్‌జా ప్రభావం గోథేపై జీవితాంతం కొనసాగింది. 'ఫౌస్ట్' నాటకం రెండు భాగా ల్లోనూ స్పిన్‌జా తాత్వికతకి అక్షర రూపం కల్పించాడు గోథే. మనిషి జీవితంలో విషాదాలు ఎంతటి సర్వసాధారణాలో కళ్ళకి గట్టినట్లు చూపించాడు గోథే. ఈ నాటకంలో ఒక గొప్ప సందేశాన్నీ, రచనా శిల్ప సౌందర్యాన్ని ప్రపంచం మొత్తానికీ అందించాడు.

గోథే జీవితానికి ఆయన రచనలకూ సన్నిహిత సంబంధం ఉండటం మనం గమనించదగిన విషయం. గోథేకి అంతర్జాతీయ ఖ్యాతి తెచ్చిన 'యువవెర్తర్' పడిన బాధలు'

అన్న సమల ఆయన జీవితంలోని అతిసన్నిహితమైన సంఘటనల ఆధారంగా నిర్మించబడిందే. అందుకే ప్రతిభావంతంగా మనో విశ్లేషణలో ప్రవాహ సదృశంగా సాగిందా రచన. గోథే జీవితంలో ప్రేమ, రొమాన్సు కలగా పులగంగా కలిసిపోవడం మనం గమనించవచ్చు. రొమాంటిక్ గా ఆలోచించే కవికి ప్రేమలోనే జీవితం ఉందని తెలుసు. కానీ భౌతిక శాస్త్ర అధ్యయనం వల్ల కామోసు గోథే ఆలోచనలు భౌతిక అనుభవాల ద్వారం వద్దనే నిలిచిపోయి వుంటాయి. రూసో రచనల ప్రభావం కూడా గోథే స్వేచ్ఛా ప్రియత్వానికి కారణమయ్యుండొచ్చు.

ప్రేమకీ పెళ్ళికీ మధ్య గల సున్నితమైన సంబంధం ఆధునిక జీవితంలో ఎంతటి పాత్ర వహిస్తోందో మనం తేలిగ్గానే అర్థం చేసుకోవచ్చు. ప్రేమకీ పెళ్ళి ప్రతిబంధకం అన్న నమ్మకం ప్రస్తుతం పశ్చిమ దేశాల్లో ప్రళయం సృష్టిస్తోంది. పెళ్ళితో తప్ప భౌతిక అవసరం, ప్రేమ ఒక ఉన్నత స్థాయి సంబంధంగా మనలేక పోవడం పరిష్కారం లేని ఒక జీవన వాస్తవంగా మనం గుర్తించవచ్చు. సౌందర్య దృష్టిలేని ప్రేమ, భౌతిక అవసరాన్ని అధిగమించిన ప్రేమ, రెండూ ఆకాశ కుసుమాలే. ఆలోచనల్లో తప్ప ఆచరణలో అసాధ్యాలే. ప్రేమ పేరుతో ప్రారంభమైన రొమాన్సు పెళ్ళితో ఒక పరిపూర్ణతని సంతరించుకుంటే తప్ప మనిషికి శాంతి దొరకదని గోథే జీవితమే మనకు పాఠం చెబుతోంది. 'Love is the aesthetics of sex' అన్నమాట ఈ సత్యాన్నే కవిత్వీకరిస్తోంది.

గోథే దృష్టిలో ప్రకృతి సౌందర్యం ఎంతో ఆహ్లాదకరమైంది. ప్రకృతిలో కన్పించే సర్వస్వం దైవమయం అని నమ్మే pantheist ఆయన. ఈ 'వజ్ర శకలాలు' లో గోథే కవితలలో ఇరవై నాల్గింటిని సరళమైన తెలుగులోకి అనుసృజించి అందిస్తున్నాడు, సాభాగ్య. ఈ కవితలన్నింటినీ ఆసక్తిగా చదివితే గోథే ఎంతటి సున్నితమైన కవీ మనకి అర్థమౌతుంది.

‘మార్పు’ కవితలో కొన్ని పాదాలు గమనించండి :

‘ఈ సెలయేళ్ళలోని నునుపైన రాళ్ళని

నా తేలిక తలగళ్ళుగా చేసుకుంటాను.

పైపైకివచ్చే అలల కోసం నా బాహువులు చాస్తాను

నన్నాక్రమించుకోడానికి ఉరకలు పెడుతూ వచ్చిన అల

నా ఎదను తాకి నిష్పలంగా నీరుగారి పోతుంది
 రెండో అల నిండుగా కదిలివస్తుంది
 నన్ను లాలిస్తుంది
 మృదువుగా తాకి నన్ను ముగ్ధుణ్ణి చేస్తుంది
 పరివర్తన చెందే ఆనందలహరులు నన్ను
 తన్మయతీరానికి చేరుస్తాయి'

సెలయేటి గట్టున కుర్చుని ప్రకృతి సౌందర్యాస్వాదనలో కవి అమితమైన తన్మయత్వాన్ని అనుభవిస్తున్నాడు. ఆనందలహరుల మధ్య హాయిని ప్రోది చేసుకుంటున్నాడు. ఇలాంటి దృశ్యాల్ని చూపించి ఇంద్రజాలికుడెవడో కవికి స్వగద్వారాల్ని తెరుస్తున్నాడు. గతించిన దినాల బ్రహ్మానందాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకుంటూ కవి తియ్యటి పెదాల తొలకరి ముద్దుల్ని తన కలల్లోకి ఆవాహన చేసుకుంటున్నాడు.

ఆకాశంలో విహరించే చంద్రుణ్ణి చూసి చలించని హృదయం ఎవరికి ఉంటుంది! అందులోనూ సున్నితమైన హృదయం గల గోధే లాంటి కవి ఎలా స్పందించాడో చూడాలంటే 'చంద్రునికి' అన్న కవిత తప్పక చదవాలి. చంద్రుని విశాల కాంతి స్నేహితుడి చూపులాగ పరామర్శిస్తోందట. ఆ చల్లని కాంతిలో బడబానలం లాంటి బాధలన్నీ కవి మనసులో ఒక్కసారిగా పెల్లుబుకుతున్నాయి.

'ఆహ్లాదం నాకు ఆమడ దూరంలో ఉంది

విచ్చకున్న పువ్వులూ, వెచ్చని ముద్దులూ వెళ్ళిపోయాయి

నవ్యాధరాలూ, నమ్మకాలూ మాయమయ్యాయి'

అంటూ వాపోతాడీ రొమాంటిక్ కవి. గోధే కవితవ్వం జర్మనీలో అప్పట్లో ఒక గొప్ప రొమాంటిక్ సాహిత్య విప్లవానికి దారితీసింది. యాంత్రిక జీవితంలో రొమాంటిసిస్టు కవికి ఊపిరాడదు. శాంతి దొరకదు. ప్రశాంతంగా వుండే ప్రకృతిలోనే నిశ్చింతగా జీవితం గడపాలని ఆరాటపడతాడు. గతంలోని సుఖాన్ని తల్చుకుంటూ కలల్లోనే కాలం గడుపుతాడు. ప్రకృతి సౌందర్యానికి పరవశుడౌతాడు.

స్పెన్సర్ జా తాత్త్వికతని గోధే తన 'చంద్రునికి' అన్న కవితలో ఎలా పొదిగాడో చూడండి :

‘ఆనందజీవి పగనుండి, ద్వేషం నుండి స్వేచ్ఛ పొందుతాడు
 ప్రపంచాన్నే తన ప్రాంగణంలో నిలుపుతాడు
 తన స్నేహ కాంతిలో ప్రపంచాన్ని
 ప్రాణ మిత్రుడుగా భావిస్తాడు’.
 ‘దైవత్వం’ అన్న కవితలో
 ‘ప్రకృతికి అనుభూతి లేదు, చైతన్యం లేదు
 మంచి చెడ్డ రెంటి మీదా మార్తాండ కిరణాలు ప్రసరిస్తాయి
 దుర్మార్గుడి పైనా దయాశీలిపైనా
 చంద్రకాంతి సమానంగా వాలుతుంది’ అంటాడు గోథే.

‘ప్రకృతికి జ్ఞాపక శక్తి’ లేదంటాడు స్పిన్సోజా. కోట్లాది జీవరాసులు ప్రతినిత్యం
 జన్మిస్తున్నాయి. మరణిస్తున్నాయి. ఏ జీవి చరిత్ర దానిదే. ప్రకృతిలో ఈ చావుపుట్టుకలు
 సర్వసాధారణం. అందుకే, ప్రకృతికి అనుభూతి లేదంటున్నాడు గోథే. పై వాక్యాల్లో ఒక
 నియతి ఉన్నది. ఏ మనిషీ ప్రకృతి అంత పరిపూర్ణుడు కాదు. మంచి చెడులు రెండూ
 ప్రకృతిలోని భాగాలే. ఒకటి లేకుంటే మరోదానికి విలువ ఉండదు.

‘జాలీ, పశ్చాత్తాపం నిరసించదగ్గవి, నిష్ఫలమైనవి - ఓడిపోవడం యాదృచ్ఛికం,
 తప్పు అమాయకం’ అంటాడు, స్పిన్సోజా. కాలగమనంలో ప్రతి రోజూ ఒక పువ్వులా
 ఉదయం పుష్పిస్తుంది, సాయంత్రానికి అస్తమిస్తుంది. మనిషి ప్రతిరోజూ తన స్వాతంత్ర్యాన్ని
 తానే ఆర్జించుకోవాలి క్రొంగొత్తగా. ప్రతి మనిషీ ఒక కోరికల పుట్టు. కోరికల్ని
 తీర్చుకోవడంలో నిరంతరం శ్రమించడమే మనిషి లక్షణం. తీరిన కోరిక ఇచ్చిన సంతృప్తి
 తక్షణకాలమే మిగుల్తుంది. తీరని కోరికల పట్టిక పెరుగుతూనే ఉంటుంది. అవే మళ్ళీ మళ్ళీ
 మనిషిని పరిగెత్తిస్తూ ఉంటాయి. సృష్టి క్రమంలో ప్రపంచం ముందుకు ముందుకు కదుల్తూనే
 ఉంటుంది. ఈ చైతన్యమే ప్రకృతిలో మనిషి లక్షణం. మనిషి జీవితం యొక్క విలువ
 సాధించిన ఫలితంలో లేదు, సత్యంకోసం చేసే నిరంతర అన్వేషణలోనే ఉంది; ప్రతి లక్ష్యమూ
 సాధించదగినదే. కానీ ఏ ఫలితమూ సంతృప్తి నివ్వదు - ఫలితమేమిటో తెలీని ఈ నిరంతర
 ఆన్వేషణలో మనిషి జీవితానికి సార్థకత ఉన్నది. ‘ఫాస్ట్’ నాటకంలో ఈ సత్యాన్ని అత్యంత
 రమణీయంగా నిక్షిప్తం చేసాడు గోథే. గొప్ప రచనా శిల్పం, తాత్వికత ఉన్న నాటకం కాబట్టే
 ప్రపంచం మొత్తం ‘ఫాస్ట్’ నాటకాన్ని మహాకావ్యంగా శ్లాఘించింది.

ప్రతిభకి నిగ్రహంతోడయితే తప్ప కవి కృషి ఫలించదంటాడు గోధే. మహోన్నత లక్ష్యాలున్న మనిషి మహదానందంగా తీవ్రకాఠిన్యానికీ, కష్టానికీ తలవొగ్గాలంటాడు. ఆత్మసంయమన మొక్కటే అపూర్వమైన స్వేచ్ఛని ప్రసాదిస్తుందని హెచ్చరిస్తాడు. అన్నం నోటి దగ్గరకు తీసుకున్నప్పుడు కన్నుల నిండా నీళ్ళు కదలాడని వాడు దైవిక శక్తుల్ని తెలుసుకోలేడంటాడు. ఉద్యానవనంలో పూచిన పువ్వు నక్షత్రంలా ప్రకాశిస్తోందనీ పసిపాప నేత్రంలా వెలుగుతోందని వర్ణిస్తాడు. ఆ పువ్వుని తుంచబోయి భంగపడి వేళ్లతో సహా ఆ మొక్కని పెరికి తన ఉద్యానవనంలో నాటానంటాడు. అప్పుడు మరింత కాంతితో పువ్వు మనసారా విచ్చుకుందనీ తన్ను చూసి ప్రేమగా నవ్విందనీ సంబరపడుతూ చెబుతాడు.

తన సమస్త సృజన శక్తులకూ చేయూత నిస్తుందనీ, ఈ నిర్బంధ నిగళాల నుండి, కాలాతీత కాంతి తీరాలకు చేరుస్తుందనీ ప్రకృతిని ప్రశంసిస్తాడు గోధే. ప్రకృతికి సన్నిహితంగా సంవలిస్తూ ఆమె వేనవేల వేణునాదాల్లో అంతర్లీనుణ్ణువుతున్నానంటాడు. అచ్చమైన కాల్పనిక కవితా, తనదైన ఊహాసుందరి రాకను ఊహించుకుంటూ ఉద్యానవనంలో ఉల్లాసంగా విహరిస్తూ వుంటుంది గోధే మనస్సు. ఇక ప్రతి గులాబీలోనూ మల్లెపూవులోనూ ఆకాశంలోని ప్రతి నక్షత్ర కాంతిలోనూ తన ప్రేయసి సౌందర్యమే దర్శనమిస్తోందని సంబరపడి పోతాడు. కవి ఎంతటి ఊహాశాలికాకుంటే - ఇలాంటి అందమైన ఊహలు ఆయన మనో వల్మీకంలో రూపు దిద్దుకుంటాయి !

తన జీవితంలో తారసపడ్డ ఎందరో స్త్రీలతో తనకు గల అనుభవంతోనో ఏమో 'స్త్రీ' అన్న కవితని గొప్పగా తీర్చిదిద్దాడు గోధే. స్త్రీ వంపు తిరిగిన పూలకొమ్మలాంటిదనీ, ఆమెను వంచడానికి ప్రయత్నించవద్దనీ, కాఠిన్యం ప్రదర్శించవద్దనీ, దురుసుగా ప్రవర్తించే ఆమె దూరమౌతుందనీ, అనుబంధం ముక్కలాతుందనీ హెచ్చరిస్తాడు. మరో గొప్పకవిత 'పునరుత్థానం' లో వివేక వంతుడి దగ్గర తప్ప మరెవరి దగ్గరా అంతర్యం విప్పవద్దని సలహా ఇస్తాడు.

గోధే కవిత్యమంతా అలతిఅలతి పదాలతో సున్నితమైన భావాలతో నిండి మన

మనస్సుకెంతో ఆహ్లాదాన్ని, హాయిని కల్గిస్తుంది. చదివిన కొద్దీ మనలో ఆలోచనల్ని రేకెత్తిస్తుంది. ఆరోగ్యకరమైన ఆలోచనామృతాన్ని పంచి ఇస్తుంది.

ఈ 'వజ్రశకలాలు' ఈ రూపంలో వెలువడడం వెనక సౌభాగ్య రెండేళ్ళ తీవ్ర అధ్యయనం ఉంది. అనుస్మజన ఉంది. గోధే రచనల్ని, విమర్శకుల విశ్లేషణల్ని, ఎకర్మెన్తో గోధే సంభాషణల్ని పరిశీలించి ఆసక్తికరమైన అంశాల్ని ఏరి ఈ పుస్తకంలో పొందుపరిచాడు సౌభాగ్య. తెలుగు సాహిత్యలోకం ఈ పుస్తకాన్ని ఆదరిస్తుందని భావించడం అత్యాశ కాదనుకుంటాను.

ఈ నాలుగు మాటలూ వ్రాయడానికి నాకీ అవకాశం ఇచ్చిన కవిమిత్రుడు సౌభాగ్యకి కృతజ్ఞతలు -

(15 సెప్టెంబరు 1991, సౌభాగ్య 'వజ్ర శకలాలు' కి ముందుమాట)

13. సహకవి స్వాగత వచనాలు

మన ముందొక అస్పృత తుల్యమైన కవితా సంకలనం వుంది. రాజుగారి 'సూర్య రథం' తో పరిచయమున్న వాళ్ళకి ఆయన కవిత్వ తత్వం, దాని లోతులు తెలిసే వుంటాయి. ఎప్పుడో వసంత కాలంలో తప్ప గొంతు విప్పని కోకిల లాగ రాజుగారు కూడా ఎప్పుడో గాని కలం కదపరు. నిరంతరం కవిత్వాన్ని గురించి ఆలోచించే రాజుగారి కవిత్వం ఒక ప్రాస్పలిసి. ప్రతి పదం ఆచితూచి వేస్తారు, అతి కొద్ది వాక్యాలలో అనంతమైన భావాన్ని నింపుతారు. 'కవిరాజు'గా అందరికీ ఆప్తుడైన ఈ కవి కవిసంఘాలకూ, కవుల భజన సంఘాలకూ దూరంగా కవిత్వమే ఒక తపస్సుగా జీవిస్తున్న ధన్యజీవి. ఈనాడు మన మధ్య సూర్య ధ్వజాన్ని ఎగరేస్తున్నాడు. స్వాగతం పలుకుదాం పదండి!

'నా రక్తం గంధం తీసి తూర్పు మిత్రుని ముఖాన పూశాను. ఎర్రగా నవ్వేడు! ఆ నవ్వు జ్వాలలై నలుదిక్కులా వ్యాపిస్తోంది' - అంటూ 'సూర్యరథం' లో అగ్నివీణ మ్రోగించిన రాజుగారు ఒక అసాధరణమైన కవి. 'ప్రబంధ కవుల నుంచి క్షణశాస్త్రీ దాకా చంద్రవంశం కవులనీ, శ్రీశ్రీ నుంచి తన దాకా అందరూ సూర్యవంశం కవులనీ' రాజుగారు చమత్కరిస్తూ ఉంటారు. ఆలోచిస్తే ఆయన మాటలలో ఎంత నిజముందో మనకిట్టే అర్థమౌతుంది. భగభగా మండుతూన్న సూర్యుడే ఈనాటి ప్రజా జీవనానికి సరియైన ప్రతీక. సూర్య రథాన్ని ప్రతిష్ఠించిన కవి ఈనాడు సూర్య ధ్వజాన్ని ఎగరేయటం ఈ సందర్భంలో ఎంతో ప్రశంసాపాత్రంగా వుంది.

తమకే జీర్ణం కాని సిద్ధాంతాలతో అరుపు తెచ్చుకున్న భావాలతో కవిత్వం రాసేదొంగ కవుల్ని పదిలేస్తే మిగతా అందరి కవుల కవిత్వం వారి వారి జీవితాల్ని, ఆలోచనల్ని, ఆశయాల్ని, వాళ్ళు కనే కలల్ని తప్పక ప్రతిబింబిస్తుంది. నిజాయితీ కవితకి పట్టుకొమ్మ కావాలి. కవిత్వంలో ఒకమనిషి జీవితంలో మరో మనిషి ప్రత్యక్షం కాకూడదు. రుషితుల్యుడు కావాలంటే కవి ముందుగా సత్యవంతుడు కావాలి. ఈ విషయాన్నే ప్రస్తావిస్తూ నేటి రష్యన్ మహాకవి మేజెలైటిస్ (Meizelaitis) తన cordiogram కవితా సంకలనానికి వ్రాసుకున్న ముందు మాటల్లో ఇలా అంటాడు.

" A poet, they say, is what his biography makes him. Perhaps not one hundred percent, but to a considerable extent this is true. I don't believe life and poetry can be divided."

అందుకేనేననుకుంటాను : కవి ఎవరైనా తను వ్రాసే ప్రతి వాక్యంలోనూ దాక్కాని వుంటాడు. ఎంత సాధారణీకరణం చేసినా కవి వెలిబుచ్చే ప్రతి భావం అతని అంతఃకరణకీ గీటు రాయిగానే పరిగణించాల్సి ఉంటుంది.

రాజుగారి కవిత్వంలోని నిజాయితీ మనల్ని ఆశ్చర్య చకితుల్ని చేస్తుంది. తను నమ్మిన మానవత్వాన్ని, స్నేహాన్ని, సర్వజన సమానత్వాన్ని ప్రతిబింబిస్తూ ఆయన కవిత్వం వ్రాస్తారు. ప్రాచీన కావ్యాలతోనూ, ఆధునిక తెలుగు కావ్యాలతోనూ ఆయనకి గల గాఢమైన పరిచయం ఆయన కవిత్వంలోని భావాన్ని పరిపుష్టం చేసింది. ఎంతో నిశిత పరిశీలన, భావుకత వున్నకవి కాబట్టే తను దర్శించిన ప్రతి దృశ్యంలోంచి అద్భుతమైన తాత్పర్యాన్ని పిండగలిగారు. ఈ 'సూర్యధ్వజం' లోని ప్రతి కవితా ఇందుకు సాక్ష్యం పలుకుతుంది.

రవ్వన్ మహాకవి రసూల్ గేంజ్ హోవ్ ఇలా అంటాడు - "I think that when a true poet succeeds in deeply voicing a personal feeling, in some inscrutable way it becomes a feeling common to all men. But when a poet sets out to voice feelings common to all men, he is crushed beneath the very rock he can not lift, for without personal feelings there can be no feelings common to all men. Everything depends on the poet's stand point and his attitude towards life'.

నిజమైన కవి మొట్టమొదటగా అత్యుత్తమ మానవుడు కాబట్టే అతనిలో కలిగే వ్యక్తిగత భావాలకీ ప్రపంచంలోని మానవులందరి సామాన్య భావాలకీ అతి దగ్గరసంబంధం వుంటుంది. అందుకే సామాజిక స్పృహతో కవిత్వం వ్రాయడానికి నిజాయితీ అవసరం. ఉత్త సిద్ధాంతాల్ని వల్లెస్తే నినాదమాతుంది కానీ కవిత్వం కాదు. ఆ భావన కవి నిత్య జీవితంలో భాగం కావాలి. పగలూ రాత్రీ అతను కనే కలలలో ప్రతిధ్వనించాలి. అప్పుడే సిద్ధాంతం కవి వ్యక్తిగతమై అతని కవిత్వంలో శక్తివంతంగా ప్రతిబింబిస్తుంది. ఇదీ అసలు రహస్యం.

తనది కాని భావాన్ని తనలో జీర్ణం కాని సిద్ధాంతాన్ని కవిత్వంలో ఇరికించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నప్పుడే పచ్చి పదనం కవిత్వవేషంలో ప్రత్యక్షమౌతుంది. సరిగ్గా ఇలాంటప్పుడే కవి అభాసు పాలవుతాడు. రాజు గారికీ రహస్యం తెలుసు. అంత జాగ్రత్త పరుడు కాబట్టే ఆయన కవిత్వంలో మనకి వచనపు తునకలు మచ్చుకైనా దొరకవు. ప్రతి కవితా భావస్ఫోరకంగానూ ఆలోచనాత్మకంగానూ వుండి మన మనస్సును ఉయ్యాలలాపుతుంది, ఇంతఃపూర్వం మనం చూడని ప్రపంచాల్ని చూపిస్తుంది.

రాజుగారి కవిత్వంలో ఒక సంగీతం వుంది. ప్రత్యేకమైనదైలి వుంది. శిల్ప దృష్టి, కవిత్వ స్పృహ పుష్కలంగా వున్నాయి. పుస్తకం మీ వుందే వుంది కాబట్టి ఉదాహరణలనవసరం.

ప్రారంభంలోని వాక్యాల్ని గమనించండి -

‘వెన్నెల అంబారీ మీద భూమి నన్ను మోస్తున్న గజం

గ్రహాల కూడలిలో సూర్యుడు నేనెగరేసిన ధ్వజం’

గజం, ధ్వజంల లోని ప్రాస పై వాక్యాలకి ఒక సంగీతాన్ని సమకూర్చి పెట్టింది. ఇలాంటి వాక్యాలు ఈ కవితా సంకలనం నిండా పుష్కలంగా వున్నాయి. అయితే ఇవి ప్రయత్న పూర్వకంగా వ్రాసిన వాక్యాలు కావు. కావాలని తెచ్చిన ప్రాస కూడా కాదు. ఆ వెల్లువలో అలా సహజంగా వచ్చాయి కాబట్టే మన మనస్సులో అలా చదివిన వెంటనే గుర్తుండిపోతాయి. అర్థానికి అర్థం సంగీతానికి సంగీతం రెండూ ఒక దానిలో ఒకటి ఒదిగి పోయాయి కాబట్టే పై వాక్యాలు అంతటి సౌందర్యాన్ని సంతరించుకున్నాయి. ఆ వాక్యాలలోని ఊహ, భావుకత ఎంత గొప్పవో ఆలోచించండి. ఇక్కడే కవిగారి ప్రతిభ మనల్ని ఆకట్టుకుంటుంది. రెండు మూడు సార్లు చదివితే తప్ప అర్థంకాని లోతైన భావన వున్న వాక్యాలు ఈ సంకలనం నిండా వ్యాపించి వున్నాయి.

భూమిని గజంతో పోల్చడం, వెన్నెలని భూమి మీద పరచిన అంబారీగా ఊహించడం రాజుగారికే చెల్లింది. ఎంత ఎత్తులో ఈ కవి విహరిస్తున్నాడో ఒక్కసారి ఆలోచించండి. గ్రహాల కూడలిలో విహరిస్తున్నాడు, అక్కడ సూర్యుడు తను ఎగరేసిన ధ్వజంగా భావిస్తున్నాడు. ఇలాంటి అద్భుత భావ చమత్కారాలు రాజుగారి సొత్తు కాబట్టే నాలాంటి మిత్రులకు ఆయనెంతో ఆప్తుడు.

రాజుగారి కవిత్వంలో 'నేను' సర్వే సర్వత్రా వ్యాపించి వినిపిస్తుంది. సందర్భాన్ని బట్టి ఈ 'నేను' అర్థం మారుతూ వుంటుంది. కొన్ని చోట్ల ఈ 'నేను' అనంతకోటి మానవుల్ని తనలో దర్శిస్తున్న పురుషుణ్ణి, రుషితుల్యుణ్ణి జ్ఞప్తికి తెస్తుంది.

ప్రపంచంలో మానవుడు పడుతున్న బాధలన్నింటికీ పరిష్కారం కనుక్కోవాలనే తపన రాజుగారి కవిత్వంలో మనకి తీవ్రంగా కనిపిస్తుంది. అయితే ఎక్కడా ఈ భావన వాచ్యం కాదు. లోతైన భావ చిత్రాల మధ్య, సంకేతాల మధ్య నిశ్చిహ్నమై వుంటుంది. కేసు కనాటం, వెలిగే నీడ, ఆక్రోశంలాంటి కవితలు చదవండి మీకే తెలుస్తుంది.

ఈ నాల్గు పేజీల్ని త్వరత్వరగా తిప్పేసి రాజుగారి కవిత్వంలోకి దూకండి! అంటులేని ఆనందాన్ని దోసిల్చుతో జుర్రుకోండి!

(20 ఏప్రిల్ 1989, రాజుగారి 'సూర్యరథం' కి ముందుమాట)

14. అస్తిత్వ వేదనకి ప్రత్యక్ష సాక్షి 'దీపశిల'

హిపోక్రసీ లేకుండా వ్రాసే ఏ కవి కవిత్వమైనా ఒక ఆగంతకుని ఆత్మకథే. భూమ్యాకాశాల మధ్య ఊపిరి పీల్చే ప్రతి మనిషికి ఒక రహస్యమైన వేదన ఉంటుంది. ఎవర్ని అడగాలో తెలీని ఒక రహస్యమైన ప్రశ్న ఉంటుంది. ఈ భూమ్మీద ఎవడు ఏ ఘనకార్యాల నిర్వహించడానికి దిగి వచ్చాడో, అర్థాంతరంగా ఎవడెందుకు తెర వెనుక నుంచి అదృశ్య మౌతున్నాడో రహస్యంగానైనా తెలుసుకోవాలనే ఆత్మత ఉంటుంది. ఎంతలా అన్వేషించినా చివరికి దారులన్నీ మూసుకుపోయి ఎదురుగా ఒక దాటలేని గోడ ప్రత్యక్ష మౌతుంది. అన్నిటికీ దీపశిలే (సూర్యబింబం) సమాధానంగా నిలుస్తుంది. ఆ దీపశిల కాంతితోనే ప్రతి పువ్వు ప్రతి ప్రాణి జన్మిస్తూ లయిస్తూ మళ్ళీ మళ్ళీ జన్మిస్తూ లయిస్తూనే ఉంటుందని మనకి అర్థమౌతుంది.

తెలుగు కవిత్వంలోకి నాలుగేళ్ల క్రితమే దూసుకొచ్చిన ఒక కొత్త మెటాఫిజికల్ కవి సిద్ధార్థ. ఇతని భాష సరికొత్తది. ఇతనిదొక పైఎనర్టీ కవిత్వం. ఇతని కవిత్వం నిండా ఒక హిప్పటిక్ నీడ విస్తారంగా పరుచుకుని ఉంది. అనాత్మలవ్యధలూ, శోభనపురాత్రివేలి ముద్రల వర్షారోహణాలూ, నిరాశ్రయుల స్వాప్నిక జ్వరాలూ, సంక్షుభిత నిశ్శబ్దాలూ, చెరలోని చివరి ఏకాంతాలూ - ప్రతి కవితలోనూ తాదాత్మ్యపు అంచుల్ని తాకుతూ అక్షరాల్లోకి అస్పష్టంగా వొదిగిపోయి మనల్ని రహస్యంగా ఏకాంత పరుస్తాయి. సిద్ధార్థ కవితల్ని చదివిన అనుభూతిలో రాత్రి రెండు గంటలప్పుడు స్మశానాల్ని దాటుకుంటూ నడుస్తున్నప్పుడు కాఫ్కా ఆప్యాయంగా మనల్ని పక్కరిస్తాడు. సముద్రపు ఆవలి వొడ్డు నుంచి పాపిలాన్ జైలు ఘోష మరింత సన్నిహితంగా వినిపిస్తుంది.

అసలీ కవితో ఇంతటి తీవ్రమైన ఆవేదన ఎక్కణ్ణించి వచ్చిందనీ, ఇంతటి జీవన వేదనని ఈ కవి ఇంత చిన్న వయసులోనే ఎలా అనుభవంలోకి తెచ్చుకున్నాడనే ప్రశ్నలు మనల్ని వేధిస్తాయి. ఈ సంకలనం లోని 'అతనొక హిప్పటిక్ నీడ' కవితలో ఈ ప్రశ్నలకి నాకొకింత సమాధానాలు దొరికాయి. నిజంగా చెప్పాలంటే ఈ కవిత ఒక ఎఫ్టిమలాజికల్ కవిత. 'ప్రతి రాపిడినీ... గాయాల చెమ్మనీ అయస్కాంత దీపంగా గుండె మీదికి కప్పుకోవాలనే అనుభవాన్నిస్తూ అనునయిస్తున్న ఒక పెద్ద దిక్క. గురించి వ్రాసిన కవిత ఇది.

ఈ కవితలోని క్రింది వాక్యాలు గమనించండి -

‘నా వెన్ను పై ధైర్యాన్ని గునపంలా గుచ్చి
హఠాత్తుగా చనిపోయిన మా ‘నాయన’
గుర్తుకొస్తాడతన్ని చూసినప్పుడు
సర్దుసు బావిలోని మోటర్ సైకిలిష్టు ఫీట్స్లాగా
అడుగుల్లోకి, అడుగుల్లేని లోపల్లోకి,
వలయాంత స్థలాల్లోకి నెట్టేసింది అతనే నన్ను
చనిపోయిన అజ్ఞాత వ్యక్తి ‘కఫన్’ ని కూడా
గ్రంథాలయం చెయ్యమంది అతనే నన్ను’

‘ధైర్యాన్ని గునపంలా వెన్ను మీద గుచ్చుకొని’ జీవితాన్ని ఎదుర్కోవలసి రావడంలోనే ఉంది విషాదమంతా. హఠాత్తుగా ‘నాయన’ చనిపోతే చిన్నతనం లోని సిద్ధార్థ హృదయం ఎంతటి ఊభకి గురయ్యిందో పై మెటఫారికల్ వాక్యాలు చదివిన మనక్కూడా స్పృహలోకి వస్తుంది. ఆ హిప్పటిక్ నీడలాంటి మిత్రుడిచ్చిన ధైర్యంతోనే జీవితమనే అడుగులేని వలయాంత స్థలాల్లోకి తను ప్రవేశించాననే విషయం బాగా గుర్తుంది సిద్ధార్థకి. చనిపోయింది ఎవరైతేనే - జనన మరణ రహస్యం తెలియాలన్నా, జీవితం సరిగ్గా అర్థం కావాలన్నా, ఆ అజ్ఞాతవ్యక్తి కఫన్ ని మెమరీ గ్రంథాలయంలో భద్రంగా దాచుకోవలసిన అవసరాన్ని గుర్తు చేసుకుంటున్నాడు సిద్ధార్థ.

పై కవిత చదువుతూంటే ఎందుకో నాకు అమెరికన్ కవి జాన్ బెర్రీ మ్యాన్ గుర్తుకొచ్చాడు. తండ్రి తన కిటికీ ప్రక్కనే నిల్చుని తుపాకి గుండు కణత మీద ఎక్కు పెట్టుకుని తన ముందే పేల్చుకుని మరణించడం తన వన్నెండేళ్ళ వయసులో చూసిన జాన్ బెర్రీ మ్యాన్ జీవితాంతం ఆ సంఘటనని తన మెమరీలోంచి తొలగించుకోలేకపోయాడు. ‘స్వప్నగీతం 235’ లో ఎలా ఆక్రోశిస్తాడో చూడండి -

"Mercy! my father, do not pull the trigger
or all my life I will suffer from your anger
killing what you began"

అన్నట్లుగానే జీవితాంతం దుఃఖాన్ని విశ్లేషించుకుంటూ, దుఃఖానుభవాన్ని మాటల్లోకి అనువదిస్తూ శరీరాన్నీ ఆత్మనీ హింసించుకుంటూ ఒక శీతాకాల ఉదయం వంతెన

మించి దూకి ఘనీభవించిన మంచు సరస్సులో పడిపోయి దేహాన్ని చాలించాడు. ఒక షాకింగ్ సంఘటన జీవితం మీద ఎంతటి తీవ్రమైన ప్రభావం చూపగలదో ఫ్రాయిడ్ సైకో ఎనాలిసిస్ వెలుగులో మనం అర్థం చేసుకోవలసిన అవసరం ఉంది.

సిద్ధార్థ కవిత్యంలో ఒక తీవ్రమైన ఆర్తి ఉంది. జీవితం ఒక భయంకరమైన పోరాటమనే స్పష్టమైన అవగాహన ఉంది. ఆత్మ అనాత్మల గురించిన లోతైన వివేచన ఉంది. జీవితం ఒక భయంకరమైన పోరాటమనే స్పష్టమైన అవగాహన ఉంది. అతి సున్నితంగా ప్రతి సంఘటనకీ కదిలి పోతాడు కాబట్టే ప్రతి కవితలోనూ తన అనుభవ పూర్వక అనుభూతుల్ని ఒక వర్ణనగా కాకుండా ఒక వాసనగా మనకి అందిస్తాడు. సింబలిస్టు మహాకవి మల్లార్జునూచించినట్లు ఒక సంఘటన కలిగించిన అనుభూతిని తన కవితలోకి అనువదిస్తాడే తప్ప ఆ సంఘటనని వర్ణించడు. A line of verse must not be made of words, but rather of intentions; all the words must retreat and be replaced by sensations. ఇంకా చెప్పాలంటే కవిత్యమంటే, an intimate and peculiar way of painting and setting down very rapid impressions. ఈ రహస్యం సిద్ధార్థకి బాగా తెలుసు. అందుకే సిద్ధార్థ కవిత్యం క్లిష్టంగా ఉంటుంది. ఆ అనుభూతిని అందుకోగలిగిన వాడికే ఆ జ్ఞానామృతం అందుతుంది.

సిద్ధార్థ కవిత్యం చదువుతూంటే ప్రపంచం మొత్తం మన కళ్ళముందుకు వచ్చి నిల్చున్నట్లుంటుంది. ఒంటరి సొరంగంలాంటి ఆత్మ చీకటి గుహల్లో విహరిస్తూ వెలుగుకోసం పడుతున్న వెంపల్లాట వినిస్తుంది. చిట్ట చివరికి మృత్యు సమక్షంలో ప్రతి ప్రాణీ ఒంటరే నన్న అవగాహన ఉంది. సమూహంలోని ఆనందాన్ని జుర్రు కుంటున్న అనుభవమూ ఉంది. వ్యక్తిగతంగానూ, సామూహికంగానూ జీవించే జీవితంలో సుదీర్ఘ పోరాటాల ఆవశ్యకతపై సమగ్రమైన ఆలోచనా ఉంది, విస్పష్టమైన గుర్తింపు ఉంది.

‘దీపశిల లోపల’ అన్న కవితలో సిద్ధార్థ తన కవిత్వాన్ని ఎలా నిర్వచిస్తున్నాడో గమనించండి -

‘జుహూ మీద చిరిగిన నా పేగుముక్క అక్షరం
రోజూ రెండు సార్లు ఆకాశ సముద్రాల్లో

పీల్చే రెండు మహా తిమింగలాల

నిశ్శబ్దాలు నా వాక్యాలు

నాలో రెప్పలారే నీటి పిట్టల నీలి రేఖలు

ఒడ్డున నిలబడి తెరచాపల్ని నెడుతూన్నప్పుడు

రెండే రెండు నిప్పుల పూలు నా వాక్యాలు'

పై వాక్యాల్ని లోలోపల మౌనంగా మననం చేసుకుంటే వాలు సిద్ధార్థ కవితృపు హోరు మనకి వినిపిస్తుంది. లోతుమనకి తెలుస్తుంది. ఇలాంటి కవిత్వాన్ని ప్రతి పదార్థ తాత్పర్యాలతో చూడటం అనివేకవైన పని. కవితలోని ఊహా నైశిత్యం మనల్ని ఆశ్చర్యపరుస్తుంది. ఒక నైరూప్య చిత్రం మన కళ్ల ముందు నిలుస్తుంది. ఒక విచిత్రమైన అనుభూతి గుండెల్లోకి దిగుతుంది. ఇది చాలదూ మనకి కవితృపు అనుభవంలోకి రావటానికి. అనుభవించి పలవరించవలసిన కవితృపు సిద్ధార్థది. సిద్ధార్థ కవితృపులో పెనోర్మిక్ దృశ్య చిత్రాలు విరివిగా కనిపిస్తాయి. వాక్య నిర్మాణం అన్ ప్రెడిషనల్ గా ఉండి, భాషాపరమైన విశృంఖలత కనిపిస్తుంది. పరస్పర విరుద్ధ భావాల విచిత్ర సమ్మేళనం వినూత్న పదబంధాలతో తారసపడుతుంది. ఇవన్నీ కలగలిపి తనదైన ఒక సరికొత్త భాషని సృష్టించుకొన్నాడు సిద్ధార్థ. అందుకే అతని కవితృపు నిండా ఒరిజినాలిటీ అడుగడుగునా తొణికిసలాడుతుంది.

మార్మిక దుఃఖావస్థల గురించి ఎంతటి ఆవేదన ఉందో సామాజిక విప్లవాల గురించిన ఆందోళన కూడా అంతే ఉంది సిద్ధార్థలో. చుట్టూవున్న ప్రపంచంలో జరుగుతున్న దోపిడీలూ, రాజకీయ హత్యలూ, రక్తపాతాలూ, విప్లవకారుల విఫల వీర మరణాలూ బాధిస్తాయి సిద్ధార్థని. 'నీలాంతర్ద్వారాలపై దీపాన్ని పెడుతూ' అన్న కవితలో ఈ వాక్యాలు గమనించండి

'రెప్పల మీద నక్షత్రాలని కొవ్వొత్తులుగా

అమర్చుకున్న పోరాటమూ నిలుస్తుంది

కనుమరుగయ్యే పాదాలు నదుల శబ్దాలని

సంకేతాలుగా విడుస్తూ పోతూనే ఉంటాయి.

మనిషి తనని తాను దగ్ధంచేసుకునే

దిశాంతర యుద్ధపు చిత్రాడిలో...

మనల్ని అశాంత పరిచే రక్త లిపి ఉంటుంది.

రాస్తూన్న వాడూ, చలిస్తున్నవాడూ

బ్రతుకులో యుద్ధం చేస్తున్న వాడూ
అక్షరాంకురాల్లోకి ఆత్మ బింబాలై గమిస్తున్న మమేకంలో
మనల్ని అప్రమత్తం చేసే ఆశ్చర్యపు స్వప్నాలూ ఉంటాయి'

ఒక విశుద్ధ మానసికావస్థకి అక్షర రూపమే ఈ కవిత. ఇక్కడి పోరాటాలు
విస్తృతమైనవి - ఒకే సందర్భంలో వ్యక్తిగతమైనవీ సామాజికమైనవీనూ, మనిషి ఒకే సందర్భంలో
అంతర్ముఖుడూ, బహిర్ముఖుడూ, అవడం మన అనుభవంలోని సత్యమే. రెండు ప్రపంచాలూ
నిజమైనవే. ఏ ఒక్కటి డామినేట్ చేసినా మనిషికి అసంతృప్త మిగులుతుంది.

పై కవితలోనివే మరికొన్ని పాదాలు గమనించండి -
'మనల్ని తిరిగి శిల్పించే కాలపు స్పర్శ ఎప్పటికైనా ఒకటుంటుంది
కనబడే దృశ్య పత్రాలన్నిటో మీదా...
అందరూ మృత్యులేఖనాన్ని రాస్తున్నా...
అసంబద్ధంగా ఉండే దుఃఖ లక్షణాలని,
నెత్తుటి భాషలో వ్యక్తం చేస్తున్నా
ఈ సంక్లిష్ట స్వప్న దీపం నుండి - ఉదయాంతర కోశం దాకా
స్వేచ్ఛా సంధ్యల్ని రాల్చడానికి
నాక తప్పకుండా బయలుదేరుతుంది'

ఒక సంక్లిష్ట స్వప్న దీపం మన చుట్టూరా వెలుగుతోందనే స్పష్టమైన స్పృహ ఉంది
సిద్ధార్థకి. అయినా ఉదయాంతరకోశం దాకా స్వేచ్ఛా సంధ్యల్ని రాల్చడానికి నాక తప్పకుండా
బయలుదేరుతుందనే నమ్మకం కూడా ఉంది. ఇక్కడే ఉంది సిద్ధార్థలోని ప్రత్యేకత. సమస్యని
లోతుగా ఆలోచించగల సామర్థ్యమూ ఉంది. ఆ ప్రయత్నంలో నిరాశతో తప్పిపోకుండా
నమ్మకమైన పరిష్కారాలతో బయటికి రాగల చాకచక్యమూ ఉంది. జాగరూకతూ ఉంది.
పగలూ రాత్రి ప్రపంచాన్ని కాపలా కాస్తూ, బ్రతుక్కి భాష్యం చెబుతూ, భవిష్యత్కాల
సందేశాన్ని అక్షరాల్లోకి అనువదిస్తున్న ఈ కవి కవిత్యమంతా ఒక ఆగంతకుని ఆత్మకథే.
కవితలన్నింటినీ సహానుభూతితో చదివి మౌనంగా మననం చేసుకోండి, మీకే తెలుస్తుంది.

(15 ఆగష్టు 1994, సిద్ధార్థ 'దీపశిల'కి ముందుమాట)

15. అక్షరాలకి ఆహ్వానం

కవిత్యం నిండా అక్షరాలే కన్పిస్తాయి. అక్షరాలకి అక్షరాలకి మధ్య కొన్ని క్షణాల నిశ్శబ్దం. కాగితం మీద ప్రచురింపబడ్డ వద్యం ఒక గొప్ప దృశ్య విశేషం. కవయిత్రి ఎలా పుట్టిందో తెలీదు కానీ ఉత్త అమాయకురాలే అనిపిస్తోంది. అక్షరాలలో ఆడుకోవాలనే ఉబలాటం ఎందుకు కలిగిందో!

కవిత్యం అంటే ఉత్తభాషేనంటారా? కవయిత్రి పేరు చెప్పకపోతే కవిత్య భాషలో ఇంకెవరో కన్పిస్తారా? ఎవరో వాకరు కన్పించినంత మాత్రం చేత కవిత్యం తన ప్రయోజనాన్ని కోల్పోతుందా? ఇవన్నీ సమాధానాలబుద్ధిలేని ప్రశ్నలు.

కొంతమందికి కవిత్యం ఒక అక్షర విన్యాసం. కళ్ళకి ఇంపుగానూ చెవులకి మృదువుగానూ తాకే వద సముచ్చయం. చదువుతున్న క్షణాల్లోనే అన్ని ఇంద్రియాలనూ ఉత్తేజపరిచే ఒక మంత్ర దండం. అది ఒక ఊహ, ఒక వస్తువు, ఒక శిల్పం. అన్నిటినీ మించి ఒక మంచి స్నేహితురాలి మాట. ఒక ఓదార్పు. ఒక సందేశం. కవయిత్రి నించి పాఠకుని దాకా పారే ఒక సంగీత ఝరి. ఒక వాయులీనం.

ఒక తల్లిగా దూరమైపోతున్న కుమారుని గురించిన బెంగలో కావొచ్చు. ఒక ప్రేయసిగా దూరమైపోతున్న ప్రీయుని గురించిన విరహంలో కావొచ్చు. ప్రపంచంలోని దుఃఖమంతా తనదిగా చేసుకుని దుఃఖిస్తున్న మానవిగా కావొచ్చు. ఎంత బేలకాకపోతే కవిత్యం రాస్తుంది ఈమె. హృదయం ఎంత సున్నితం కాకపోతే ఇంతలా ఆక్రోశిస్తుంది.

సెంటిమెంటుని ప్రక్కన బెడితే ఒక సంగతి తెలుస్తుంది, కవయిత్రి కావటం సామాన్యమైన సంగతికాదని. పురుషుని కంటే స్త్రీయే అతి సున్నితమైనదని ఈ కవితలు చదివితే తెలుస్తుంది. ఇంటిలోని వస్తుజాలమంతా ఆమె సృష్టే. సంతానమూ ఆమె సృష్టే. ప్రకృతిలో పోటీపడే ఆమె, సృష్టికి ప్రతి సృష్టి చేస్తుంది. అందరి దుఃఖాన్నీ తనదిగా చేసుకుని కుటుంబంలో అందర్నీ ఓదారుస్తుంది. ధైర్యాన్నిస్తుంది. ఈ బరువే కాక ఇంకా అక్షర సృష్టి కూడానా? విచిత్రం కదూ!

పార్వతిగారి కవితా సంకలనం ప్రచురణకి వెళ్తోందని తెలిసి నాకు ఎంతో సంతోషం కలిగింది. ఇవన్నీ ఆమె అప్పుడప్పుడు ఒక ఉత్సాహంలో అలవోకగా రాసుకున్న అక్షరాలు. ప్రయత్న పూర్వకంగా సానబట్టిన కవితలు కాకపోవచ్చు. ఒక ముచ్చటగా రాసుకున్న వాక్యాలు.

కొన్ని క్షణాల్ని అక్షరాలలో పట్టుకోవాలనే ప్రయత్నంలో ఉబికివచ్చిన నిరలంకార పద సముదాయం. ఈ సంకలనమంతా ఆమె అతి జాగ్రత్తగా అమర్చుకున్న ఒక బొమ్మల కొలుపు. వీటిలో మట్టి వాసనా కనిపిస్తుంది, బంగారపు మెరుపూ కనిపిస్తుంది. సూటి దనమూ కనిపిస్తుంది, సౌందర్య భావనా కనిపిస్తుంది.

ఆమె సృష్టించి ఇచ్చిన ఈ కవితా సరస్సులో ఆమె నినర్గవదనం స్పష్టంగా స్పష్టంగా ప్రతి అక్షర బిందువులోనూ ప్రతిఫలిస్తోంది.

ఉత్తరాధునికత సర్వేసర్వత్రా వారి వారి అవగాహనతో ఉట్టిపడుతున్న కాలంలో వస్తున్న కవితా సంకలనం ఇది. కావ్య రచనతో కవయిత్రి ధన్యతని సాధిస్తుంది. పాఠకులు కావ్యంలోకి ప్రవేశిస్తారు. కావ్యానికి అర్థగౌరవం కలిగిస్తారు.

(పార్వతీమోహన్ గారి 'నాన్నా! నాకీ బొమ్మఒడ్డు' కి ముందుమాట, మే 1997)

16. వేగుంట 'బ్రతికిన ట్టణాలు'

ఎప్పుడో 'భారతి' మాస పత్రికలో సీరియల్‌గా వెలువడ్డ వేగుంట 'బ్రతికిన ట్టణాలు' ఇప్పటికైనా పుస్తకరూపకంలో రావడం ఎంతో ఆనందించదగ్గ విషయం. 'కాళ్ళు' ముఖచిత్రంతో ఫోటో ఆఫ్‌సెట్‌తో ఎంతో అందంగానూ, చవకగానూ ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురించిన కవిత్వం ప్రచురణల త్రిపురనేని శ్రీనివాస్ నిజంగా అభినందనీయుడు.

వేగుంట 1980-84ల మధ్య రాసుకున్న Poet's Notebook ఇది. ఒక పుస్తకం చదివినా, కవి మిత్రులతో పార్టీ జరుపుకుంటూ ముచ్చటించుకున్నా నిజమైన రచయితకి ప్రాణం లేచొచ్చినట్లుంటుంది. పట్టణాల్లో జీవితం యంత్రికమై ఎందుకు జీవించాలో తెలీకుండా నెట్టేస్తున్న ప్రతి మనిషీ నిజమైన అనుభూతికి ఆవకాశం దొరికిన ట్టణాల్నే బంగారు ట్టణాల్లా పరిగణిస్తాడు. అందుకే బ్రతికే పున్నా మానవ జీవితాల్లో కొన్నే బ్రతికిన ట్టణాలుగా పరిగణించవలసి ఉంటుంది. ఈ ఉద్దేశంతోనే ఈ పుస్తకాన్ని వేగుంట 'బ్రతికిన ట్టణాలు'గా పిలుచుకున్నాడు.

నెరూడా రాసుకున్న మెమోయర్స్‌లా వుండదు ఈ పుస్తకం. దాస్తోవిస్కీ-Writer's Notebook లా కూడా ఉండదు. వచనంలా కనిపిస్తున్నా ఎన్నో కవిత్వపు పంక్తులున్నాయి ఈ పుస్తకం నిండా. దీన్ని ఒక దీర్ఘ కవితగా కానీ కావ్యంగా కానీ కవి ఉద్దేశించినట్లు కనపడదు. ఆ దిశలో వేగుంట ప్రయత్నం చేసినట్లు లేదు. అలాగని చెప్పుకోలేదు కూడా.

1970లలో ప్రచురించిన 'చితి-చింత' తర్వాత పుస్తకరూపంలో వచ్చిన వేగుంట రచన ఈ 'బ్రతికిన ట్టణాలు' మాత్రమే. వేగుంట 'బ్రతికిన ట్టణాల' లో కవిత్వం పాలే ఎక్కువ. నాలుగేళ్ళ కాలంలో రాసుకున్న జ్ఞాపకాలు. కొన్ని ముఖ్యమైన సంఘటనల తాలూకు వేగుంట రాసుకున్న నోట్సుగా ఈ పుస్తకాన్ని మనం గుర్తించవచ్చు.

వేగుంట కవిత్వం మీద పరిశోధన చేస్తున్న వారికి ఈ పుస్తకం ఎంతగానో ఉపయోగపడుతుంది. వేగుంట జీవితంలో అమితమైన దుఃఖాన్ని, ఆనందాన్ని, అనుభూతిని కలిగించిన సంఘటనల తాలూకు వివరాలున్నాయి ఈ పుస్తకంలో. ఆయనకి ఇష్టమైన

కవుల తాలూకు జాబితా వుంది. ఆయన చదివిన పుస్తకాల తాలూకు తనుగా రాసుకున్న నోట్సు ఉంది.

తేదీ లేపీ లేపు గాబట్టి సీక్వెన్స్ తెలుసుకునే అవకాశం లేదు. కలగావులగంగా ఉండడంతో ఒక వరుసలో సంఘటలనలని అర్థం చేసుకోవడానికి వీలుపడదు. అయినా ఎన్నో సంతేతులున్నాయి. కోకొల్లలుగా లభించే అధివాస్తవిక చిత్రాలున్నాయి. బాల్యం నుండి యవ్వనం నుండి ఈనాటి వరకు గుర్తుంచుకోదగ్గ అనుభవాల్ని ఎంతో ప్రతిభావంతంగా అక్షరబద్ధం చేశాడు వేగుంట.

వేగుంటలో ఒక ముర్తీభవించిన విషాదం ఉంది. విషయలోలత్వానికి, ఆధ్యాత్మిక లోకానికి మధ్య భయంకరమైన సంఘర్షణ ఉంది. ప్రపంచంలో ఉన్న దుఃఖం కొందరిని క్రుంగదీస్తుంది. మరికొందరిలో విప్లవభావాల్ని సృష్టిస్తుంది. మానవసేవే మాధవసేవ అన్న భావానికి బలాన్ని చేకూరుస్తుంది. అన్ని నియమాల్నీ ఉల్లంఘించటంలో మాత్రమే విప్లవం ఉందనుకుంటే - నిహిలిష్టులందరూ విప్లవకారులే అవుతారు. వేగుంట కూడా విప్లవకవే అవుతాడు.

దాస్తోవిస్కీ రాసిన క్రైం అండ్ పనిష్మెంట్ మీదా డాంటే రాసిన డివైన్ కామెడీ మీదా వేగుంట రాసుకున్న నోట్సు మనల్ని ఆలోచింపజేస్తుంది. ఉమన్ ఎట్ వార్ సినిమా చూస్తున్నంతసేపూ తనలో కలిగిన భావాలకి వేగుంట కల్పించిన అక్షరరూపం ఒక అధివాస్తవిక చిత్రంగా నిల్చిపోతుంది. సినిమా చూసినవాళ్ళకి తప్ప ఈ చిత్రం అర్థమయ్యే అవకాశం లేదు.

‘ఫ్రెంచి (పిచ్చి) కవి Gerard de Nerval (నెర్వా) గాడి నెవరూ దయతలచాద్దు’ అంటాడు (29 పేజీలో) వేగుంట. తను ప్రేమించిన నటీమణి తన ప్రేమని తిరస్కరించడంతోనూ, దేశదేశాలు తను తిరిగి వచ్చే లోపల మరొకళ్ళి పెళ్ళి చేసుకొని మరణించడంతోనూ భరించలేని దుఃఖంలో మతి భ్రమించిన Nerval (నెర్వా) ఆ పిచ్చిలోనే గొప్ప కవిత్వం రాశాడు. గొప్ప ప్రతీకాత్మక కవిత్వం రాసిన ఫ్రెంచి మహాకవులు బోదలేర్, మల్లార్మేలకు మార్గతుల్యుడైన నెర్వా, వారి కొచ్చినంత పేరునుమాత్రం తెచ్చుకోలేక పోయాడు.

ఆత్మహత్య చేసుకొని మరణించాడు. నెర్వా జీవితానికీ, కవిత్వానికీ ఎంతో అవినాభావ సంబంధముంది. వేగుంట కవిత్వమూ అలాంటిదే.

ఒకప్పుడకాన్వో, కవితనో, చదివిన అనుభూతిలో నెర్వా రాసుకున్న కవితలు కూడా వేగుంట 'బ్రతికిన క్షణాలు' లాగే ఒక విప్పి చెప్పుకునే అనుభూతిని మనలో కల్గిస్తాయి. ఆ పిచ్చి కవిని పాఠకులు ఎలా అర్థం చేసుకోలేక పోయారో అలాగే వేగుంటని కూడా చాలా మంది అర్థం చేసుకోలేక పోయారు.

ఆంధ్రపత్రిక డైలీ 'సాహితీ'లో వేగుంట రాసిన 'నేనెందుకు రాస్తాను?' అన్న వ్యాసాన్ని ఈ 'బ్రతికిన క్షణాల'తో కలిపి చదివితే తప్ప వేగుంట మనకి అర్థం కాదు. ఆయనతో జరిపిన ఇంటర్వ్యూలు కూడా ఈ విషయంలో కొంత సహకరిస్తాయి. ఆయన తన మిత్రులకు రాసిన ఉత్తరాలు కూడా కొన్నెనా సేకరించి ప్రచురిస్తే వేగుంట కవిత్వపు ఆవరణ మరింతగా పాఠకులకు అర్థమయ్యే అవకాశం ఉంటుంది.

వినిర్మాణ (De-construction) పద్ధతిలో భాష మీద ప్రయోగాలు చేస్తూ అయోమయంగా గత పదేళ్ళుగా వేగుంట రాస్తున్న కవితలలోని అరాచకత్వం రుచి చూస్తేనే తప్ప అనుభవంలోకి రాదు. ఆ కవితలన్నీ ఇంకా సంకలితం కావాల్సి ఉంది.

ప్రస్తుతానికి వేగుంట 'బ్రతికిన క్షణాల' తోనే మనం తృప్తి పడక తప్పదు.

(22 అక్టోబర్ 1990, ఆంధ్రప్రభడైలీ)

17. శివారెడ్డి భారమితి

‘రక్తం సూర్యుడు’ కవితా సంకలనంతో సాహితీ ప్రపంచంలో కడుగుపెట్టిన కె.శివారెడ్డి 1970 ప్రాంతం నుంచీ పట్టుదలతో కవిత్వాన్ని పదునెక్కిస్తున్నాడు. ఆ తర్వాత ‘చర్య’, ‘ఆసుషత్రి గీతం’ ‘నేత్రధనుస్సు’లు వెలువడ్డాయి. ప్రస్తుతం సమీక్షించబోతున్న ‘భారమితి’ శివారెడ్డి అయిదవ కవితా సంపుటి అవుతుంది. 1979 నుంచి 1983 వరకు ఆయన వ్రాసిన కవితలు 40 ఇందులో పొందుపరచబడ్డాయి. ప్రస్తుత సమీక్ష ‘భారమితి’ వరకే పరిమితం చేసుకొని శివారెడ్డి కవిత్వ రహస్యాల్ని రేఖామాత్రంగా పరిశీలిద్దాం.

కొందరికి కవిత్వం కాలక్షేపం బటానీ అయితే కొందరికి స్వప్న లోకయానం - కానీ కొందరికి కవిత్వం ఊపిరి, జీవన పోరాటం. ప్రతిక్షణం ప్రతి స్పందననీ రికార్డు చేసే సీస్మోగ్రాఫ్. శివారెడ్డికి కవిత్వం ప్రపంచమంతా కనిపిస్తుంది. అందుకే నేటి కవిత్వంలో స్తబ్ధత ఏర్పడిందనీ కవిత్వానికి కాలం చెల్లిపోయిందనీ వినుషస్తున్న కొందరి వాదాన్ని తీవ్రంగా ఖండిస్తూ ప్రారంభమౌతుంది ‘భారమితి’ కవిత.

‘అంతటా స్తబ్ధత ఆవరించిందంటున్నారు

అందరూ చేతులెత్తే సారంటున్నారు...

రక్తమాగిపోయిన వాడు స్పందనని కొలవలేడు

కళ్ళలో సూర్యుడు కదలాడని వాడు ప్రపంచాన్ని స్పృశించలేడు’ అంటూ

‘నాకంతటా కవిత్వం కదలాడుతుందేమిటి?

నాలో ప్రతీదీ కవిత్వంగా పరివర్తన చెందుతుందేమిటి?

అని ఆశ్చర్యాన్ని ప్రకటిస్తున్నాడు శివారెడ్డి. నిజమే, తాము కవిత్వాలు వ్రాయడం మానుకుంటే కవిత్వంలో స్తబ్ధత వుందంటూ - గందరగోళంగా లక్ష్యరహితంగా మరో ఉద్యమం కోసం కలలు గంటున్న వారికి దూసుకువస్తున్న కొత్త కవిత్వం కనిపించదు. నిద్రపోతున్న మనిషికి చుట్టూతా అంటుకుంటున్న మంటలు అనుభవంలోకి రావు. శివారెడ్డికి తన చూపుతో ముట్టుకున్నదీ తన చేత్తో ముట్టుకున్నదీ తన దేహంతో ముట్టుకున్నదీ కవిత్వమే-

‘కంటి మారు నుంచి రాలే కన్నీటి చినుకూ
 శీతాకాలం రాత్రంతా ఊరికి కాపలా కాస్తున్న
 యానాది వాడి జుట్టు చివరనుంచో బుగ్గ మీంచో
 జారేమంచు తుంపరా కవిత్వమే -’

శివారెడ్డికి కవిత్వ ప్రయోజనం తెలుసు. కవిత్వం ఎప్పుడు సమాజాన్ని ప్రభావితం చేస్తుందో తెలుసు. జీవితంలో సామాన్యుడు అనుభవిస్తున్న సంగోభం తెలుసు. ఈ వ్యవస్థలో మిత్రులెవరో, శత్రువులెవరో తెలుసు. పోరాటం చేస్తే తప్ప కార్మికుడికి నాల్గు మెతుకులు కూడా దొరకవనీ తెలుసు. ప్రాణాలర్పిస్తే తప్ప న్యాయం దొరకదనీ తెలుసు. నిజాన్ని నిర్భయంగా నిజాయితీగా ఆవిష్కరించవలసిన అవసరమూ తెలుసు.

కానీ శివారెడ్డి అచ్చమైన కవి. ఏ భావాన్నీ వాచ్యంగా చెప్పడు. విశ్వ సాహిత్యాన్ని దర్శించిన వాడు కాబట్టి కొత్త కొత్త ప్రయోగాలు చేస్తాడు. ఏ విషయాన్నైనా కవితామయం చేస్తాడు. పాఠకుడిని ఒక తుఫానులా చుట్టు ముడతాడు. ఒక అయాన్వితమైన శైలీ విన్యాసంతో అనుభూతి సముద్రంలోకి నెడతాడు. నిజమైన కవి శబ్దాన్ని వెతికి పట్టుకోవాలని ప్రయత్నిస్తూ వుంటాడు. కొత్తకొత్త ఊహల్నీ, కొత్త భాషనీ అన్వేషిస్తూ వుంటాడు. ఈ ప్రయత్నంలో తానే భూమిని బద్దలు చేస్తూ సాగిపోయే నాగలి కర్రు చేసే మోహన రూప శబ్దమై పోయినప్పుడు నిశ్శబ్దాన్ని ససేమిరా భరించలేడు. అందుకే శివారెడ్డి ‘అసహనం’ అన్న ఖండికలో -

‘ఈ నిశ్శబ్దాన్ని భరించలేను;

ఒక మాట పగిలి రెండో మాట జన్మించే లోపల

మిగిలే నిశ్శబ్దాన్ని కూడా భరించలేను’ అంటాడు

‘ఒక దీపపు కాంతికి మరో దీపపు కాంతికి మధ్య దృశ్యా దృశ్యంగా కొట్టుకుంటున్న నిశ్శబ్దాన్ని చూశేను’ అంటాడు.

నిజమే, జడపదార్థంగా ఎవరూ వుండలేరు. నిశ్శబ్దాన్ని ఎవరూ భరించలేరు. సంచలనమే చైతన్యాన్ని సూచిస్తుంది. జీవితంలో రాజీతేని పోరాటమే న్యాయాన్ని అందరికీ పంచుతుంది. ప్రతి చిన్న కదలికకీ కదిలిపోయే సున్నితమైన మనస్సు కవికి వుంటుంది. ఏ సున్నితమైన వస్తువో సంఘటనో కవి మనస్సును సుతారంగా తాకినప్పుడు కవి ఆవేశంగా అనుభూతి జల్లులో ఎర్రని నృత్యం చేస్తాడు. అచ్చమైన ప్రతి కవికీ ఇది అనుభవంలోకి వచ్చేదే.

చిక్కనై తుఫానులా వెలువడే కవిత పుట్టేది ఇలాంటి వాతావరణంలోనే.

‘రైలు’ అన్న ఖండికతో కవిగారి రైలు ప్రయాణం ఎంతో ప్రతిభావంతంగా చిత్రీకరించబడింది. మంచి కెమెరామెన్ తప్ప ఇలాంటి దృశ్యాల్ని శక్తివంతంగా చూపించగలగడం కష్టమే. రైల్లో తను ప్రయాణిస్తున్నప్పుడు -

‘కాళ్ళకి ఇనుప సంకెళ్ళతో పరుగెత్తుతున్న భూమి

రైలు వంతెనని సములుతున్న భయంకర శబ్దమూ’

కనిపించాయట వినిపించాయట. ‘హార్మోనియం మెల్లమీద అడుగులేసుకుంటూ పోతోందట రైలు. ఎంతో చక్కటి దృశ్యం మన ముందు కదలిపోతుంది. దృశ్య చిత్రణలో మంచి అనుభూతి వుంది. అనుభవాన్ని భాషలోకి అనువదించగల శక్తి ప్రదర్శితమైంది.

‘నిరర్థకం’ అన్న కవితలో ‘నిలబడి నిలబడి - నిరీక్షించి నిరీక్షించి’

విసిగిపోయి - ‘కాళ్ళు రెండూ చెల్లయినా బాగుండేది - చిగిర్చేవి

హీనాలిహీనం -

కాళ్ళు రెండూ ఏవీకాని రెండు కాళ్ళే అయినాయి

సమాధిలోని రాళ్ళ కన్నా హీనంగా

చచ్చిపోయిన రెండుకాళ్ళ మీద నుంచున్నా’ - అంటాడు.

శ్రమ శక్తి వృధా అయిపోతూ - చేద్దామన్నా పనిలేక - పని చేసినా ఫలితం అనుభవించలేని కష్టజీవుల నిరంతర వేదననీ - నిరీక్షణలో విసిగిపోయిన వారి ఆర్తినీ కవి శివారెడ్డి ఈ కవితలో ధ్వనిస్తున్నాడు.

‘శరీరం’ అన్న కవితా ఖండిక ఈ సంపుటిలో మరో మంచి కవిత. పడుకొని కళ్ళు మూసుకున్నాడట కవి - రకరకాల శబ్దాలు వినిపిస్తున్నాయి. మాటలు వినిపిస్తున్నాయి. మాటల పక్షులు వచ్చి తన మీద వాలుతున్నాయి. తనలో గూడు కట్టుకుంటున్నాయి. ఇక ఊపిరి పీలుస్తూ నిద్రపోతున్న తన కోబరం - శబ్దాల మధ్య పడవలా తేలుతోంది - రాత్రిపూట ఓడలా వెలుగుతోంది - అంటాడు.

‘శరీరం యుద్ధనౌక - రాత్రిలో మునిగిన అడవి -

అడవిలో అంతర్లీనమైన నది’ అంటాడు.

ఈ కవితలో శివారెడ్డి - శరీరాన్ని మాటల్ని సంధించే విల్లుతో పోలుస్తాడు. కవితని ముగిస్తూ - 'నా శరీరాన్ని చేత్తో తాకు, జలభరిత మౌతావు, అణుభరిత మౌతావు - పోరాటాలు మొలుస్తున్న భూమి వౌతావు' అంటాడు.

ఈ కవిత చదివిన పాఠకుడికి శరీరం ఒక్కసారిగా కంపిస్తుంది. కల్నాల సమస్య కారణంగా, అత్తమామల ఆరడి భరించలేకో, భర్త నిర్లక్ష్యాన్ని సహించలేకో - లాంక్ బండ్ మీంచి దూకి దుర్మరణం పాలైన ధనలక్ష్మినుద్దేశించి వ్రాసిన 'నీటి అలల మీద తేలే' అన్నఖండిక మనసుని కలచి వేస్తుంది -

'నీటి అలల మీద తేలే చంద్ర బింబమూ ఆలోచించదు
సామాజిక కారణాలు వెతుక్కోని పిచ్చిబాధలో
నదిలో దూకేస్తోంది తప్ప' - అంటాడు.

ఇక్కడ చంద్రబింబం - నదిలో దూకి ఆత్మహత్య చేసుకున్న స్త్రీకి సంకేతం. ఏది ఎందుకు జరుగుతుందో సామాజికంగా సాధికారంగా ఎలా విషమ పరిస్థితుల్ని ఎదుర్కోవాలో తెలీని అమాయత్వంలో తొందరపాటు చర్యే ఆత్మహత్యకు పాల్పడటం - అది సమస్యకు పరిష్కారం కాదు గదా !

'తన్ను వెంటాడిన చేతివేళ్ళ గుహ మూతపడదు-
ఇంకో నెలవంక ముక్కుకి తన మురికి చొక్కా
వేలాడేస్తుంది తప్ప' - అంటాడు.

ఏముంది - భార్య చనిపోయిందని ఆ పశువు విలవిల్లాడి పోతుందా ఏమిటి? తన మురికి చొక్కా మరోనెలవంక ముక్కుకి వేళ్ళాడేస్తుంది. మళ్ళీ మరో అమాయకురాలి మెళ్ళో గుది బండలా తయారౌతుంది. 'నల్లపిల్ల' భావుకత పుట్టిపడే మరో కవిత. కనిపించిన ఒక నల్లపిల్ల ఒక్కసారి కవి గుండెల్లో నయన ఖడ్గాలు దూసింది. ఆ అనుభవాన్ని వివరిస్తూ - శివారెడ్డి -

'కనపడని సూర్య కిరణాలు
దృశ్యాదృశ్యంగా మంచు మీద ఇతిహాసాలు వ్రాస్తున్నప్పుడు
దూరాన మనుషులు తెల్లని నీడలై మాత్రమే మిగుల్తున్నప్పుడు
ఒక నల్లపిల్ల
నయన ఖడ్గాలు నా ముందు తళుక్కుమన్నాయి' అంటాడు.

నల్లని నల్లపిల్ల నలనల్లని జుట్టు తన ముందు దాటలేని మహానదిలా వుందట -
నల్లపిల్ల వేలిముల్లు మళ్ళీ మళ్ళీ గుచ్చుతోందట.

మరీ పిరికి వాళ్ళు - జీవితంలో ఏదీ సాధించలేరన్నది అందరూ ఎరిగిన సంగతే.
అలాంటి వాళ్ళు కవుల్లోనూ వున్నారు . సమాజంలో బీభత్సాన్ని వాళ్ళు భరించలేరు -
చూసి భయపడతారు - అలజడి ఎక్కిడైనా జరుగుతూంటే ఆ ఛాయలకేపోరు - మనకెందుకులే
అనుకుంటారు. ఇలాంటి పిరికి మనుషులు తమని చూసి తామే జడుసుకునే స్థితికి దిగజారినా
ఆశ్చర్యం లేదు-

అలాంటి పిరికి వాళ్లనుద్దేశించి వ్రాసిన కవితే - 'భయపడినవాడు'. ఈ కవితలో
శివారెడ్డి

'వాడు ఒక్కొక్క పొరనే వోలుచుకుని
చివరికి ఏ పొర కింద దాక్కొనాలో తెలియక
పాత చెప్పు కింద చీకట్లో రక్షణ పొందాడు -
వాడికి ఆకురాలటం భయం
ఆకు రాలిన చోట మొలిచే అగ్ని కణమన్నా భయమే' అంటాడు.
ఇంకా ముందుకు పోయి
'వాడికి చేతులు చాచటం భయం
చాచిన చేతులు పై కెత్తటం భయం
కాళ్ళమీద నిలారుగా నిలబడటం భయం
పాయలు పాయలుగా పారుతున్న పెళ్ళామంటే భయం
పాయ అంచున ఊగుతున్న
రెండు తుంగ పీచులన్నా భయమే' అంటాడు.

అయితే ఈ కవితలో ఒక వ్యక్తీకరణ పద్ధతికి శ్రీకారం చుట్టాడు శివారెడ్డి. మరీ
అతిశయోక్తులు జోడించి పిరికి వాణ్ణి మరీ పిరికివాడుగా చిత్రించడంతో కవిత హాస్యాస్పదం
అయిపోయింది. అసలీ కవిత భయపడిన వాడుగా 'అజంతా' ని వెక్కిరిస్తూ వ్రాయబడిన
కవిత కావడం మరో విశేషం.

ఈ సంకలనంలో ఇలా వివరించవలసిన కవితలు ఎన్నో వున్నాయి. ‘భూమీద్ పాదం మోపుతావు’, ‘జ్ఞానం’, ‘దారి’ లాంటి కవితలు సామాన్యుడికి అర్థం కాకపోయే అవకాశం వుంది. ఇవన్నీ కొంచెం క్లిష్టమైన కవితలు కూడా. అయితే కవి ఎక్కడో అక్కడ ‘కల్లా’ ఇచ్చి వుంటే ఈ క్లిష్టత కొంతలో కొంత సడలించబడి వుండేది. ప్రసాద గుణం కవిత్యానికి అత్యంత ప్రధానమైన గుణం. కవిత్యాన్ని దట్టించాలనే తపనలో క్లిష్టమైన కవితల్ని సృష్టించడం ఆశించదగ్గ పరిణామం కాదు.

అలాగే ముఖ్యంగా ‘రాత్రి’, ‘అడవులు భయపెడతాయి’, ‘భారమితి’ ‘అనహనం’ లాంటి కవితల్లో అతి వ్యాప్తి దోషం మనకి స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. తీవ్రమైన ఆర్థితో తపనతో శివా రెడ్డి సృష్టిస్తున్న కవితలకి ఈ అతి వ్యాప్తి లక్ష్యాన్ని కూడా దెబ్బతీసే స్థితికి చేరుకోవడం మనం గమనిస్తాం. అస్పష్టత పాఠకుణ్ణి హింసిస్తుంది. తాను గ్రహించిన పచ్చి నిజాల్ని ప్రజల కందిస్తున్నప్పుడు కవికి స్పష్టత చాలా అవసరం. కొన్ని కవితలకు పూర్వరంగం ఇచ్చి వుంటే బావుండేది. ఇవ్వకపోవడం వల్ల కొన్ని కవితలకి అపకారమే జరిగింది. ముఖ్యంగా ‘పాట’ కవిత ఎంతో గొప్ప కవిత. ఇది ఒక హిందీ సినిమా (ఉమ్రావ్ జాన్) ప్రేరణతో వ్రాసిన కవిత. అలాగే ‘అడవులు భయపెడతాయి’ కవిత ‘అకిరోవా కురుసోవా’ అనే దర్శకుని చిత్రం చూసిన అనుభవంతో వ్రాసిన కవిత. ఈ విషయాలు కవితల క్రింద చూచాయగానైనా సూచించినా కవితలనర్థం చేసుకోవడంలో పాఠకుడికి ఉపయోగపడే అవకాశం వుంది. ‘గాయం’, ‘శరీరం’ లాంటి గొప్ప కవితలతో పాటు ‘హైద్రాబాద్’ కవిత ఈ సంకలనానికి వన్నె తెస్తోంది. మొత్తంగా చూసినప్పుడు ‘భారమితి’ కావ్యం గత నాలుగేండ్లుగా సాగుతున్న మానవ జీవన పోరాటాల్ని ఎంతో శక్తివంతంగా ఆవిష్కరించింది. ఈ మధ్య వెలువడ్డ సంకలనాలలో - మరీ ముఖ్యంగా శివారెడ్డి సంపుటాలలో ‘భారమితి’ నిస్సందేహంగా ఉత్తమమైన కావ్యం. ముందు ముందు శివారెడ్డి కలం నుంచి మరింత ఉత్తమ కావ్యాల్ని మనం తప్పక ఆశించవచ్చు.

(ఆకాశవాణి సాజన్యంతో, 1984)

18. అయినా ఒక భరద్వాజ ఏకాంతం

"We have to see life together with some one, to share every fragment of life with some one. My solitude is unreal, my solitude is killing me" అంటూండేవాడట అకస్మాత్తుగా మరణించిన తన మొదటి భార్య నూష్ (Nusch)ని కోల్పోయిన బాధతో పాల్ ఎలార్ తన కవి మిత్రుడు పబ్లెనెరూడాతో. తను అమితంగా ప్రేమించిన జీవిత భాగస్వామి ఆకస్మాత్తుగా దూరం కావడంతో జీవితంలో ఒక భయంకరమైన ఒంటరితనం ఆవహించడం అతి సహజమైన పరిణామం. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో అంతరాంతరాల్లో వర్ణించనలవికాని ఒక శూన్యాన్ని అనుభవిస్తాడు మనిషి. భరద్వాజ వెలువరించిన 'నాలోని నీవు', 'అంతరంగిణి', 'ఐతరేయం'లు 1986 నుంచీ వరుసగా ప్రచురిస్తున్న తన డైరీల్లోని పేజీలే అయినా ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క ప్రేమకావ్యంగా మనం గుర్తించవచ్చు.

1990వ సంవత్సరంలో వెలువడిన ఈ 'అయినా ఒక ఏకాంతం' - ఆసాంతం ఏకబిగిని చదివించగల ఆపాత మధురమైన ప్రేమకావ్యం, పాల్ ఎలార్ తన ఏకాంతంలో రాసిన "Last Love Poems" ని గుర్తుకు తెస్తుంది. "I am still alive " అనే కవితలో పాల్ ఎలార్ "However, she was a beauty of sand and moss and twilight; But she was a beauty of flesh of tongue and pupils; A beauty bud and discard of the seasons" అంటాడు. భరద్వాజ ప్రస్తుతం అనుభవిస్తున్న ఏకాంతం కావాలని తెచ్చుకొన్నది కాదు కాబట్టే అంత దుఃఖం, అంత వేదాంతం - అంత నిర్లక్ష్యత, అంత నిర్వికారం, అంత చిద్విలాసం. " The poem of hope" అనే మరో కవితలో "Only my poem is my property; Tears, sweat and the hardest effort. I am no more than an object of pity, if not of shame in the eyes of strong world" అంటూ పాల్ ఎలార్ ఎంతో ఆర్థ్రంగా తన హృదయాన్ని ఆవిష్కరిస్తాడు. ఈ వచన కావ్యంలో భరద్వాజ ప్రయత్నమూ అదే.

కథలూ, నవలలూ రాసిన నాటి భరద్వాజకీ తన జీవితాన్నే సుహాకావ్యంగా మలుచుకుంటున్న నేటి భరద్వాజకీ చాల వ్యత్యాసముంది. తన అనురాగవల్లి కాంతమ్మగారి సాహచర్యం కోల్పోయిన పిడుగుపాటులో ఎక్కడో అంతరాంతర ద్వారాలు తెరుచుకున్నాయి.

ఒక విహ్వల వియోగం అనుభూతిలోకి వచ్చింది. అనంతమైన ప్రేమ అక్షర బద్ధమైంది. ఆంతరంగిక మథనం వెల్లువగా సాగింది. ఆ మథనంలో కొంత హాలాహలమూ వొలికినా మరింత అన్యుతమే చేజిక్కింది. తన మనస్సులో సుళ్ళు తిరుగుతున్న ఆలోచనల్ని, ప్రేమనీ, దుఃఖాల్ని, ఆక్రోశాల్ని, ప్రతిదినం తనలో విరిసే ఆనందాల్ని అద్భుత దృశ్యాల్ని మనందరితో పంచుకోవాలనే తపనగానే ఈ కావ్యాల ప్రచురణలోని అంతర్యాన్ని మనం అర్థం చేసుకోవాల్సి ఉంటుంది. బాధ ఎంత పవిత్రమైందో ఎంత తీవ్రమైందో ఎంత శక్తివంతమైందో భరద్వాజ వచన కావ్యం 'అయినా ఒక ఎకాంతం' మనకి అనుభవంలోకి తెస్తుంది.

త్రిపుర్నేని సుబ్బారావుగారి సంపాదకత్వంలో వెలువడుతున్న భరద్వాజ డైరీలన్నీ వచనంలోనే ఉన్నా - పుష్కలంగా కవిత్వం ఉంది వీటి నిండా. జీవితాన్ని ఎలా దర్శించాలో ప్రతి సంఘటనకీ ప్రతి దృశ్యానికీ ఎలా ప్రతిస్పందించాలో, నిరాశా నిస్పృహాల్ని పారద్రోలుకుంటూ అనంతమైన దుఃఖంలో కూడా జీవితాన్ని ఎలా ఆనందమయం చేసుకోవాలో - చీకటిలో కూడా మన ప్రపంచాన్ని ఎలా కాంతివంతం చేసుకోవాలో భరద్వాజ కావ్యం మనకి వివరిస్తుంది.

'మహాకావ్యంలోని ఏ పంక్తిని స్పృశించినా, ఒక గుప్త స్మృతి ఆవిష్కృతమైనట్లే, నీ గురించిన ఏ చిన్న జ్ఞాపకమైనా, నన్నొక సముజ్వలమైన దీప్తిలో ముంచిపోతుంది - అందరూ కళ్ళతో చూస్తారు. నేనా - నా మొత్తం శరీరంతో నిన్ను చూస్తాను' అంటారు భరద్వాజ ఈ కావ్యం. భరద్వాజ హృదయం ఎంత సున్నితమైందో ఎంత లోతైనదో ప్రతి దృశ్యాన్ని మనకళ్ళ ముందుంచటంలో ఆయన ప్రతిభ ఎంతటిదో ఈ కావ్యాన్ని అసాంతం చదివిన వారికే అర్థమౌతుంది.

'నా సమాధిని పాలరాళ్ళతో ఎవరూ కట్టరని నాకు తెలుసు. నీసమాధి ప్రక్కనే, నా సమాధి కడితే నాకంతే చాలు. నీ జ్ఞాపకాల మధ్యనే నేనుంటేచాలు. కారు మొయిళ్ళు ఆకాశం నిండా అల్లుకుపోయాయి. చుక్కల దీపాలు కూడా ఆరిపోయాయి. నీవు నా గొంతు గుర్తించగలవని, నీకు నచ్చిన గీతాన్ని ఆలపిస్తున్నాను. గాలి విసురుకు, నా పాట ముక్కలు చెక్కలయిపోతోంది. నీ కోసమని వెలిగించిన పన్నీటి దీపం ఆరిపోకుండా గుండెమూలన దాచాను. హృదయ కవాలను, వారగా తెరిచి ఉంచాను నీ వస్తావని...'

అంటూ సాగే ఈ వచన కావ్యం ఒక్కొక్కసారి రవీంద్రుని గీతాంజలిని, మరొక్కసారి ఖలీల్ జీబ్రాన్ జీవనగీతనీ గుర్తుకు తెస్తుంది.

ఈ కావ్యంలో ప్రకృతి, సమాజం, సామాజిక సమస్యలు, రాజకీయ సమస్యలు అన్నీ కవిత్వీకరించబడి దర్శనమిస్తాయి. ఎన్నో వాక్యాలు మన గుండెల్లో ప్రతిధ్వనిస్తాయి. ‘ఓ విషాద గీతం దిగులుగా ఎదనిండా వ్యాపించినట్టు, నీ స్మృతి కూడా నా నిండా పరుచుకుపోయింది చిన్నీ!’ అంటున్న భరద్వాజ, ‘మొన తేలిన కత్తుల కొమ్మలకు దివ్య పుష్పం వంటిది ప్రేమ’ అని నిర్వచిస్తున్నారు. ప్రేమించిన వాళ్ళందరూ ఎంతటి త్యాగానికైనా ఎంతటి దుఃఖాన్ని భరించటానికైనా సంసిద్ధంగా ఉండాలని ధ్వనిస్తున్నారు భరద్వాజ ఈ వాక్యాల్లో.

తన కాంతమ్మగారిలో అనంతమైన ప్రేమనీ, సర్వప్రపంచాన్నీ సర్వవ్యాపితమైన ఈశ్వరుణ్ణి దర్శిస్తూ ఒక విషాదానంద లోకాల్ని మన ముందు ఆవిష్కరిస్తున్న భరద్వాజ నిజంగా ధన్యులు.

(8 అక్టోబర్ 1990, ఆంధ్రప్రభడైలీ)

19. వచన కవిత కాదు... కవితా వచనం!

భరద్వాజ మళ్ళీ మరో కావ్యాన్ని వెలువరించారు - మళ్ళీ కాంతమ్మగారి మీదే. ఇది కావ్యమా కాదా? కావ్యమైతే ఇలా పేరాలు పేరాలుగా ఉండేమిటి - లాంటి ప్రశ్నలు మనకి కలగటం అనహజం ఎంత మాత్రం కాదు. ఎందుకంటే తరతరాలుగా వాక్యాల్ని ఫిరిచి వెనకటి పద్య రూపంలో దర్శనమిచ్చే వచన కవిత్వాన్ని మాత్రమే ఈనాటి కవిత్వంగా గుర్తించడటం జరుగుతోంది. పద్యమా, వచనమా అన్న భేదం పేజీ మీద ఎలా ప్రచురింపబడిందీ అన్నదాన్ని బట్టే నిర్ణయిస్తున్నా మన్నమాట.

అయితే అచ్చమైన కవికి తెలుసు ఇవన్నీ, సరైన గుర్తులు కావని. పద్యరూపంలో వున్న వచనాన్నీ, వచన రూపంలో ఉన్న కవిత్వ అంతస్పత్వాన్నీ గుర్తించగలగడం కవిత్వ అంతస్పత్వాన్ని పట్టుకున్న వాళ్ళకి తేలిగానే సాధ్యపడుతుంది. ఈ మార్గంలో ఆలోచిస్తే తప్ప, భరద్వాజ 'అయినా ఒక ఏకాంతం' కానీ, 'ఒకంత వేకువకోసం' కానీ అసలు సినలు కవిత్వంగా మనం గుర్తించలేం. ఈ పుస్తకాల్లోంచి కొన్ని భాగాల్ని కవిత్వంలా విరిచి రాస్తే తప్ప ఈ రహస్యం బోధపడదు. కవిత్వ వచనమనీ, వచన కవిత్వమనీ, ఇలాంటి-పేర్లన్నీ ప్రస్తుతం అప్రస్తుతమని బోదలేర్, రెంబో, సెయింట్ జాన్ పెర్స్ లాంటి ఫ్రెంచి కవులు ఏనాడో నిరూపించారు. అందుకని భరద్వాజ కథలు, నవలలు కదా రాసినది, ఇదంతా కవిత్వ మంటారేమిటి? అసలు భరద్వాజ కవా? చిత్రంగా ఉందే - అనే వారికి సమాధానం ఈ పుస్తకాల్ని సహృదయంతో చదువడం లోనే దొరుకుతుంది. పొందిన అనుభూతితోనే నమ్మకం కుదురుతుంది.

భరద్వాజ ఈ డైరీ కవితల్లో ఎన్నో విషయాల్ని స్పృశించారు. తన ఛుట్టా సంఘటనలకు ప్రతిఘటించినానే కాంతమ్మగారితో ఏటన్నింటినీ పంచుకొంటున్నట్లు కనిపిస్తుంది. 'భగవంతుని మీద ప్రమాణం చేసి చెప్పు చిన్నా! నీవు నా సర్వస్వాన్ని దోచుకొన్నావా లేదా? నీవు నన్ను నిలుపునా ఆక్రమణ చేశావా లేదా? మానమూర్తివైనంత మాత్రాన నిర్దోషిని కాబోవు' అంటూ అమాయకంగా ప్రశ్నిస్తారు కాంతమ్మగారిని. ఈ పలకరింపుల్లో ఎంత మార్గవత వుందో తెలియాలంటే ఓపిగ్గా అన్ని పేజీలూ తిరగేయాల్సి ఉంటుంది. ఏ కథో, నవలో ఇచ్చే అనుభవం కంటే మరింత గాఢమైన అనుభూతిని ఇవ్వగలదీ

‘ఒకింత వేకువకోసం’.

కొన్ని ఉదాహరణలు చూడండి.

‘కాలవాహిని క్షణికాణువులుగా చీలిపోతున్నప్పుడు
ప్రత్యక్ష పవనాలు ప్రాగ్విశకు మేలుకొలుపులు పాడుతున్నప్పుడు
సాంద్రారణ్యాల మీద హిమరశ్మి వర్షంలా కురుస్తున్నప్పుడు
పరిమళాల్లో జ్వలిత స్వప్నం తేలిపోతున్నప్పుడు
ఎవరో నన్ను పిలుస్తున్నట్లునిస్తుంది.’

మనుషుల్నీ, పక్షుల్నీ, చిన్న చిన్న క్రిమికీటకాల్నీ అన్నింటినీ అన్ని కోణాల్నించీ
సున్నితంగా పరిశీలించటం కనిపిస్తుంది ఈ కావ్యంలో. భరద్వాజ మరోచోట
(11-5-90) ఏమంటారో చూడండి :

మనుషులకు మల్లేనే మబ్బులు కూడా మామూలుగా ఘెత్తగా ఉంటాయి.
అమాయకంగా ఉంటాయి. అందంగా ఉంటాయి. వినయంగా వినిర్మలంగా ఉంటాయి.
ఎప్పుడూ కదులుతూనే ఉంటాయి. అప్పుడప్పుడు నిద్రపోతూ ఉంటాయి.

అంటూ చివరగా ‘మబ్బులు తిరగబడడం కాదు కావలసింది,
అలాగా, మనుషులు తిరగబడడం కావాలి నాకు....’ అని ముగిస్తారు.

భరద్వాజ హృదయం అందమైన హృదయం. అందుకే అన్నింటిలోనూ అందాన్నే
చూస్తుంది. ఆ అందాన్ని మనందరికీ చూపించడంలో ఆయన హృదయం పక్ష తపన అంతా
ఈ ‘ఒకింత వేకువకోసం...’ లో మనకి దృశ్య మాన మవుతుంది.

ఈ కావ్యంలోని వాక్యార్థం - తన పెదవుల్ని మాత్రం ఏ పరిస్థితుల్లోనూ
ముట్టవద్దనీ, వాటిని కాంతమ్మగారి నామజపం నిరంతరంగా శాశ్వతంగా సాగిపోవడం కోసం
దయచేసి వదిలేయ్యమనీ పృథ్వీమాతనీ, పసుంధరనీ కోరడం చూసినప్పుడు భరద్వాజ
నరనరంలోనూ కాంతమ్మగారి స్మృతి ఎంతలా నిండిపోయిందో అద్భుత మనకల్లు మొరుస్తాయి.
ఇంతటి నిర్మల హృదయం ఆవిష్కరిస్తున్న దృశ్య ప్రపంచాన్నీ, భావనా ప్రపంచాన్నీ, మనం
కూడా దర్శించగల అవకాశం కలిగి నందుకు ఎంతగానో భరద్వాజకు కృతజ్ఞులమవుతాం.

(29 జూన్ 1992, ఆంధ్రప్రభడైలీ)

20. సరికొత్త ప్రయోగం 'కిల్లారి' కావ్యం

భీభత్సాలన్నీ వొకటి కావు. హీరోషిమా, నాగసాకిలతో ఆటంబాంబులు వదిలి వెళ్ళిన మానవ మారణ హోమం తాలూకు రక్తం మరకలు వొక రకమైన భీభత్సాన్ని మనిషి నుదుటి మీద చరిత్ర లిఖించిపోతే - ప్రతి నిత్యం సంభవించే తుఫాన్లు, భూకంపాలూ మరో రకమైన భీభత్సాన్ని మన కళ్ళ ముందుకు తెస్తాయి. మృత్యువును జయించాలని బయల్దేరిన సైన్స్ చివరికి మృత్యువు తోనే వొక రహస్య ఒప్పందానికి వచ్చినట్లు అనిపిస్తోంది. అత్యాధునిక మానవుని అంతఃచైతన్యంలోనే రెండు ప్రపంచ యుద్ధాలు వదిలి వెళ్ళిన భీభత్స దృశ్యాలతో పాటు ప్రాకృతికమైన తుఫాన్ల భూకంపాల భీభత్సం కూడా నిక్షిప్తమై ఉంది. అందుకే మృత్యువు గురించిన విజ్ఞాన స్పృహలో అత్యాధునిక కవిదే అగ్రస్థానం. మహా నగరాల్లో మృత్యువు నీడల్లో నిత్యం చిక్కచిక్క-మంటూ జీవిస్తున్న మనిషికి తెలుసు మృత్యువుతో సహజీవనం తప్పదని. మృత్యువు భుజాలపైనే అధైర్యంగానే ఊణఊణ భీభత్సాన్ని ఎదుర్కొంటున్న అత్యాధునిక మానవుని గర్భ శోకం వర్ధించనలవికానిది. అది ప్రేరేపించే విప్లవ మనస్తత్వం వొక్క సున్నితమైన కవికే అందుతుంది. మానవుడి ఈ గర్భ శోకాన్ని వొక్క అత్యాధునిక కవి మాత్రమే వినగలడు. అక్షరాల్లో నిక్షిప్తం చేయగలడు. అందుకే నిజమైన ప్రీడెమెన్షనల్ చరిత్రకారుడిగా కవిదే అగ్రస్థానం. (ఎందుకంటే 'ఉత్త చరిత్ర' లో వాయిస్ రికార్డింగ్ ఉండదు గనక!)

సి.వి.కృష్ణారావుగారి 'కిల్లారి' కావ్యం 1993 లో మహారాష్ట్రలో సంభవించిన భూకంపం వదిలి వెళ్ళిన మృత్యు భీభత్సం తాలూకు మనిషి గర్భశోకాన్ని నిస్సహాయతనీ, నిష్క్రియతనీ, నిర్లక్ష్యాన్ని ప్రశ్నిస్తూ అతని అస్తిత్వ సంక్షోభాన్ని పట్టుకోవాలని తీవ్రంగా ప్రయత్నం చేసింది. తీవ్రస్వరంలో సాగిన 'కిల్లారి' కావ్యం కృష్ణారావుగారి కవితా ప్రస్థానంలో ఒక గొప్ప మలుపు. 'అవిశ్రాంతం'తో మొదలైన ఈ అత్యాధునిక ధోరణి 'కిల్లారి' కావ్యంలో గొప్ప పరిణామిని అందుకుంది. భాషలోనూ, భావనలోనూ, వ్యక్తీకరణలోనూ ఈ కావ్యం ఒక సఫలీకృతమైన సరికొత్త ప్రయోగంగా నిలిచిపోతుంది.

జాగ్రత్తగా పరిశీలించే పాఠకుడికి ఈ కావ్య నిర్మాణంలో అత్యాధునిక మహాకావ్య నిర్మాణం తాలూకు లక్షణాలు ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తాయి. కవిగా కృష్ణారావు గారికి ‘బాధ నించి గాయం పొందిన విముక్తి’ గాథ ఇది. శిథిలాల మధ్య సర్వస్వం కోల్పోయిన మనిషి ‘ఆత్మ దీపం’ ఏనాటికైనా రాజుకుంటుందా? అన్నది వారి ప్రశ్న. ‘గాలికి ఎన్నడూ గిజిగాడిగూడుకూల్లేదు, చెట్టు చెదిరి గూడు కూలిందిప్పుడు’ అంటున్నప్పుడు భూకంపం తాలూకు మౌలికమైన స్పృహ ఉంది. ‘భగవంతుడు తనను పిలిపించుకోవడానికి గవదలు నొక్కేశాడు. మూగపోయిన మంత్రం ఏ శక్తిని ఆవాహన చేస్తుంది?’ లాంటి గుండెల్ని కుదిపేసే ప్రశ్నల్ని కురిపిస్తాడు కవి ఈ కావ్యం నిండా. నేనెంత చెప్పినా కవికి, కావ్యానికి న్యాయం జరగదు. సహృదయ పాఠకుని అనుభవ స్పర్శతోనే ఈ కావ్యం పుష్పిస్తుంది.

(నవంబరు, 1996, సాహితీగవాక్షం, ఆంధ్రప్రభడైలీ)

21. నీడల్లేని చీకట్లోనున్నా నరేష్

‘రెండ్లీమిషేలు మౌనంగా’ కవితా సంకలనాన్ని సెప్టెంబరు 93 లో తిసుకొచ్చిన నున్నా నరేష్ ఆరుసేలలు తిరక్కుండానే మరో సంకలనాన్ని తేగలగడం నిజంగా మెచ్చుకోదగ్గ విజయం (achievement).

‘రెండ్లీమిషేలు మౌనంగా’ నిండా దుఃఖము, వ్యుత్పన్నా పరుచుకుని ఉండటం గమనిస్తాం. నరేష్ ‘నా కవిత్యానికి లక్ష్యం నేనే’ అంటాడు. దీనికి దాఖలాగా ‘ఓ నీడ సాక్షిగా’ -- లో నరేష్ అంటాడు - ‘అన్ని అసంఖ్యాక జీవరాసుల్నుండి మనిషిని ప్రత్యేకంగా వేరు చేసింది’ ‘బుద్ధి’ కన్నా ఉన్నతమైన అనుభూతే (feeling) అని భావిస్తాను, నుదుటిని గుర్తుకుని విరిగిపడే అనుభవాలు, అవి గుర్తులుగా వదిలే అనుభూతులు, తీరం చేరని ఉద్వేగాలు - ఇవీ అతని కవిత్యంలో ప్రత్యక్షమయ్యే వస్తువులు. ‘జీవితాన్ని అసాంతం దహించే ఈ చింతనకే ఓదార్పు కేవలం కవిత్యం మాత్రమే అనుకుంటాను’. అంటే కవిత్యాన్ని ఒక వైద్య విద్యగా భావిస్తున్నాడన్నమాట. ఈ ముందుమాటలోనే ఒక వైరుధ్య భరితమైన లేక ఆశ్చర్యాన్ని కల్గించే ఒక వాదనని లేవదీసాడు - ‘పుటలకెక్కిన అక్షరాల సమన్వయాన్ని వ్యక్తిగతమైన వ్యధ అనిగానీ, వ్యక్తిగతమైన ఆనందానుభూతి అని గానీ అనేందుకు వీలు లేదు. కాగితమే దాన్ని సమాజపరం చేస్తుంది’ - అద్భుతమైన వాదన ఇది.

ఒక మానవుని యొక్క అనుభవం మరొక మానవునికి సానుభూతితో గానీ సహానుభూతిగా గానీ అర్థమౌతుంది. కాబట్టి కాగితానికి ఎక్కిన తర్వాత అది జీవి అనుభవమనే పరిణిత దశకు చేరుతుంది అంటున్నాడు. నిజమే మరి! వ్యక్తిగతమైన అనుభవాన్నో ఆర్తినో కవిత్యంలోకి అనువదిస్తున్నప్పుడు అందరికీ సామాన్యంగా ఉపయోగపడేది భాష - (అది మాతృభాష ఏదైనా అనొచ్చు, తెలుగు కానివ్వండి, ఇంగ్లీషు కానివ్వండి). తన అనుభవాన్ని మాటల్లోకి తీసుకొస్తున్నప్పుడే కొంత అనుభవం జారిపోతుంది. అది బహుశా మాటల్లో చెప్పినప్పుడు - ముఖ కవలికలూ, ఏడుపులూ, కన్నీళ్లూ, తల పంకింపులూ, పెదములు కదిలిన తీరూ - మరింత నాటకీయంగానూ నిజాయితీగానూ ఇతరులకు అందించగల సౌకర్యం ఉంది. మరి కాగితం మీద కొచ్చేటప్పటికి కావలసినంతగా De-personalize లేక సామాజికం అయ్యే అవకాశం ఉంది.

అయితే సంపూర్ణంగా De-personalize అయితే కవి యొక్క వ్యక్తిత్వం అతని కవిత్వంలో కనపడదు. De-personalize అవాలనడం ఒక ఆదర్శం అవుతుందేమో కానీ సంపూర్ణంగా సాధించగలిగినది కాదు. మనస్సులో కూడా ఒక చిత్రమైన అధోప్రపంచం ఉంది. దాన్ని నరోష్ 'అధోమానస జగత్తు' అంటున్నాడు. బహుశా unconscious గురించి మాట్లాడుతున్నాడనుకుంటాను. బైబిల్ ప్రకారం ఈ 'అధోమానసజగత్తు' వర్జించదగ్గ ఆలోచనలతో నిండి ఉంటుందట. అందుకే ఈ జగత్తులోకి జీసస్ సహాయం లేకుండా వెళ్లవద్దని హెచ్చరిస్తారు మనల్ని.

ఎన్నో తరాలుగా మనిషి దాటి వచ్చిన అడవుల్నీ, జలపాతాల్నీ, పర్వతాల్నీ, లోయల్నీ, వివిధ అవస్థల్లో మనిషి పోగు చేసుకొన్న అనుభూతులన్నీ ఈ అధోమానసజగత్తు లో గుట్టలు గుట్టలుగా పడి ఉంటాయి. నాటిని తవ్వుకుంటూ పోతే ఎక్కడ తేలతామో తెలీదు. ఈ జీవితం వ్యర్థం - Death is better than living - Devine bliss కావాలంటే స్టిపింగ్ పిల్స్ వేసుకున్నా "To Die is to go to heaven" ని సాధించాలనుకునే ఆలోచనలు బలపడవచ్చు. అసలే దేవుడు మరణించిన లోకం ఇది. ప్రస్తుతం. ఒక స్పష్టమైన గమ్యం లేకుండా ఈ ఆంతరంగిక ప్రపంచాన్ని తవ్వుకోవాలనుకోవడం ఒక విధమైన విప్లవమే. దానికి మరింత గుండె ధైర్యం కావాలి.

నరోష్ ఆ ప్రపంచంలోకి 'రెండ్లీమిషాలు మౌనంగా' తోనే ప్రవేశించాడు, ఇక ఈ 'నీడలు లేని చీకట్లో...' లో కూడా అలాంటి ప్రపంచాన్ని ఆవిష్కరించాడు. 'రెండ్లీమిషాలు మౌనంగా...' లో నరోష్ మృత్యువుని శిఖరాయమానంగా ఆవిష్కరించాడు. ఒక్కో కవిత ఒక్కో మిత్రునికో, కవికో, philosopher కో అంకితం చేసాడు. ఇలాంటి చిత్రమైన అంకిత కార్యక్రమం మల్లార్నేలో చూస్తాం.

ప్రతి కవితా ఎవరికో ఒకరికి అంకితం చేయడం - చదివిన పుస్తకాన్నో, కవినో ఆ కవిత సందర్భంగా గుర్తు చేయడం - ఇంతకు ముందు గొప్పగా చేసినవాడు ఇలియోట్. ఆ తర్వాత మొదటగా మన తెలుగులో 'మో' చేసాడు, 'చితి - చింత' లోనూ, ఈనాటి 'రహస్తం' లోనూ. ఆ బాటలోనే ఉన్నాడు మన నరోష్. క్షమాపణలో కృతజ్ఞతలో, ఏవైతే ఏంటి - ఆ (కవితకు) లిఖించబడ్డ అనుభవానికి ప్రేరణనిచ్చిన వాళ్ళని మర్చిపోక

పోవడం, నిజాయితీతో వాటిని కవిత కింద అధోజ్ఞాపికలలో భద్రంగా వదువరికి అందివ్వడం మొచ్చుకోదగిన అంశం.

ఈ కవితా సంకలనంలోని మొట్టమొదటి 'మందార గాయం' అన్న కవిత. 'అత' ఎవరో మనకే తెలియదు కానీ ఆమెకి క్షమాపణలతో అంకితం చేయబడ్డ కవిత ఇది. ఒక భౌతికమైన అనుభవానికి ఒక ఉద్రిక్త అనుభూతికి అక్షర రూపం ఇచ్చాడు నర్సే ఈ కవితలో. ఇంతటి ఆనందాన్నిచ్చిన సందర్భంలో కూడా ఇదంతా ఒక బలహీనతన్న ధ్యాస ఉండడం బహుశా నర్సే ప్రత్యేకత కావచ్చు -

‘ఖచ్చితంగా అప్పుడు

ఊడలు సాచిన బలహీన క్షణాలలో బలంగా పెనవేస్తూ

తోలు ముద్ద ఊపిరాచ్ఛాదనల్ని చీల్చే

వేడిచూపుల నాడి కిరణం.’

ఈ శరీరం తోలుముద్ద అనే స్పృహని విడటంలేదు కవి. ఈ శారీరిక వాంఛ ఒక బలహీనత అన్న నమ్మకాన్నీ ప్రశ్నిన పెట్టటం లేదు. అందుకే ఈ కవితలో ఒక ఆనందస్థాయిని సాధించలేకపోయాడు నర్సే. దీనంతటికీ కారణం - ‘రెండ్లీమిషాలు మౌనంగా’ లోని మృత్యు స్పృహ కారణం అనుకుంటాను.

ఒక నిజమైన వేదాంతి - విరాగే అవులాడు గదా! స్త్రీ సౌందర్యానికి ఆకర్షింపబడుతూకూడా - ఈ సౌందర్యం శాశ్వతం కాదనే స్పృహని తొలగించుకోలేకపోతే ఆ సంయోగం నిరాశనే మిగిల్చే ప్రమాదం ఉంది.

అందుకే - ‘విశ్వమంతటి నిరాట్రుం దేహపు కొండ చిలువ కావలింత’ అంటాడు. ఆ కొండ చిలువ ఎవరో కాదు ఆత్మని వేరు చేస్తున్న శరీరమే. నిరాట్ దేహంలో ఉన్న సందేహమే పెద్ద ప్రశ్నార్థకం .

అసలు ఆత్మ, దేహం అంటాం కానీ - రెండూ విడివిడిగా ఎప్పుడైనా మనశ్శునపడతాయా? రెండింటినీ విడదీసి చూడగలమా ఒక్క ఊహలో తప్ప. మృత్యు సందర్భం దాకా దేహోత్పన్నే చూడ గలం మనం. మృత్యువు తాకిన క్షణంలోనే శరీరం వేరుపడి కనిపిస్తుంది. శరీరం అంటే మనకే అర్థమౌతుంది కానీ, ఈ ఆత్మ అంటే ఎలా అర్థం

చేసుకోవడం? భౌతికవాదులు ఆత్మలేదు, గీత్య లేదు పొమ్మంటారు. అందుకే మార్క్సిస్టులు నూరు శాతం భౌతికవాదులు కాబట్టే ఆత్మ పడే ఆవేదనని, అర్థంలేనిదని nonsense అని కొట్టిపడేస్తారు. పాపం వాళ్ల తప్పేలేదు - వాళ్ళ రాజకీయ పోరాటాలకి ఇది ఎలాగూ ఉపయోగపడదు కాబట్టి దాన్ని వాళ్ళు గుర్తించకపోవడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. గుర్తించలేకపోయినంత మాత్రంచేత దాని ఉనికికి ప్రమాదం ఏర్పడదు కదా !

అసలు మనిషిలో చలనశక్తి కలిగించేది ఈ ఆత్మేనన్న సంగతి మనందరం అనుభవంలో చవిచూసేదే. ఒక సిద్ధాంతం ప్రకారం - ఆత్మ - స్పర్శ, అవగాహన, ఆలోచన, బుద్ధి దాని అన్ని ప్రపంచాలు - అనే నాలుగు శక్తుల సంగమం. ఆత్మకి తన గురించి తనకేమీ తెలీదు. తన ప్రపంచంలో తను మునిగిపోయి గొప్ప ఊళనకు గురైతే తప్ప అపవిత్రమైన ఆలోచనలతో సతమత మౌతూనే వుంటుంది దేహంతో వున్నంతకాలం.

Soul is a composit product of (a) Sensation (b) Understanding (c) Reason, and (d) Planes of Intellect

Love, a super - power, mixes two souls in love and makes them one, even though they present their individual identities.

ప్రేమ అనేది ఒక గొప్పశక్తి - రెండు ఆత్మలని దేహాలతో సంగమింప జేస్తుంది అది. శాశ్వతంగా ఆత్మలు కలిసేవుండాలని కోరుకుంటాయి కానీ దేహాలే విడదీస్తాయి. ఈ ప్రపంచంలోంచి చూస్తే ఊర్వశి పురూరపుడితో అన్న మాటల అర్థం తెలుస్తుంది -

‘పురుషుణ్ణి కాల్పి, మెడలువొంచి కళ్ళు తెరవడానికి, అతని ఆత్మను అతనికి చూపడానికి... (స్త్రీ), ఆమె సౌందర్యం సృష్టించబడిందని పురూరపుడితో అంటుంది ఊర్వశి. ఒక ఆధ్యాత్మిక ఆనందాన్ని దేహాత్మల సంగమంలోనే మనం పొందగలుగుతారు.

మన్నా నర్స్ ప్రేమతో పడ్డ సంగతి ఈ సందకలనం చెప్పకనే చెబుతోంది. శరీరాలతో ప్రారంభమైన సంగమం ఆత్మలదాకా పాకినప్పుడే అది ప్రేమగా స్థిరపడేది. ప్లాటోనిక్ ప్రేమ గురించి మనందరికీ తెలిసిందే. భౌతిక స్పర్శల అవసరం లేకుండా ఇద్దరు వ్యక్తుల మధ్య

ప్రేమ స్థిరపడినప్పుడు దాన్ని ప్లాటోనిక్ ప్రేమ అంటారు. ఆదర్శమైన ప్రేమ కూడా అంతే. అది అసలైన ఆదర్శం. ఆ ఆదర్శాన్ని అందుకోగలిగిన వాళ్ళు నిజంగా ఎంతో అదృష్టవంతులు. అయితే అందరికీ అది సాధ్యపడదు కదా! అయితే శరీరాన్నించి అసలైన వైరాగ్యాన్ని సాధించాలనే ఆత్మ జీవించినంత కాలం శ్రమిస్తూ వుంటుంది.

ఒప్పుసాంపుల శరీర సౌందర్యాన్ని చూసినప్పుడు ఊపిరి మెలికుడుటం మామూలే. సౌందర్యపు కైజారంచుల తళుకులో ఎంతటి కర్కశత్వం, ఎంతటి దయలేని తనం ఉందో మనకందరికీ అనుభవమే.

అయితే ఈ శరీర సౌందర్యం మెనుక అసలైన మోసాన్ని కవి మాత్రమే కనుక్కోగలడు. ఆ సౌందర్యం నవ్వే నవ్వు వెనక - ఏముంది ?

‘రెండెముకల పుర్రె’ ఉందని గుర్తు చేస్తాడు కవి-ఈ క్రింది వాక్యాల్లో -

‘రెండెముకల పుర్రె హెచ్చరికల తీయని నవ్వు

రక్త మాంసాల మునిగిన ఎముకలు గుచ్చే

నునుపు చర్మపు గాలపు నవ్వు.

ఇరులోయల ఉబికిన నీలి గోళాల క్రిగంటి మురిపెపునవ్వు

విషపాత్రల క్లియోపాత్రలు రాకాసి రతీ ఊర్వశులూ

మోహగ్రస్త దేహానికి విసిరిన వెయ్యి పాశాల కూరపు నవ్వు’

ఇక్కడ తలకాయ ‘రెండెముకల పుర్రె’ అన్నది గొప్ప పోలిక. నవ్వునప్పుడు రెండెముకల పుర్రె కాబట్టి నోరు తెరిచి పై పెదవి క్రింది పెదవి ఎడంచేసి నవ్వు గలుగుతుంది. క్రింది ఎముకనీ పై ఎముకనీ సీలకొట్టి రెండు వైపులా బిగించి నట్లుంటుంది కదా మన పుర్రె.

అదలా ఉంచితే ఈ ‘జలన జ్వలనమ్’ అన్న కవిత నిండా లోతైన నిర్వేదం నుంచి నిండైన అనుభూతి వైపుకు కవి చేస్తున్న ప్రస్థానం ప్రత్యక్షంగా కన్పిస్తోంది. అందుకే ఇలా అంటాడు కవి చివరికి ఈ కవితలో

‘అనుక్షణం నీలో దగ్ధమై

క్షణక్షణం పునర్జన్మించడమే జీవితం

మృత్యువంత ప్రశాంతమైన ఈ బ్రతుక్కాగితం మీద
 నీ అనలాక్షర సంతకం దహిస్తూ.... దహిస్తూ.. దహిస్తూ....'
 తనకి కళాత్మక దృష్టిని ఇచ్చిన చలంగారికి ఈ కవితని అంకితం చేసాడు నరోష్.

నరోష్ లో ఒక గొప్ప పరిశీలన ఉంది. రాత్రిని 'నల్లని అలల నిశ్శబ్ద ఘోష' గా అభివర్ణిస్తాడు. ఆ రాత్రిలో ప్రేయసీ ప్రియుల దేహాత్మల చంక్రమణం 'స్వప్నాలుగా సాగే పడవయానాల అన్వేషణ' గా చిత్రిస్తాడు - 'ఈ రాత్రినిలా....' కవితలో.

'నగ్నోద్విగ్నమ్' అన్న కవిత ఒక నగ్నదేహాన్ని కీర్తిస్తూ, సెలబ్రేట్ చేస్తూ వ్రాసిన కవిత. ఈ కవితలో కొన్ని వాక్యాలు మనల్ని ఆశ్చర్య చకితుల్ని చేస్తాయి. - చూడండి -

'జనన స్థానం కనబడని మాయ'

'ప్రాచీన నక్షత్రాలుండి గుసగుసల మసక రహస్యం'

'అర్థమౌతున్న సంకేతాలు మిగిల్చే కంపన'

'ఇప్పుడో అభౌతిక నేత్రమివ్వు -'

అసలీ సృష్టి అంతా ఒక విచిత్రమే. ఆచ్ఛాదనలన్నీ నెమ్మదిగా నెమ్మదిగా విడిపోతున్నప్పుడు ఈ ప్రపంచ సౌందర్యం ఆధ్యాత్మికమౌతుంది. అదొక ఆత్మిక సౌందర్యం. దాన్ని భౌతికమైన నేత్రాలు చూడలేవు. అందుకే కీట్సు అన్నాడు - సత్యమే సౌందర్యం సౌందర్యమే సత్యం అని. Hypocrisy లేకుండా చెప్పబడిన ఏ truth అయినా beautiful గా ఉంటుంది.

మన సునిశిత నేత్రాలతో చూసిన ఆ భౌతిక సౌందర్యమే మన అంతరంగం లోకి అనాత్మలోకి ఇంకి ఒక అనిర్వచనీయమైన ఆనంద ప్రశాంతిని సాధించినప్పుడు ఒక ఆధ్యాత్మిక స్థితిని అందుకుంటుంది. అప్పుడు ఆ సౌందర్యాన్ని చూస్తున్నవి అభౌతికనేత్రాలు. అభౌతిక నేత్రాల నిమ్మని నరోష్ కోరటంలోని అర్థం ఇదే అయి ఉంటుందని నాకనిపిస్తోంది.

చివరిగా ఇక అయిదవ కవిత 'నీడల్లేని చీకట్లో' ఇదే పుస్తకానికి పేరుగా అమరింది కాబట్టి - ఈ కవితలో నర్సే అంతరంగం ఏమిటో చూద్దాం.

అసలు నా ఉద్దేశ్యంలో ఈ కవిత ఒక అధిభౌతిక కవిత. ఒక వివశత్వంలో, ఒక trance లో వ్రాసిన కవితగా మనకి అర్థమవుతుంది.

‘ఇదిప్పుడు భాషా మాలిన్యమంటని శరీరభాష
నుడి తిరిగి పారే నెత్తుటి వాగుల ఎర్రని కేక’

ఇదొక అయిదు భాగాల దీర్ఘ కవిత. మొదటి భాగం నిండా ఇద్దరూ కలిసి పంచుకొన్న అమాయక క్షణాల్ని నెమరేసుకోవటం కన్పిస్తుంది. ‘ఒంటికి గంతలు కట్టుకుని దొర్లిన నాలుగు యవ్వన నిరానుభవ పిరికి వత్సరాల్ని’ గురించిన జ్ఞాపకాలు బాధిస్తాయి.

రెండో భాగంలో -

‘వశంగాని వివశాన్ని
సాధికారంగా భంధించాలని తడిమి తపించి
అర్థం కాని రొచ్చుతో జారిన అనుభవం
వెను తిరిగి చూడనివ్వని అసహనం
అనైచ్చికంగా ఎగిరొచ్చే స్మృతిని
చూస్తే రోత -’

ఇంతటి ఆనందక్షణాల్లో కూడా ఈ కవిని వేదాంతం బాధిస్తూనే ఉండటం గమనించవలసిన విషయం. ‘అర్థం కానిరొచ్చు’ అంటాడు ఈ అనుభవాన్ని - ‘అనైచ్చికంగా ఎగిరొచ్చే ఆ అనుభవం తాలూకు స్మృతి అంటే రోత’ అంటాడు.

అయిదవ భాగంలో ఏమంటాడో చూడండి -

‘నీలోంచి నాలోకి చేస్తున్న మహాయానం
అన్వేషణానుభవాల తొలికొస
సగర్వంగా చేజిక్కి

విస్ఫులించిన విశ్వాణువుల్లో
 దిశాశూన్యమైన ధూళి కణాల్లో
 నీవైన నేను
 నేనై మిగిలిన నువ్వు' అంటాడు.
 ఈ అనుభవాన్ని ఆమెలోంచి తనలోకి చేస్తున్న మహాయానంగా ఒక ఆధ్యాత్మిక
 సంభాషణ గా వర్ణిస్తున్నాడు.
 ఈ కవిత చదువుతున్న సందర్భంలో నాకు జాన్ డన్ రాసిన కవిత "The Extasia"
 గుర్తుకొస్తోంది.

ఈ పుస్తకానికి శీర్షిక 'నీడల్లేని చీకట్లో' అని ఎందుకు పెట్టాడా అని
 ఆలోచిస్తున్నప్పుడు చివరి పేజీ అట్ట వెనుక డాన్ బెయిలీ వాక్యాలు కొరికాయి.

"I knew better in the dark when you
 did not have a shadow".

ఎవరి నీడల్ని వాళ్ళు జాగ్రత్తగా కాపాడుకుంటూ పోతే ఆత్మల ఆధ్యాత్మిక సంగమం
 ఎలా సాధ్యపడుతుంది. ఒకర్నికరు నిండు చీకటిలో నీడలేకుండా కలిసినప్పుడే పవిత్రమైన
 ప్రేమని సాధించగలుగుతారని అర్థం చెప్పుకుంటే తప్ప ఈ సంకలనానికి 'నీడల్లేని
 చీకట్లో...!' అనే శీర్షిక నిర్ణయించడం వెనుక నరేష్ ఆకాంక్ష మన అనుభవంలోకి రాదు.

ఈ పుస్తకాన్ని ఈ మధ్యనే తన జీవన ప్రయాణానికి నిజమైన తోడుగా నడిచి వచ్చిన
 తన శ్రీమతి 'ఉష' కి అంకితమివ్వడం ఎంతో సమంజసంగా ఉంది. అయితే ఈ
 సందర్భంగా నరేష్ కి ఒక సలహా. ఈ ఆత్మిక ప్రేమని సాధించుకోవడంలో మృత్యుస్సుపా
 అడ్డొస్తుంది కాబట్టి అలాంటి దృష్టిని అత్యవసరంగా తొలగించుకోమని.

('నీడల్లేని చీకట్లో' ఆవిష్కరణ సభకోసం వ్రాసుకొన్న నోట్స్ నుంచి - 1994)

22. 'ఆత్మ' రక్షణకు ఆయుధమే 'సూర్యకారి'

సూర్యుడంటే ఎవరో కాదు, అగ్నిపుత్రుడు, మన సుఖదుఃఖాలకి ప్రత్యక్ష సాక్షి. ఆకలిని సృష్టించిందీ అతడే, దాన్ని తీర్చుకోండని ఫలపుష్పాల్నీ, ధాన్యరాసుల్నీ సృష్టించి మన ముందు కుప్ప పోసేదీ అతడే. భూమీంద చీకటి వెలుగులకి కారణభూతుడూ అతడే. అందుకే రాజుగారి కవితా సంకలనాలన్నీ సూర్యుని చుట్టూ నిర్మింపబడటం పెద్దగా ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయమేమీ కాదు. 1983లో 'సూర్యరథం'లో కవిత్య సమరాంగణంలోకి ప్రవేశించిన రాజుగారు 1989లో 'సూర్యధ్వజా'న్ని జయ ప్రదంగా ఎగరవేశారు. ఇదిగో ఇప్పుడు 'సూర్యకారి' అనే కావ్యంతో మళ్ళీ మన ముందుకొచ్చారు.

'సూర్య కారి' అన్న శీర్షిక చూడగానే బాగురు గారి 'గీతాంజలి' కావ్యం 52వ గీతంలోని ఈ క్రింది పాదాలు గుర్తుకొస్తాయి : 'నీవు ప్రేమతో నా కోసం విడిచి వెళ్ళిన చిహ్నం ఏమిటనుకున్నావు? పూలు కాదు. పరిమళాలు విజ్ఞమ్మే సుగంధ ద్రవ్యాలూ కాదు. అగ్ని జ్వాలలా తళతళ మెరిసే మెరుపు లీగ వంటి నీ ఖడ్గాన్ని వదిలి వెళ్ళావు'.

ఎలాంటి పిలుపుకి ఎప్పుడు కరిగి వచ్చాడో ఆ తిరుమలేశ్వరుడు తన ఆయుధం 'సూర్యకారి'ని రాజు గారిపై ప్రేమ చిహ్నం గానో కాన్క గానో వారింట్లో వదిలి వెళ్ళినట్లున్నాడు. సవిత్తుడూ సన్నిత్రుడూ అయిన ఆ (సూర్య) నారాయణమూర్తిని స్మరిస్తూ వ్రాసుకున్న తన ఈ వచన గీత మాలికకు ఆ సూర్య కారినే శీర్షికగా పెట్టుకోవడం ఎంతో సముచితంగా ఉంది. "Poetry of spiritual vision must never be intellectual, philosophical or abstract, it must always give the sense of some thing vivid, lining and concrete, a thing of vibrant beauty or a thing of power' అంటారు శ్రీ అరబిందో. ఆ మార్గంలోనే నడిచింది రాజుగారి కావ్యం. ఈ కావ్యంలోని పాదాల్లో ఎక్కడా అస్పష్టత తొంగి చూడదు. కావ్యం నిండా ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తున్న ప్రపంచాన్నే ప్రస్తావించారు రాజుగారు. రోజు వారీ జీవితంలోని దృశ్యాల్లోంచే అన్వితాక్షర అనుభవాల్నీ పిండుకోగలిగారు. ఒక్కో పేజీలో ఒక్కో సందర్భం అక్షరీకరింపబడింది. అలాంటి ఒక నలభయ్యేనిమిది అనుభవానుభూతులు సంకలినబడ్డాయి ఈ కావ్యంలో. ఒక్కో పేజీ చదువుతుంటూ ఒకచైతన్యవంతమైనకాంతి మన చుట్టూ పరుచుకుంటుంది.

డాంటేనీ, బ్లెక్స్నీ తాత్త్వికతను కవిత్వీకరించారని అభిశంసించిన నోటితోనే మహాకవులని కీర్తించింది విమర్శక సమూహం. 'గొప్ప కవిత్వ స్పష్ట గానీ అనుభవం గాని మనసు వెనక ఎంతో లోతున వుండే sublime or supernal plane లో జరుగుతుంది. మనసుకి తెలిసేది స్వల్పం' అంటాడు చలం తన 'గీతాంజలి' అనువాదానికి రాసుకున్న పీఠికలో. 'గొప్ప కవిత్వంలో భాషా, భావం, అర్థం, ధ్వనీ, మాటల మాధుర్యం - వీటిల్లో ఏ ఒక్క దాంట్లోనూ లోపం ఉండదు. ప్రత్యేకంగా ప్రతీదీనీ, అన్నీ కలిసి ఏకంగానూ గొప్ప సౌందర్యానుభూతిని కలిగిస్తాయి. తమకు ఆత్మ లేదనుకునే వారికి కూడా' అంటాడు. అమెరికన్ కవులు వాల్ట్ విట్మన్ కానీ, ఎమిలీ డికెన్సన్ కానీ వ్రాసింది కవిత్వం కాక మరేంటి అనిపిస్తుంది నాకు. రాజుగారి ఆత్మగతమైన ఆవేదన, అద్భుతమైన ఆనందానుభూతి కావ్యం నిండా పరుచుకుని ఉంది. అసలైన psychic కవిత్వానికి లక్షణాలు ఇవే కదా!

కావ్యం ప్రారంభంలోనే -

‘ఇక్కడ!

ఎన్నిపూల గుత్తులు నా కఠిన హస్తాలను మృదులీకరిస్తున్నా

ఎన్నిగాలి తెరలు నా శరీరం మీద సుగంధ లేపనాలు పూస్తున్నా

ఎంత మధువు నా జిహ్వను మత్తెక్కిస్తున్నా

ఎన్ని కోకిలలు నా వీనులకు విందు చేస్తున్నా

నీ సాన్నిధ్యం లేని లోటు నా గుండెలో గునపంలా.... మిత్రమా

బాధిస్తునే ఉంది’. (పేజీ...17)

అంటారు రాజుగారు. ప్రకృతి సౌందర్యంతోనూ సుగంధంతోనూ సంగీతంతోనూ ఎంతటి ఆనందాన్ని అందిస్తున్నా ఇంకా ఏదో అసంతృప్తి మనిషికి. ఒక అద్భుత వ్యక్తిని చేరుకోవాలని ఎందుకో అంత తపన, ఆ వ్యక్తి సాన్నిహిత్యంలో లభించే తన్మయత్వం కోసం ఎక్కడాలేని ఆరాటం.

ఆ అద్భుత వ్యక్తి ప్రపంచమంతటా అణువణువునా నిండి వున్నాడని చెబుతారు అసలు రహస్యం కనుక్కున్న పెద్దలు. లోకంలో వున్నగొప్ప మంచి కంతకూ ప్రతినిధి దైవమయితే, ప్రతి మంచినీ ధ్వంసం చేయాలని ప్రయత్నించే గొప్ప చెడుకంతకూ ప్రతినిధి

దయ్యమే. ధర్మ సూక్ష్మాల గురించిన సమగ్రమైన అవగాహన వున్న వాడెవడైన మంచి చెడుల్ని నిర్ణయించడంలో గల క్లిష్టతను గుర్తించే ఉంటాడు. ఆ క్లిష్టత మాట అటుంచితే స్వాలంగా మంచి చెడుల్ని గుర్తించడానికి మానవుడి మనస్సే సాక్షి, ఆత్మగతమైన పవిత్రతే సాక్షి. ప్రపంచంలో అంతటా ఈ కవికి బూతులూ, క్షుద్ర నీతులూ వినిపిస్తున్నాయి. రోజువారీ పగటి జీవితంలో మనిషి ఎంతటి రాక్షసత్వాన్నికొగిలించుకుంటున్నాడో తెలుస్తూనే ఉంది. అందుకే అంటాడు -

‘ఏ అక్షరాన్ని మీటినా
బూతులూ, క్షుద్రనీతులూ, నినాదరీతులూ పలుకుతున్నాయి
తప్ప రసభరితమైన నీ గాథలు వినిపించటంలేదు
అమృతానుభూతినిచ్చే నీకు దూరమై... ఈ అద్వైతకొంప
అలంకరణకే సర్వం వెచ్చించి అలసిపోయాను
నీలోకి తోడుకుని సేద తీర్చువా?’ అని.

గీతాంజలి లో లాగే ఈ కావ్యం నిండా వివశుల్ని చేసే ప్రకృతి సౌందర్య వర్ణన కనిపిస్తుంది. మిత్రుణ్ణి సంబోధిస్తూ అతని సాన్నిహిత్యం కోసం అర్రులు చాచడమూ కనిపిస్తుంది. గీతాంజలి కవితలకు భిన్నంగా ఆధునిక కాలంలో సామాజిక మర్యాదల్ని కాదని మనిషి పోతున్న వెర్రి పోకడలపై ఘాటైన విమర్శ కూడా కనిపిస్తుంది ఈ కావ్యంలో. ఉదాహరణకు ఈ క్రింది పాదాలు గమనించండి -

నేను ఆదర్శంగా తీసికొన్న నీ ప్రవచనాలు కవచాలై సదా నన్ను రక్షిస్తున్నాయి.

లేకుంటే -

తోటి ప్రయాణీకులు వర్గాలుగా విడిపోయి, వర్గాలుగా తెగిపోయి,
మతాలుగా మారిపోయి ఈ పనంలో స్పృహిస్తున్న బీభత్సానికి
దుఃఖంగా కారిపోయి మరో సముద్రంగా మారిపోయేవాణ్ణి
సుమా!’ (పేజీ...23)

ఫండుమెంటలిజం, కులతత్వం తలకెక్కి స్ట్రీంకింగ్గా తయారైంది సమాజం. మానవత్వం మృగ్యమౌతున్న పరిస్థితుల్లో, ఆత్మ ప్రవచనాలూ ఆదర్శాలే కవిని రక్షిస్తున్నాయి మరి.

సున్నితత్వమూ, అమాయకత్వమూ కవిత్వానికి నిజమైన ఆభరణాలు. ఈ చదువూ, తెలివి తేటలూ మనిషి మనసుని విషతుల్యం చేస్తున్నప్పుడు అవి లేకపోతేనేమేలేమో! బ్లైక్ కవిత్వంలోని ప్రత్యేకతలు చర్చిస్తూ టి.ఎస్. ఇలియట్ ఆన్న మాటలు చూడండి: 'గొప్ప కవిత్వం నిర్మలంగా అలాగే ఉంటుంది. ఉత్త అమాయకంగా కన్పిస్తుంది. సత్యాన్వేషణో లక్ష్యంగా సాగే కవిత్వం అలాగే ఉంటుంది ఎక్కడైనా. అందుకే ముందుగా కొంత ఇబ్బంది పెడుతుంది. చదవగా చదవగా నెత్తుల్లోకి ఇంకుతుంది.'

ఈ క్రింది వాక్యాలలోని సున్నితత్వాన్ని పరికించండి-

'తిండి కోసం వసుధను పిండి వేధించాను,
పుష్పాలూ, కాయలూ తుంచి పాదపాలను గాయపరిచాను
దాహం తీర్చుకుని నీటిని మలిన పరిచాను; ప్రాణం
నిలుపుకుంటూ గాలిని కలుషితం చేశాను
పాట అనీ, పద్యమనీ సంగీత సాహిత్యాలను కించపరిచాను;
నా క్రింద కూడా నీడ పడనీయక తోడుగా నిలిచిన, ఇదిగో -!
ఈ దివ్యేను బహుధా పరిహసించాను.
ఒక్క ఊణం ఆగు - మిత్రుడా! వారి నుంచి ఊహాభిక్ష
తెచ్చుకుంటాను.' (పేజీ...55)

అసలీ భూమ్మీద తన అన్ని అవసరాల్నీ సమకూరుస్తున్న ప్రకృతిపై ఎంతటి అలసత్వం మనిషికి! పర్యావరణాని తను ఎంతలా కలుషితం చేసిందీ కొద్ది కొద్దిగా అర్థమౌతోంది మనిషికి. ఓజోన్ పొర అదృశ్యమై పోతోంది. విషతుల్యమైన రసాయనిక ద్రవ్యాలతో గాలి గాలంతా నీరు నీరంతా కలుషితమై పోయింది. అణుబాంబు ఇంకా మనిషి తలమీద ఒక విష ఖడ్గంలా వ్రేలాడుతూనే ఉంది. రాజుగారిలా ప్రకృతిని ఊహాభిక్ష

అడగటానికి సున్నితమూ విశాలమూ ఐన హృదయం ఉండాలి - తప్పు వొప్పు కోవడానికి ముందుగా ధైర్యమూ ఉండాలి. రాజుగారి వాక్యాల్లోని భయంకర అమాయకత్వం మనల్ని ఇబ్బంది పెడుతోంది కదూ!

రాజుగారికి సునిశితమైన పరిశీలన ఉంది. తన అనుభూతిని అనుభవాన్ని అక్షరాల్లోకి కుదించగల శిల్పమూ ఉంది. సాక్ష్యంగా ఈ క్రింది పాదాలు గమనించండి :

‘సుధా కలశం చుట్టూ చెమర్చి రాలిన బిందువుల్ని ఆకు
దొన్నెల్లోంచి జుర్రుకునే సూర్యుడు
కళ్ళల్లో రాత్రి కదలాడిన కలలు చెప్పుకుంటూ వృక్షశాఖలు
వదిలి ఎగిరే పక్షులు
స్వర్ణ విపణిలో, గాజు పెట్టెల్లో అమర్చిన ఆభరణాల్లో మురిపించే
మబ్బు మడతలు.
తంబూరశృతితో పూల వాకిళ్ళ ముందు తిరుగాడే గండు
తుమ్మెదలు... ఏ ప్రలోభాలకు లొంగకుండా లాలిస్తూ, స్వేచ్ఛగా,
తాజాగా మిగిల్చాయి నన్ను
చెలికాడా! నీ ముందుకు నేనిప్పుడు నిస్సంకోచంగా రాగలను.’ (పేజీ...63)

ఆహ్లాదాన్ని కలిగించే ఆకాశం, ఉదయమే వికసించే ప్రకృతి మనకళ్ళని శుభ్రపరుస్తాయి, విషపు బాలోచన్ల సంకెలలనుంచి విముక్తి కలిగిస్తాయి. గొప్పగా తాజాగా అచ్చమైన మనిషిగా తయారు చేసి పంపిస్తాయి పగటి ప్రపంచంలోకి.

కావ్యం చివరిగా అమర్చిన కవితా శకలం ఒక మృత్యు సందర్భాన్ని ప్రళయ వాతావరణాన్నీ ధ్వనిస్తోంది -

‘చెలరేగిన వాయువు; విలయభయంకర నాదోద్ధతితో ఊగిపోతూ
శంఖం, కటిక రాతి కొండలు ఢీకొని ధారాపాతంగా జలం -
పుట్టలు, గుట్టలు చెట్లూ ముంచేస్తూ.... ఉత్తుంగ శిఖరాలు
చేరుకుంటూ.....

కారు చీకటి.....' (పేజీ..... 64)

అంటూ భయం సదృశమైన సందర్భాన్ని వర్ణిస్తున్నారు రాజుగారు. అలాంటి సందర్భం వచ్చినప్పుడు మన సంగతి ఏమో గానీ రాజుగారిని మాత్రం అలర్జించి తప్పిస్తూ ఒక హరిత పత్రం మీద చేర్చడానికి ఆయన సన్నిత్రుడు ఆయన ప్రత్యక్ష సాక్షి సూర్యుడున్నాడు. ఇక రాజుగారి చింతన అంతా 'శివమెత్తిన అర్జునం మీద తేలుతూ వస్తున్న ఆ వెచ్చటి సూర్యకిరణం కోసమే - ఆ తీయని స్వరం కోసమే'.

మానవ జీవితంలో మృత్యువు ఒక అత్యంత ప్రధానమైన ఘట్టం. ఇంత దాకా తను అలంకరించుకున్న దేహాన్ని వీధుల్లో త్రిప్పిన ఆత్మ వొక్కసారిగా వొంటరిదై పోవడం దుఃఖించవలసిన సందర్భమా? కాదేమో! కావ్యం అంతా చదివాక మళ్ళీ మళ్ళీ చదవాలనిపించే వాక్యాలు మనల్ని వెంటాడుతాయి. ఈ జీవితం తాలూకు అసలు రహస్యం మనకే తెలిసి పోయినట్లు అనిపిస్తుంది.

(నవంబరు 5, 1994 'ఉదయం' లో రాజు గారి 'సూర్య కారి' పై సమీక్ష)

23. నాలుగు గోడలకీ మనసే తలుపు

కవిత్య ప్రయోజనం పై కచ్చితమైన అభిప్రాయాలున్న కవి సౌభాగ్య. మానవ సంబంధాలు డబ్బు చుట్టూ తిరుగుతూ ఎలా ధ్వంసమవుతున్నాయో సౌభాగ్యకు బాగా తెలుసు. సిటీలో జనానికీ పల్లెల్లో జనానికీ మధ్య గల తేడా కూడా ఎప్పుడో గుర్తించగలిగాడు. కాబట్టే యాంత్రికతని అనహింస కుంటాడు. మిత్రుల్నించీ, సమాజం నించీ సహజమైన ప్రేమాభిమానాల్ని ఆశించి భంగపడ్డ వాడుగా దుఃఖాన్ని ఒక రియాలిటీగా గుర్తించడం నేర్చుకున్నాడు. ప్రతి చిన్న స్పందనకీ కదిలిపోయే మనస్తత్వం వున్న వాడు కాబట్టే కవిగా బయట పడ్డాడు. జీవితంలోని చిన్న చిన్న అనుభవాల్ని ఎలా స్వీకరించాడో ప్రేమ వ్యవహారాల్లో భంగపాటునీ అలాగే స్వీకరించ గలిగాడు. ప్రేమంటే ఒక్క (ప్రీ) పురుష సంబంధమే కాదు కదా! బాల్యంలో ఎలాంటి ప్రేమనీ తన తల్లిదండ్రుల్నించీ, బంధు మిత్రుల్నించీ అందుకున్నదీ ఆ చిత్ర హింసల ప్రభావం తనని ఎంత దుఃఖానికి గురి చేసిందీ బాగానే గుర్తుంది సౌభాగ్యకి.

సౌభాగ్యలో బాల్యస్మృతులన్నీ చివరికి దుఃఖాన్నే మిగిల్చిపోయాయి. భయంకరమైన నిర్లక్ష్యానికి గురైన వాడుగా, అంతరాంతరాల్లో మానవ సంబంధాల మీద, వాటి నిర్మలత్వం మీద అనుమానాల్ని సహజంగానే పెంచుకున్నాడు సౌభాగ్య. గుండె లోతుల్లోంచి పెల్లుబికి వచ్చే దుఃఖమే సామాజిక దురన్యాయాల్ని అర్థం చేసుకోవడంలోనూ ఉపయోగపడింది. సామాజిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక రంగాల్లో అంతకంతకూ అధికమవుతున్న దోపిడీని గుర్తించడంలోనూ దోహదపడింది.

అందుకే సౌభాగ్య వెలువరించిన కవితలలో ప్రకృతికి పులకరించి సర్వాన్నీ మరిచిపోగల సున్నితత్వమూ కనిపిస్తుంది. సమాజంలోని చీడ పురుగులపై విరుచుకుపడే కాలిన్యమూ కనిపిస్తుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు పసిపిల్ల వాడుగా అందరితోనూ పేచీ పడడమూ కనిపిస్తుంది. మరొకప్పుడు కరుణ, జాలీ, అభిమానమూ వర్షించడమూ కనిపిస్తుంది. అతి సున్నితమైన మనస్తత్వమే సౌభాగ్యని కవిగా తయారు చేసింది.

అసలు కవిత్వం ఎందుకు రాయాలి ఎవరైనా? ఈ రాయాలనే ఉత్సాహాన్నో, ఉన్నాదాన్నో కల్గించే పరిస్థితులేంటి? సమాజం స్వతస్సిద్ధంగానే కవుల్ని తయారు చేసుకుంటుందా? భాష మీదా, పదం మీదా ఉన్న ఆకర్షణ తోనే కవి తయారవుతున్నాడా? అసలు కవిత్వం రాయాలనే తపనకి మోటివేషోర్స్ ఎక్కణ్ణించి వస్తోంది? కవిత్వానికి అనుభూతి ప్రధానమా? ఆలోచన ప్రధానమా? ఇవన్నీ సాభాగ్యని చుట్టు ముట్టిన ప్రశ్నలే. నా కనిపిస్తుంది - కవి ఎప్పుడూ రొటీన్స్ చేదించుకోడానికే ప్రయత్నిస్తుంటాడని. ప్రపంచం ఎప్పుడూ యాంత్రికతనే ప్రేమిస్తుంది. ఒక రొటీన్ కే మనిషిని కట్టిపడేయాలని ప్రయత్నిస్తుంది. కొంచెం అటూ ఇటూ తేడాలున్నా సూర్యాస్తమయాలు రొటీన్ గానే సాగిపోతుంటాయి. సైన్స్ ప్రకారం అన్ని చర్యలూ ఒక క్రమ పద్ధతిలోనే కొనసాగితాయి ప్రపంచంలో ఎక్కడైనా. గతుల్లో తేడాలుండవచ్చునేమో కానీ ప్రతి పదార్థ గమనంలోనూ ఒక నియతి ఉంది. సైన్సు మనకిదే బోధిస్తుంది. మామూలు మనుషులూ అంతే. ఒక నియమబద్ధ జీవితంలోనూ, రిచ్యువలిస్టిక్ కార్యక్రమాల్లోనూ ఆనందాన్ని పొందుతూ యాంత్రికంగా బతికేస్తూ వుంటారు. ఆలోచించవలసిన సందర్భం ఎదురుపడి నప్పుడే ఆవేశపడిపోతారు. అస్థిరతకు లోనవుతారు. ఎంత తక్కువ ఆలోచించవలసి వస్తే అంత ప్రశాంతంగా వుంటుంది జీవితం. రొటీన్ లోని హాయిని మామూలు మనుషులు అనుభవిస్తూనే ఉంటారు. ఏ దేశంలోనైనా, ఎన్నేళ్లయినా ఇలాంటి ప్రపంచంలో తప్ప పుట్టిన వాళ్ళు కవులే అనిపిస్తుంది.

కవిత్వం ఎవడికీ అన్నం పెట్టదు. కవిత్వం రాసే వాడికి అసలు పెట్టదు. కవిత్వం పుస్తకాల కంటే కవిత్వంపై రాసిన విమర్శా వ్యాసాలకే గిరాకీ ఎక్కువ. కమర్షియల్ గా సంగీతానికైనా కొంత విలువ వున్నదేమో కానీ పెరుగుతున్న ఎంటర్ టైన్ మెంట్ ఇండస్ట్రీకి కూడా ఉపయోగపడనిది కవిత్వమే అనిపిస్తుంది నాకు. మంచి ప్రోజుకున్న గౌరవం కూడా కవిత్వానికి లేకపోవడం నిజంగానే మనల్ని బాధిస్తుంది. ఏ కాలంలో అయినా కవిత్వం తాలూకూ పరిస్థితి యించుమించు ఇదే. ఒక కవితా సంకలనం పాపులర్ అయిందంటే కవి శక్తి సామర్థ్యాలొక్కటే కారణం కాదు. సామాజిక ఆర్థిక సాంస్కృతిక పరిస్థితులు దోహదపడి వుండాలి. కవికి ఏ దేశంలోనైనా ఏ యుగంలోనైనా మిగిలేది ఖ్యాతీ అపఖ్యాతీ తప్ప ధనం మాత్రం కాదు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో కూడా కవితా సంకలనాలు పుష్కలంగా వెలువడుతూనే వున్నాయి. ఇక్కడే వుంది రహస్యమంతా. కవిత్వం ఒక పురాతన జ్ఞాపకాల స్వప్న లిపి. మానవుడి అంతశ్చేతనని రికార్డు చేసే ఒక జనెటిక్ కోడ్, మనిషిని మనసూ మెదడూ వున్న

వ్యక్తిగా యంత్రికతలోకి జారిపోకుండా పరిరక్షించే ఒకే ఒక అద్భుతమైన ఆత్మిక శక్తి కవిత్వమే అనిపిస్తుంది నాకు. అందుకే కమర్షియల్ ప్రపంచానికి ఎదురీడుతూ ఏ అంతశ్శక్తి కవిత్వాన్ని బ్రతికించుకుంటూనే వుంటుంది.

సాభాగ్యకి కవిత్వమే జీవితం కావడంలోని రహస్యమూ ఇదే అయి వుంటుంది నిస్సందేహంగా.

1984లో సాభాగ్య వెలువరించిన ‘సంధ్యా బీభత్సం’ ఒక కొత్తగాలి మోసుకొచ్చింది తెలుగు సాహిత్య ప్రపంచంలోకి.

‘నిస్సహాయంగా చెక్కిలి మీద జారుతున్న కన్నీటి నక్షత్రాలు
ఒదిగించుకోలేక మెలికలు తిరుగుతున్న అక్షరాలు’

అంటాడు ప్రారంభంలోనే ‘పురుటి నొప్పులు’ అన్న కవితలో. బహిరంగంగా ఏడ్వాఅనే వుంటుంది కవికి ప్రపంచంలోని దుర్మార్గాల్ని కుళ్ళునీ చూసి. ఎవరన్నా ఏమైనా అనుకుంటారనే భయంవెంటాడుతూంటుంది. ఇంకా ముందుకుపోయి

‘అవ్యక్తాలతో అట్టుడికిపోతున్న అగ్ని పర్వతం నా గుండె
ఎప్పుడు బద్దలవుతుందో వెలికి వచ్చిన ఒక్క పలుకు చాలు
ఈ ప్రపంచాన్ని గద్దలా తన్నుకు పోవడానికి.

అందుకే నాలో ఆకారాల్ని సంతరించుకుంటున్నారు
ఎందరో వ్యాసులు కాళిదాసులు రూసోలు పికాసోలు’ అంటాడు.

అగ్ని పర్వతాల్ని సమాధాన పరచాలంటే గుండె లోతుల్లోని లావాని అటూ ఇటూ విరజిమ్మాల్సిందే. వ్యాసుడయినా, కాళిదాసయినా, రూసో అయినా పెయింటర్ పికాసో అయినా చేసిందిదే. వెలికి వచ్చిన ఒక్క పలుకు చాలు కవి యొక్క దుఃఖ పూరిత ప్రపంచాన్ని దూది పింజలా తేలిక పరచడానికి. తౌకిక ప్రపంచం నాకెందుకులే అని కళ్ళ ముసుకుంటుందేమో కానీ కవి మానసిక ప్రపంచం మాత్రం పూరుకోదు. ఉరిశిక్ష వేసినా భయపడదు. నిజాన్ని నిర్భయంగా లోకానికి చెప్పకుండా నిగ్రహించుకోలేదు. దాని శక్తి అదే - దాని బలహీనత కూడా అదే - మర్యాదా మప్పివాలకి అలవాటు పడ్డ తౌకిక

ప్రపంచంతో ఎల్లప్పుడూ పోరాడే వాడు కవే అంటే అతిశయోక్తి కాదేమో!

సౌభాగ్య సుదీర్ఘ కవిత 'తల్లిసముద్రం' ఒక సంచలనం కలిగించింది ఆ రోజుల్లో. పాఠకుణ్ణి ఒక ప్రత్యేకమైన పూహా ప్రపంచంలోకి నెడుతుంది ఈ కవిత. ఒక వస్తువుని ఎన్నివైపుల నుండి ఎన్ని రంగులతో ఎన్ని రకాలుగా చూడవచ్చో నేర్పుతుంది.

‘సముద్రం సందేహాలనే కాదు, సౌందర్యాలనే కాదు, సందేశాల్ని కూడా ఇస్తుంది.

సముద్రం బృహదాకార భయద జంతువు, లక్షల అలల కాళ్ళ రాక్షసి

సముద్రం భూమిని చుట్టుకుని కదుల్తున్న భీకర సర్పం

సముద్రం ప్రశ్నింప నివ్వదు.

గుండెను, మెదడును అలల్తో లాక్కుని లాక్కుని

దూరంగా లోతుగా వంపు తిరుగుతోన్న అంచులకు తీసుకెళ్ళి ఆకాశంలోకి

విసిరేస్తుంది.

సముద్రం మనిషిని మనిషి చేస్తుంది’ అంటాడు.

అంతటితో ఆగడు. మరెన్నో కోణాల్ని ఆవిష్కరిస్తాడు. విచిత్రమైన పూహాల్ని మన ముందు కుప్పపోస్తాడు. కవి పూహానైశిత్యానికీ, సౌందర్యానికీ, వైశాల్యానికీ మనం ఆశ్చర్యపోతాం. శిల్ప చాతుర్యానికి అబ్బురపడిపోతాం. ఎన్నిసార్లు చదివినా ఇలాంటి కవిత యొక్క సువాసనా, సౌందర్యమూ తరగవు. ఒక్కో సందర్భంలో కవి దర్శించిన తీరులోని మౌలికత మనల్ని ఆకర్షిస్తుంది. ఇంతటి సుదీర్ఘ కవితని చివరిదాకా ఉత్పంతనీ, ఇమేజినేటివ్ హైట్స్ నీ కాపాడుకుంటూ నడవడం అంత తేలికైన పనికాదు. చాలా ఎనర్జీ కావాలి. మరింత భాషా సౌలభ్యమూ, ఒక నిశ్చలమైన ప్రవాహపు వేగమూ కావాలి. ఈ కవితని సౌభాగ్య ఎలా ముగిస్తాడో గమనించండి.

సముద్రం ద్రవించిన పచ్చి వాసన, సముద్రం బాలెంత

మాయమైన పొత్తిళ్ల లోంచి బిడ్డ కోసం భోరున ఏడ్చే పచ్చితల్లి, పిచ్చితల్లి!

సముద్రం ఆకాశంతో అనుక్షణం వదిస్తుంది. యుద్ధం చేస్తుంది.

అలల్తో అరవడమే కాదు.

రాత్రింబగళ్ళూ సూర్యవంద్రుల్ని బాంబులుగా ఆకాశం పైకి విసురుతుంది.

అవి తిరిగి మీదనే పడి గాయపరచినా సముద్రానికి అలసట లేదు! అలసట రాదు!

సముద్రం చిరంతన ధ్యానం! జీవితం నిరంతర ప్రయాణం!

సముద్రం పచ్చి బాలెంత అనడం సరికొత్త ప్రయోగం. ప్రత్యేకమైన దృక్కోణం. పొత్తిళ్ళలోంచి మాయమైన బిడ్డ ఎవరో మనం వూహించుకోవల్సిందే. బిడ్డని కోల్పోయిన తల్లిలా సముద్రం భోరున ఏడుస్తూ వుంటుందనడంలో ఒక కొత్త చూపు వుంది. భర్త ఆకాశంతో అనుక్షణం వాదిస్తూ అలల్లో అరిచే భార్యగా సముద్రాన్ని భావిస్తున్నాడు కవి. ఆకాశంతో చేసే యుద్ధంలో సూర్యుడూ, చంద్రుడూ సముద్రానికి బాంబులుగా వుపయోగపడుతున్నారనడం కవితలో కొంత అద్భుతాల్ని ప్రవేశపెట్టడంలో భాగంగానే భావించవలసి వస్తుంది. ఈ సుదీర్ఘ కవిత మొత్తం చదివాకా ఒక గొప్ప వూహిరాడని అనుభూతి అంతరాంతరాల్లోకి ఇంకిపోతుంది. కొత్త జనసత్వాలతో హృదయం మరింత శక్తి వంతమవుతుంది. అద్భుతత్వపు అంచుల్ని తాకిన మనస్సు నిశితమైన వూహని పట్టుకోవడంలో మరింత రాటుదేలుతుంది. 'సంధ్యా బీభత్సం' లోని కవితలన్నిటిలోనూ ఒక కొత్త చూపు మనల్ని ఆకర్షిస్తుంది. ఇంద్రవెల్లి, చిత్తు కాగితాల వాడు, నగరంపై నీడ, స్వేచ్ఛ, మిత్రులకు బహిరంగ లేఖ లాంటి కవితలలో సౌభాగ్య ప్రదర్శించిన సామాజిక అవగాహన మనల్ని ఆశ్చర్య పరుస్తుంది. కవి యొక్క మనో ప్రపంచం ఎంత విస్తృతమైనదీ మనకి అర్థమవుతుంది.

నెమ్మది నెమ్మదిగా కవిదృష్టి అంతా సమాజం మీదే కేంద్రీకృతమైంది. యుద్ధానికి తగిన వాలావరణం నెలకొని వున్నదే తప్ప నిజమైన యుద్ధమింకా ఆరంభం కాలేదనే సత్యం 'కృత్యాద్యవస్థ' (1987) కవికి తెలిసి వచ్చింది. 1989 లో సౌభాగ్య తెచ్చిన 'సింహావలోక నం' విశ్వ కవితతో కవికున్న పరిచయాన్ని బహిర్గతం చేసింది. తన అను సృజనలతో ఆఫ్రికన్, లాటిన్ అమెరికన్, యూరోపియన్ కవుల్ని తెలుగు పాఠకులకు పరిచయం చేయగలిగాడు సౌభాగ్య.

'ఉగ్రవాదం' అన్న కవితలో 'సమస్యని అరణ్యాలలో దాచితే సరీసృపంగా సమాజం మీదికి దూకుతుంది, ఆకల్ని ఎంత లోతుకు పొలితే అంత వికృతంగా మొలకెత్తుతుంది' అంటాడు. పై మాటలు చాలు కవికి స్పష్టమైన సామాజిక దృక్పథం వున్నదని మనం తెలుసుకోడానికి.

ప్రతి సున్నితమైన మూడ్ నీ స్వీట్ చిత్రంలా ఫోటోలు తియ్యాలని ప్రయత్నిస్తాడు సౌభాగ్య. ఆ సందర్భం కలిగించిన అనుభవాన్ని సంపూర్ణంగా అక్షరాల్లోకి అనువదించాలని ఆశ్రపడతాడు. అనుభవం కలిగించిన భావావేశాన్ని వదాల్లోకి ప్రతిభావంతంగా కుదిస్తాడు. ఈ ప్రయత్నంలో కవిత చిక్కదనాన్ని సమకూర్చుకుంటుంది. చదివిన పాఠకుణ్ణి ఆ దృశ్య చిత్రంలో మమేకం చేస్తుంది. ఈ 'పునరుజ్జానం' కవితా సంకలనం నిండా చిక్కని కవిత్వాన్ని పుష్కలంగా నింపాడు సౌభాగ్య.

ఈ కవితలలో అస్తిత్వ సంక్షోభంతో అల్లాడిపోయే అంతరంగమూ కనిపిస్తుంది. మహానగరం అల్లిన మురికి ప్రపంచంపై కవి మండి పడడమూ కనిపిస్తుంది. ఒంటరిగా పూలని రాల్చే, పిట్టల శబ్దాల్ని చల్లై అరణ్యంలో పట్టరాని సంతోషంతో తిరిగే సీతాకోక చిలుకలా ప్రకృతి సౌందర్యాన్ని పట్టుకున్న సందర్భాలూ కనిపిస్తాయి. బాల్యమంతా కన్నీటి కుండలు మోసి మోసీ బానిసైపోయిన సంగతి గుర్తొచ్చి పొంగిపొరలిన దుఃఖమూ కనిపిస్తుంది.

చిన్నప్పటి జీవితానుభవం మిగిల్చిన దుఃఖాన్ని సౌభాగ్య ఎంత గొప్పగా పట్టుకోగలిగిందో 'అమ్మా! కొమ్మ విరిగిందే' కవిత చదవితే తెలుస్తుంది. తల్లి దండ్రుల్లో ఎవరి ప్రేమకీ సరిగా నోచుకోక గాలికి పెరిగిన పిల్లవాడుగా కోల్పోయిన ప్రేమకోసం దుఃఖించడం కనిపిస్తుంది ఈ కవితలో -

'బాల్యమంతా కన్నీటి కుండలు మోసిమోసీ బానిసై పోయాను
కలవరం గూడు కట్టిన కనుగుడ్డయిపోయాను
దిగంతాల తలుపులు తెరిచి దిగ్భ్రమ లో ముంచి
ఎవరయినా నన్ను మాతృలోకం దాకా నడిపించుకు పోరాదూ!
నేను వెనక్కి వెనక్కి వెళతాను
భూమిలో యింకీన నా కన్నీటి బిందువుల్ని ఏరుకుని
నా సొంత సముద్రాన్ని సృష్టించుకుని అందులో మునిగి చచ్చిపోతాను'
కోల్పోయిన మాతృలోకం కోసం కవి ఎంతలా ఆక్రోశిస్తున్నాడో! ఇంకీపోయిన
తన కన్నీటి బిందువులతో స్వంత సముద్రాన్ని సృష్టించుకుని అందులో మునిగి

మరణిస్తాననడంలో తన దుఃఖ తీవ్రతని ధ్వనిస్తున్నాడే తప్ప మృత్యువుని ఆహ్వానించడం లేదు.

డబ్బు చుట్టూ బిగుస్తున్న మానవసంబంధాల్లో మృగ్యమవుతున్న ఆర్థిక ఒక ఆధునిక విషాదం కదూ! ఏదో తెలియని బాధ పట్టి పీడిస్తుంటుంది. ఒక అస్తిత్వ వేదన నరాల్ని కొరికేస్తూ ఉంటుంది. ఇలాంటి దుఃఖాన్నే 'నిరీహ' లో నిక్షిప్తం చేశాడు సాభాగ్య.

‘మన మింకా మిగిలే వుంటాం

తామరాకుపై కన్నీటి జాడల్ని వొదిలినప్పుడే అనుకున్నాను

అస్తిత్వ బహిరంగ స్థలాల్లో కాంక్షా మృగాల్ని పరిగెత్తించి నప్పుడూ

అహంకార మైదానాల్లో రహస్య శబ్ద పతాకా విష్కరణ జరిగినప్పుడూ

శూన్యం కూడా గుసగుసలు పోవడంలో ఆశ్చర్యమేముంది?

సంపూర్ణ నగ్న గగనం కింద అర్థ నగ్న విషాద సాహచర్యం ఒక అనివార్య కరదాలనం!

సగం సగం బయట పడిన విషాదంలో సాహచర్యం తప్పని సరవుతున్న జీవితంలో దుఃఖించడమైనా రహస్యంగానే సాగిపోతుంది. సమూహంగా జీవించడం మాని వంటరి తనాన్ని ఒక ధూళి వస్త్రంగా కప్పుకున్నప్పుడు

‘కాండాల కారిన్యం కింద ఒక వెచ్చని మృదుస్పర్శా జ్ఞాపకం

మనం కాకుంటే మన వాళ్ళయినా మిగిలే వుంటారు’

అనే నిర్వేదపు సంతృప్తి తప్ప ఇంకేం మిగులుతుంది!

అనుభూతి తీవ్రమైనప్పుడు సహజంగానే కవిత సంక్షిప్తతని సంతరించుకుంటుంది.

‘నిరీహ’ లోనవే ఈ వాక్యాలు చూడండి.

‘వాయు సర్ప అభయం కింద స్పటిక కిరణ దీపం వెలుగుతూనే వుంటుంది.

నీడ రెక్కల నిశ్వాసం మట్టిని మెత్తబరుస్తుంది.

ఒకవేళ వాళ్ళూ మిగలకపోవచ్చు

దృశ్యం మాయమై చూపులు మిగిలిన చోట, స్థలం మాయమై

కాలం నిలదీసిన చోట

నువ్వుంటే నేను లేను, నేనుంటే నువ్వు లేవు

నువ్వు నేనూ లేని చోట

ఉదయాస్తమయలు కాని ఒక నిరీహ రెప్పు వేయని కన్నై వుంటుంది.'

తుఫాన్లు సృష్టించి ఎంతటి దీపాన్నయినా ఆర్చుగల వాయు సర్పం అభయమిస్తే తప్ప సృటిక కిరణ దీపం వెలుగులు విరజిమ్ముతూ నిల్చేలేదు, సముద్రం. విసురుగా ఒడ్డుకు విసిరే నీటి రెక్కల నిశ్వాసమే మన మట్టి మనసుల్ని మెత్తబరుస్తుంది. ఇంతయినా ఒకవేళ వాళ్ళలా మిగలకపోవచ్చు - నువ్వు నేనూ లేని చోట నిరీహ ఒక రెప్పు వేయని కన్నులా భయంకరంగా నిల్చేనే వుంటుంది. అంతరాంతరాల్లో అద్ద నగ్నంగా పగిలే అగ్నిపర్వతాలకి 'నిరీహ' ఒక సంకేతంగా నిలిచిపోతుంది.

నన్నాకర్పించిన మరో కవిత 'లిటిల్ డ్రిమ్స్'. రెండు ప్రాంతాల్ని నీళ్ళ మీదుగా కలిపే వంతెనని కవి ఇలా భావిస్తున్నాడు.

'ఆకు పచ్చని గట్ల మధ్య అందంగా ఇంద్ర ధనుస్సులా వంతెన

అట్నుంచి యిటూ, ఇట్టించి అటూ వెళ్ళినా చెట్ల గుబుర్లు కరదాలనం చేస్తాయి.

వంతెన కింద నీళ్ళు వచ్చేపోయే జనాల్ని వదిలిపెట్టుకుండా ఫోటోలు తీస్తాయి'.

ఆకుపచ్చని గట్ల మధ్య ఒక ఇంద్ర ధనుస్సులా ఉందట ఆ వంతెన. సునిశితమూ సున్నితమూ అయిన దృష్టి లేకపోతే నీళ్ళలోని ప్రతిబింబాల్ని నీళ్ళు తీసే ఫోటోలుగా భావించడం సాధ్యం కాదు. ఒక్కో దృశ్యం ఒక్కో లిటిల్ డ్రిమ్.

తోటలన్నా తోటల్లోని పిట్టల పాటలన్నా ఎంతో ప్రేమ, అభిమానం, గౌరవం సాభాగ్యకి, అందుకే 'తోటపాట' లో

'ఇక్కడికి పరిశుభ్రంగా రావాలి

చుక్కలు పహరా కాస్తున్న ఈ సంక్షిప్తాకాశం దగ్గరకు మౌనంగా రావాలి

కాంతల్ని కడిగేసిన ఆత్మకు పాటల్ని తోడిచ్చి పంపాలి

బాధల వలువల్ని బయటే వొదిలేసి నగ్న హృదయాలతో రండి

పాపల్ని వెంట బెట్టుకుని రండి'

అంటూ సలహా ఇస్తాడు. తోటలోని ప్రశాంతతని ఆస్వాదించాలంటే భాధల్ని వదిలేసిన మనస్సులతో పసిపాపల్లా వెళ్లాల్సిందే, కాదని ఎలా అనగలం?

సాభాగ్య కవిత్యం అంతకంతకూ చిక్కదనాన్ని సంతరించుకొంటోంది. సంక్లిష్టమైన అనుభవాల్ని కవితలో అనుసృజిస్తున్నప్పుడు కవి శక్తి సామర్థ్యాలపై ఆధారపడి కవిత రూపొందుతుంది. సరిగ్గా ఇలాంటి సందర్భాల్లోనే భాష యొక్క అశక్తత కవికి అనుభవంలోకి వస్తుంది. ‘ఒక సరోవరాన్ని మోసుకుని’ అన్న కవిత చదివిన వెంటనే ఎంతగానో ఆకర్షిస్తుంది. ఒక బలమైన అనుభూతిని కలిగిస్తుంది. కొన్ని వాక్యాలు ఈ కవికి ఎలా తట్టాయో అని అశ్చర్యపోతాం, మొత్తంగా కవితలో ఒక గొప్ప నిర్మాణ శిల్పాన్ని చూసి ముగ్ధులమవుతాం.

కవి మానసిక ప్రపంచానికి బయటి ప్రపంచానికి సంఘర్షణ కొనసాగుతోంది. ప్రపంచం ఆదర్శాల్ని వల్లిస్తున్న దేకానీ ఆచరించడం లేదు. అంతటా ఒక క్రూరమైన వ్యాపార సంస్కృతి రాజ్యం చేస్తోంది. జీవితంలో ప్రేమ, అనుభూతి, ఆలోచన కొరవడి ఒక భయంకరమైన యాంత్రికత చోటు చేసుకుంటోంది. స్టార్ టీవీలు, జీ టీవీలూ వచ్చాక ఆత్మీయమైన సంభాషణలు కరువయ్యాయి. ముప్పార్డులా ఎంటర్టైన్మెంట్ కి బలైన మనిషి బండబారి పోతున్నాడు - సహజమైన మృదుత్వాన్ని కోల్పోతున్నాడు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్ని చూసి ఆక్రోశంతో సాభాగ్య రాసిన కవిత ఇది -

‘నాలుగు పర్వతాలు నాటి ఆకాశానికి అందమైన బొట్టుపెట్టి
గుప్పెడు పిట్టల్ని చల్లి నేనో సజీవ చిత్రాన్ని తయారు చేసుకున్నాను
దృశ్యాన్ని నాలుకతో నాకేసి, నాకేసి క్రూరంగా చూస్తున్న పులి నుండి
నన్నెవరు రక్షిస్తారు’

అని ఆందోళన ప్రకటిస్తాడు. ఏ మనిషయినా తనకు తాను ఒక అందమైన ప్రపంచాన్ని సృష్టించుకుంటాడు. మానసిక ప్రపంచంలో ఆరోగ్యకరమైన ప్రకృతిని

ప్రతిష్ఠించుకుంటాడు. బయటి ప్రపంచమనే రియాలిటీయే ఆ క్రూరమైనపులి. ఆ దృశ్యాన్ని చెరిపేసి ఆశని ఆశయాల్ని ఛిద్రం చేస్తోంది. ఈ పరిస్థితి నించి తనని తాను రక్షించుకోవడం ఎలా? అన్నదే ఇప్పటి ప్రశ్న.

వ్యాపార సంస్కృతిలో మేధస్సునో, శ్రమశక్తితో దోపిడీ చేస్తూ ఒకడు గాలాలు వేస్తూంటాడు. మరొకడు పంజరాలు సృష్టిస్తూ వుంటాడు. ఈ పంజరం తాలూకు నాలుగు గోడలు సృష్టిస్తున్నదీ మనిషే కాబట్టి నాలుగు గోడలకీ మనిషే తలుపు!

‘నాలుగు గోడలకీ మనిషే తలుపు, ఒక ప్లేటులో నాలుగు సినిమాలూ,
రెండు కంప్యూటర్లు
మూడు స్ట్రాప్ టీవీలు, రోజూ తింటున్నా ఆకలి తీరదు.
స్వప్నాలు చచ్చిపోయాకా వైరస్ కంపే!
కన్నీటి బిందువుని చీమలు స్మశానం దాకా దొర్లించుకు పోతాయి’

స్ట్రాప్ టీవీలు సృష్టిస్తున్న ప్రపంచం ఒక కృత్రిమమైన ప్రపంచమన్నది మనిషికీ తెలుసు. మనుషుల్ని ఒక రాజకీయ, ఆర్థిక వ్యవస్థకీ బానిసల్ని చేయడానికే ఈ కంప్యూటరూ, స్ట్రాప్ టీవీలు గొప్పగా ఉపయోగపడుతున్నాయనే నిజం గ్రహించడం అంత సులభం కాదు. ఆ పంజరంలో చిక్కుకున్న మనిషికీ, తెలీని వివశత్వమే తప్ప, ఇలాంటి ప్రశ్న ఉదయించదు. స్ట్రాప్ టీవీ ముందు కూర్చుని ఎన్ని కుటుంబాలు వొకరితో మరొకరు ముచ్చటించుకోవడం మానేశాయి! మిత్రుల్నీ, సహచరుల్నీ, పొరుగింటి వారిని నిర్మోహమాటంగా నిర్లక్ష్యం చేస్తున్నాయి. ఒక యాంత్రిక ఎంటర్టెయిన్ మెంటులో పడి మనసులన్నీ మొద్దు బారిపోయాయి. ఇదొక స్వప్నం, ఈ స్వప్నం మరణించాకా ఛిద్రమైన మానవ సంబంధాల వైరస్ కంపే అందర్నీ చుట్టు ముడుతుంది. ‘కన్నీటి బిందువుని చీమలు స్మశానం దాకా దొర్లించుకుపోతాయి’ అన్న వాక్యం ఒక హృదయ విదారకమైన దృశ్యాన్ని మన ముందుకు తెస్తోంది. మొద్దుబారిన హృదయాల్లో ఒక్క కన్నీటి బిందువు కూడా మిగలదు అని కవి ధ్వనిస్తున్నాడు.

ఇలా విశ్లేషించుకుంటూ పోతే కవి సృష్టించిన పద చిత్ర ప్రవాహం నెమ్మది నెమ్మదిగా

మన అనుభూతిలోకి వస్తుంది. 'కుములుతున్న పెదాలని లిప్స్టిక్ దాచలేదు', 'ఎండని మడతబెట్టకుండా వెన్నెల్ని ఆరెయ్యలేం' లాంటి వాక్యాలు క్లుప్తీకరించబడ్డ దుఃఖానుభూతి శకలాలు! ఈ కవిత గొప్ప అస్తిత్వవేదనానుభూతిలో రాసిన కవిత కాబట్టి శిల్ప సౌందర్యంతో నిలువెల్లా భాసిస్తోంది. పాఠకునిలో కూడా అలాంటి అనుభూతినే కలిగించడంలో సఫలీకృతమవుతోంది.

అక్కడక్కడా నాకు బాగా నచ్చిన కవితలు స్పృశించానే కానీ సంకలనం మొత్తం ఒక విచిత్రమైన వేదనానుభూతిని కలిగిస్తుంది. హృదయాన్ని కదిలిస్తుంది. ప్రపంచ విఖ్యాత కవి గొథేని, గొప్ప ప్రేమ కవి ప్రావర్త్యుస్ నీ, సమాజంలోని అర్థిక, అస్తిత్వవేదననీ చదువుకున్న సౌభాగ్య కవితా వస్తువులో సాధించుకున్న విస్తృతి నిజంగా హర్షించదగ్గ పరిణామం. సౌభాగ్య ఈ సంకలనంలో అందిస్తున్న కవిత్యం నిస్సందేహంగా కొత్త దారుల్ని తెరుస్తోంది. తీవ్రమైన అనుభూతినీ, ఆలోచననీ ఏకకాలంలోనే అందిస్తోంది.

నా ఆప్తమిత్రుడు సౌభాగ్య కవితా సృష్టి నిరంతరం నిరాఘాటంగా సాగాలని అభిలషిస్తూ.....

ఈ నాలుగు మాటలు రాయడానికి అవకాశం ఇచ్చినందుకు కృతజ్ఞతలు చెప్పుకుంటూ ప్రస్తుతానికి శేలవు.

(సౌభాగ్య 'పునరుత్థానం' ను ఆహ్వానిస్తూ)

22-10-1994

24. తెలుగులోకి వచ్చిన భారతీయ కవిత్వం

కవులపరంగా, ఖండికల పరంగా తనకు నచ్చిన 70 కవితల్ని వివిధ భారతీయ భాషల్లోంచి సేకరించి తెలుగులోకి స్వేచ్ఛానువాదం చేసి డా॥ దేవరాజు మహారాజు మనకీ 'కవితా భారతి'ని అందిస్తున్నారు. ఆంధ్ర ప్రభ దినపత్రికలో 1989-90ల మధ్య ప్రతి ఆదివారం ఈ 'కవితా భారతి' కవుల కవితలు తెలుగు పాఠకులకు పరిచయం చేయటం జరిగింది. ఆ కవితలన్నింటినీ సంకలితం చేసి ఈ నాటికి తైబ్రీలో ఉంచుకోదగ్గ పుస్తకంగా తీసుకోచ్చే సాహసం చేసిన దేవరాజు నిజంగా అభినందనీయులు.

ఇందులో అస్సామీ, ఇంగ్లీషు, ఉర్దూ, ఒరియా, కన్నడ, గుజరాతీ, డోగ్రీ, తమిళ, పంజాబీ, బెంగాలీ, మణిపురి, మరాఠీ, మళయాళం, సింధీ, హిందీ కవితల నుంచి ప్రముఖ ఖండికల్ని సరళతరమైన తెలుగులోకి అనుసృజించటం జరిగింది. ప్రపంచ కవుల్ని అధ్యయనం చేస్తున్న తెలుగు కవులు, పాఠకులు, అంతగా దేశీయ కవిత్వాన్ని పట్టించుకుంటున్నట్లు కనపడదు. తెలుగు కవితని ప్రపంచానికి పరిచయం చేయడానికి కూడా తీవ్రమైన ప్రయత్నమే జరగాల్సి ఉంది. కన్నడ, మళయాళీ, బెంగాలీ వంటి భాషల్నించి ఎన్నో కవితలు ఇంగ్లీషులోకి అనువదించడం చేపడితే ఎంతో బాగుంటుంది.

అన్ని భాషల్లో ప్రసిద్ధ కవుల కవితల్నించి తనకు నచ్చిన కవితల్ని మాత్రమే తెనిగించినట్లు డా॥దేవరాజు చెప్పుకున్నారు. ఆయా కవుల ప్రతిభనీ, శక్తియుక్తుల్ని ఒక్క కవితతో మనం అంచనా వెయ్యకూడదు. 'కవితా భారతి పుణ్యమా అని భారతీయ కవిత ఎంతో కొంత చదువుకోగలిగాను. అయితే అందులో పదో వంతుకూడా పాఠకులకు అందించలేకపోయాను. కవితలు సంపాదించడంలోనూ, వాటికి తెలుగు రూపమివ్వడంలోనూ ఎన్నో సమస్యలు ఎదురయ్యాయి' అంటూ డా॥ మహారాజు తమ పరిమితుల్ని పాఠకోకానికి నివేదించుకున్నారు. రా. రా. 'అనువాద సమస్యలు' చదివిన వారికెవరైనా ఇది ఎంత బాధ్యతాయుతంగా నిర్వహించవలసిన పనో తెలిసే ఉంటుంది. అనుసృజనలో కవికి న్యాయం చేయవలసిన బాధ్యత ఉంది. మరీ లోతుల్లోకి పోకుండా అనుసృజనల్ని ప్రోత్సహించవలసిన బాధ్యత మన మీదే ఉంది.

అనుసృజన సాహిత్యం అనుకోకుండా మొదట్నుంచీ చివరిదాకా కవితలన్నింటినీ చదివితే ఒక ఇరవై దాకా మంచి కవితలు దొరుకుతాయి ఈ సంకలనంలో. కేకేదారువాలా కవిత 'పేరు' హృద్యమైన కవిత. తన కూతురు రూక్మిణిపై రాసిన కవిత ఇది.

‘సుద్ధ పాడిలాంటి మెత్తని

మృదువైన లేత ఎముకలు

పక్షిలాగ నిలకడలేని చూపు

వర్షం కడిగిన ఆకులా స్వచ్ఛమైన మనసు...’

అంటూ అక్షరారణ్యంలో మౌనంగా, ధైర్యంగా ముడుచుకుపడుకున్న తన కూతుర్ని మృదువుగా స్పృశిస్తారు ఈ కవితలో దారువాలా.

‘ఆద్యంత రహితమైన జీవితాన్ని కాలం రాచింది పైతం కవిత్యం కోసమే’ అంటున్నారు సునీల్ గంగోపాధ్యాయ. ‘మోడైపోయిన చెట్టు కొమ్మ మీద నానమ్మ గొంతు వణుకుతున్నట్టే ఉంది’ అంటూ నానమ్మను జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటున్నారు దిలీప్ చిత్ర. ‘మృత కళేబరాలు ఈ రోజు సమాధుల్ని పగుల గొట్టుకుని వచ్చాయి. ఇందులో మనూరెవరో పరాయి ఎవరో ఎలాగూ తేల్చుకోలేం - నన్నిక నిద్రపోనీండి ఈ రాత్రికి’ అంటున్నారు ఉమాశంకర్ జోషి.

ఈ సంకలనంలో దళిత కవుల కవితలు ఎంతో విప్లవాత్మకంగా ఉన్నాయి. తమకి కూడా రిజర్వేషన్లు కావాలనే వాళ్ళకి సమాధానంగా రామ్ బసాఖాత్రే రాసిన కవిత ఎంతో భావగర్భితంగా ఉంది. ‘దుఃఖాన్నీ, దైన్యాన్ని, దాసీతనాన్ని మెళ్ళో వేసుకొని సమాజపు వీధుల్లో తిరగండి, అప్పుడు అడగండి మాకు రిజర్వేషన్లు కావాలి’ అని అంటాడీ కవి ఆవేదనగా. ‘త్రయంబక్ సబ్ కాలే కవిత’ మేడి పండు’ మరో గొప్ప కవిత. ఈ కవితలు మన గుండెల్లో చురకెత్తుల్లా దిగబడతాయి. ‘నల్లం-వర్గం’ అన్న వినయ్ తుమ్ రామ్ కవిత కూడా ఇలాంటి కవితే. పెరిగిపోతున్న అవినీతిని, అన్యాయాల్ని నిరశిస్తూ చాలా శక్తివంతమైన కవితలు ఈ సంకలనంలో చోటుచేసుకున్నాయి. కవిత్యపు విలువలనేని వస్తువుని అంటి పెట్టుకునే ఉంటాయి. వస్తు ప్రదర్శనని ఎలా నిర్వహించాడన్న దాని మీదే కవి ప్రత్యేకత ఆధారపడి ఉంటుంది.

తహరితం సైతం స్వార్థంతో నీళ్ళ నములుతోంది' అంటున్నారు గజానంద్
ముఖ ముఖయాళ కవి వినయచంద్రన్ కవిత 'పార్కులోని బల్ల' మరో మంచి
లో తను కూర్చున్నంత సేపూ నలు దిక్కులా కవి దృష్టి సాగినంత మేరా
మైన దృశ్యపరంపర అంతా చోటుచేసుకుంది ఈ కవితలో. స్వచ్ఛమైన ఇమేజిస్టు
'ర్కులోని బల్లను ఎలా కొలుస్తారు ఎవరైనా? చేతివేళ్ళతోనా, ప్రశ్ననే కూచున్న
పు సాంపుతోనా?' అంటున్న కవికి మనం ఏం సమాధానం చెప్పగలం?

సంకలనంలో మరో సింబలిస్టు కవి చంద్రకాంత్ దేవ్ తాలె కవిత 'హనీమూన్',
ల అనురాగ బంధాన్ని అద్భుతంగా చిత్రించిన కవిత ఇది.

బద్రంలో స్నానిస్తున్న ఆ స్త్రీ
ఇంటి కిటికీ గుండా చూస్తున్నది
బద్రంలో మునిగి తేలుతున్న మనిషి
స్వం రాస్తూ కనిపించాడు'

వాక్యాలు మనలో రకరకాల భావాల్ని కలిగిస్తాయి. ఒకరిలో వాకరుగా
పేమికులు ప్రేమ సముద్రంలో మునిగి తేలుతున్నారు. తన 'కంటి కిటికీ'
ఆ స్త్రీ. ఆ హాయినంతటినీ గుండెల నిండా పీల్చుకుంటూ మనసు పేజీల
రాసుకుంటున్నాడు ఆ పురుషుడు. 'నీళ్ళ మీద జారిపోయే నౌక కూడా
(జోడే' అని చమత్కరిస్తాడీ కవి. అనురాగ సంగరంలో అలిసిపోయిన జంట
సల సగం ఇసుకతో కప్పబడి సగం వెన్నెల్లో మెరిసిపోతూ నిద్రపోయారట ఆ
జ్ఞాన!.

శైవిధ్యం ఉన్న అనుభవజనల సంకలనం ఈ 'కవితా భారతి'. సాంతలైబ్రరీ
నుక్కోవలసిన భారతీయ కవితా సంకలనం ఇది.

(30 సెప్టెంబర్ 1991, ఆంధ్రప్రభడైలీ)

25. ఇదే చిన వీర భద్రుడు ఇప్పుడు రాయాల్సిన కవిత

‘ఆద్యంతమూ తిమిరావృతం అయినా నడవక తప్పదు’ అని ‘నిర్వికల్ప సంగీతం’ లోనే మనకి చెప్పగలిగిన చినవీరభద్రుడు సామాన్యమైన కవి కాదని మన అందరికీ తెలుసు. కథ రాసినా కవిత రాసినా ప్రతి వాక్యంలోనూ తన సంతకాన్ని పదిలపరచుకున్న కవి, కథకుడూ ఆయన. ‘ఒంటరి చేలమధ్య ఒక్కతై మన అమ్మ’ అన్న కవితా సంకలనంతో మళ్ళీ మనముందు కొచ్చాడు. ఈ సంకలనంలో 1987 నుంచి 1992 దాకా వ్రాసిన కవితల్ని సంకలితం చేశాడు. ఈ సంకలనాన్ని జీవన రహస్యాన్ని వెతుక్కుంటూ భార్యా పుత్రుల్ని సహితం వాదిల్చెల్లిపోయిన తన అస్తమిత్రుడు కవులూరి గోపీచంద్ కి అంకితమిచ్చాడు.

గుండెల్లోని అంతర్మథనానికి కవితా రూపాన్ని ఇవ్వడం ఈనాటి కవికి నిజమైన కర్తవ్యం అని చినవీరభద్రుడు ఏనాడో గుర్తించాడు. ప్రతి కవితలోనూ ఒక కొత్త నిజాన్ని సరికొత్తగా ఆవిష్కరించాలనే తపన కనిపిస్తుంది. ముప్పై ఏడు కవితలున్న ఈ సంకలనంలో ఆత్మని సున్నితంగా స్పృశించే కవితలు ఎక్కువగానే ఉన్నాయి. అన్ని కవితలూ అర్థస్ఫూర్తితోనూ, ఒక పరిమళ భరితమైన అనుభూతితో నిండి చదువరిని ఇట్టే లోబరచుకుంటాయి. కవితలన్నీ సరళంగా వుండి భాషాపరంగా ఏ విధమైన అస్పష్టతకూ తావివ్వవు. వ్యక్తిగత, సామాజిక అన్న బేధాలు కనుమరుగవుతున్న ప్రస్తుత సందర్భంలో ఈ సంకలనం ఒక ప్రత్యేకతను సంతరించుకుంటోంది.

‘గోపీచంద్ కి మూడు పద్యాలు’ అన్న కవితలో ఆయనపై తనకుగల అభిమానాన్ని ప్రతిభావంతంగా ఆవిష్కరించగలిగాడు.

‘ఈ ఊళ్లో ఉన్నన్నినాళ్లూ ప్రతి సంధ్యా
నేనతన్ని తల్లి కోసం పిల్లవాడిలా ప్రతీక్షించేను
అతను రాగానే
నన్ను ఖండఖండాలుగా తరుక్కొని
అతనిముందు పోగుపడేవాణ్ణి
అప్పుడాతను తన కళ్లనుంచీ, వాక్కునుంచీ స్రవించే

పేరులేని అంజనమేదో
 నా ఖండి తాంగాలకు పూసి తాను నడిచే
 దారి పాడుగనా నాటేవాడు
 నా ఆత్మలోమోగే రంపపు చప్పుళ్లు విని
 'ఇక పుష్పించు' అనేవాడు

ఒక జ్ఞానపూరిత స్నేహబంధమేదో వారిద్దరిమధ్యా వుండి వుండేదని మనకి అర్థమౌతుంది. 'ఎంత తిరగినా ఎన్నిసార్లు వచ్చి వెళ్లినా ఈ నగరం తన రహస్యాన్ని నాకు చెప్పనే చెప్పదు' అంటూ హైదరాబాద్ ను రెండు వద్యాలతో పక్కరిస్తాడు చినవీరభద్రుడు. 'అర్థవంతమైన ఆబిడ్స్ రోడ్డు సంగంభం, అన్నపూర్ణ దిగులుని రేపుతుంది, కాంక్రీటు రాక్షసాకృతుల నీడలనుంచి, బెదురుగా నంగిరిగా సందులోకి తప్పుకుంటుంటే, ఎవరి జడలో జాజీచెండో నా భుజానికి రాసుకుంటుంది' అంటూ ఒక పక్క అనవసరపు వేగవంతమైన అశాంతినీ, మరో పక్క సరికొత్త సృజనాత్మక సుఖాన్నీ ఒక సిటీ సందర్శన కల్గిస్తుందని సున్నితంగా చెబుతాడు.

'ఇంకా జీవితానికి అర్థం వెతక్కు. అభిలషించిన దానికీ, అందిన దానికీ మధ్య ఆ అందమైన తెరనల్లా ఉండనివ్వు, మనోహరమూర్తి రెబెకాని ముసుగు తొలగించి, చూడాలనే ఆ శిల్పీ తపించాడు, కానీ అతనూ మానవుడే కదా, మన విషాదమంతా తొలగించలేని ఆ చివరి తెర' అంటూ ఒక విస్తృత సత్యాన్నీ అలతి అలతి పదాల్లో మనకి గుర్తుచేస్తాడు. చిన వీరభద్రుడులో మనల్ని ఆకర్షించేది ఈ సింప్లిసిటీయే. క్లిష్టమైన అనుభూతిని కూడా ఏ మాత్రం క్లిష్టత లేని వాక్యాల్లోకి అనువదించగలగడం నిజంగా ప్రశంసించదగిన కళ. ఏ కవి ఎంచైనా మనం కోరుకోగలిగింది అదే.

చిన వీరభద్రుడు ఒక విశుద్ధ కవి అని ఈ సంకలనం నిరూపిస్తుంది. ఆయనకి 'మరణిస్తున్న రోజులనుంచే ఆరాలు మొలకెత్తుతాయని' ఒక పిచ్చి ఆశ. ఆయన రాస్తున్న కవితవ్వం మీద ఆయనకెంత భరోసా వుందో 'ఇప్పుడు రాస్తున్న కవిత' మనకి విప్పి చెబుతుంది. ఆయన కవితవ్వంలో మునిగి లేచిన మనకి వొళ్లంతా ఆయన అక్షరాల వాసనా, నాచూ మిగిలిపోతాయట. ఈ విషయాన్ని కాదనవలసిన అవసరం మనకి కనిపించదు. ఈ

సంకలనంలోని ‘నటాషా! నటాషా!’, ‘అనురాగాలత వివశత్వంలో’, ‘కవి, ఆమె’, ‘లోలిత’, ‘ప్రియమైన రెండు అశ్లేల పద్యాలు’, ‘రెండు పవిత్ర పద్యాలు’ లాంటి కవితలు మనల్ని ఎంతగానో ఆకట్టుకుంటాయి.

వ్లదిమీర్ నెబకోవ్ నవల ‘లోలిత’ ని స్మరిస్తూ రాసిన కవితలోని ఈ వాక్యాలు గమనించండి. ‘అశ్లేలమైన ఆ దివ్య ఊరుపుల మధ్య వర్షించే నిష్కలంక దయా వృష్టిలో, అల్లి బిల్లి గా అల్లుకున్న ప్రాచీన కేశ తమన్ను, కొనవేళ్ల రహస్య మధురోష్టతలో గిలగిలలాడే ఆ సీతాకోక చిలుక ఒణుకులో, స్పర్శ ఒక ఆరని జ్వాల, ప్రేమించడమంటే వేళ్ల కొనల్తో స్పర్శాన్ని తాకి చూడటం... ప్రేమించడమంటే ఎంతో పుణ్యం చేసుకున్న ఒకే ఒక్క పాపం’. ఇలాంటి వాక్యాలు మనల్ని ఆశ్చర్యపరుస్తాయి. కవిత చదవగానే ఒక ప్రాకృత నిజాన్ని గంభీరంగా మన రక్తంలోకి ఎక్కిస్తున్నట్లు అనిపిస్తుంది. పాప పుణ్యాల మధ్య మనిషి పడే వేదన అనుభవంలోకి వస్తుంది.

ఈ సంకలనంలోని సుదీర్ఘకవిత ‘వానపిలుపులు’, వానలో స్త్రీలతో, పిల్లలతో, పల్లె ప్రజలతో, కవి సామూహికంగానూ వ్యక్తిగతంగానూ పంచుకున్న ఒక గొప్ప అనుభవాన్ని ఎంతో హృద్యంగా చెబుతుంది. మృదువుగా వీస్తున్న గాలిలా, జల్లుగా కురుస్తున్న వానలా ఈ కవిత చదవరిని మరో లోకానికి తీసుకుపోతుంది. ఎండాకాలంలో అందరూ తప్పుక చదూకోవలసిన కవిత ఇది. కవిత కలిగించిన అనుభూతిలోనైనా గ్రీష్మార్ధిని మరిచిపోగల అవకాశం దొరుకుతుంది.

‘రాయాలంటే గొప్ప ప్రేమ కూడా కలగాలి లోకంపట్ల, ఎంతో బాధ్యతతో చేయాలి ఆ పని’ అంటూ తనని తను అదుపు చేసుకుంటున్న చినవీరభద్రుడు ఈ సంకలనంలో ఒక గొప్ప వెలుగుని నింపాడు. జీవితంలోని నిరాశని గుర్తిస్తూనే గొప్ప ఆశని ఆవిష్కరించాడు.

(20మే 1996, ఆంధ్రభూమి డైలీ ‘సాహితీ లో’)

26. ఇవాళ అఫ్ఫర్

ఆధునిక కవిత్వం కొత్త దారుల్ని తొక్కుతూ ఉంది. ఎప్పుడో ఆగిపోతుందని భయపడ్డ వెల్లువ, ఆత్మ సంగీతాన్ని ఆలపిస్తూ యువ కవుల కంఠాల్లో కొత్త కొత్త రూపాల్ని సంతరించుకుంటోంది. తిలక్, శ్రీశ్రీ, అజంతా, శేషింద్రుల వారసడి వచన కవిత్వంలో సామాజిక వైయుక్తిక కవిత్వాల సంగమంలో ఒక చిక్కదనాన్ని తెచ్చి పెట్టింది.

అఫ్ఫర్ వచన కవిత్వంలోకి దూకుడుగా వచ్చిన యువ కవి. చేప గల కవిత్వం రాస్తున్న అఫ్ఫర్ తన నలభై తొమ్మిది కవితల్ని 'ఇవాళ' గా సంకలితం చేశాడు. నగరాల్లోనూ, పట్టణాల్లోనూ మనిషి పది మంది నుంచీ విడిపోయి, ఎలా ఏకాంతానికి శిలువ చేయబడుతున్నాడో తెలియాలంటే అఫ్ఫర్ కవిత్వం తప్పక చదవాలి.

పారిశ్రామికీకరణ ఆర్థికంగా మనిషిని ఎత్తులకి ఎగరేసినా సామాజిక జీవితానికి గొప్ప ప్రమాదమే తెచ్చి పెట్టింది. ఎవడికి వాడుగా తన ఇంటికే పరిమితమైన మారాజుగా బ్రతికేస్తున్నాడు పట్టణంలో మానవుడు. నాగ రికత పెరిగి పెరిగి ఆసలైన సమాజం నుంచి తెగొట్టబడి తనదికాని ప్రపంచంలోకి నెట్టబడి తెలీని ఆవేదనను అనుభవిస్తున్నాడు. ఆధునిక మానవుని ఆత్మవేదన తెలుసుకోవాలంటే ఇప్పుడొస్తున్న కవిత్వం తప్పక చదవాలి. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లోనే విధిలేక 'నేనే ఒక సమూహం' అంటున్న 'అఫ్ఫర్' వాక్యాలు గమనించండి.

‘నాకు తెలుసు

నేను సమాజంలోకి నిర్మించుకున్న గడప

మానంగా పగిలి పోతుంది ఇట్లానే’

సమాజంతో మమేకం చెందాలనీ, అసలైన సంతృప్తిని అనుభవించాలనీ ప్రతి మనిషీ అంతరాంతరాల్లో తీవ్రంగా అభిలషిస్తాడు. ప్రతి మనిషిలోని ఆత్మని గుర్తించి తన కష్ట సుఖాల్ని అందరితోనూ పంచుకోవాలనే తపన పడతాడు. కానీ ఎన్ని అడ్డుగోడలు? యాంత్రికంగా సాగే జీవితంలో తన స్వంత కుటుంబాన్ని కూడా సరిగ్గా చూసుకోలేని

ఒంటరితనం, కులాలమతాల, కుల్పితాల మురికి కూపంగా ముక్కలైన సమాజంలో ఎక్కడ
ముట్టుకుందామన్నా స్వార్థం పెళ్ళలు పెళ్ళలుగా రాలుతుంటే ఎక్కడని ఎవర్ని
కాగిలించుకుంటాడు పాపం మనిషి - అందుకే -

‘విగ్రహాల మీద ఎండిపోతున్న పూల పరిమళాల మధ్య
ఫైళ్ళ మీద ఆరిపోతున్న నెత్తుటి మరకల మధ్య
నవ్వుల మీద కప్పుతున్న సిమెంటు పొరల మధ్య
నేను నేను నుంచి తెగి, తెగిపోతూ కనిపిస్తాను’

అంటున్నాడు అఫ్ఫర్. కవికి ఏ మూలా శాంతి లేనట్లే ఉంది. తన ప్రేయసి
తల్చుకుంటున్న క్షణాల్లో కూడా ఒక రకమైన నిరాశనే ధ్వనిస్తున్నాడు :

‘నాకు పిడికెడు నవ్వులివ్వు - పెదవి విప్పుతాను
నాకు గుప్పెడు కాంతులివ్వు - కళ్ళు మెరిపిస్తాను
నా కాళ్ళకు అడుగులు నేర్పు - వీధుల మీద తడబడ్డాను
సాయంత్రం దాకా నిన్ను మోస్తాను’

శివారెడ్డి శైలినీ, వారవడినీ, పుణికి పుచ్చుకున్న అఫ్ఫర్ అజంతా, వేగుంటల
ఆలోచనాధారని కవితత్వంలో ప్రతిధ్వనిస్తున్నాడు.

ఒకే రకమైన అశాంతి, నిరాశా, ఒకే మూడ్, ఒకే ఆలోచనా రీతి పునరావృతం
కావడంతో సంకలనంలో వైవిధ్యం కొరవడింది. మరింత సంయమనాన్ని, సునిశిత
పరిశీలనాశక్తినీ, తనదైన శిల్పవైపుణ్యాన్నీ, ఊహాశక్తినీ చేకూర్చుకోగలిగితే ముందు ముందు
అఫ్ఫర్ ఇంకా మంచి కవితత్వం రాయగల డనిపిస్తుంది.

(20 ఫిబ్రవరి 1991, ఆంధ్రప్రభ వార పత్రిక)

27. శ్రీకాంతశర్మ నిసర్గ కవితకి నిదర్శనాలు

1976లో వచ్చిన ఇండ్రగంటి శ్రీకాంతశర్మగారి 'అనుభూతి గీతాలు' తెలుగు కవిత్వపు పరిణామక్రమంలో ఒక గుర్తుంచుకోవలసిన మలుపుకి కారణమయ్యింది. కొత్త కవిత్వం కోసం తెలుగు పాఠక ప్రపంచం ఎదురుచూస్తున్న తరుణంలో ఒక కొత్త పువ్వులా సువాసన తెచ్చింది ఆ కవితా సంకలనం. ఒకపక్క విప్లవోద్యమ కవిత్వం నినదిస్తున్న రోజులవి. అందునా కవిత్వం నిండా ఒకమొనోటనీ, ఒక కట్టుబాటునుకొగిలించుకుని నియంత్రితమై మేడ్ టు ఆర్డర్ లాగ వస్తున్న మూస కవిత్వం. సరిగ్గా అలాంటప్పుడే స్వేచ్ఛ కోసం విలవిల్లాడిపోయింది తెలుగు కవిత్వం. ఒక ఫ్రెష్ నెస్ కోసం తల్లడిల్లిపోయింది. శ్రీకాంతశర్మగారి 'అనుభూతి గీతాలు' ఒక కొత్త వాతావరణాన్ని మోసుకొచ్చింది తెలుగు కవిత్వంలోకి. అప్పటి సందర్భం అది.

కవిత్వం pure గా, స్వచ్ఛందంగా, ఫ్రెష్ గా ఉండాలనేవి ఏ కాలంలోని కవిత్వానికైనా ఆశించదగ్గ లక్షణాలే కదా. ఒక కొత్త కవి ఆగమనం కవిత్వానికి ఎల్లప్పుడూ శుభసూచకం. ఒక కొత్త భాష, వ్యక్తీకరణ, ఒక కొత్త అనుభూతి మోసుకొస్తుంది ఆతని కవిత్వం. అజంతా వ్రాసిన పీఠికలోని 'కవిత్వంలో కాలుష్యం' చర్చనీయాంశం అయ్యింది. వస్తుగతమై, ఉత్త మూస కవిత్వం రాజకీయ ప్రయోజనాలు నెరవేరుస్తుందేమో కానీ కవిత్వానికి జవసత్త్వాలు సమకూర్చలేదు. 'సృజనాత్మకత కోసం తపించక పోతే కవికీ, కవిత్వానికీ మనుగడ ఉండదు. Make it new, make it fresh అనేది కళలన్నింటికీ వర్తించే లక్ష్యమే. కవిత్వం విషయంలో ప్రతి అయిదు సంవత్సరాలకీ ఈ సమస్య పునరావృతమౌతూ వుంటుంది. అసలీ అనుభూతి గీతాలు అన్నటైటిల్ లోనే ఒక ఆకర్షణ వుంది. Poetry of ideas కంటే poetry of feeling గొప్పదా? Poetry of feeling కంటే Poetry of ideas గొప్పదా? అనేది నిరంతరం సాగే చర్చకి ప్రాథమికమైన ప్రశ్నలు. ఒక రకం కవిత్వానికి బుద్ధి కేంద్రమైతే మరొకరకం కవిత్వానికి హృదయం కేంద్రం. బుద్ధి కేంద్రంగా సాగే కవిత్వంలో వస్తుగతమైన సామాజిక భావాలు ప్రాధాన్యతని సంతరించుకుంటాయి. కవిత్వం ఆలోచనామృతాన్ని అందించగలిగేది ఇలాంటి సందర్భంలోనే. ఆధునిక కవిత్వం రాజ్యం చేస్తున్న రోజుల్లో poetry of ideas కి కవులు పట్టం కట్టారు. ధర్ట్ పర్సన్ లో ఆలోచించడం, ధర్ట్ పెర్సన్ లోనే కవిత్వం వ్రాయడం ఈ రకం కవిత్వానికి ఒక ప్రధాన లక్షణం. Poetry of feeling

లో అనుభూతికి ప్రాధాన్యత హెచ్చు. ప్రపంచాన్ని కవి తన కళ్ళతోనే చూసి విశ్లేషిస్తాడు. తనకు తోచిన సత్యాన్ని తన అనుభూతిలోంచి మాత్రమే అక్షరబద్ధం చేస్తాడు. సబ్జెక్టివ్ గా ఉండే ఇలాంటి కవిత్వానికి మనం 'అనుభూతి కవిత్వం' అని పిలుచుకుంటూ వచ్చాం. ఎంత సబ్జెక్టివ్ గా ప్రారంభమైందో అంత అబ్జెక్టివ్ గా అందరినీ ఆకర్షించగలగటం ఈ కవిత్వం ప్రత్యేకత. 1970 నుంచి 1996 దాకా శర్మగారు వ్రాసిన వచన కవిత్వం ఎన్నో వడపోతల తర్వాత సంకలితమైంది ఈ పుస్తకంలో. 68 వచన కవితలున్నాయి ఇందులో. ఇవి కాక మరో అయిదు అనువాద కవితలున్నాయి.

ఈ సంకలనానికి శర్మ గారు వ్రాసుకున్న ముందుమాటలు తప్పక చదవవలసినవి. ఇవి చదవితే మనకి కవిగారి లక్ష్యాలు కొన్ని తెలుస్తాయి. క్లుప్తంగా ఆయన వ్రాసుకున్న విషయాలు ఇవి :

1. తనకి బాలగంగాధర్ తిలక్, ఇస్మాయిల్ కవిత్వ పద్ధతులు ఇష్టం.
2. ఇతరులతో పంచుకోగలిగిన 'నిసర్గమైన' ఏ అనుభూతి అయినా కవిత్వ వస్తువు కావచ్చునని అంతకు పూర్వం గొప్ప కవిత్వం వ్రాసిన వాళ్ళ అనుభవాలని బట్టి కూడా తనకి అర్థమైంది.
3. 1988 ఏప్రిల్ లో ఏబైనాలుగు రచనలు కలిపి 'నిశ్శబ్ద గమ్యం' పేరిట వెలువరించిన కవితా సంపుటితో అస్పష్టత, ఆధివాస్తవిక ధోరణులున్నాయి కొంతవరకు.
4. ఇస్మాయిల్ లోని క్లుప్తత, నిసర్గత, సూటిదనం తనని బాగా ఆకర్షించాయి.
5. ఆయా వచన పద్యాలు వ్రాసే నాటికి మూలాల్లోని నిసర్గ 'అనుభూతులకు' భంగం కలగకుండా, ప్రతి పద్యాన్నీ దాదాపుగా తిరగ వ్రాశారు. సమాస ప్రతోభం, భాషా చాపల్యం తొలగించే ప్రయత్నం చేశారు. కొన్ని పద్యాలకు పద్యాలు తిరస్కరించారు.
6. పద్యం సూటిగా ఉండాలి. సరళంగా ఉండాలి. తన అనుభవం ఆ పద్యం ద్వారా, పాఠకులకి అందాలి - ఇవే తనకి ప్రమాణాలు.

శర్మగారి కవితలని చదివే ముందు పై విషయాల్ని దృష్టిలో పెట్టుకోవడం అవసరం. పై లక్ష్యాలు చదివితే ఇమేజిస్ట్ కవిత తాలూకు లక్షణాలు గుర్తుకురాకమానవు. Don't మరియు Don't లతో కవిత్వం వ్రాయడానికి ప్రయత్నించడం, వ్రాసిన కవితలని పరిష్కరించడం ఎంతవరకు సమంజసం అన్నది ప్రధానమైన సమస్య. పరిష్కరణలో కవిత కోల్పోయిన

ప్రత్యేకతలేమిటి అన్నది మరొక చర్చించదగిన విషయం. కమ్యూనికేషన్‌ని మరింత బలంగా తీర్చిదిద్దడానికి కవి కృషి చేయటంలో అర్థం ఉంది కానీ ఇన్ని రూల్సు పెట్టుకుంటే కవిత్వంలో అనలైన ప్రాణతుల్యమైనదేదో అదృశ్యమయ్యే ప్రమాదం వుండి వుంటుందని ఆనిపించడం లేదూ!

కవితలకి శీర్షికలు తీసేసి నంబర్లు తగిలించడం మరొక విశేషం. ఈ కవితలను కలిపి చదువుకున్నప్పుడు ఒక ‘కావ్యం’లా అనిపిస్తుందా అని ప్రయత్నించి చూసినప్పుడు, కవి గారి ప్రయత్నం అది కాదని అర్థమౌతుంది.

‘గతాన్నీ భవిష్యత్తునీ కలిపే స్వప్నసేతువు ఈ ఏకాంతం’ అంటూ ఏకాంతాన్ని నిర్వచిస్తారు శర్మగారు. ఇలాంటి వాక్యాలు ఈ సంకలనంలో విస్తృతంగా దొరుకుతాయి. మచ్చుకి కొన్ని వాక్యాలు చూడండి -

‘స్వప్నాలు తగలబడుతున్నవేళ స్మృతే చితి’

‘స్వప్నం రంగుల వలయం’

‘స్వాతి వాన కోసం ముత్యపు చిప్పల్లా, నిరంతరం ఎదురు చూస్తూనే వుంటాయి కళ్ళు’

‘వేకువలాంటి జ్ఞాపకం’

‘ఆకుపచ్చ రెక్కలు విప్పిన అనాది క్షణంలో, శబ్ద ప్రపంచం నుంచి నిశ్శబ్ద శిఖరాలకి నా ప్రయాణం’

‘ఏ సగం తెరిచిన కిటికీ సందు నుంచో, నూదిలాంటి సూర్యకిరణం గూడు మీద పాడుస్తుంది’

‘స్వర్గసాగర మండలం మీద, సూర్యుడు హంసగీతి మోగించాడు’

‘జ్ఞాపకాల హవేలీలో, అప్పుడప్పుడొక పరిమళాల దర్బారు జరుగుతుంది’

‘వయస్సు గడిచినా మనిషి పోలికలు మారనట్లు

ఆ మనిషినే గుర్తు చేస్తాయి ఆ అక్షరాలు

కనిపించినప్పుడల్లా ఒకసారి నాడి చూడాలనిస్తుంది

ముట్టుకుని, ఊపిరి చప్పుడు వినాలనిస్తుంది’

ఈ సంపుటిలోని కవితలన్నిటినీ చదివితే ఒక కొబ్బరి చెట్టు ఛాయల్లో కూర్చుని పెరుగన్నం తింటున్నట్లుంటుంది. సన్నని గాలి భోంచేసిన్నట్లుంటుంది. శర్మగారి కవితలలోని సున్నితమైన శృంగారం మనల్ని ఆకర్షిస్తుంది.

‘వెచ్చని నీళ్ళ స్నానం చేసి / ఆవిరి సోకిన చిరుతడి ఒంటితో / ఘుమఘుమించే పరిమళ సౌకుమార్యాన్ని / వెంట తెచ్చుకుని బయటకు వస్తూనే కోపదరహాసంతో / ఒక్కసారి ఉజ్వల యౌవన విద్యుత్తును ప్రసరిస్తాను / అప్పుడు మన మధ్య నడిచిన / సృష్టి రహస్యోత్సవాలు భగ్గన పరిమళిస్తాయి / ఓహో! నీ స్త్రీత్వ అగ్ని పురృకి / నమస్కరిస్తాను -’ అంటారు ‘37’ కవితలో. (ఇలా నంబరుతో కవితని ప్రస్తావించవలసిరావటం శీర్షికలు లేకపోవటం వల్లనే మరి! ఏం చేస్తాం).

వివాహ వ్యవస్థలోని ‘యాంత్రికత’ని ప్రస్తావిస్తూ ‘39’ కవితలో ‘ఏకాంతశూన్యానివి నువ్వు / ఊపిరిని బంధించి బెంగను రేపి / స్నేహ స్పర్శ కాదు మనది / అలవాటుగా పరిమళించిన దైహిక క్రియ మన వివాహం / మనకు విశ్రాంతి లేదు స్వప్నాల రెక్కల కత్తిరించడమే / కర్తవ్యాల పరాకాష్ఠ -’ అంటారు. వైవాహిక జీవితం యాంత్రికం కాకుండా చూసుకోవాల్సిన అవసరాన్ని గుర్తు చేస్తున్నారు శర్మగారు ఈ కవిత ద్వారా. శర్మగారి ఫెమినిస్టు కవితగా ‘43’వ కవితని చెప్పుకోవచ్చు. ఒక ముదుసలి తల్లి జీవితాన్ని విశ్లేషిస్తున్నట్లు సాగుతుంది ఈ కవిత.

‘ఆమె / నడవలేదు - వినలేదు - చూడలేదు /
ప్రపంచం ఆమెలో పరావర్తనం కాదు /
ఎప్పుడైనా లేచి కూర్చుంటే / కిటికీ ఒక్కటే మిగిలిన కన్ను;
మెల్లగా చల్లగా / జ్ఞాపకాల చంద్రోదయమవుతుంది
తను కూర్చున్న పక్క మీద / చిన్నప్పటి రంగుభరిణి పిట్టల్ని పరుచుకొని /
కగ్గిన గాజులూ, వెలిసిపోయిన రుమాళ్ళూ
ఖాళీ అత్తరు సీసాలూ, పూసల దండలూ /
రాసి పెట్టుకున్న పాటల పుస్తకాలూ
చూసుకుంటూ పాటలు మొదలుపెడుతుంది.

బాల్య యౌవనాల లోయల్లోకి / ప్రయాణం కడుతుంది'

ఇలా సాగే కవితలో అకస్మాత్తుగా తారసపడే ఈ వాక్యాలు గమనించండి.

‘కాన్పులు, కాయపుండలు / చావులు, కొత్తకుండలు /
ఇవేగా ఆడమనిషి జ్ఞాపకాల సారాంశం!’

‘సంసారంలోనూ వ్యభిచారంలోనూ / ఒక్క స్పర్శతేడా తప్ప /
మగబీభత్సం ... బీభత్సమే...
అంతా సరిపెట్టుకోవడంలోనే వుంది
అవునవునంతా సాపేక్షరతిక్రియే-’

పంజరంలో బందీలా బ్రతికిన స్త్రీ తాలూకు జ్ఞాపకాల్ని ఒక కొత్త చూపుతో
చూడటం కనిపిస్తుంది ఈ కవితలో.

కుండలినీ శక్తి మీద నడిచిన ‘65’ వ కవిత తప్పక చదవదగ్గమంచి కవిత. ‘చెట్టు’
గురించి ఆత్మీయంగా సాగే ‘67’ వ కవిత కూడా పఠితల మనస్సును ఆకట్టుకుంటుంది.

శర్మగారు చేసిన అనువాదాలు కూడా సాఫీగా సాగాయి. బల్గేరియా రచయిత్రి
రదా అలెగ్జాండ్రోవా కవిత, చైనా కవి లీషూయన్ కవిత, ఫ్రెంచి కవి జాక్స్ ప్రెవర్త్ కవితల
అనుస్మజనలు బాగున్నాయి. శ్రీకాంతశర్మ గారి కవితలు ‘నిసర్గ’ కవితకి నిదర్శనాలుగా
నిలుస్తాయి.

(25 మే 1998, ‘కృతి’ వార్త)

28. కథకుని కవనం - కరుణా సముద్రం

‘దినో స్వప్నాలతో ఒక కవి ముఖాముఖి’ కథలోని సుబ్రమణి ఒక కవి కావటం యాదృచ్ఛికమేకావచ్చు. కాకపోవచ్చు. ముని పల్లె రాజుగారి అత్యంత ప్రీతిపాత్రమైన ఒక పాత్ర కావచ్చు. కథలో ఒక చోట రాజుగారి వాక్యాలు చూడండి: ‘ఎన్ని నిరాశా నిస్పృహల వేదనల మధ్య తన కాలం కదలక కదులుతున్నా సుబ్రమణి జీవిత సంఘటనలకు స్పందించి ఆశ్చర్యపడటం మానలేదు. కౌమారంలో కాకపోయినా, తన పొగండదశా వయసులో నిత్య కల్యాణ క్రీడగా ఈ సాహిత్య సంగీతం ఆవరించింది తనను. దుఃఖ పరంపరాన్ని తుడై తాపత్రయం కంకణాన్ని అనేకసార్లు అవలికి విసిరేసినా, అది పునః నాలుగు దినాల్లోనే తన ముంజేతిని అలంకరించి వుండేది. సృష్టికి ఆదికారణం. తుది గమ్యం ప్రేమ తత్వమే అయితే తన ఉనికికి విపులార్థం కనిపిస్తోపానమేనా? ఇది సుబ్రమణి వేదనే కాదు రాజుగారి వేదన కూడా. ఈ సంకలనంలో అడుగడుగునా కన్పించేది ఈ ప్రేమ తత్వమే.

‘వేరొక ఆకాశం వేరెన్నో నక్షత్రాలు’ కవితా సంకలనంలో మునిపల్లె రాజుగారి కవిత్వోపాసన కళ్ళకి కట్టినట్లు కనపడుతుంది. అసలు సంకలనానికి శీర్షిక పెట్టడం లోనే ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. కవిత్వం ఆయనకి వేరొక ఆకాశం కావడం, ఆ ఆకాశంలో పుట్టి పెరిగిన నక్షత్రాలుగా ఈ కవితలు రూపుదిద్దుకోవడం ఒక పథకం ప్రకారం జరిగి ఉండక పోవచ్చు. కవిత్వంపై ఆయనకున్న మమకారానికి నిదర్శనంగా మాత్రం ఈ సంకలనం నిలిచిపోతుంది. రాజుగారి కథలన్నీ చదివిన వారికి ఒక విషయం తేలికగా అర్థమౌతుంది. రాజుగారి హృదయం కరుణా సముద్రం. ఏ కష్టాన్ని చూపినా కన్నీళ్ళు పర్యంతం అయ్యే మనస్సు. ఒక నిశ్శబ్ద రోదనం. అదే మనకు అనుభవంలోకి వస్తుంది.

ఈ కవితా సంకలనంలో రాజుగారి కవితాభ్యాసం దశలవారిగా రికార్డు చేయబడింది. యవ్వన దశలో ఆయన మీద తిలక్, శ్రీశ్రీ ప్రభావం అధికంగానే ఉందనే విషయం ‘మునీంద్ర’ పేరుతో ఆయన వ్రాసిన ‘అలనాటి అవేశాలు’ చదివితే అర్థమౌతుంది. ‘మా ఆకలి పాటల అర్థం’ అన్న కవిత ‘ఇంక్విలాబ్ జిందాబాద్’ అంటూ ఒక మార్చింగ్ సాంగ్ లా సాగుతుంది. ఈ ప్రభావం తరువాతి కవితలపైన కూడా పరుచుకొని ఉండడం గమనించవలసిన విషయం. ‘ఇటీవలి ఆందోళనలు’ అనే మొదటి భాగంలో కూర్చిన

కవితలలో ఎంతో వైవిధ్యం కనిపిస్తుంది. ‘శృతిర్మాతా, లయఃపితాః, అన్నది రాజుగారి విశ్వాసం. కవితలలో శృతి, లయ ఉండాలన్న నమ్మకమే ఈ కవితలని అధిక భాగం అంత్య ప్రాసలతో నడపడానికి ఆయనను పురికొల్పి ఉండవచ్చు. అంత్య ప్రాసలు ఆరుద్రతోనే ఆధునిక కవిత్వంలోంచి అదృశ్యంకావడం యాదృచ్ఛికం కాదు. శైలీభేదాలు కవిత్వంలో కనిపించినంత వేగంగానూ విస్తృతంగానూ కథలలో కనిపించడం లేదు. కవిత్వానికి ఒక ‘అపూర్వత’ ప్రాణం కావడం దీనికి కారణం కావచ్చు.

‘అసంకల్పిత అధివాస్థవికలావాదం’ అన్న కవితలో ఈ వాక్యాలు గమనించండి. ‘కవివైతే కావచ్చు కాని / కవి కోసం కాసుకున్న దెవరిక్కడ / ఈ లోకంలో నీ శోకం నీదే ఆసాంతం / నీకోపం నీదే అంతా సాంతం’ నిర్వేదంలో అన్న మాటలు కావు. ‘ప్రస్తుతం మహానగర సంస్కృతిని పరామర్శిస్తూ పలికిన సత్య ప్రవచనం. ‘రాణాలో షామియానా’ కవిత సరదాగా సాగి పోతుంది, తిలక్ బాణిలో, ఒక నిరాడంబర అరవ మిత్రుడి జీవితం మీద ఒక సెటైర్ ఈ కవిత. ఈ కవితలోని వ్యంగ్యం మనల్ని ఆకట్టు కుంటుంది. ‘ఏకైక చరణగీతం’ అన్న కవిత స్వర్ణోత్సవం జరుపుకుంటున్న ఒక భారతీయునిగా ఆయన అంతరాత్మను పట్టిచ్చే గీతం. ‘సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు’ అని ఆశీర్వాదించే భారతీయుని ఆత్మగీతం. ‘పెళ్ళిచూపులు’ ఒక చిత్రమైన ప్రేమ కవిత. రాజుగారి కవితలలో ఒక ఆధ్యాత్మిక వేదన మనల్ని కుదిపేస్తుంది. ఇంత హేతుబద్ధంగా నడిచే ప్రపంచంలోనూ మృత్యువే ఒక గొప్ప అహేతుకమైన విషయం కదా. జీవితం పరిపక్వమౌతున్న దశలో తప్ప ‘సుందరాకాండతో స్వగతం’, ‘డోలకం మీద పాండవ మధ్యముడు’, ‘అపర కర్మల ఆక్రందన’, ‘లోయలో పడినప్పటి స్వప్నం’, ‘పల్లపాడులో పాడుమట్టి’ లాంటి కవితలు రూపుదిద్దుకోవు. రాజుగారిలో తెరలు తెరలుగా కదులుతున్న ఆలోచనా తరంగాలకు ఈ కవితలు నిదర్శనాలు. ఆంగ్ల విభాగంలో ‘Unredeemed debt’, ‘Prayer of the pavement dweller’, అన్న కవితలు మంచి కవితలు. మునిపల్లె రాజుగారు మరిన్ని కవితలు మరింత ప్రేమతోనూ మరింత దీక్షతోను వ్రాయాలని మనమందరం కోరుకుందాం.

(సెప్టెంబరు 27, 1998, సుప్రభాతం)

డా॥ సుమనశ్రీ - విద్వద్విమర్శ

‘వ్యక్తిగత అనుభవాల్ని సమాజ శ్రేయస్సుతో ముడివేస్తే తప్ప ప్రస్తుత యాంత్రిక సమాజంలో కవిత్వానికి భవిష్యత్తు శూన్యమే కాగలదని చెప్పక తప్పదు’ (పు.20) అని అన్నది ప్రఖ్యాత కవి, విమర్శ రంగంలో కూడా ఇతోధిక కృషి చేస్తున్న వ్యక్తి. డా॥ సుమనశ్రీ. వీరి విమర్శ గ్రంథం ‘కవిత్వం ఒక ఆత్మఘోష’ 1996 లో వచ్చింది. ఈ 99 వరకు ఆనేక విమర్శ వ్యాసాలూ, సాహిత్య చర్చా వ్యాసాలూ పత్రికలలోని సాహిత్యానుబంధాల్లో వచ్చాయి. ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యాన్నీ, ఆంగ్లంలోకి వచ్చిన ప్రపంచ సాహిత్యాన్నీ చదివి జీర్ణించుకొన్న కొద్దిమంది ఆధునిక కవులలో వీరూ ఒక్కరు. ఈ ఆధిక్యం ఉన్నందువల్లే డా॥ సుమనశ్రీ గారు ‘విస్తృతంగా చదూకోకుండా చదూకుంటున్న కవుల్ని సమర్థవంతంగా విశ్లేషించడమూ, విమర్శించడమూ కుడా సాధ్యపడదని వేరే చెప్పాలా? (పు.7, కవిత్వం ఒక ఆత్మఘోష) అని అడుగుతారు. నిజం. విమర్శకుడు విద్వాంసుడు కాకుండా తన పని ఎలా చేయగలుగుతాడు? నిజానికి కవికి కూడా ఇది అవసరమే. రెండు రంగాల్లోనూ అపండితుల ‘ప్రతాపం’ తీవ్రరూపంలోనే ఉన్నదనడం వాస్తవం. కొందరు పాక్షికంగా విమర్శలు రాయడం, ఏ ప్రమాణాలూ లేకుండా విమర్శలు రాయడం మొ॥న దుష్ట లక్షణాల్ని సుమనశ్రీగారు చక్కగానే గుర్తించారు. (పు.49)

ప్రమాణాల విషయికంగా కూడా వీరు ‘కవుల్ని చూసి లక్షణాలు ఏర్పరచుకోవాల్సి తప్ప పాత ప్రమాణాలతో కొత్త కవుల్ని కొలవలేం’ (పు.49) అని అంటారు. ఈ మాట పూర్తిగా సత్యం కాదు. కొత్త ప్రమాణాలతో ఒకరి కవితను విలువ కడుతున్నప్పటికీ పాత ప్రమాణాలు ఎంతో కొంత ఆ కవికి తప్పక అన్వయం అయి తీర్తాయి. ధ్వన్యలంకార రీతులు కాదని వచ్చిన కొత్త కవిత్యమేదీ లేదు. ఇందుకు శ్రీశ్రీ చక్కని ఉదాహరణ. కాదంటే అలంకార ధ్వనుల పరివర్ధిత రూపమైన భావచిత్ర ప్రతీకలను కవి ఆశ్రయించి ఉండవచ్చును. ఏమైనా విమర్శకు ప్రమాణాలుండాలనే తపన ఈ అరణ్యంలోని గజబిజిలో మంచుదారిని వేస్తుంది.

వర్తమాన పరిస్థతుల్ని బట్టి ఒకటి రెండు వ్యతిరేకపు మాటలు రాసినప్పటికీ సుమనశ్రీ గారికి విమర్శమీద ఎంతో విశ్వాసం ఉంది. అట్లా ఉన్నది కాబట్టే ‘విస్మరించబడ్డ

కవుల్ని బ్రతికించడంలో విమర్శకుల పాత్ర ఎంతైనా ఉంది.' (పు. 51) అని వీరు సరిగ్గానే విమర్శకుల బాధ్యతని గుర్తించారు. సాహిత్యలోకంలో అప్పుడప్పుడూ కొన్ని ఫ్యాషన్లు చెలామణీ అవుతుంటాయి. చాలామంది వీటివెంట బడి అనాలోచితంగా వెళ్తుంటారు. ఇలాంటి ఫ్యాషన్లలో ఒక ఫ్యాషన్ వస్తు సంవిధానాలు విభాజ్యం అని భావించడం. రాజకీయ ప్రచారకుల కోసం కవులూ, విమర్శకులు తొక్కిన తప్పుడు మార్గం ఇది. - 'అసలు నిజమైన కవిత్వంలో వస్తువూ, సంవిధానం విడదీయలేనంత వౌద్ధిగా కలిసి ఉంటాయి. విడివిడిగా కనబడ్డాయంటే ఎక్కడో కళాకారుని లోపమున్నట్లు మనం గ్రహించవచ్చు. నిర్ధారించవచ్చు.' (పు. 23) ఈ మాటలలో సాహిత్యేతర వర్గాల స్వార్థ దృష్టి చేత సాహిత్య రంగం మలిన పడకుండా సుమనశ్రీ గారు చూస్తున్నారన్న మాట.

సమకాలీనమైన సాహిత్య సమస్యలకు పరిష్కారాలను వెదకడం కోసం విమర్శకుడు ప్రయత్నిస్తేనే అతడు ఈ రంగంలో ప్రయోజకుడవుతాడు. నేటి కాలంలో రెండు మూడు సాహిత్య పరమైన అంశాలు తీవ్రంగా చర్చకు వస్తున్నాయి. అనిర్వచనీయత, అస్పష్టత అన్నది వీటిల్లో ముఖ్యమైంది. ఈ అంశం మీద సుమనశ్రీ గారు స్పష్టమైన వివేచన చేశారు.

వచనకవిత్వం అసీమితంగా విస్తరించుకున్న తర్వాత ఈ సమస్య తల ఎత్తింది. ఆకవిత్వానికి వచన 'కవిత్వం' ఎంతో చోటిచ్చింది. ప్రతిభా దారిద్ర్యం వల్ల కల్గిన ఈ విషయ పరిణామమే అస్పష్టత. సుమనశ్రీ గారు టి.ఎస్. ఇలియెట్ ఆలోచనలని ఆధారం చేసుకొని అస్పష్టత మీద కొంత వెలుగు ప్రసరింప జేశారు. వారి వ్యాస రచనా శిల్పంలో ఏ గజిబిజి ఉన్నా, వారు తేల్చిన విషయం మాత్రం 'అస్పష్టత అంటే కవిత్వంలో కవి చెప్పదలచుకున్న విషయం పాఠకుడు అందుకో లేకపోవడం. అంటే ఇది కవిఉపయోగించే భాషా శిల్పం, కవితా శిల్పంలోని లోపల వల్ల కావచ్చు...' (పు. 76) అంటే దీనికి పాఠకుని బాధ్యతేమీ లేదని అర్థం. ఇక రెండవ ముఖ్యమైన సమస్య అనిర్వచనీయత - ఆంగ్లంలోనికి సమాచారంగా దీన్ని వీరు వాడారు. నిజానికి అనిర్దిష్టమైన అర్థం కలిగి ఉండడమనే దాన్ని సూచిస్తోంది. మన సంప్రదాయ సాహిత్యాలలోని 51 రకాల శుద్ధ ధ్వనులీలక్షణం కల్గినవే. పాశ్చాత్య దేశాల్లో కూడా ఎంప్రస్ ఏడు రకాలుగా (మన ధ్వనికి పర్యాయంగా) ఈ ఆంబిగ్యుటీని ప్రతిపాదించాడు. మన చదువుల జోలికి వీరు వెళ్ళక పాశ్చాత్యుల భూమిక నుంచే ఈ రెండు సమస్యల్ని ఎత్తి చూపి రెండవదాని వల్ల ఏమీ కొరత లేకపోవడం ఒక క్రమ

పద్దతిలో పాఠకునిలో దానిపై అభిరుచి కల్పించినప్పుడే జరుగుతుందని అన్నారు. ఇలాంటి ముఖ్య విషయాలపై దేశీయ విజ్ఞానాన్ని బొత్తిగా వాడుకోకపోవడం వీరి రాతలో పెద్ద లోపంగా కన్పిస్తుంది. ఐనా ఈ రెండు సమస్యల్ని శక్తి మేరకు చర్చించడం ప్రశంసనీయమే.

ఐతే ఇంత స్పష్టంగా అస్పష్టత మీద వివరణలిచ్చిన సుమనశ్రీ గారు ‘కవికే అర్థం కాని కవిత్వం ఉంటుందా?’ అన్న మరొక వ్యాసంలో ఈ అంశం మీద ఊగిసలాడ్డారు. ‘కవిత్వం స్పష్టాస్పష్ట రసగుళిక కావాలని మనం కోరుకుంటాం’ అంటారు. ‘అందరికీ అర్థమయినంత మాత్రాన ఏ కవితా గొప్ప కవిత కాదు’ అనీ అంటారు. ‘కవిత్వం రాయడం ఎంతటి తపస్సోమరి కవితప్రపరనం కూడా అంతటి తపస్సే’ అని పాఠకుల మీదికే బరువుని తోసేస్తారు. నిజానికి కాస్త ఓపిక ఉంటే వీటినన్నింటినీ ఈ విమర్శకుడే సమన్వయించి సృష్టికరిస్తూ ఒక్క త్రాటిమీదికి తేగలడు. కాని ఈ పనిని వీరు చేయలేదు. చేయకపోగా ఇదే వ్యాసంలో ఇంకొక చోట ‘ఒక విధంగా చూస్తే ఆ కవితలు (మల్లార్చే, అజంతాలవి) ఒక ‘హైక్లాస్ పాడుపు’ కవితలుగా మనం గుర్తించవచ్చనే నిర్ణయానికి వస్తారు! రెండు వూడు చోట్ల ఒక ఖచ్చితమైన నిర్ణయానికి తార్కికంగా రాకుండానే వ్యాసాలు రాశారు వీరు అని కూడా మనకు అనిపిస్తుంది.

సుమనశ్రీ గారి విమర్శలో ‘అనుభూతి’ వైపుకి స్పష్టమైన మొగ్గు కన్పిస్తుంది. అనుభూతిని అందించలేని కవితలను పరోక్షంగా నిరశించడమే వారి ఉద్దేశ్యం - ‘ఆంతరంగికమైన వేదనకి అక్షర రూపం ఇచ్చి పదిమందితో ఆలోచనల్ని పంచుకోగలిగితే ధన్యమైనట్లేకదా కవిజీవితం’ (పు.43), ‘మనిషి తన అంతరాంతర సీమల్ని ఆవిష్కరించాలనే తపనలో ఒక వింత భాషని సృష్టించుకుంటాడు. అదే కవిత్వంగా మనం గుర్తిస్తాం.... ప్రతి పదార్థతాత్పర్యాల కోసం అవ్వవలసినట్లుకూడా మొత్తంగా కవిత ఇచ్చే అనుభవాన్ని ఆస్వాదించడానికి ప్రయత్నించాలి.’ (పు.47) - ఈ మాటలన్నీ వారి కళాపక్షాన్ని సృష్టికరించేవి.

సుమనశ్రీ గారు తమ విమర్శద్వారా వెలిబుచ్చిన అభిప్రాయాలలో కవిత్వంలో ప్రభావాలను గురించినవి ఆలోచించ దగినవి. కవి రచనలో రెండు రకాలుగా ప్రభావాలుంటాయనీ ఒకటి అతని సామాజిక వాతావరణ ప్రభావమనీ, మరొకటి తాను చదువుకున్న పుస్తకాల ప్రభావమనీ అంటూ ‘ప్రభావాల మధ్య కవి సృష్టించే కవిత్వం అతని

వ్యక్తిగత ముద్రని సాధించుకుని బయటపడ్డప్పుడు ఒక ప్రత్యేకతని సంతరించుకుంటుంది' (పు.8) అని మన ఆలంకారికులు చెప్పిన ప్రతిబింబాకార, ఆలేఖ్యాకార సంవాదాల కన్నా దేహోంతర తుల్య సంవాదంతో సంచరించే మంచి మాటల్ని సుమనశ్రీగారు ఈ కాలపు మాటల్లో చెప్పారు. మరొక వ్యాసంలో అనుకరణకీ ప్రభావానికీ నడుమన ఉన్న భేదాన్ని ఉదాహరణలతో నిరూపించారు. మహాకవి శేషేంద్ర శర్మగారి ప్రతి కవిత మీదా ఫింది సింబలిస్టుల ప్రభావం (బోదలేర్, రింబో, అయ్మే సిజేర్ లాంటి వాళ్ళవి) కొంతలో కొంత బాగోర్ ప్రభావం ఉన్నదంటూ సుమనశ్రీ ఉదాహరణలతో నిరూపించారు. ఫింది కవి హెన్రీ మిషాక్స్ ఒక కవితలో రాసిన కింది మాటల్ని సుమనశ్రీ గారు ఉటంకిస్తూ -

"The sea is not only a word. And she isn't only a fear. The sea, I swear to you, exists; one sees her all the time."

‘ఈ మాటలకు ప్రభావితుడయి శేషేంద్రశర్మ గారు తమ సముద్రం’ నాపేరు అన్న కావ్యంలో ‘సముద్రం కేవలం ఒక కెరటాళ సంకలనం కాదు’ అన్న కొన్ని మాటల్ని రాశారు అని అంటారు. శేషేంద్ర శర్మగారి నా దేశం నా ప్రజలు ఫింది మహాకవి సెయింట్ జాన్ పెర్స్ రాసిన మహా కావ్యం ‘అనబ్జేస్’ ప్రభావం ఉందంటారు సుమనశ్రీ. దీని తర్వాత శ్రీఇస్మాయిల్ మీద ఏయే కవుల ప్రభావాలున్నాయో సుమనశ్రీ గారు ఉటంకించారు.

ప్రభావాల పరిశీలనం కాని, అనుసరణల పరిశీలనం కాని తులనాత్మక విమర్శకు బాగా పనికి వస్తుంది. ఈ శాఖలో సుమనశ్రీ ఇంతవరకు ఎవ్వరూ చెప్పని కొన్ని పరిశీలనలు చేశారు. పైన ఉదహరించింది అలాంటి వాటిల్లో ఒక్కటి. ఇట్లాంటిదే అజంతా రాసిన ‘జెండా కన్నీరు కార్చదు’ అన్న మాటనీ డిలాన్ థామస్ రాసిన "A hand rules pity as a hand rules heaven, hands have no tears to flow" అన్న మాటలు ప్రభావితం చేశాయంటారు సుమనశ్రీ. వీరి యీ పరిశీలనలు తులనాత్మక విమర్శకు గాఢతను తెచ్చేవి. ఇట్లా కేవలం ఒక కవియొక్క కొన్ని పద్యాల మీదో, పాదాల మీదో, మరొకవి యొక్క మరికొన్ని పాదాల ప్రభావ పరిశీలనమే కాకుండా ఒక కవియొక్క భావనా ప్రత్యేకతలూ, లక్షణాలు మరొక కవి మీద ఎలా పడినవో ‘ఆంధ్రా డిలాన్ - అజంతా’ (19-4-1985, ఆంధ్రజ్యోతి వార పత్రిక) అన్న వ్యాసంలో సుమనశ్రీ గారు రాశారు.

విమర్శకునిగా సుమనశ్రీ ఎవరేమనుకొని పోతారోనన్న జంకు లేకుండా రాసిన సత్యాలు అనేకం ఉన్నాయి. అజంతా కవిత్వాన్ని విశ్లేషిస్తూ వారి కవిత్వం 'అన్నప్రతకు పరాకాష్ఠ' అని అన్నది సుమనశ్రీయే (28.1.1989-ఆంధ్రభూమి). సుమనశ్రీ ఫ్యాషన్ మాటలకు అతీతుడు. ఒకనాటి కొందరు భావ కవులకు ఎలా కృత్రిమ ప్రణయం, కృత్రిమ విరహం - విషాదం లక్షణాలుగా ఉండినవో ఈనాడు కొందరు కవులకు మృత్యు గీతాల్ని ఆలపించడమన్న దుర్లక్షణం ఒకటి బాగా వ్యాపించింది. దీన్ని నిరశిస్తూ ఇందుకు 'కారణాలు మాత్రం మనకు అర్థం కావటం లేదు, వీళ్ళంతా ఒక తేలీని వొంటరితనాన్ని వాళ్ళకి వాళ్ళుగా విధించుకుని తమలో తామే విచిత్ర ప్రపంచాన్ని సృష్టించుకుంటున్న అరాచకవాదులలో లేక మధుసూ, మగువా తప్ప సర్వం పరిత్యజించిన బైరాగులలో అయ్యుండాలి... ఈ మృత్యు కవుల కవిత్వంలో కనపడే బాధ మన ఊహ కందని బాధ' (28.1.1989, ఆంధ్రభూమి) అని సుమనశ్రీ పరమసత్యాన్ని కుండ బద్దలు కొట్టినట్లుగా చెప్పారు. ఐతే ఇలాంటి కవుల కవితాశక్తిని సుమనశ్రీ తక్కువగా అంచనా వేయలేదు. వాళ్ళు చూస్తున్నది చీకటి పార్శ్వం అని మాత్రమే అని ఆయన అన్నారు. వీరి మాటల్లోనే చెప్పాలంటే - 'జీవితంలోని చీకటి పార్శ్వాన్ని మాత్రమే దర్శిస్తున్న ఈ కవుల కవిత్వంలో ఒక మాంత్రికశక్తి ఉన్నది. అది క్షుద్రశక్తి కావచ్చు గాక. మృత్యువాంఛ కూడా ఒక మత్తులాంటిదేనని ఈ కవిత్వమే నిరూపిస్తుంది.' (10.12.1990, ఆం.ప్ర)

సుమనశ్రీ ఆధునికులైన మహాకవి శ్రీశ్రీ నుంచి తిలక్, బైరాగి, శేషేంద్ర, అజంతా, 'మో' ల మీదుగా అఫ్సర్, సిద్ధార్థ, చిన వీరభద్రుడుల వరకు అనేకులైన విశిష్టకవుల మీద చక్కని విశ్లేషణలు చేశారు. వీరి ప్రతి విశ్లేషణలోనూ కవి హృదయం గొప్పగా పట్టుకొన్నారు. కొన్ని చోట్ల సత్యమూ, సాహసమూ అయిన నిర్ణయాలు చేశారు. అలాంటి వాటిల్లో సరియలిస్టు కవిత్వం మీద 'ఇలాంటి అయోమయ కవిత్వంలో కూడా గొప్ప కవిత్వం లేకపోలేదు. బండెడుచెత్తలో ఒక వీసెడు కవిత్వం దొరికితే సంబర పడిపోమా?' (పు.29 - కవిత్వం ఒక ఆత్మఘోష) అన్న ఖచ్చితమైన మాట రాస్తారు.

సుమనశ్రీ గారు సాహిత్య చర్చల్లో పాల్గొంటూ రాసిన వ్యాసాలు కూడా కొన్ని పరిశీలించదగ్గవి. ఆధునికానంతర కవిత్వ నిర్వచనాల మీద ఆయన రాసిన చర్చా వ్యాసం ఖచ్చితంగా పరిశీలించదగ్గది.

ఒకరిద్దరు తన సహవిమర్శకుల లాగే డా॥ సుమనశ్రీ గారు కూడా 'పోష్టు మోడర్నిజం' మీద కొంత ఆలోచించి కొన్ని ప్రతిపాదనలు చేశారు. ఈ ప్రతిపాదనలు వీరు రాసిన 1. ఆధునికానంతర కవిత్వ ధోరణులు - కొన్ని ప్రతిపాదనలు (30.11.96, వార్త), 2. భిన్న వాదాల సహజీవనమే ఉత్తరాధునికత (18.5.97 సాహితీ గవాక్షం), 3. ఆధునికోత్తర కవిత్వంలో వైయక్తికత (1998లో తెలుగు ఏకాడమీ వారి సెమినార్ లో చదివిన వ్యాసం) అన్న మూడు వ్యాసాలలో మనం చూడగలుగాము.

ఏ చట్రమూ మనిషిని బిగించలేదు. బలపడిన ప్రతి చట్రాన్నీ మనిషి కూలదోస్తాడు. వ్యక్తివాదం నుంచి మానసిక వాదానికి వొక స్పష్టమైన ప్రయాణం ఆధునిక కాలంలోనే సాగింది.

క్రమంగా మనిషి తనలోని రెండు పార్శ్వాలనూ గుర్తించాడు. తనకి తనూ కావాలి, తనలోకి తను చూసుకుంటూనే ఎదుటి మనిషిని అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నం చేయాలి. ఉద్యమాల పేరుతో సాగుతున్న రొమాంటిక్ త్యాగాలు ఏ ప్రయోజనాన్నీ సాధించలేవు. సహజ ప్రభావాన్నీ కాదనలేక తన అస్తిత్వాన్నీ వదలలేక వ్యక్తి పొందుతున్న టెన్షన్ నుంచే ఆధునికానంతర కవిత్వం మొదలైంది. దీనికి తాత్విక మూలాల నిచ్చింది దిగంబర కవిత్వం.

ఈ రోజుకి తగ్గట్టుగా జీవించగలడమే ఉత్తరాధునికత.

కళలన్నీ ఈ ఉత్తరాధునికతలో ప్రజలపరమౌతాయి.

మతంకానీ పూర్వపు విశ్వాసాలు కానీ తనకి ఏవిధంగా ఎంత వరకు ఉపయోగపడతాయో అంతవరకైనా ఉపయోగించుకోవాలనుకోవడం ఈనాటి ఉత్తరాధునికుని తాపత్రయం.' ఇదే ఉత్తరాధునికుని ప్రాపంచిక దృక్పథం.

ఉత్తరాధునికతలో నాభిలోంచి వచ్చిన మాటకే విలువ ఉంటుంది. నీ ఆదర్శాలు నాకనవసరం. నీ జీవితాన్ని చూపమంటుంది ఉత్తరాధునికత. ఈ సందర్భంలో 'నిజమైన మానవత్వం, అచ్చమైన నిజాయితీలు తప్ప మరే ఆదర్శాలూ నిలువవు. దళిత కవిత్వానికైనా స్త్రీవాద కవిత్వానికైనా ఇదే గీటురాయి. ఎవరి చూపును వారే సరి చేసుకోవాలి. ఎవరి కలుషిత హృదయాన్ని వారే శుభ్రపరుచుకోవాలి. ఉత్తరాధునిక సందర్భంలో ఏ నిర్మాణాలూ,

ఏ విగ్రహాలూ పవిత్రమైనవి కావు. ఉత్తరాధునికతలో ఎవరూ ఎవరి వెనకా నిలబడరు. ఒకరి ప్రక్క మరొకరు నిలిచి ప్రశ్నిస్తారు. సామాజిక ఉద్యమాల ద్వారా సమస్యల్ని పరిష్కరించుకుంటారు. ఏదో వొక సిద్ధాంతమో, దృక్పథమో అందరికీ ఆమోదయోగ్యం కావలసిన అవసరం లేదన్న స్పృహ ఉత్తరాధునికతకి ప్రధాన భూమిక. వ్యక్తిగతమే సామాజికం అంటున్న ప్రీవాద కవిత్యం, వర్గ వివక్షను నిరసిస్తూ సాగుతున్న దళిత కవిత్యం ఈ ఉత్తరాధునికత లోనివే.

Acc no. 162/10

అసలీ పోస్టుమోడర్నిజం అన్న శబ్దాలకు తెలుగులో అత్యాధునికత అనడం వాటిని సరిగ్గా ధ్వనించడం లేదంటారు. ఆధునికతను కాలదన్నిన పోస్టుమోడర్న్ సాహిత్యాన్ని 'ఆధునికానంతర సాహిత్యం' అనడమే సబబని వీరి నిర్ణయం.

పై అంశాలన్నింటిని పరిశీలిస్తే పోస్టుమోడర్నిజం మీద సమ్యగవగాహన కలుగుతుందని చెప్పలేము కాని దిజ్జమాత్రంగానైనా మనకు అవగాహన కల్గించే ప్రయత్నం సుమనశ్రీ గారు చేసినందుకు అభినందించాల్సిందే.

సుమనశ్రీ గారి రచనా శిల్పంలో మనకు కొన్ని చిక్కులున్నాయి. నిర్దిష్ట ప్రతిపాదనకు నిర్దిష్ట రీతిలో నిరూపణలు చేసే లోపలే ఏదో గాలికీ వారు కొట్టుకొని పోయి మనకు అసలు అంశం అందకుండా ఉండేట్లుగా చేస్తారు! విమర్శకులలో ఈ లక్షణం అస్సలు ఉండకూడదు. మరొకటి ఆంగ్ల శబ్దాలనూ, కొన్ని చోట్ల వాక్యాలకు వాక్యాలనే వాడి తెలుగు భాషా రుచిని పోగొడ్తారు. ఇంకొక అంశం ఆధునిక సాహిత్యం ఇంతగా ఆంగ్ల సాహిత్యంతో ప్రభావితమైందా అన్న ఒక తప్పుడు స్పృహ మనకు కలిగేటంతగా ఆంగ్ల సాహిత్య కారులని వీరు ఉటంకిస్తుంటారు. ఈ అంశాలను మర్చిపోతే మనకున్న విద్వద్విమర్శకులలో వీరు అగ్రశ్రేణి కావడంలో ఏమీ విప్రతిపత్తి లేదు.

డా॥ ముదిగొండ వీరభద్రయ్య

('మూసీ' సాహిత్య మాసపత్రిక, ఏప్రిల్ 99 సంచిక)

